

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής»
Κατεύθυνση: «Ανθρωπιστικές Επιστήμες στην Εκπαίδευση»

ΘΕΜΑ:

Η παρουσίαση της οικογένειας στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή
Έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια από την εισαγωγή του μαθήματος στην
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως σήμερα

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Βασιλική Δασκάλου

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπουσα:

Σουζάννα – Μαρία Νικολάου, Επίκ. Καθηγήτρια, Π.Τ.Δ.Ε Ιωαννίνων

Μέλη:

Σταμάτης Πορτελάνος, Επίκ. Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε Ιωαννίνων

Ιωάννης Φύκαρης, Επίκ. Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε Ιωαννίνων

Ιωάννινα 2017

**Στην οικογένειά μου
για τη στήριξη και την υπομονή**

«[...] Και μια γυναίκα που βαστούσε ένα μωρό στην αγκαλιά της είπε: Μίλησε μας για τα παιδιά.

Και είπε αυτός (ο προφήτης): Τα παιδιά δεν είναι δικά σας παιδιά. Είναι οι γιοι και οι κόρες της λαχτάρας της ζωής για τον εαυτό της. Έρχονται στον κόσμο μέσα από σας αλλά δεν προέρχονται από εσάς και παρότι είναι μαζί σας, δεν ανήκουν σε σας. Μπορείτε να τους δώσετε την αγάπη σας όχι όμως τις σκέψεις σας. Γιατί έχουν τις δικές τους σκέψεις.

Μπορείτε να στεγάσετε το σώμα τους όχι όμως την ψυχή τους. Γιατί η ψυχή τους ζει στο σπίτι του αύριο που εσείς δεν μπορείτε να το επισκεφτείτε ούτε καν στα όνειρά σας.

Μπορείτε να πασχίσετε να τους μοιάσετε μην προσπαθείτε όμως να τα κάνετε να σας μοιάσουν. Γιατί η ζωή δεν πηγαίνει πίσω ούτε μένει στο χτες. Είστε τα τόξα απ' τα οποία τινάζονται σαν ζωντανές σαίτες τα παιδιά σας. Ο τοξότης βλέπει στόχο στη γραμμή του Απείρου και σας λυγίζει με τη δύναμή Του ώστε οι σαίτες Του να φύγουν γοργά και να φτάσουν μακριά. Δεχτείτε το λύγισμά σας στα χέρια Του με χαρά. γιατί αυτός, όπως αγαπά τη σαΐτα που εκτοξεύεται αγαπά και τόξο που είναι σταθερό».

Χαλίλ Γκιμπράν, Ο προφήτης

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης κυρία Σουζάννα – Μαρία Νικολάου, για την επίβλεψη και την καθοδήγησή της στην προσπάθεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Επίσης, την ευχαριστώ που μου εμπιστεύτηκε παλιά σχολικά εγχειρίδια από το προσωπικό της αρχείο.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής, κ. Σταμάτη Πορτελάνο, Επίκουρο Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και κ. Ιωάννη Φύκαρη, Επίκουρο Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης για την προθυμία τους να αναλάβουν την κριτική και αξιολόγηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους τους βιβλιοθηκονόμους και υπαλλήλους στις κεντρικές αλλά και μικρές βιβλιοθήκες και τα βιβλιοπωλεία των Ιωαννίνων, της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης που συνέβαλλαν στην αναζήτησή μου σχετικά με τα παλιά σχολικά εγχειρίδια.

Περίληψη

Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσεται και συμμετέχει το άτομο από τη γέννησή του. Συναντάται σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες αποτελώντας τον συνδετικό κρίκο μεταξύ του κοινωνικού - πολιτισμικού περιβάλλοντος και της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ατόμου. Ωστόσο, η συνεχής εξέλιξη και πρόοδος της κοινωνίας έχει επιφέρει με το πέρασμα των ετών αλλαγές στο θεσμό και τη λειτουργία της οικογένειας, τροποποιώντας τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες της και οδηγώντας στη δημιουργία νέων εναλλακτικών οικογενειακών σχημάτων. Η αύξηση του αριθμού των διαζυγίων, οι ανασυγκροτημένες οικογένειες, το υψηλό ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών κ. ά είναι ζητήματα που εγείρουν προβληματισμούς σχετικά με τη δομή και τη λειτουργία των σημερινών οικογενειών. Με την παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια μέσα από την ερευνητική μελέτη των σχολικών εγχειριδίων της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» των ετών 1882 – 2010, του τρόπου παρουσίασης της οικογένειας να αναδειχτούν οι μεταβολές που υπέστη στις διαφορετικές χρονικές περιόδους και να καταδειχθεί, ότι παρά τις όποιες αλλαγές, η οικογένεια παραμένει κοινό σημείο αναφοράς όλων των ανθρωπίνων κοινωνιών λόγω της αναντικατάστατης σπουδαιότητάς της στην εξελικτική πορεία του ανθρώπου.

Abstract

Family has always been the first social unit in which the newborn person is integrated and takes an active role. As an institution it has functioned in all eras and societies over time, performing as the interface between the socio-cultural environment and the factors that contribute into shaping one's personality. However, the constant evolution and social progress have brought about modifications, not only in the family institution characteristics but also in its functions, generating new, alternative family structures. The rise of divorces, the reconstructed families, the high percentage of single – parent families are among the issues that raise questions as regards the structure and function of contemporary families. The present diploma thesis, focusing on the way family is presented in each time period, is demonstrating the results of a meticulous study of the “Citizenship” school books taught from 1882 until 2010 in the greek schools. The purpose of the study was to emphasize the variations the family institution has undergone throughout time, while highlighting the fact that, despite the unavoidable alterations, family remains the only common point of reference of all human societies, due to its profound and indispensable importance in the humans' evolutionary course.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	5
Εισαγωγή.....	9
 ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	12
Ο Θεσμός της οικογένειας.....	12
1.1 Ο ορισμός της οικογένειας.....	12
1.2 Αναδρομή στην ιστορία της οικογένειας.....	17
1.2.1 Η οικογένεια την περίοδο του Μεσαίωνα	21
1.2.2 Η οικογένεια από το Μεσαίωνα στους νεότερους χρόνους.....	22
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	25
Μορφές και λειτουργίες της οικογένειας	25
2.1 Η εκτεταμένη - διευρυμένη οικογένεια	25
2.2 Η πυρηνική οικογένεια.....	26
2.3 Η μονογονεϊκή οικογένεια.....	28
2.4 Άλλοι τύποι οικογένειας.....	31
2.4.1 «Ανασυγκροτημένες» οικογένειες	31
2.4.2 Ανάδοχες και θετές οικογένειες	32
2.4.3 Κοινοβιακές και ομαδικές οικογένειες.....	33
2.4.4 «Χωλές» οικογένειες	35
2.4.5 Η μοναχικότητα.....	36
2.4.6 Οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας.....	37
2.5 Οι λειτουργίες της οικογένειας.....	38
2.5.1 Η αναπαραγωγική λειτουργία της οικογένειας	39
2.5.2 Η οικονομική λειτουργία της οικογένειας.....	39
2.5.3 Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας	40

2.5.4 Οι ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας.....	42
2.6 Προβληματισμός για την οικογένεια του σήμερα	43
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	47
Μεθοδολογία έρευνας.....	47
3.1 Έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, από την εισαγωγή του μαθήματος στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως σήμερα.....	50
3.2 Οι απαρχές της «Πολιτικής Αγωγής».....	54
3.3 Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913 ως την εισαγωγή του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής το 1956	60
3.3.1 Η περίοδος 1957 - 1963.....	69
3.4 Η Πολιτική Αγωγή από τη μεταρρύθμιση του 1964 ως τα Αναλυτικά προγράμματα του 1969	78
3.5 Η Εκπαιδευτική Αντιμεταρρύθμιση του 1967	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	88
Η «Πολιτική Αγωγή» από τη Μεταπολίτευση ως σήμερα.....	88
4.1 Οι μεταρρυθμίσεις την περίοδο του 1981 - 1985	91
4.2 Σχολικό εγχειρίδιο ΣΤ΄ τάξης.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	97
Η «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» στην εποχή μας.....	97
5.1 Σχολικό εγχειρίδιο ΣΤ΄ τάξης.....	100
Συμπεράσματα.....	103
Βιβλιογραφία.....	108
Παράρτημα.....	118

Εισαγωγή

Ο ευρύτερος προβληματισμός για τη σημασία της *οικογένειας*, η αναζήτηση για το μέλλον της ή αντίθετα το άγχος για την «κρίση» και το «τέλος» τόσο της οικογένειας όσο και των οικογενειακών αξιών, υπήρξε αναμφίβολα ένα από τα κεντρικά ζητήματα ενδιαφέροντος των ειδικών, που σφράγισαν τη μετάβαση από τον 20ο στον 21ο αιώνα.

Πράγματι, τα μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά του σύγχρονου οικογενειακού τοπίου αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν το επίκεντρο μιας έντονης συζήτησης περί οικογενειακής συγκρότησης, που διεξάγεται τις τελευταίες δεκαετίες σε ολόκληρο το δυτικό κόσμο, σε επίπεδο τόσο δημοσίου λόγου όσο και εντός ειδικών επιστημονικών κύκλων (κοινωνικών επιστημόνων, νομικών, παιδαγωγών). Οι ανωτέρω μεταβολές επήλθαν λόγω των επιλογών των ατόμων για τον τρόπο οργάνωσης του ιδιωτικού τους βίου, που επέφεραν σημαντικές αλλαγές στη δομή, στη σύνθεση και το μέγεθος των οικογενειών και των νοικοκυριών.

Οι αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας προέρχονται από τη γήρανση του πληθυσμού, την καθυστέρηση της σύναψης του πρώτου γάμου, τη μείωση των γάμων, τον αριθμό των παιδιών και τη συρρίκνωση της οικογενειακής ομάδας, την αύξηση της συμβίωσης, των γεννήσεων χωρίς γάμο, των διαζυγίων, των ανθρώπων που ζουν μόνοι, των ζευγαριών χωρίς παιδιά, των ανασυγκροτημένων και των μονογονεϊκών οικογενειών. Ωστόσο, το πιο ενδιαφέρον στοιχείο των αλλαγών που έχουν συντελεστεί και θα εξελίσσονται στην οικογένεια αναφέρονται στις λειτουργίες των οικογενειών, καθώς και στη δυναμική των σχέσεων μεταξύ των μελών της (Κογκίδου, 2004: 124 - 125).

Η παρούσα, λοιπόν, εργασία αποβλέπει στη μελέτη των νέων δεδομένων που επαναπροσδιορίζουν το πεδίο της οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, ο σκοπός εστιάζεται στην εξέταση του οικογενειακού θεσμού και προτύπου και επιχειρείται η σύνδεση του με το ζήτημα των οικογενειακών αξιών, ώστε να αναδείξει τη διαχρονικότητα του θεσμού στην πάροδο του χρόνου. Αρωγός σ' αυτήν την ανάδειξη της διαχρονικότητας αποτελούν τα σχολικά εγχειρίδια της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής* από τη στιγμή που εισήχθη το μάθημα στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 1956, έως και σήμερα. Ο τρόπος που η οικογένεια παρουσιάζεται στα σχολικά εγχειρίδια της εκάστοτε χρονικής περιόδου αναδεικνύει τη διαχρονική αξία της οικογένειας και τον τρόπο με

τον οποίο ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός της έχει οδηγήσει μεν στην αλλαγή του συγκεκριμένου κοινωνικού θεσμού, αλλά όχι, βέβαια, στην εξαφάνισή του.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στην οριοθέτηση του θεσμού της οικογένειας. Συγχρόνως εξετάζονται τα βασικά οικογενειακά μοντέλα και τα αναδυόμενα μοντέλα οικογενειακής συγκρότησης, που χαρακτηρίζουν το κοινωνικό - πολιτισμικό τοπίο στο πέρασμα του χρόνου, με ιστορική αφετηρία τη δεκαετία του 1960-1970, όπου σημειώνονται καίριες κοινωνικές μεταβολές με άμεσο αντίκτυπο στο πεδίο της οικογένειας. Καταγράφονται, επίσης, οι λειτουργίες της οικογένειας και αναλύεται ο προβληματισμός, που κερδίζει έδαφος στην κοινωνική συνείδηση, σχετικά με την «κρίση» και το «τέλος» της οικογένειας ή την «κρίση» των οικογενειακών αξιών.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή στο θεσμό της οικογένειας, όπως παρουσιάζεται μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Μια αναδρομή που, ουσιαστικά, έχει τις απαρχές της στο 1829, με την εγκύκλιο του υφυπουργού Ν. Χρυσόγελου, μέσω της οποίας δίνεται έμφαση στην ιερή κατήχηση, με την οποία τα παιδιά θα μάθουν και τα καθήκοντα του ιερού πολίτη. Τέλος ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα ποικίλα σχολικά εγχειρίδια της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής*, που είχαν εκδοθεί για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση από το 1956 μέχρι και την τελευταία έκδοσή τους το 2010.

Η οικογένεια αποτελεί μια οργανωμένη κοινωνική ομάδα διαφορετικών γενεών με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τη βιολογική σχέση των μελών της. Μέσα στο χρόνο, κάθε μέλος της οικογένειας, αλλά και ολόκληρη η οικογένεια αλλάζει, αλληλεπιδρά και εξελίσσεται με ποικίλους τρόπους διανύοντας τον δικό της κύκλο ζωής. Παρά ταύτα, ο ύψιστος στόχος της οικογένειας όλων των εποχών ήταν και παραμένει η εξασφάλιση της επιβίωσης των μελών της, η ικανοποίηση των φυσικών και ψυχολογικών τους αναγκών, καθώς και η οικειοποίηση των κοινωνικών αξιών που θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο Θεσμός της οικογένειας

1.1 Ορισμός της οικογένειας

Ο θεσμός της οικογένειας αποτελεί ένα κοινό φαινόμενο όλων των ανθρώπινων κοινωνιών, δια του οποίου εκπληρώνονται λειτουργίες, αναγκαίες για τη διασφάλιση της επιβίωσης και της διαίωνισης της κοινωνικής οντότητας. Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται έντονος επιστημονικός διάλογος τόσο για τον ορισμό του θεσμού της οικογένειας όσο και για την εξέλιξη και πιθανή παρακμή του. Αντικείμενο συζήτησης έχουν αποτελέσει, επίσης, οι αντιλήψεις των ατόμων για τον σκοπό ύπαρξης της οικογένειας και τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία της, όπως οι αξίες και οι ρόλοι της (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 9; Κατάκη, 2012: 18).

Η επιστημονική προσέγγιση της οικογένειας, ως θεσμού, αρχίζει το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα (1861) με τους Bachofen, Morgan και Engels, οι οποίοι αντιμετωπίζουν για πρώτη φορά την οικογένεια ως ιστορικό κοινωνικό θεσμό, η δομή και η λειτουργία του οποίου καθορίζονται από το βαθμό εξέλιξης της κοινωνίας στο σύνολό της. Μέχρι τότε η οικογένεια αποτελούσε αντικείμενο φιλοσοφικών θεωριών που αντιμετωπίζονταν περισσότερο ιδεαλιστικά (Engels, 1984: 111; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 33).

Η οικογένεια και ο ορισμός της ως θεσμού αποτέλεσαν αντικείμενο επιστημονικών συζητήσεων και προβληματισμών θεωρητικών, με αποτέλεσμα να έχουν διατυπωθεί ως σήμερα μια πληθώρα ορισμών της. Θα καταγράψουμε επιλεκτικά και ενδεικτικά πώς ερμηνεύουν την οικογένεια ορισμένοι κοινωνικοί στοχαστές και θεωρητικοί επιστήμονες.

Ένας ορισμός της οικογένειας που επικράτησε για αρκετές δεκαετίες μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και αποτέλεσε το μοντέλο για τη «φυσιολογική» οικογένεια ήταν αυτό του κοινωνιολόγου T. Parsons (1959). Σύμφωνα με τον Parsons ο κυρίαρχος τύπος οικογένειας στη Βιομηχανική εποχή είναι η πυρηνική, η οποία αποτελεί εξέλιξη της εκτεταμένης οικογένειας που επικρατούσε την προβιομηχανική περίοδο. Η πυρηνική οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά. Κάθε μέλος στην οικογένεια έχει αναλάβει έναν συγκεκριμένο ρόλο. Για

παράδειγμα ο πατέρας είναι αυτός που εργάζεται για να εξασφαλίσει στην οικογένεια τα υλικά αγαθά ενώ η μητέρα είναι υπεύθυνη για το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών. Η κατανομή αυτή των διαφορετικών ρόλων ερμηνεύεται από τον Parsons ως εξισορρόπηση του ανταγωνισμού που υπάρχει στο χώρο της βιομηχανικής παραγωγής σε σχέση με την οικογένεια και προσαρμογή αυτής στον καινούριο τρόπο ζωής (Parsons, 1959: 173 - 201; Παπαδιώτη - Αθανασίου, 2000: 88 - 91).

Ένας άλλος ορισμός της οικογένειας, ο οποίος ήταν κι αυτός αποδεκτός για δεκαετίες στο χώρο της πολιτισμικής ανθρωπολογίας, την ερμήνευε ως μια κοινωνική ομάδα που χαρακτηριζόταν από την κατοίκηση στον ίδιο χώρο, την οικονομική συνεργασία και την αναπαραγωγή. Ορισμό με τον οποίο συμφώνησε ο Murdock (1968) προσθέτοντας ότι η οικογένεια περιλαμβάνει ενήλικους των δυο φύλων, δύο τουλάχιστον από τους οποίους έχουν μια κοινωνικά αποδεκτή σεξουαλική σχέση ή ένα ή περισσότερα παιδιά, βιολογικά ή υιοθετημένα από το ζευγάρι (Παπαδιώτη - Αθανασίου, 2000: 88). Ένας πολύ νεότερος ορισμός της οικογένειας ήταν εκείνος του Ποπενόε (1988), που όριζε την οικογένεια ως μια σχετικά μικρή ομάδα συγγενών ή προσώπων με συγγενική σχέση που συγκατοικούσαν. Αποτελείται δε κάθε οικογένεια από ένα τουλάχιστον ενήλικο άτομο και ένα εξαρτώμενο ανήλικο. Η κοινωνική αποστολή αυτής της ομάδας είναι η αναπαραγωγή, η κοινωνικοποίηση και ανατροφή των παιδιών, η αγάπη και η συντροφιά μεταξύ των μελών, ο έλεγχος των ερωτικών σχέσεων και η οικονομική συνεργασία (Γεώργας, 2004).

Σύμφωνα με τον Πιπερόπουλο, η οικογένεια αποτελεί τον κοινωνικό θεσμό που εδραιώνεται με το κοινωνικό συμβόλαιο του γάμου και χαρακτηρίζεται από την υπό κοινή στέγη, συμβίωση συζύγων και παιδιών, αναγνώριση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων τους, καθώς και από τις αμοιβαίες οικονομικές, ψυχολογικές και ηθικές υποχρεώσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας και των συγγενικών της προσώπων (Πιπερόπουλος, 1990: 135).

Η Μουσούρου στο βιβλίο της *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, αναφέρει ότι η οικογένεια ως κοινωνικός θεσμός έχει κοινωνικά σημαντικούς σκοπούς, όπως η εξασφάλιση της συνέχειας της κοινωνίας και η μεταβίβαση από γενιά σε γενιά του πολιτισμού ως τρόπου ζωής και ύπαρξης, των υλικών πραγμάτων και των κοινωνικών θέσεων (Μουσούρου, 1996: 15). Επίσης, προσθέτει ότι η οικογένεια, ως πανάρχαιος κοινωνικός θεσμός, έχει χαρακτήρα αφενός δημόσιο, καθώς αφορά την οργάνωση του συλλογικού βίου και αφετέρου ιδιωτικό, διότι αναφέρεται στην οργάνωση του ιδιωτικού βίου· τα μέλη της έχουν όλο και

μεγαλύτερο συμφέρον να συνυπάρχουν και να γίνονται συνεχώς πιο ευαίσθητα στην ποιότητα των σχέσεων τους (Μουσουρού, 1996: 15; Singly, 1996: 11).

Η οικογένεια αποτελεί το λίκνο για την ανάπτυξη της κοινωνικής, ηθικής, πολιτικής και θρησκευτικής ζωής του ατόμου. Στην οικογένεια ο νέος άνθρωπος καλύπτει τις βασικές του ανάγκες, όχι μόνο για τροφή και στέγη αλλά και αγάπη, στοργή και συμπαράσταση, στοιχεία απολύτως απαραίτητα για την ανάπτυξη μιας ισορροπημένης ανθρώπινης, κοινωνικής και πολιτικής προσωπικότητας. Στο πλαίσιο της οικογένειας αποκτά απλά και αβίαστα τις πρώτες του γνώσεις και τις γλωσσικές εμπειρίες. Μέσα από την αγωγή και τον παραδειγματισμό προσεγγίζει τις ηθικές αξίες και μαθαίνει να ξεχωρίζει το ορθό από το εσφαλμένο (Κουτρουμάνου, 1995: 98)

Σύμφωνα με τον Κυριακίδη, ο Τσιάντης (1993) αναφέρεται στην οικογένεια ως θεσμό με την εξής διατύπωση: *«Η οικογένεια είναι ένας θεσμός με την δική του κουλτούρα και τους δικούς του ειδικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ζωής. Αποτελείται από άτομα των οποίων η συμπεριφορά και η εμπειρία επηρεάζεται από ένα σύστημα αλληλοδιαπλεκόμενων σχέσεων, στις οποίες συμμετέχουν και των οποίων αποτελούν μέρος. Παράλληλα τα άτομα-μέλη της οικογένειας έχουν συγκεκριμένα και βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά ή εσωτερικές σχέσεις»* (Τσιαντής, 1993: 11; Κυριακίδης, 2000: 36).

Ο Giddens, στο σύγγραμμά του *Κοινωνιολογία*, αναφέρει ότι *«η οικογένεια είναι μια ομάδα προσώπων συνδεόμενων άμεσα με σχέσεις συγγένειας, τα ενήλικα μέλη της οποίας αναλαμβάνουν την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών. Οι σχέσεις συγγένειας είναι σχέσεις μεταξύ ατόμων που δημιουργούνται είτε μέσω του γάμου ή μέσω των γραμμών καταγωγής που συνδέουν τους συγγενείς εξ αίματος»* (Giddens, 2002: 208). Η οικογένεια, εξάλλου, αποτελεί την αφετηρία και το κέντρο των δεσμών συγγένειας, εντός της οποίας δύο ενήλικες ζουν μαζί σε ένα σπίτι με τα παιδιά τους. Στον δυτικό κόσμο, μάλιστα, η οικογένεια παρουσιάζεται ως ομάδα ενωμένη με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, η οποία είναι αφοσιωμένη στην ανατροφή των παιδιών και αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ατόμων, που την απαρτίζουν (Νικολάου, 2009: 114).

Σύμφωνα με την Νικολάου στο σύγγραμμά της *Θεωρητικά ζητήματα στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης* η οικογένεια *«είναι μια διαχρονική κοινωνική ομάδα που οργανώνεται και κατευθύνεται από τους κοινωνικούς κανόνες και προσβλέπει στην καθοδική και στενή αναπαραγωγή, όπως επίσης και στην κοινωνικοποίηση των νέων.*

Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, η βασική σχέση που παρουσιάζεται μέσα σε μία οικογένεια είναι η σχέση γονέα και παιδιού. Έχει δε σημαντικές παιδαγωγικές δυνάμεις και φροντίζει για την αναπαραγωγή των ανθρώπινων χαρακτήρων, όπως απαιτεί η κοινωνική ζωή» (Νικολάου, 2009: 117).

Περαιτέρω, κατά τον James Henslin, η οικογένεια είναι μια εξελισσόμενη κοινωνικοπολιτισμική μονάδα ενταγμένη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών σχέσεων, που συμβάλλει στη μετάδοση της κοινωνικοπολιτισμικής κληρονομιάς. Με άλλα λόγια, η οικογένεια αποτελεί ένα πολύπλοκο τμήμα ενός ευρύτερου πλέγματος καθορισμένων προτύπων συμπεριφοράς και κοινών θεωρήσεων του κόσμου. Το άτομο που εμπλέκεται στους ήδη καθορισμένους μηχανισμούς επηρεάζεται όχι μόνο στη συμπεριφορά του και στις απόψεις του, αλλά και στους προσανατολισμούς του προς όλους τους τομείς της ζωής, όπως η επιλογή συντρόφου, ο γάμος και η οικογένεια (Henslin, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 18).

Κατά την Νόβα - Καλτσούνη η οικογένεια είναι ένα σχήμα που αποτελείται από γονείς και παιδιά, ως ένα τύπο οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής των ανθρώπων, σχεδόν αμετάβλητο στο χρόνο, με ενιαία μορφή και λειτουργία σε όλους τους πολιτισμούς (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 29). Και προσδιορίζει ότι η οικογένεια έχει λειτουργίες «[...] με τις οποίες προωθείται η ικανοποίηση στόχων τόσο σημαντικών για τα άτομα και το σύνολο ώστε ο θεσμός να εμφανίζεται σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες. Αυτή η καθολικότητα του θεσμού συνίσταται στο γεγονός της ύπαρξης σε όλες τις κοινωνίες ενός σταθερού πλέγματος σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων του συζύγου και πατέρα, της συζύγου και μητέρας και του παιδιού τους» (Μουσούρου, 1996: 16).

Ωστόσο, ο W. Sayres, στο βιβλίο της Καλτσούνη ορίζει την οικογένεια, ως την παλαιότερη και βασικότερη κοινωνική μονάδα, η οποία αποκτώντας τόσες πολλές μορφές, με την πάροδο του χρόνου, καταλήγει στο να μην υπάρχει αυτό που αποκαλείται «ιδανική οικογένεια» (Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 132).

Σύμφωνα με τον Coltrane (2000), η οικογένεια είναι ένας όρος που δεν έχει καθορισμένη σημασία αφού για πολλούς ανθρώπους η λέξη αυτή αναφέρεται σε κάτι διαφορετικό και σημαίνει πολλά περισσότερα από τον ορισμό που έδινε το Προεδρείο Απογραφής, των Ηνωμένων Πολιτειών το 1990. Σύμφωνα με αυτόν, η οικογένεια ορίζεται ως «δύο ή περισσότερους ανθρώπους που σχετίζονται με τη γέννηση, το γάμο ή την υιοθεσία και οι οποίοι ζουν μαζί ως ένα νοικοκυριό».

Σε αντίθεση, ο Coltrane υποστηρίζει ο όρος «οικογένεια» μπορεί να αναφέρεται στους προγόνους, σε μακρινούς συγγενείς που κάποιος ποτέ δεν έχει συναντήσει, σε χωρισμένα άτομα, σε φίλους που τους νιώθει τόσο κοντινούς ώστε να έχουν γίνει επίτιμα μέλη της οικογένειας ή ακόμη άλλες φορές να υποδηλώνει ένα συναίσθημα στοργής και αγάπης. Πολλοί χρησιμοποιούν ακόμη τον όρο «οικογένεια» για να αναφερθούν στην πατρική ιδιοκτησία ή κληρονομιά. Συνεπώς, όπως αναφέρουν οι Gubrium & Holstein (1990) δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι τι μπορεί να σημαίνει για τον καθένα η λέξη οικογένεια, αν δεν δοθεί προσοχή στον τρόπο που χρησιμοποιείται ο όρος (Coltrane, 2000: 3 - 5).

Εν κατακλείδι, από όλους τους ορισμούς και τις ερμηνείες σχετικά με την οικογένεια διαπιστώνεται ότι συγκλίνουν στη βασική θέση ότι η οικογένεια λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για τα μέλη της, καθώς το άτομο δεν είναι απόλυτα ελεύθερο από αυτήν, αλλά η ατομική του ζωή είναι εναρμονισμένη με την ομαδική οικογενειακή ζωή. Οι περισσότεροι Κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν για την οικογένεια ότι η καθολικότητά της οφείλεται στην ιδιομορφία της σύνθεσης των λειτουργιών που επιτελεί και τις οποίες άλλες εναλλακτικές ομάδες δεν μπορούν να αναλάβουν, με τρόπο τέτοιο ώστε η ίδια η οικογένεια αφενός εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο και αφετέρου τα ίδια της τα μέλη (Μουσούρου, 1996: 18 - 19).

Όποιος, όμως, ορισμός και αν υιοθετηθεί για τον προσδιορισμό της οικογένειας, είναι σίγουρο πως δεν μπορεί να αγνοηθεί η ισχυρή κοινωνική της δύναμη και ο ρόλος που ασκεί στον καθορισμό της ανθρώπινης συμπεριφοράς και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, καθώς και η επιρροή της στην ψυχοδιανοητική και κοινωνική εξέλιξη του ανθρώπου.

1.2 Αναδρομή στην ιστορία της οικογένειας

Η συνεχής παρουσία της οικογένειας στην ιστορία της ανθρωπότητας, η οποία της προσδίδει και τον αρχέτυπο χαρακτήρα της, αποτελεί αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημών, που έριξαν φως σ' αυτό το πολύπλοκο φαινόμενο. Η μελέτη της ιστορίας της οικογένειας μας διδάσκει πως δεν υπάρχει ένας ενιαίος τύπος οικογενειακής ζωής. Ακόμη και στις περιπτώσεις που έχουν διαπιστωθεί ομοιότητες στις μορφές οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής των ανθρώπων, στην πραγματικότητα υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές που είναι συνδεδεμένες με τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 30).

Με άλλα λόγια, οι τύποι της οικογένειας αποτελούσαν πάντα ένα τμήμα του τρόπου που οργανώνεται και λειτουργεί η κοινωνία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η οικογένεια προσδιορίζεται από κοινωνικές δυνάμεις που δεν μπορεί να επηρεάσει. Τουναντίον, η οικογένεια με την κοινωνία βρίσκεται σε σχέση αλληλεπίδρασης, αφού η οικογένεια οργανώνεται και εξελίσσεται μαζί με την κοινωνία και μάλιστα οι μεταβολές της αντανακλούν ή σηματοδοτούν γενικότερες κοινωνικές μεταβολές (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 30). Σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους, ο συγκεκριμένος θεσμός δεν είναι στατικός και αμετάβλητος, αλλά αποτελεί εξαρτημένη μεταβλητή της κοινωνίας. Έτσι, κάθε σοβαρή κοινωνική αλλαγή δεν είναι δυνατόν να παρέλθει, χωρίς επιπτώσεις στη δομή και λειτουργία και της οικογένειας (Πυργιωτάκης, 1995: 36 - 37).

Αναφορικά με το ερώτημα για την καταγωγή της οικογένειας, τα αρχαιολογικά ευρήματα δεν είναι επαρκή για να δώσουν μια πειστική απάντηση. Ωστόσο, από τα ευρήματα των ταφών της Λίθινης Εποχής (σκελετοί άντρα, γυναίκας και παιδιού στον ίδιο τάφο) αποδεικνύεται ότι η οικογένεια υπήρξε πάντα με τη μορφή που είναι γνωστή ως σήμερα, δηλαδή, ως ένα ετερόφυλο ζευγάρι και τα παιδιά του. Παρόλα αυτά, δεν μας είναι διαθέσιμη καμία πληροφορία σχετικά με τους κανόνες οργάνωσης και τη λειτουργία της οικογένειας (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 32)

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι διατυπώθηκαν πολλές απόψεις σχετικά με την ιστορία της οικογένειας. Ο Engels, σημειώνει μάλιστα ότι, το 1861, δεν μπορεί να μιλήσει κανείς για μια ιστορία της οικογένειας, διότι « [...] η ιστορική επιστήμη ήταν ακόμη, στο θέμα αυτό, κάτω από την επίδραση της Πεντατεύχου» (Engels, 1984: 111). Ο ιστορικός Bachofen απέδωσε τις μεταβολές που συντελέστηκαν στην οικογένεια

(μετάβαση από το μητρικό στο πατρικό δίκαιο, καθιέρωση της μονογαμίας), από την αρχαϊκή εποχή ως την εποχή του (1860), όχι ως αποτέλεσμα εξέλιξης των όρων ζωής, αλλά ως αντανάκλαση θρησκευτικών παραστάσεων που έχουν μεταβληθεί (Engels, 1984: 112 - 113).

Ο Αμερικάνος εθνολόγος και ιστορικός, L.Morgan (1818 - 1881), είναι ο πρώτος που υπογραμμίζει την επίδραση των κοινωνικών παραγόντων στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικογένειας. Κατά τον Morgan η οικογένεια δεν παραμένει στατική, αλλά ακολουθεί την πορεία εξέλιξης της κοινωνίας. Περνά, δηλαδή, από μια κατώτερη σε μια ανώτερη μορφή, στο βαθμό που η κοινωνία αναπτύσσεται από ένα κατώτερο σε ένα ανώτερο επίπεδο (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 35; Μισέλ, 2000: 33).

Οι βασικοί σταθμοί στην εξέλιξη της οικογένειας, όπως ο Morgan τους προσδιόρισε και τους επαναδιατύπωσε ο Engels, ήταν ότι αρχικά (στη φάση της αγριότητας) κυριαρχούσαν οι «ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις», στις οποίες κάθε άντρας ανήκει σε κάθε γυναίκα και το αντίθετο. Στη συνέχεια (περίοδο βαρβαρότητας) εμφανίζονται διάφορες μορφές οικογενειών με πρώτη την όμαιμη οικογένεια· στο βιβλίο του Engels ο όρος έχει αποδοθεί ως «αιματοσυγγενική οικογένεια», η οποία θεωρείται ως η πρώτη βαθμίδα κοινωνικής εξέλιξης. Στη συνέχεια επισημαίνεται η ομαδογαμική οικογένεια, η συνδυαστική οικογένεια, στην οποία ο άντρας ζει μόνο με μια γυναίκα, αλλά η απιστία είναι δικαίωμα του και τέλος, ο σύγχρονος μονογαμικός γάμος, στοιχείο μετάβασης από τη βαρβαρότητα στον πολιτισμό (Engels, 1984: 147 - 149; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 36 - 39; Μισέλ, 2000: 34 - 36; Βέλτσος, 1979).

Ωστόσο, ο Engels επιχειρώντας μια συμπλήρωση και μια ανασκευή της ερμηνείας που έχει δώσει ο Morgan για την εξέλιξη της οικογένειας, υποστηρίζει ότι το στοιχείο που οδήγησε στην καθιέρωση της μονογαμικής οικογένειας είναι η αύξηση της παραγωγής ως αποτέλεσμα νέων πηγών απόκτησης τροφής (κτηνοτροφία, γεωργία). Επίσης, ο Engels ερμηνεύει τη μετάβαση από τη συγγενική μορφή οργάνωσης της κοινωνίας στην πολιτική-κρατική, όχι μόνο ως απόρροια της ατομικής ιδιοκτησίας, αλλά ως αποτέλεσμα του νέου καταμερισμού εργασίας και της εμφάνισης των τάξεων (Engels, 1984: 165 - 167; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 39 - 40; Μισέλ, 2000: 39 - 41).

Σύμφωνα με τον Durkheim (1978), η οικογένεια που βασίζεται στο γάμο είναι ένας κοινωνικός θεσμός που προήλθε από κοινωνικά αίτια, ως αποτέλεσμα της κοινωνικής οργάνωσης, καθώς επίσης και η κατάληξη μιας εξέλιξης, στην οποία η οικογένεια συστέλλεται (νόμος της προοδευτικής συστολής), όσο το κοινωνικό περιβάλλον, με το οποίο κάθε άτομο βρίσκεται σε άμεση σχέση, μεγαλώνει. Συγκεκριμένα συνδέει τις μεταβολές στην οικογένεια με τον εκάστοτε μετασχηματισμό της κοινωνίας, από την αρχαϊκή μορφή σε χωριό, από το χωριό σε πόλη και από την πόλη σε κράτος. Υποστηρίζει δε ότι όσο μεγιστοποιούνται οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί τόσο συρρικνώνεται η δομή της οικογένειας (Durkheim, 1978: 113; Segalen, 1996). Με τη σειρά του ο Mauss (1947) παρατήρησε ότι η οικογένεια υπάρχει παντού, από τη στιγμή που τα άτομα γνώριζαν πάντα ποιος είναι ο πραγματικός τους πατέρα και ποια η πραγματική τους μητέρα και επίσης αναγνώριζαν ότι οι σχέσεις αφοσίωσης ήταν πάντα στενότερες μεταξύ των γονέων και των παιδιών (Μισέλ, 2000: 44 - 49; Singly, 1996: 16).

Καθοριστικό σταθμό για την ιστορία της οικογένειας αποτέλεσε επίσης το Διεθνές Συνέδριο για την Οικογένεια που πραγματοποιήθηκε στο Cambridge το 1969, όπου παρουσιάστηκαν μελέτες και ευρήματα σχετικά με τη μορφή και το μέγεθος της οικογένειας κατά το παρελθόν (Καυταντζόγλου, 1996: 17 - 18). Συγκεκριμένα, το 1972, δημοσιεύονται τα πρακτικά του συνεδρίου σε έναν συλλογικό τόμο, καταλύτη στην ανάπτυξη της ιστορίας της οικογένειας, με τίτλο «*Family and Household in Past Time*» υπό τη διεύθυνση του Laslett & Wall (1972). Στον συγκεκριμένο τόμο, ο Laslett αναφέρει ότι ο όρος «οικογένεια» δεν προσδιορίζει την οικιακή ομάδα και χρησιμοποιεί τον όρο «νοικοκυριό» ως αυτόν που υποδεικνύει την κοινή κατοικία, τη συγγένεια και τις κοινές δραστηριότητες. Μάλιστα, ταξινομεί το νοικοκυριό σε «νοικοκυριό απλής οικογένειας», η λεγόμενη πυρηνική οικογένεια, σε «νοικοκυριό διευρυμένης οικογένειας», που αποτελείται από τη συζυγική οικογένεια στην οποία έχουν προστεθεί συγγενείς και τέλος στο «νοικοκυριό πολλαπλών οικογενειών», όπου η οικιακή ομάδα συμπεριλαμβάνει δύο ή περισσότερες συζυγικές οικογενειακές μονάδες που συγγενεύουν μεταξύ τους εξ' αίματος ή εξ' αγχιστείας (Laslett & Wall, 1972; Καυταντζόγλου, 1996: 36 - 44).

Η Νόβα- Καλτσούνη στο βιβλίο της *Κείμενα Κοινωνιολογίας το Γάμου και της Οικογένειας*, αναφέρει ότι ακόμη και στην κοινωνία των Σουμέριων, η οικογένεια ήταν ένας ιδιαίτερα σημαντικός θεσμός, αφού η οικογενειακή οργάνωση αποτελούσε πρότυπο για την οργάνωση της κοινωνίας. Η οικογένεια, πατριαρχικά οργανωμένη,

ήταν κατά κύριο λόγο μικρή και μονογαμική, ενώ υπήρχε και η διευρυμένη, η οποία αποτελούνταν και από τους γιους, που μετά το γάμο τους συνέχιζαν να μένουν κοντά στην πατρική οικογένεια. Ο γάμος ήταν από τις βασικότερες λειτουργίες της οικογένειας (γάμος, γέννηση, θάνατος), με απώτερο στόχο την απόκτηση αρσενικών απογόνων (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 41).

Στην Αρχαία Ελλάδα της Κλασικής Εποχής συναντούμε για πρώτη φορά την μονογαμική οικογένεια, ως τον τύπο της οικογένειας που έχει γενική ισχύ και της οποίας η οριστική επικράτηση αποτελεί ένα από τα γνωρίσματα του ελληνικού πολιτισμού. Η οικογένεια αυτή διακρίνεται όχι μόνο για την σταθερότητα του γάμου της, αλλά και για το γεγονός ότι δεν στηριζόταν σε φυσικούς, αλλά σε οικονομικούς όρους περιλαμβάνοντας τη γη, την οικία και τους υπηρέτες (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 43 - 44; Coltrane, 2000: 5).

Με άλλα λόγια, η οργάνωση της οικογένειας είχε ως σημείο αναφοράς την προστασία τόσο της ατομικής ιδιοκτησίας όσο και την προστασία της δημοκρατίας, αφού με αυτόν τον τρόπο περιοριζόταν η συγκέντρωση περιουσίας, άρα και η εξουσία στα χέρια λίγων ισχυρών οικογενειών. Εξάλλου, οι αντιλήψεις για τη γυναίκα, το γάμο και τις γαμήλιες σχέσεις προσδιορίζουν και τη λειτουργία της οικογένειας (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 46 - 48).

Επιπλέον, ο κοινωνιολόγος T. Parsons (1956) προσδιορίζει την οικογένεια ως ένα υποσύστημα που αλληλοεξαρτάται και διατηρεί πολλούς κοινωνικούς δεσμούς τόσο με άλλα συστήματα όσο και με το κοινωνικό σύστημα στην ολότητά του. Η οικογένεια, κατά τον Parsons, δεν αποτελεί μια απομονωμένη μικρή ομάδα που εξαρτάται από την καθολική κοινωνία. Η προσέγγισή του είναι «δομολειτουργική». Σύμφωνα με τον όρο αυτόν «ο θεσμός της οικογένειας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνίας και η οικογένεια όπως και όλοι οι θεσμοί της κοινωνίας διέπονται από τη διαδικασία της λειτουργίας. Η έννοια της λειτουργίας αναφέρεται στην αναπροσαρμογή των υποσυστημάτων της κοινωνίας κατά την ιστορική εξέλιξή της, η οποία αποτελεί διαδικασία της γενικότερης εξελικτικής διάρθρωσης του κοινωνικού συστήματος» (Parsons, 1956: 36 - 40 στο T. Parsons & R. F. Bales, 1956; Μισέλ, 2000: 82 - 83; Τσαούσης, 1983: 461).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Parsons (1956) οι σύγχρονες κοινωνίες δημιούργησαν καινούριους εξειδικευμένους φορείς, οι οποίοι ανέλαβαν εκείνες τις λειτουργίες, που παλιότερα τις είχε ένας μη εξειδικευμένος φορέας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι κοινωνικές υπηρεσίες, τα σχολεία, τα νοσοκομεία, οι ομάδες

ψυχαγωγίας και τα M.M.E., που ασκούν λειτουργίες οι οποίες παλιότερα ήταν κατά κύριο λόγο ευθύνη της οικογένειας. Ορισμένοι εναντιώθηκαν σε αυτή τη μορφή της εξειδίκευσης, διότι θεώρησαν ότι οδηγεί σε μια *απανθρωποίηση* της κοινωνίας. Ο Parsons, όμως, υποστηρίζει ότι η απελευθέρωση ενός φορέα από την άσκηση ορισμένων λειτουργιών, του επιτρέπει να ασκεί καλύτερα τις λειτουργίες που διατηρεί, όπως η συναισθηματική στήριξη που οφείλει η οικογένεια προς το άτομο. Τέλος, για τον Parsons η σύγχρονη οικογένεια αποτελεί μονάδα ζωτικής σημασίας, η οποία διατηρεί στη δομή της και στις λειτουργίες της στοιχεία σταθερότητας, που δεν φανερώνουν μόνο τη βιολογική της σύνθεση, αλλά επιβεβαιώνουν ότι το έργο της είναι η κοινωνικοποίηση, η φροντίδα και η ασφάλεια των παιδιών καθώς και η σταθεροποίηση της προσωπικότητας των ενηλίκων ατόμων (Parsons, στο: T. Parsons & R. F. Bales, 1956: 8 - 22; Μισέλ, 2000: 83 - 85; Bird & Melville, 1994: 12).

Κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί και η θέση του Thornton, A. (1996) στο σύγγραμμα του Cherlin « Public and Private Families» σύμφωνα με την οποία η οικογένεια παραμένει ο σπουδαιότερος θεσμός για τα άτομα παρόλο που καινούριοι φορείς επηρεάζουν την οργάνωση της ζωής τους (Thornton, στο: Cherlin, 1998: 42 - 43).

1.2.1 Η οικογένεια την περίοδο του Μεσαίωνα

Η οικογένεια αυτής της περιόδου χαρακτηρίζεται από μια ασυνεπή πορεία, η οποία ανάλογα με τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, είτε διευρύνεται είτε συρρικνώνεται. Κατά τον M. Bloch, τον 10^ο αι., το κράτος αυτής της περιόδου ήταν τόσο ισχυρό, που δεν χρειαζόταν να παράσχει προστασία στο άτομο και στη μικρή οικογένεια. Αντιθέτως, το 11^ο και 12^ο αι. όταν και όπου η κεντρική εξουσία εξασθενεί λόγω των μεγάλων εισβολών και των πολέμων, τα άτομα όλων των κοινωνικών στρωμάτων οδηγούνται στη δημιουργία ομάδων συγγενών, πάνω από δυο διαδοχικών γενεών, εντός των οποίων μπορούν να νιώθουν ασφαλή (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 53; Μισέλ, 2000: 45; Anderson, 1995: 9).

Τις παραπάνω απόψεις επιβεβαιώνει και ο George Duby, αναφέροντας ότι οι οικογενειακοί δεσμοί ήταν ιδιαίτερα χαλαροί ως το 12^ο αι. εξαιτίας της προστασίας

που παρείχε το κράτος στην οικογένεια. Το 13^ο αι. οι νέες μορφές οικονομίας και το εμπόριο οδήγησαν σε εξασθένηση της ευρείας οικογένειας, αναγνωρίζοντας, έτσι, την πατρική εξουσία και τη θέση που καταλαμβάνει η μικρή οικογένεια στην κοινωνική ζωή. Ενώ στις αρχές του 15^{ου} αι. οι οικογένειες στη Δ. Ευρώπη διευρύνονται με την προσθήκη συγγενών κάτω από την ίδια στέγη (Klapisch & Demonet, στο: Κανταντζόγλου, 1996: 101 - 105; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 54).

Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, και η στάση της Εκκλησίας απέναντι στον θεσμό αυτό, καθώς και η επιρροή που άσκησε στη μορφή και τη λειτουργία του. Στόχος της ήταν ο εξαγνισμός ολόκληρης της κοινωνίας και γι' αυτό διέδιδε έναν ασκητικό πρότυπο διαβίωσης, αποφεύγοντας με κάθε τρόπο την έγγαμη ζωή. Μάλιστα, κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες η εκκλησία επέμενε στην εγκράτεια των έγγαμων και προπάντων αποστρέφονταν τους γάμους μεταξύ συγγενών, ακόμη και ως την έβδομη βαθμίδα συγγένειας με αποτέλεσμα να αποκλείονται σχεδόν όλοι οι σύζυγοι (Duby, 1992: 4 - 11). Ο Goody (1986) αποδίδει αυτές τις απαγορεύσεις σε καθαρά οικονομικούς λόγους. Με άλλα λόγια, η Εκκλησία για να συντηρεί τον πολυάριθμο κλήρο και όλων των ειδών τις φιλανθρωπίες θα έπρεπε συνεχώς να αυξάνει την περιουσία της, μια περιουσία, που αυξανόταν από τις δωρεές των πιστών, οι οποίοι, αν είχαν οικογένεια, η περιουσία θα παρέμενε σ' αυτήν (Goody, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 55 - 56).

1.2.2 Η οικογένεια από το Μεσαίωνα στους νεότερους χρόνους

Ήδη από τον 15^ο αι., και κυρίως από τον 17^ο αι., με την εκβιομηχάνιση σημειώνεται μια μετάβαση από την *εκτεταμένη* οικογένεια του Μεσαίωνα στην *πυρηνική* οικογένεια, που αποτελείται από το ζευγάρι και τα παιδιά. Μάλιστα, την περίοδο εκείνη στην Ευρώπη αλλά και στις Η.Π.Α συνυπάρχουν την ίδια εποχή διάφοροι τύποι οικογενειών ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε περιοχή, ενώ οι αλλαγές που διαφαίνονται στην οικογένεια της περιόδου αφορούν όχι μόνο τις σχέσεις των συζύγων, αλλά και τη θέση του παιδιού μέσα σ' αυτή (Coltrane, 2000: 58 - 60; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 59).

Οι αλλαγές αυτές οφείλονται στις νέες κοινωνικές συνθήκες, στην απελευθέρωση του ζευγαριού από την κοινότητα, την εκκλησία και τη συγγένεια αλλά κυρίως στις νέες οικονομικές συνθήκες και ειδικότερα στην αύξηση της

παραγωγής. Η οικογένεια, στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης αποστασιοποιείται από τον έξω κόσμο, στρέφεται στον εαυτό της έχοντας, όμως, ως κέντρο της προσοχής της την ευτυχία, την εκπαίδευση και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ωστόσο, στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης παρατηρήθηκαν φαινόμενα κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης των παιδιών, γεγονός που οδήγησε το κράτος να θεσπίσει κανόνες για την προστασία τους (Bird & Melville, 1994: 7 - 8; Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 59 - 60).

Από τις αρχές του 18^{ου} αι., η οικογένεια αποκτά προσωπική ζωή και καταλαμβάνει μια ιδιαίτερα σημαντική θέση στη συναισθηματική ζωή των ανθρώπων, οδηγώντας τη σε μεγαλύτερη σύσφιξη των σχέσεων. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών χαρακτηρίζονται από αγάπη, εμπιστοσύνη και κυρίως σεβασμό στην ατομικότητα. Αξιοσημείωτες είναι και οι αλλαγές που σχετίζονται με το παιδί. Ο Aries αναφέρει ότι το παιδί «επιστρέφει στην οικογένεια», η οποία αναλαμβάνει πλέον τη διαπαιδαγώγηση και την εκπαίδευσή του (Aries, 1990: 370 - 371; Bird & Melville, 1994: 9; Τσαούσης, 1985: 446 - 451).

Επιπροσθέτως, η Εκκλησία, ήδη από τον 16^ο αι., εξαιτίας των κοινωνικών αλλαγών και της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης, αλλάζει τη στάση της απέναντι στο γάμο και την οικογένεια. Αρχικά, προσδιορίζεται αυστηρά ως *μονογαμική* και ορίζεται ο γάμος ως μυστήριο αδιάλυτο που μόνο η Εκκλησία είναι αρμόδια να ρυθμίζει θέματα σχετικά μ' αυτόν (π.χ. προϋποθέσεις τέλεσης γάμου και διάλυσής του). Συγχρόνως, τονίζεται ότι οι κληρικοί δεν θα πρέπει να παντρεύονται, διότι η αγνότητα είναι ανώτερη του γάμου. Όμως, οι αλλαγές που συντελούνται αναγκάζουν την Καθολική Εκκλησία να προβεί σε υποχωρήσεις και να δεχτεί ότι η αγιότητα είναι εφικτή και στο πλαίσιο της οικογένειας. Προβάλλει, λοιπόν, την *Αγία Οικογένεια* με τη μορφή της κοσμικής οικογένειας, ενώ προωθείται ένας πιο εκλεπτυσμένος τύπος οικογένειας (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 62).

Με το πέρασμα των χρόνων πολλές πτυχές της σύγχρονης οικογενειακής ζωής αλλάζουν. Ωστόσο, δεν αλλάζει η άποψη ορισμένων ότι οι οικογένειες του παρελθόντος ήταν πιο σταθερές, πιο αυθεντικές και λιγότερο προβληματικές από τις σημερινές. Για πολλούς, μάλιστα, η δεκαετία του '50 - '60 ήταν η εποχή στην οποία η οικογένεια και η κοινωνική ζωή φάνταζαν σαν να ήταν ιδανικά διαμορφωμένες. Σύμφωνα με τον J. Gills αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι η δεκαετία του '90 χαρακτηριζόταν από ένα αυξανόμενο ποσοστό διαζυγίων και παιδιών εκτός γάμου. Στην πραγματικότητα, η δεκαετία του '50 ήταν γεμάτη από διαρκείς αγωνίες για το μέλλον της οικογενειακής ζωής, διότι οι νέες κουλτούρες της νεολαίας κλόνιζαν τις

σχέσεις υπακοής που ένωναν την οικογένεια εκείνης της περιόδου. Συνεπώς, αντί οι εικόνες και οι αναμνήσεις αυτές να αποτελέσουν κίνητρα για τη δημιουργία καλύτερων κοινωνιών-οικογενειών στο μέλλον, μετατράπηκαν σε νοσταλγία, που στερούσε τη δυνατότητα ενός καλύτερου μέλλοντος (Gillis, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 63 - 67).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μορφές και λειτουργίες της οικογένειας

Οι τύποι της οικογένειας, στους οποίους ένα άτομο ανήκει κατά τη διάρκεια της ζωής του είναι πολλοί και διαφέρουν μεταξύ τους. Μέσα από την ιστορική αναδρομή και την μακραίωνη διαδρομή της, η οικογένεια υπήρξε *πολυγαμική, μητριαρχική, πατριαρχική, εκτεταμένη και πυρηνική*, λαμβάνοντας στην εποχή μας και άλλες εναλλακτικές μορφές. Σύμφωνα με ορισμένους κοινωνιολόγους, διαπιστώθηκε ότι ο πιο διαδομένος τύπος της, πριν από τη νεώτερη περίοδο, ήταν η *διευρυμένη* οικογένεια. Ωστόσο, η έρευνα απέδειξε ότι η *πυρηνική* οικογένεια ήταν η κυριαρχούσα μορφή στον δυτικό κόσμο για μεγάλο χρονικό διάστημα (Giddens, 2002: 210, Κοκκινάκης, στο: Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο, 1994: 607).

Στην εποχή μας, τα διάφορα σχήματα οικογένειας σ' όλο τον κόσμο έχουν υποστεί μεταβολές με κοινά χαρακτηριστικά, όπως η τάση προς ελεύθερη επιλογή συζύγου, η αύξηση της συχνότητας μη συμβατικών οικογενειακών σχημάτων, η αναγνώριση των δικαιωμάτων των γυναικών και των παιδιών, η αύξηση της ηλικίας κατά τον πρώτο γάμο, η μείωση του αριθμού των γάμων μεταξύ των συγγενών (αποφυγή αιμομιξίας), καθώς και η αύξηση των επιπέδων σεξουαλικής ελευθερίας (Νικολάου, 2009: 122 - 123; Μουσουρού, 2004: 77 - 80).

Τα κύρια οικογενειακά σχήματα που υπήρξαν παγκοσμίως, ως σήμερα, σύμφωνα με την ταξινόμηση των κοινωνιολόγων και των πολιτισμικών ανθρωπολόγων, είναι τα εξής: η *εκτεταμένη - διευρυμένη*, η *πυρηνική* και η *μονογονεϊκή* οικογένεια.

2.1 Η εκτεταμένη - διευρυμένη οικογένεια

Στη διάρκεια των χρόνων, στα περισσότερα μέρη του κόσμου, η διευρυμένη οικογένεια, η οποία αποτελούνταν από τρεις ή περισσότερες γενιές συγγενών που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς καταγωγής, όπως γονείς, παιδιά και άλλους

ενήλικους συγγενείς (όπως παππούδες, γιαγιάδες, θείους, θείες), ήταν η πιο συνηθισμένη μορφή οικογένειας (Giddens, 2002: 210; Robertson, 1987: 355).

Το γεγονός αυτό, πιθανόν να έχει τις ρίζες του στα παλαιότερα χρόνια, όταν οι οικογένειες ήταν σχεδόν αυτόνομες οικονομικές μονάδες και όλα τα μέλη τους φρόντιζαν για τροφή, ρούχα, στέγαση και διάφορες άλλες ανάγκες. Η πολυμελής οικογένεια πρόσφερε μεγαλύτερη βοήθεια στα μέλη της και το γεγονός ότι τα άλλα μέλη της οικογένειας φρόντιζαν τα μικρότερα παιδιά, όταν οι γονείς και τα μεγαλύτερα παιδιά ασχολούνταν με άλλες εξωτερικές εργασίες, αποτελούσε πλεονέκτημα. Εξάλλου, η παραδοσιακή σημασία της οικογένειας ως οικονομικής μονάδας, φαίνεται και από την προέλευση του όρου οικονομία «*oeconomia*», που σημαίνει οικογενειακός προγραμματισμός (Saytes, στο: Νόβα – Καλτσούνη, 2004: 133).

Στην εποχή μας οι *διευρυμένες* οικογένειες εξακολουθούν να είναι διαδομένες στις μη δυτικές χώρες. Στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική αποτελούν ένα μικρό μόνο μέρος των νοικοκυριών, διότι σχηματίζονται συχνά με περιστασιακή βάση εξαιτίας οικονομικών συνθηκών ή άλλων περιστάσεων (Saytes, στο: Νόβα – Καλτσούνη, 2004: 134).

«Family Portrait» Christine Doppin

2.2 Η πυρηνική οικογένεια

Η *πυρηνική* οικογένεια ή *συζυγική* οικογένεια ή *παιδοκεντρική* μορφή οικογένειας, που αποτελείται από τους δύο συζύγους και τα παιδιά τους (γνήσια ή υιοθετημένα),

αποτελεί τη βασική μονάδα της οικογενειακής οργάνωσης σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες και μάλιστα, θεωρείται πυρήνας κάθε εκτεταμένης οικογένειας (Γεώργας, 2004; Robertson, 1987: 355). Ο όρος «πυρηνική οικογένεια» εισήχθη για πρώτη φορά από τον Murdock (1949) και αποτελεί κατά τον ίδιο τη βασικότερη κοινωνική δομή, μια παγκόσμια κοινωνική ομάδα που είτε στέκεται μόνη της είτε χρησιμεύει ως βάση για πιο πολύπλοκες μορφές οικογένειας π.χ. εκτεταμένη (Γιώτσα, 2003: 17; Murdock, 1949).

Ο τύπος αυτός της μονογαμικής οικογένειας δεν είναι ένας πρόσφατος τύπος, αλλά επικρατούσε στις δυτικές κοινωνίες εδώ και τρεις αιώνες, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο συζυγικό δεσμό. Σύμφωνα με τη Νόβα-Καλτσούνη, ο William Goode (1965) ισχυρίζεται ότι η πυρηνική οικογένεια μπορεί καλύτερα να μεγιστοποιήσει τις αξίες του ατομισμού και της ισότητας, δίνοντας αξία στην ευημερία και τις επιθυμίες του ατόμου (Καλτσούνη, 2004: 134 - 135). Στα χαρακτηριστικά της πυρηνικής οικογένειας ανήκει ακόμη και το στοιχείο «[...] ότι καλλιεργεί το φιλελεύθερο και δημοκρατικό πνεύμα και επιτρέπει να διαμορφωθούν ελεύθερα οι διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της» (Πυργιωτάκης, 1995: 36 - 37).

Ωστόσο, η ευρύτητα και η ευελιξία, που κάνουν την πυρηνική οικογένεια πιο ελκυστική, συμβάλλουν και στην αστάθειά της. Με άλλα λόγια, καθώς οι επιδιώξεις και οι φιλοδοξίες δύο ανθρώπων που αποφασίζουν να ζήσουν μαζί εναποτίθενται σ' ένα τρίτο άτομο, που είναι το παιδί, το οποίο αποτελεί την κεντρική κολόνα του οικοδομήματος του γάμου και της οικογένειας, τότε οι δεσμοί του γάμου χαλαρώνονται σε σημείο που καταλύονται, γεγονός που συμβαίνει συνήθως στο τέλος της εφηβείας των παιδιών, περίοδο κατά την οποία οι γονείς νιώθουν ότι έχουν εκπληρώσει τον προορισμό τους και δεν υπάρχει λόγος να βρίσκονται μαζί οι δύο σύζυγοι (Κατάκη, 2012: 70 - 73).

«Οικογένεια» Γιώργος Σικελιώτης (1917 – 1984)

2.3 Η μονογονεϊκή οικογένεια

Μια ακόμη μορφή οικογένειας που εμφανίζεται σε πολλές χώρες παγκοσμίως είναι η *μονογονεϊκή* οικογένεια. Η συγκεκριμένη μορφή οικογένειας προήλθε είτε από τις αλλαγές των αντιλήψεων και των στάσεων απέναντι στο γάμο είτε από κοινωνικές συνθήκες είτε από ατομική επιλογή (Γαλάνης, 1995: 25 - 28).

«Μονογονεϊκές θεωρούνται εκείνες οι οικογένειες, στις οποίες τα ανήλικα παιδιά μεγαλώνουν μ' ένα γονιό, ανεξάρτητα από τη διάρκεια απουσίας του άλλου γονιού και το γεγονός ότι στην οικογένεια μπορεί να ζουν και άλλα ενήλικα άτομα (π.χ. παππούς, γιαγιά, αδέρφια γονιού)» (Κομπότη, 1998: 516). Οι οικογένειες αυτές, ενώ αποτελούν μια ειδική κατηγορία, δεν αντανακλούν ταυτόχρονα και μια ενιαία κοινωνική πραγματικότητα, καθώς μπορεί να ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, να έχουν διαφορετικό επίπεδο εισοδήματος, να ανήκουν σε εθνικές ή άλλες ομάδες, να έχουν διαφορετικές αναπαραστάσεις για τη ζωή, διαφορετική δυναμική και λειτουργικότητα (Κογκίδου, 2004: 144).

Ωστόσο, σύμφωνα με ορισμένα ευρήματα ερευνών σχετικά με τη δομή της οικογένειας και την κοινωνικοποίηση είναι ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες ασκούν ασθενέστερους ελέγχους και έχουν λιγότερες απαιτήσεις από τα παιδιά συγκριτικά με τις πυρηνικές οικογένειες (Thomson, McLanahan, Curtin, 1992: 368).

Η συνειδητοποίηση ότι η αύξηση του ποσοστού των *μονογονεϊκών* οικογενειών μπορεί να είναι αποτέλεσμα επιλογής (π.χ. διαζύγιο αντί για έναν αποτυχημένο γάμο, απόκτηση παιδιού χωρίς τέλεση γάμου) και ότι η επιλογή αυτή αποτελεί άρνηση της συμβατικής συζυγικής οικογένειας, οδήγησε τους κοινωνιολόγους να μελετήσουν και να ερευνήσουν τις επιπτώσεις του σχήματος αυτού στη συζυγική οικογένεια και εν συνεχεία στο κοινωνικό σύνολο (Μουσούρου, 1996: 83 - 84; Μισέλ, 2000: 121 - 130; Κογκίδου, 1995: 110). Φτώχεια, οικονομική εξάρτηση από επιδόματα, απομόνωση, μοναξιά, κοινωνικός στιγματισμός, συναισθηματικός και πρακτικός φόρτος του μονού γονέα και προβλήματα στο βιοτικό επίπεδο της ζωής του παιδιού και στην περαιτέρω κοινωνική του εξέλιξη, αποτελούν τις συνήθεις αναπαραστάσεις, που ανακαλούνται συνειρμικά με την αναφορά της *μονογονεϊκής* οικογένειας. Σε ευνοούμενες, μάλιστα, δημοκρατίες θα περίμενε κανείς να εφαρμόζεται μια κοινωνική πολιτική που θα διαμόρφωνε ένα περιβάλλον ανεκτό για τα παιδιά. Αντιθέτως, έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά

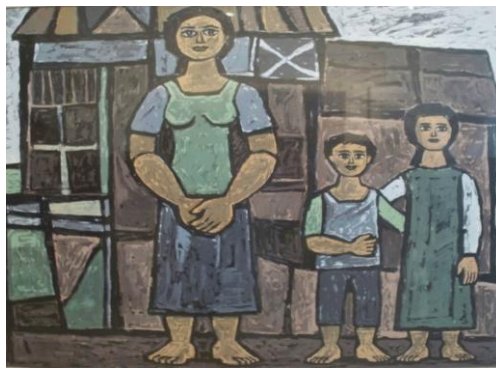
μονογονεϊκών οικογενειών, ιδίως όταν αυτές δημιουργήθηκαν κατά την εφηβεία και αντιμετωπίζουν παράλληλα το πρόβλημα της φτώχειας, παρουσιάζουν συγχρόνως προβλήματα υγείας, παραμέλησης, σχολικής επίδοσης, συμπεριφοράς, αλλά και κακοποίησης (Νικολάου, 2009: 125; Giele, στο: Cherlin, 1996: 352 - 353).

Σε κοινωνίες που το φαινόμενο της μονογονεϊκής οικογένειας απαντάται συχνότερα, απέκτησε ιδιαίτερη σημασία η λήψη κοινωνικών μέτρων για την προστασία και την ενίσχυση των γονέων αυτών των οικογενειών, αρχηγός των οποίων, στη συντριπτική τους πλειονότητα, και ιδιαίτερα στον αιώνα που διανύουμε, είναι η γυναίκα, στην οποία επαφίεται η επιμέλεια των παιδιών (Νικολάου, 2009: 124; Giddens, 2002: 225). Χαρακτηριστικά, γίνεται αναφορά στην υποστήριξη του παιδιού με επίδομα πρόνοιας, καθώς και στην παροχή κινήτρων στους πατεράδες, για να αναγνωρίσουν την πατρότητα και να συνεισφέρουν στην ανατροφή των τέκνων τους, γεγονός που αφορά είτε στις περιπτώσεις που ο πατέρας είναι φτωχός και άνεργος οπότε και δεν μπορεί να πληρώσει τη διατροφή, είτε στις περιπτώσεις που δεν επιθυμεί να πληρώσει το απαιτούμενο ποσό για την εξασφάλιση μιας καλής ποιότητας ζωής του παιδιού. Περαιτέρω έχει προταθεί ως μέτρο μείωσης του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών που αποτελούν απόρροια του αυξανόμενου αριθμού διαζυγίων, η προσπάθεια ελαχιστοποίησης αυτών μέσω επισκέψεων Συμβούλων Γάμων και οικονομικής ενίσχυσης της οικογένειας, παρόλο που συνήθως οι γονείς που έχουν αποφασίσει να χωρίσουν έχουν εξαντλήσει όλες τις προσπάθειες ευτυχισμένης συμβίωσης (Νικολάου, 2009: 126; Μαράτου - Αλιπράντη, 2002: 23 - 47).

Επίσης, έρευνες των κοινωνικών επιστημών Thompson E. και Congla P. (1983) περιγράφουν τη μονογονεϊκή οικογένεια ως κάποια που «[...] χαρακτηρίζεται από περισσότερη επιείκεια απέναντι στα παιδιά, συζήτηση και αλληλεπίδραση καθώς και από υψηλότερα επίπεδα συνεκτικότητας», όπου τα υπάρχοντα μέλη της οικογένειας θέτουν καινούριους οικογενειακούς κανόνες, μοιράζονται δουλειές του σπιτιού, παίρνουν ομαδικά αποφάσεις και λύνουν από κοινού τα προβλήματά τους ενώ ο ελεύθερος χρόνος που περνούν μαζί είναι ιδιαίτερα δημιουργικός (Thompson, & Congla, 1983: 107).

Εν κατακλείδι, δεν είναι εφικτό να εκτιμήσει κανείς με ακρίβεια τις συνέπειες της μονογονεϊκότητας, και ιδιαίτερα του διαζυγίου, στην προσωπική και κοινωνική εξέλιξη ενός παιδιού, το οποίο είναι ευάλωτο όπως άλλωστε και οι γονείς του. Και αυτό διότι, πριν την εκτίμηση του αποτελέσματος, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη

βασικοί παράγοντες, όπως η ηλικία των παιδιών κατά το χωρισμό των γονέων, αν υπήρχαν συγκρούσεις στο σπίτι και πόσο έντονες ήταν αυτές, αν υπήρχαν αδέρφια, πώς ήταν οι σχέσεις των παιδιών με τους γονείς, αν τα παιδιά ζούσαν με την οικογένεια καταγωγής του μονού γονέα ή μόνο με τον έναν γονέα ή με τον σύντροφο του μονού γονέα και, φυσικά, πόσο συχνά βλέπουν τον άλλον γονέα μετά το διαζύγιο. Επίσης, οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μονογονεϊκότητας εξαρτώνται από τους τρόπους επίλυσης των προβλημάτων που υιοθετούν οι μονοί γονείς, από το φύλο, την ηλικία και το κοινωνικό πλαίσιο του μονού γονέα (Bird & Melville, 1994: 407, 409 - 411; Κογκίδου, 2004: 145; Νικολάου, 2009: 128; Walker, 1998: 216 - 218). Εξάλλου, ο ρόλος του μονού γονέα απαιτεί μεγάλη επένδυση χρόνου και δυναμισμού, ενώ η απουσία του άλλου ευνοεί τη δημιουργία ιδιαίτερα στενής σχέσης μονού-γονέα παιδιού. Συνεπώς, όταν αναφερόμαστε στις επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στην ζωή του παιδιού, πέρα από το γεγονός ότι όλες οι μονογονεϊκές οικογένειες βιώνουν ορισμένες κοινές καταστάσεις, δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν μια ενιαία πραγματικότητα.

«Οικογένεια» Γιώργος Σικελιώτης (1917 – 1984)

2.4 Άλλοι τύποι οικογένειας

Εκτός από τα βασικά σχήματα της οικογένειας, υπάρχουν κι άλλα εναλλακτικά που σχετίζονται ή συνδυάζονται μ' αυτά. Για παράδειγμα, υπάρχουν σχήματα που προκύπτουν είτε από την άρνηση ή ανυπαρξία της συζυγικής και γονεϊκής σχέσης είτε από τη διαφοροποίηση των οικογενειακών σχέσεων, σε συνάρτηση προς το συμβατικό σχήμα ή ακόμα και σχήματα υποκατάστατα της οικογένειας. Για παράδειγμα, μια *διευρυμένη* οικογένεια μπορεί να περιέχει ένα υιοθετημένο άτομο ή μια *πυρηνική* να είναι τμήμα μιας θετής οικογένειας (Bird & Melville, 1994: 14 - 16; Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 137).

Η αλματώδης αυτή αύξηση των εναλλακτικών σχημάτων του ιδιωτικού βίου οδηγεί πολλούς ερευνητές στην άποψη ότι οι αλλαγές στις σχέσεις των δυο φύλων σχετίζονται με βαθιές αλλαγές ολόκληρης της κοινωνίας. Μία άποψη που αφορά αφ' ενός την καλυτέρευση των οικονομικών συνθηκών που καθιστούν δυνατή την αυτόνομη ζωή και αφ' ετέρου τις αλλαγές των προσανατολισμών σε αξίες που αποδέχονται τους μη παραδοσιακούς τρόπους ζωής (Κορώσης, 1997: 28). Τέτοια σχήματα οικογένειας αναλύονται συνοπτικά παρακάτω.

2.4.1 «Ανασυγκροτημένες» οικογένειες

Οι *ανασυγκροτημένες* οικογένειες (αναφέρονται επίσης στη βιβλιογραφία ως *μεικτές*, *διπυρηνικές*, *επανασυσταθείσες* ή *οικογένειες από δεύτερο γάμο*) σχηματίζονται, όταν οι γονείς ξαναπαντρεύονται. Απαντώνται σε όλον τον κόσμο, αλλά είναι πιο διαδομένες στις ΗΠΑ, όπου τα διαζύγια και οι γάμοι παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι σε δεύτερο γάμο, εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από τα εμπόδια οικοδόμησης σχέσεων με τα παιδιά από προηγούμενο γάμο. Το γεγονός αυτό, εστιάζεται στη δυσκολία να κατακτηθεί η αποδοχή, η εμπιστοσύνη και η αγάπη των παιδιών προς το νέο σύζυγο, χωρίς τον κίνδυνο οι πιθανές απογοητεύσεις και αποτυχίες να συμβάλλουν στη διάσπαση των

άλλων σχέσεων της οικογένειας (Robertson, 1987: 367; Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 137).

2.4.2 Ανάδοχες και θετές οικογένειες

Οι ανάδοχες και οι θετές οικογένειες είναι εκείνες στις οποίες η φροντίδα του παιδιού παρέχεται από μια οικογένεια, που δεν αποτελείται από τους βιολογικούς γονείς. Ωστόσο, οι δυο αυτές μορφές οικογένειας εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς. Από νομική, αλλά και εθιμική σκοπιά, η ανάδοχη οικογένεια αποτελεί μια προσωρινή λύση, κατά την οποία μια οικογένεια αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα παιδιών που βρίσκονται σε «κίνδυνο», ωστόσο αυτά να επιστρέψουν στους γονείς τους ή κάποιος άλλος ενήλικος να αναλάβει τη φροντίδα τους. Από την άλλη πλευρά, η θετή οικογένεια έχει την ίδια νομική και κοινωνική νομιμότητα με τη βιολογική οικογένεια μόνο στην περίπτωση της υιοθεσίας. Σε αντίθετη περίπτωση, σύμφωνα με τη νομοθεσία των περισσότερων κρατών, οι θετοί γονείς δεν έχουν κανένα νόμιμο δικαίωμα επιμέλειας των παιδιών καθώς καμία μορφή «ανάδοχης» ή «θετής» οικογένειας δεν συνιστούν σχέσεις συγγένειας με τα παιδιά (Giddens, 2002: 230; Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 138).

Οι ανάδοχοι γονείς αποκομίζουν, από κάθε άποψη, πολύ λιγότερα οφέλη (εκτός από την οικονομική ενίσχυση) σε σχέση με τους θετούς γονείς και αυτό διότι δεν ενθαρρύνονται να αναπτύξουν πολύ στενούς δεσμούς με τα παιδιά που φροντίζουν, ώστε ο αποχωρισμός να μην είναι τραυματικός για καμία πλευρά. Συνήθως, δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τα ιδιαίτερα προβλήματα που μπορεί να έχουν τα παιδιά και τα νομικά τους δικαιώματα είναι μειωμένα. Οι ανάδοχες οικογένειες συναντώνται σε πολλά μέρη του κόσμου και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, όπου απαντώνται πολλές «διαλυμένες» οικογένειες.

Αναφορικά με τους θετούς γονείς, που προβαίνουν στην υιοθεσία ενός παιδιού, η βασικότερη ανταμοιβή τους είναι το γεγονός ότι δίνεται η ευκαιρία σε ζευγάρια που δεν μπορούν να αποκτήσουν δικά τους παιδιά, να γίνουν γονείς. Σύμφωνα με τον W. Sayres οι θετοί γονείς διακρίνονται για κάποια ιδιαίτερα προτερήματα, αφού η απόφασή τους αποτελεί συνειδητή επιλογή και συχνά καταβάλλουν μακρόχρονες προσπάθειες μέχρι να μπορέσουν να προσφέρουν μια οικογένεια σε όσα παιδιά δεν έχουν (Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004).

Ωστόσο, εκτός από τα θετικά στοιχεία μιας υιοθεσίας, που εστιάζονται στη στενή και ειλικρινή σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ ενός επιλεγέντα γονέα και ενός επιλεγόμενου παιδιού, υπάρχουν και τα αρνητικά. Με άλλα λόγια, ένα υιοθετημένο παιδί, μεγαλώνοντας, ίσως να εμφανίσει προβλήματα ταυτότητας σε σχέση με την υιοθεσία του, να θέλει να επικοινωνήσει με τους βιολογικούς του γονείς και να διαταράξει τη σχέση του με τους θετούς γονείς, μετατρέποντας την οικογένεια σε χώρο συγκρούσεων (Martensen - Larsen & Sorrig, 1994: 92).

Επίσης, σύμφωνα με τις Thomson, McLanahan και Curtin (1992) ευρήματα ερευνών έχουν δείξει ότι οι θετοί γονείς, που δεν υιοθετούν τα παιδιά, παρέχουν λιγότερη στοργή και αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα με αυτά σε σχέση με τους βιολογικούς γονείς. Τέλος, οι θετοί γονείς υπάρχουν σε όλο τον κόσμο με πιο έντονο το φαινόμενο να εμφανίζεται σε περιοχές που έχουν πληγεί από φυσικές ή άλλες καταστροφές (Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 139; Thomson, McLanahan, Curtin, 1992: 368).

2.4.3 Κοινοβιακές και ομαδικές οικογένειες

Μια ακόμη εναλλακτική μορφή οικογένειας είναι αυτή που περιλαμβάνει περισσότερους από δύο γονείς, δηλαδή η *κοινοβιακή* ή *ομαδική* οικογένεια.

Κοινόβια συναντώνται σε διάφορα μέρη του κόσμου, όπως τα ashram στην Ινδία και τα kibbutzim στο Ισραήλ, καθώς και στις ΗΠΑ. Η κοινοβιακή κίνηση έχει τις απαρχές της τον 19^ο αι όπου πολλοί στοχαστές πρότειναν την αντικατάσταση της οικογενειακής ζωής από κοινοτικές μορφές ζωής. Κάποιες από τις προτάσεις αυτές εφαρμόστηκαν ιδρύοντας την κοινότητα Ονέηντα στη Νέα Υόρκη των Η.Π.Α, κοινότητα που βασίστηκε στις θρησκευτικές ιδέες του Τζων Χάμφρεη Νόγιες. Κάθε άντρας της κοινότητας ήταν παντρεμένος με όλες τις γυναίκες αυτής και θεωρητικά όλοι ήταν γονείς των παιδιών. Πολλές άλλες κοινότητες ιδρύθηκαν από τότε στη Βρετανία και σε άλλες δυτικές χώρες κυρίως τη δεκαετία του 1960 ξεκινά ενώ φτάνει στο απόγειό της στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Giddens, 2002: 241; Μουσούρου, 1996: 102; Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 140).

Στα κοινόβια η βασική υποχρέωση των μελών είναι απέναντι στην ομάδα ως σύνολο. Με άλλα λόγια, προσφέρουν σ' όλους την ίδια καθημερινή φροντίδα και

έχουν τα ίδια καθημερινά προβλήματα και ανάγκες με τους υπολοίπους, όπως ο καθένας που ζει σε οποιαδήποτε άλλη οικογένεια (Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 139).

Τα μέλη αυτών των οικογενειών θέλουν να έχουν καθημερινές σχέσεις με περισσότερους ανθρώπους, γι' αυτούς και τα παιδιά τους, πιστεύοντας ότι έτσι μοιράζονται ευκολότερα τις ευθύνες και τα καθημερινά έξοδα, τη φροντίδα των παιδιών και τη συντήρηση του σπιτιού (Ομάδα Γυναικών Βοστώνης, 1990: 280 - 283). Όπως επίσης αναφέρει ο Peter και η Brigitte Berger (1983) στο σύγγραμμά τους, *Η διαμάχη σχετικά με την οικογένεια*, η φιλοσοφία των κοινοβίων είναι «[...] η παραγωγή ενός καινούριου είδος ανθρώπου, ελεύθερου από τον εγωισμό, που θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι του αστικού τρόπου ζωής και έτοιμου να ζήσει με συλλογικές δομές αμοιβαίας αγάπης και κοινής ευθύνης».

Με άλλα λόγια, σκοπός των ομαδικών οικογενειών είναι η αναζήτηση ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής που χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη πολλών προσωπικών σχέσεων και την ανάπτυξη μιας ευρύτερης δομής της οικογένειας. Επίσης, ενώ πολλοί γονείς είναι ευχαριστημένοι από τον τρόπο ζωής του κοινοβίου υπάρχουν και περιπτώσεις, σύμφωνα με έρευνες, που διαπιστώνουν την έντονη απογοήτευση μεταξύ των γονέων και τις αρνητικές επιρροές αυτού του τρόπου ζωής στα παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε κοινόβια. Επιρροές που πιθανόν να σχετίζονται τόσο με την απώλεια ελέγχου πάνω στα παιδιά όσο και με τις δυσκολίες που μπορεί να παρουσιάζει η υποταγή της ατομικής θέλησης στους κανόνες της ομάδας.

Ωστόσο, η φήμη του εναλλακτικού αυτού σχήματος αλλοιώνεται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, που διακηρύσσουν ότι ο κύριος σκοπός του είναι η σεξουαλική ελευθεριότητα. Συνεπώς, τόσο το κοινωνικό στίγμα που ακολουθεί αυτές τις οικογένειες, και ειδικότερα όταν οι ίδιοι οι γονείς συνειδητοποιούν ότι τα παιδιά τους μπορεί να μεγαλώσουν αποξενωμένα από την κυρίαρχη κουλτούρα (με την οποία θα πρέπει να εναρμονιστούν) όσο και οι δυσκολίες της ανατροφής των παιδιών, οδηγούν τα περισσότερα κοινόβια να έχουν μικρή διάρκεια ζωής και να είναι ασταθή (Robertson, 1987: 368; Sayres, στο: Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 140).

2.4.4 «Χωλές» οικογένειες

Ένας άλλος τύπος οικογένειας, που προέκυψε από τις κατά καιρούς κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, κυρίως την περίοδο από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 ως τη δεκαετία του 1970, είναι οι *χωλές* οικογένειες. Σύμφωνα με τη Λ. Μουσούρου, «[...] πρόκειται για συζυγικές οικογένειες, που έχουν διασπασθεί σε δυο τμήματα, όχι γιατί οι σύζυγοι δεν επιθυμούν να συζούν, αλλά γιατί μη οικογενειακοί λόγοι (π.χ. επαγγελματικές υποχρεώσεις, μετανάστευση, πόλεμοι, θητεία κ.λ.π) τους αναγκάζουν να ζουν χωριστά επί μακρά χρονικά διαστήματα» χωρίς αυτό να δηλώνει διάσπαση της συναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας (Μουσούρου, 1996: 96; Τσαούσης, 1983: 443).

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η αντιμετώπιση του εναλλακτικού αυτού σχήματος οικογένειας επικεντρώνεται στις επιπτώσεις της μακράς απουσίας του πατέρα στα παιδιά, που συνήθως ζουν με τη μητέρα. Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η απουσία αυτή αποτελεί την κύρια πηγή κοινωνικών προβλημάτων, από την αύξουσα εγκληματικότητα και την αύξηση των προνοιακών δαπανών παιδικής προστασίας, ως τη μειωμένη υπευθυνότητα και τη διάβρωση της ιδέας της πατρότητας, καθώς δεν έχουν έναν φορέα εξουσίας προς τον οποίο να μπορούν να στραφούν σε περίοδο ανάγκης (Μουσούρου, 1996: 96 - 97; Νικολάου, 2009: 127; Giddens, 2002: 227; Minsell, 1998: 241 - 245).

Τέλος, η δομή, τα προβλήματα και η δυναμική των *χωλών* οικογενειών διαφέρουν όχι μόνο από εκείνα των συμβατικών συζυγικών οικογενειών, αλλά και μεταξύ τους, ανάλογα με τους λόγους για τους οποίους το ζευγάρι ζει χωριστά, το κατά πόσο αυτοί οι λόγοι αφορούν μόνο τον έναν ή τους δύο συζύγους, καθώς και ο βαθμός θεσμοποίησής της στον κοινωνικό περίγυρο. Το τελευταίο παρατηρείται λόγω του γεγονότος ότι σε ορισμένες περιοχές η μετανάστευση ήταν μια παραδοσιακά αποδεκτή κατάσταση με αποτέλεσμα και το εν λόγω οικογενειακό σχήμα να λειτουργεί, διότι το στήριζε τόσο η κοινωνική αποδοχή όσο και η ετοιμότητα του συνόλου να αντιμετωπίσει τις απαιτήσεις λειτουργίας του σχήματος. Τα προβλήματα, λοιπόν, αρχίζουν από τη στιγμή που το σχήμα παύει να είναι αποδεκτό από τον κοινωνικό και οικογενειακό περίγυρο (Μουσούρου, 1996: 97 - 99).

2.4.5 Η μοναχικότητα

Σε όλες τις κοινωνίες ένα μικρό ποσοστό ενηλίκων παρέμενε είτε εξ επιλογής είτε για διάφορους δημογραφικούς, επαγγελματικούς, οικονομικούς ή ακόμη και πολιτιστικούς λόγους, άγαμοι και άτεκνοι.

Ωστόσο, στις σύγχρονες κοινωνίες, παρατηρείται ότι ένα αυξανόμενο ποσοστό ανδρών και γυναικών αποφεύγουν τη σύναψη ενός μόνιμου (νομότυπου ή μη) δεσμού και την απόκτηση παιδιών, επιλέγοντας σκόπιμα να ζουν μόνοι ως τρόπο ζωής και όχι επειδή δεν έχει βρεθεί ο κατάλληλος σύντροφος (Robertson, 1987: 368 - 369). Αυτή είναι μια επιλογή, που η σύγχρονη κοινωνία, αν και αρχικά την αντιμετώπισε με καχυποψία, επέτρεψε στο άτομο εξαιτίας της αυτονόμησής του από την ομάδα. Το ανωτέρω είχε ως αποτέλεσμα η μοναχικότητα να μπορεί να θεωρηθεί ως ένα εναλλακτικό σχήμα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, υποκατάστατου της οικογένειας που στηρίζεται στη συζυγική και στη γονεϊκή σχέση (Bird & Melville, 1994: 368 - 369; Μουσούρου, 1996: 79 - 80).

Εν κατακλείδι, σύμφωνα με έρευνα του Stein (1980) σε μοναχικά άτομα ηλικίας 25 - 45 ετών, τα συναισθήματα για την επιλογή του συγκεκριμένου τρόπου ζωής ήταν ανάμεικτα. Οι περισσότεροι δικαιολογούσαν τη μοναχικότητά τους με το να αναφέρουν ότι οι πιέσεις που ασκούνται στο γάμο είναι μεγαλύτερες από τα κίνητρα να παραμείνουν άγαμοι (Giddens, 2002: 244).

«Η Καλλιτέχνης» Νίκος Λύτρας (1883 – 1927)

2.4.6 Οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας

Με τον όρο αυτό οι κοινωνιολόγοι Papoport Rhona & Robert αναφέρονται σε εκείνες τις οικογένειες, στις οποίες οι δυο σύζυγοι δεν έχουν απλώς μια επαγγελματική απασχόληση, αλλά σε εκείνους που αποβλέπουν σε μια επαγγελματική σταδιοδρομία και καριέρα. Οι οικογένειες αυτές διακρίνονται ανάλογα με τη σημασία που δίνουν στην οικογένεια σε: α) «παραδοσιακές», όπου ο σύζυγος δίνει μεγάλη σημασία στην οικογένεια β) «οικογενειοκεντρικές», στις οποίες και οι δυο οι σύζυγοι δίνουν μεγάλη σημασία στην οικογένεια γ) «επαγγελματοκεντρικές», στις οποίες και οι δυο οι σύζυγοι δίνουν μεγάλη σημασία στο επάγγελμα και όχι στην οικογένεια δ) «επαναστατικές», στις οποίες η σύζυγος δίνει μεγάλη σημασία στην επαγγελματική της σταδιοδρομία και ο σύζυγος στην οικογένεια (Μουσούρου, 1996: 93 - 94; Papoport, 1971: 18 - 19).

Η δομή, λοιπόν, της συγκεκριμένης μορφής οικογένειας διαφοροποιείται από τη συμβατική, καθώς οι ρόλοι και οι σχέσεις των μελών της στηρίζονται στις επιθυμίες και στις δυνατότητες των ατόμων και όχι στην κατανομή των ρόλων, ανάλογα με το φύλο. Τα διλήμματα που έχει να αντιμετωπίσει η εν λόγω οικογένεια, λόγω του καινοτόμου τρόπου οργάνωσής της, έγκεινται σε αυτά της κοινωνικής ζωής, που οφείλονται στον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο, τον οποίο το ζευγάρι διαθέτει για κοινωνικές δραστηριότητες, σε διλήμματα που προέρχονται από το κοινωνικό περιβάλλον που ελάχιστα αποδέχεται τον καινοτόμο τρόπο ζωής αυτών των οικογενειών και σε αυτά που προκύπτουν από τη επιθυμία του συνδυασμού της επαγγελματικής σταδιοδρομίας και της απόκτησης παιδιών καθώς και της ανατροφής αυτών. Τα ανωτέρω συνιστούν διαφορετικά προβλήματα, πέρα από αυτά που αντιμετωπίζει μια συμβατική οικογένεια (Farmer, 1985: 4 - 5; Μουσούρου, 1996: 95 - 96).

Ωστόσο, τα ζευγάρια διπλής σταδιοδρομίας απολαμβάνουν πλεονεκτήματα που στα άλλα παραδοσιακά ζευγάρια είναι άγνωστα. Τέτοια είναι η δυνατότητα να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τον αυτοσεβασμό τους και να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση για την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν ως ζευγάρι, αλλά και ως οικογένεια τις συνεχόμενες προκλήσεις του καινοτόμου τους βίου (Μουσούρου, 1996: 96).

2.5 Οι λειτουργίες της οικογένειας

Η οικογένεια, ως πολυσημικό σύστημα, έχει από μόνο της αυτοπραγματική οντότητα με ζωτικές κοινωνικές λειτουργίες, οι οποίες μετά την εκβιομηχάνιση απαλειφόταν συνεχώς, καθώς άλλοι εξειδικευμένοι θεσμοί του κράτους ανέλαβαν να τις επιτελέσουν. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν η «λειτουργική απώλεια» της οικογένειας, η οποία κατά τον Tyrell (1976) περιελάμβανε μόνο οικονομικές λειτουργίες. Παράλληλα, όμως, στην οικογένεια αποδόθηκαν νέες υποχρεώσεις οι οποίες ανέδειξαν ενδοοικογενειακές αξίες, επίκεντρο των οποίων ήταν οι συναισθηματικές σχέσεις των συζύγων και η αγωγή των παιδιών (Κορώσης, 1997: 32). Μέσα από τη συνειδητοποίηση του νοήματος και της σημασίας που έχει η ύπαρξη και η συνέχειά της, εξασφαλίζεται τόσο η κοινωνική συνοχή στο επίπεδο της κοινωνίας όσο και η κοινωνική ταυτότητα στο επίπεδο του ατόμου. Επίσης, η οικογένεια μέσα από τις λειτουργίες που επιτελεί, ελέγχει όχι μόνο τον τρόπο ζωής και ύπαρξης των μελών της, μεταβιβάζοντας σ' αυτούς ένα σύστημα αξιών, αλλά και των πραγμάτων και των κοινωνικών θέσεων μέσα από ένα σύστημα κληρονομιάς και διαδοχής (Μουσούρου, 1996: 15; Farmer, 1980: 5 - 6).

Περαιτέρω, σύμφωνα, με τον ανθρωπολόγο Malinowski (1944), ο ύψιστος σκοπός της οικογένειας ως οικουμενικού θεσμού είναι η ανατροφή των παιδιών. Η άποψη αυτή απορρίφτηκε από τους θεωρητικούς του 19^{ου} αι., οι οποίοι πιστεύουν ότι η οικογένεια δεν είναι ένας αναλλοίωτος θεσμός που καλύπτει οικουμενικές ανθρώπινες ανάγκες, αλλά ένα ιδεολογικό οικοδόμημα, που συνδέεται με το σύγχρονο κράτος (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 177 - 179). Κατά τον Γεώργα, ως λειτουργίες της οικογένειας ορίζονται το σύνολο των τρόπων με τους οποίους η οικογένεια ικανοποιεί τις φυσικές και ψυχολογικές ανάγκες των μελών της, ώστε να εξασφαλίσει τη βιολογική, ψυχολογική και κοινωνική επιβίωσή της, όπως είναι η τροφή, η στέγη, η επικοινωνία με συγγενικά πρόσωπα, η αποδοχή από τον κοινωνικό περίγυρο κ. ά. (Γεώργας, 2004).

Οι λειτουργίες, λοιπόν της οικογένειας, καθώς η κοινωνία «εκσυγχρονίζεται», και παρά τις διαφοροποιήσεις τους στο χώρο και στο χρόνο, μπορούν να συνοψισθούν στις ακόλουθες κατηγορίες: α) αναπαραγωγικές, β) οικονομικές, γ) εκπαιδευτικές, δ) ψυχολογικές.

2.5.1 Η αναπαραγωγική λειτουργία της οικογένειας

Αποτελεί τη λειτουργία εξασφάλισης της βιολογικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Kreutz (1974) πρόκειται για τον «οντογενετικό μεταβολισμό» (ontogenetischer Metabolismus) της κοινωνίας που επιβάλλει τη θνησιμότητα των μελών της (Κορώσης, 1991: 374). Η αναπαραγωγική λειτουργία σχετίζεται με την ηλικία αναπαραγωγής του ζευγαριού, τις χρονικές περιόδους στις οποίες ζει, τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες καθώς και με τις ισχύουσες ηθικές επιταγές (Κυριακίδης, 2000: 44).

Τα παιδιά είναι απαραίτητα για τη δημιουργία της οικογένειας ως ομάδας και για την εξασφάλιση της συνέχειας των συγγενικών δεσμών. Το γεγονός των βιολογικά διαφορετικών ρόλων των φύλων στην αναπαραγωγική λειτουργία, έχει αποβεί καθοριστικό στον κοινωνικό προσδιορισμό των ρόλων τους και στις άλλες λειτουργίες (Fox, 1967: 27 - 29). Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο καθοριστικός είναι ο βιολογικός ρόλος στον προσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων (Μουσούρου, 1996: 19 - 20; Robertson, 1987: 349 - 350; Τσαούσης, 1985: 435 - 436).

2.5.2 Η οικονομική λειτουργία της οικογένειας

Σύμφωνα με την άποψη πολλών μελετητών, οι οικονομικές λειτουργίες διαφοροποιούνται περισσότερο από όλες τις άλλες, σαν αποτέλεσμα του κοινωνικο-οικονομικού εκσυγχρονισμού. Ο εκσυγχρονισμός (δηλαδή η σταδιακή μετατροπή της παραδοσιακής αγροτικής γεωργικής κοινωνίας σε σύγχρονη αστική βιομηχανική), επέδρασε καταλυτικά στις οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας, διότι στη σύγχρονη αστική βιομηχανική κοινωνία, για την οικογένεια, το κέντρο παραγωγής είναι το εργοστάσιο, ένας δημόσιος χώρος, όπου τα μέλη της οικογένειας είναι οικονομικά ενεργά ως άτομα τα οποία «αγοράζουν» τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγει η βιομηχανία, για να καταναλωθούν από την οικογένεια. Πρόκειται για τη μετάβαση της οικιακής βιοτεχνίας, όπου σύμφωνα με τον Bauer (1988) από τον 16^ο αι ως τις αρχές του 19^{ου} αι η παραγωγή στην οικιακή βιοτεχνία ταυτιζόταν με την πρώιμη φάση της καπιταλιστικής οργάνωσης χαρακτηριζόμενη ως «πρωτο - βιομηχανική οικιακή οικονομία», στην ατομική μισθωτή εργασία που την παρέχει η

κοινωνία των εργοδοτών (Κορώσης, 1997: 50). Συνεπώς, από μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, μετατράπηκε σε μονάδα μόνο κατανάλωσης, καταδεικνύοντας μ' αυτήν την αλλαγή και τη διαφοροποίηση στους ρόλους των δύο φύλων (Μουσούρου, 1996: 20).

2.5.3 Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας

Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες της οικογένειας συνίστανται στην πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας και διακρίνονται σε δυο υποκατηγορίες: α) στις λειτουργίες που αποβλέπουν στην απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων (απαραίτητες στην παραγωγή) και β) στη λειτουργία της κοινωνικοποίησης ως διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο.

Η έννοια της «κοινωνικοποίησης» χρησιμοποιείται στις αρχές του 20^{ου} αι. από τον Durkheim (1972), για να δηλώσει μια διαδικασία μέσω της οποίας κάθε άνθρωπος χωριστά αποκτά μια κοινωνική υπόσταση μέσα σε ένα κοινωνικό σύστημα (Νικολάου, 2009: 116). Από τη πλευρά, λοιπόν, του κοινωνικού συνόλου, η λειτουργία αυτή *«συνίσταται στη μεταβίβαση της κοινωνικής κληρονομιάς και του πολιτισμού του κοινωνικού συνόλου από τη μια γενιά στην άλλη»*, ενώ από την πλευρά, του ατόμου, «κοινωνικοποίηση» σημαίνει η εκ μέρους του εσωτερίκευση των κανόνων συμπεριφοράς, των τρόπων ενέργειας και του συστήματος αξιών ενός κοινωνικού συνόλου για να επιτευχθεί και να διασφαλιστεί μια ομοιόμορφη συμμόρφωση με την κοινωνικά αναγνωρίσιμη συμπεριφορά (Bird & Melville, 1994: 39 - 42; Μουσούρου, 1996: 21; Wurzbacher, 1977: 1 - 3).

Η κοινωνικοποίηση στις σύγχρονες κοινωνίες και η εκπαίδευση έχει διαχωριστεί. Η εκπαίδευση αποτελεί ευθύνη εξειδικευμένων θεσμών (σχολείο, πανεπιστήμιο κ.ά.), ενώ η κοινωνικοποίηση έχει παραμείνει ως μια από τις σπουδαιότερες λειτουργίες, που λαμβάνει χώρα αρχικά μέσα στην οικογένεια, ώστε να μπορέσουν τα μέλη της γίνουν μέλη της κοινωνίας και συγχρόνως να συμβάλλει στη σταθεροποίηση της προσωπικότητας των ενηλίκων μελών του πληθυσμού (Μισέλ, 2000: 85; Μουσούρου, 1996: 22). Στην οικογένεια τόσο το παιδί όσο και ο ενήλικος μαθαίνουν τη δυναμική της ομάδας, πώς δηλαδή να ζει κανείς μαζί με τους άλλους και να συμμετέχει στην κοινή ζωή, παραμερίζοντας πολλές φορές και τις ατομικές του προτιμήσεις (Κυριακίδης, 2000: 49; Farmer, 1980: 7). Επιπλέον, η

οικογένεια, ως πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης, προσφέρει φροντίδα, ασφάλεια και προστασία στα μέλη της και ικανοποιεί τις ανάγκες και επιθυμίες τους (Νικολάου, 2009: 117).

Επιπροσθέτως, ως έννοια, η κοινωνικοποίηση είναι περίπλοκη. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι εξαρτάται από την εσωτερίκευση της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκε το παιδί και διαρκεί όσο και η ζωή του, καθώς είναι μια συνεχής διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην συλλογική και ατομική συνείδηση. Από τη στιγμή που αποτελεί μια εφ' όρου ζωής διαδικασία επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες (κοινωνικούς, οικονομικούς, βιολογικούς), οι οποίοι διαμορφώνουν την κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα κάθε ανθρώπου (Νικολάου, 2009: 116; Μισέλ, 2000: 106).

Ωστόσο, για να επιτελέσουν τη λειτουργία αυτή τα ενήλικα μέλη της οικογένειας πρέπει τα ίδια να είναι ενταγμένα στο σύστημα και να έχουν αποδεχτεί τις αξίες, τα νοήματα και τις ιδέες της κουλτούρας της κοινωνίας. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Parsons (1956), μια από τις λειτουργίες της οικογένειας είναι να κοινωνικοποιήσει το παιδί, ώστε να συμβάλλει στη διατήρηση και στην ισορροπία του κοινωνικού συστήματος, αφού η οικογένεια είναι υποσύστημα της κοινωνίας και όχι η ίδια η κοινωνία (Μισέλ, 2000: 85, 107 - 108; Γεωργίου, 1996: 67 - 68). Η λειτουργία αυτή επιτελείται κυρίως μέσα από τους γονεϊκούς ρόλους του πατέρα και της μητέρας και στη συνέχεια από άλλους φορείς, όπως το σχολείο, η παρέα, η ομάδα των συνομηλίκων κ.ά. Άποψη που παρουσιάζει και ο Coltrane στο βιβλίο του «Gender and Families» σημειώνοντας ότι η οικογένεια είναι αυτή που πρώτη εισάγει το παιδί σ' ένα κοινωνικό σύστημα παρέχοντάς του την πρώτη έκθεση στον πολιτισμό. Μέσα από το πλήθος εμπειριών που το παιδί θα βιώσει στην οικογένεια θα εξαρτηθεί σε κάποιο βαθμό οι μελλοντικές συνθήκες διαβίωσης και οι ευκαιρίες που θα του δοθούν (Collins & Coltrane, στο: Coltrane, 2000: 112 - 114).

Τέλος, σύμφωνα με τη μικροκοινωνιολογική λειτουργία, που ο Parsons (1956) αποδίδει στην οικογένεια σχετικά με τη σταθεροποίηση της προσωπικότητας του ενήλικα, αυτή επιτελείται, κυρίως, με το γάμο. Στην περίπτωση αυτή, από τη μια εξασθενούν οι δεσμοί με τα μέλη της οικογένειας προσανατολισμού (γονείς, αδέρφια), ενώ από την άλλη ο γάμος και η οικογένεια οδηγούν στη συναισθηματική ισορροπία των ενηλίκων (Parsons, 1956: 19 - 22; Μισέλ, 2000: 87 - 88).

2.5.4 Οι ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας

Οι ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας αφορούν στην ικανοποίηση της ανάγκης των ατόμων να αισθάνονται ασφαλή, να απολαμβάνουν τη στοργή των άλλων και να μπορούν μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον να εξισορροπήσουν την ένταση της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας. Η ανάγκη αυτή οφείλεται στην ταχύτητα των κοινωνικών μετασχηματισμών που έχει οδηγήσει στη δημιουργία ρευστότητας των κοινωνικών σχέσεων, με αποτέλεσμα η ικανοποίηση της να είναι επιτακτική (Μουσουρού, 1996: 22 - 23; Μοριχοβίτης, 1982: 102 - 103).

Η ψυχολογική λειτουργία της οικογένειας αποτελεί ζωτικής σπουδαιότητα παράγοντα για όλα τα μέλη της, από τα νεότερα ως την τρίτη ηλικία καθώς αποτελεί γι' αυτά ομάδα αναφοράς. Επίσης, είναι ιδιαίτερος ενισχυτικό για το κάθε μέλος να εμφορείται από την ιδέα ότι ανήκει σε μια οικογένεια που προσφέρει τις δυνάμεις του και από την οποία αναμένει ηθική και υλική συμπαράσταση (Κυριακίδης, 2000: 45).

Επιπροσθέτως, ο Rene Konig (1974) αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της συναισθηματικής ευεξίας που η οικογένεια προσφέρει στα μέλη της, τόσο ως προς τη σχέση των γονέων με τα παιδιά τους όσο και στη μεταξύ των συζύγων σχέση, ως τη σημαντικότερη λειτουργία της οικογένειας στις οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες (Konig, 1974; Scheuch & Sciulli, 2000).

Εν κατακλείδι, οι διαφοροποιήσεις στις λειτουργίες της οικογένειας, καθώς αυτή εκσυγχρονίζεται, δεν είναι ενιαίες σε μια κοινωνία, αλλά εξαρτώνται από το επίπεδο εκσυγχρονισμού του κοινωνικού-οικονομικού περιβάλλοντός της και από τους μετασχηματισμούς που χαρακτηρίζουν τη δομή της (Μισέλ, 2000: 104 - 106). Συνεπώς, με το πέρασμα από την παραδοσιακή στη σύγχρονη μορφή οικογένειας, η πολυλειτουργικότητά της χάθηκε και μεγάλο μέρος αυτών των λειτουργιών ανέλαβαν άλλοι, περισσότερο εξειδικευμένοι, κοινωνικοί θεσμοί. Ωστόσο, ο κοινωνιολογός Lausch (1977) στο σύγγραμμά του «Haven in a Heartless World: The Family Besieged» αναφέρει ότι η οικογένεια λειτουργούσε και λειτουργεί ως «λιμάνι σε έναν άκαρδο κόσμο» καθώς είναι για τα μέλη της το απόλυτο συναισθηματικό καταφύγιο.

«Τα πρώτα βήματα» Γιώργος Ιακωβίδης (1892)

2.6 Προβληματισμός για την οικογένεια του σήμερα

Σε όλες τις εποχές η κατανόηση και η καταγραφή μιας κοινωνικής πραγματικότητας, που συνεχώς αλλάζει είναι δύσκολη, με αποτέλεσμα να προκαλείται έντονη ανησυχία ως προς τις επιπτώσεις της στο κοινωνικό σύνολο. Μια τέτοια πηγή ανησυχίας αποτελεί η ρευστότητα του ιδιωτικού βίου, που πολλοί μεταφράζουν ως παρακμή της οικογένειας ή ακόμη και ως το τέλος της. Οι θέσεις αυτές ενισχύουν τους φόβους ότι η οικογένεια, ως η βασικότερη μονάδα πολιτισμικής αναπαραγωγής και κοινωνικής οργάνωσης, τείνει να εξαφανιστεί και μαζί της να χαθεί και ο συνεκτικός ιστός των ανθρώπινων κοινωνιών (Νόβα - Καλτσούνη, 2004: 9; Thorton, στο: Cherlin, 1998: 41).

Με άλλα λόγια, η ποικιλία και η συνθετότητα στη δομή και μορφή της οικογένειας οδηγεί σε αλλαγή των οικογενειακών συμπεριφορών, προκαλώντας ανασφάλεια και αμηχανία στη νέα πραγματικότητα. Αυτή η ρευστότητα έχει οδηγήσει, σύμφωνα με τους υποστηρικτές των οικογενειακών αξιών, όχι μόνο στην αποκαλούμενη «κρίση» της οικογένειας, αλλά και στη διάλυσή της, καθώς έχει χαθεί η ηθική αίσθηση της οικογενειακής ζωής, όπως και η οργάνωση και η σταθερότητά της.

Η Δ. Κογκίδου στο βιβλίο *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*, διαφωνεί μ' αυτή την άποψη, αναφέροντας ότι η ποικιλία και η ρευστότητα της οικογένειας δεν σημαίνει το τέλος της, αλλά την αναγνώριση της ρευστότητας που χαρακτηρίζει τόσο τα οικογενειακά σχήματα όσο και την οικογενειακή εμπειρία των ατόμων (Κογκίδου, 2004: 129, 132). Μια άποψη που ενστερνίζονται και οι Bird & Melville (1994) στο σύγγραμμά τους «Families and Intimate Relationships» αναφέροντας ότι τα ποικίλα οικογενειακά σχήματα πιθανόν να σημαίνουν την προσαρμογή της οικογένειας στις αλλαγές του πολιτισμού ενώ συγχρόνως να αποτελούν απόδειξη της διαρκούς ζωτικότητάς της. Κάθε οικογένεια αλλάζει και εξελίσσεται με την πάροδο του χρόνου, όπως συμβαίνει και με τα μέλη της που αναπτύσσονται σωματικά και αλληλεπιδρούν συναισθηματικά (Bird & Melville, 1994: 3 - 4).

Παρόλο αυτά, η ανησυχία για την κρίση στην οικογένεια αποτυπώνεται δημόσια στις συζητήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις που έχουν οι μη συμβατικές μορφές οικογενειακής οργάνωσης στη ζωή των παιδιών, καθώς και των κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργούν, αφού οι γονείς λόγω οικονομικών συνθηκών

επενδύουν περισσότερο χρόνο στην εργασία παρά στην εποπτεία και την ουσιαστική επικοινωνία με τα παιδιά τους (Giele, στο: Cherlin, 1998: 353 - 355). Αυτή η ανησυχία, πιθανόν, προκαλείται, σύμφωνα με την Κογκίδου, από την αδυναμία άμεσου επαναπροσδιορισμού του θεσμού της οικογένειας και της έντονης επιθυμίας να διατηρηθεί μια «παραδοσιακή κατάσταση» μπροστά στην ανασφάλεια του καινούριου και αβέβαιου (Κογκίδου, 2004: 133).

Ο Emile Durkheim (1975) στις σημειώσεις του σε μαθήματα της κοινωνιολογίας της οικογένειας, στο Bordeaux το 1892, αναφέρει ότι «[...] δεν υπάρχει τρόπος ύπαρξης και ζωής που να είναι ο καλύτερος για όλους [...]. Η σημερινή οικογένεια δεν είναι ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο τέλεια από κείνη του άλλοτε: είναι απλώς διαφορετική, επειδή οι συνθήκες είναι διαφορετικές [...]» (Durkheim, 1975: 25; Singly, 1996: 170). Την άποψη αυτή υποστηρίζει και η Λ. Μουσούρου σε άρθρο της, επισημαίνοντας ότι τόσο η αξία της οικογένειας όσο και οι οικογενειακές αξίες δεν έχουν χαθεί παρά μόνο έχουν μεταβληθεί. Εξάλλου, η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός με κοινωνικά προσδιορισμένους σκοπούς. Μέσω του κοινωνικού εκσυγχρονισμού μεταβάλλεται η ίδια η κοινωνία και κατά συνέπεια μεταβάλλονται και οι κοινωνικά προσδιορισμένοι σκοποί της οικογένειας, η μορφή και η δομή της. Αναπόφευκτα, με την αλλαγή των θεσμών οδηγούμαστε και στην αλλαγή των αξιών και των προτύπων συμπεριφοράς (Μουσούρου, 1999: 5 - 19). Σύμφωνα με την Κατάκη η οικογένεια, παρά την κρίση που περνά, είναι ένας θεσμός ο οποίος δεν μπορεί να αντικατασταθεί από κάποιον άλλον κοινωνικό θεσμό. Η ανθεκτικότητά του βασίζεται στην ανάγκη του ανθρώπου να διατηρήσει την ίδια την ανθρώπινη υπόστασή του, κάτι που αναπτύσσεται μέσα στις οικογενειακές σχέσεις. Συνεπώς, για τη διατήρηση αυτού του θεσμού απαιτείται απλώς η θεμελιακή του αναμόρφωση (Κατάκη, 2012: 86).

Επίσης, πρόσφατες έρευνες τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική έχουν καταδείξει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων θεωρούν την οικογένεια ως τη σημαντικότερη αξία στη ζωή του ανθρώπου, ανεξάρτητα αν υπάρχουν φορές, λόγω κοινωνικών συνθηκών, που αντιμετωπίζουν αυτό το ζήτημα με σκεπτικισμό. Μια θεώρηση που επιβεβαιώνει και ο Zoglin (1992) στο άρθρο του «TV Families: Attacking or Boosting Family Values?» αναφέροντας ότι ακόμη και τα ΜΜΕ που παρουσιάζονται να συμβάλλουν στη διάβρωση των οικογενειακών αξιών, στην πραγματικότητα τις υποστηρίζουν (Zoglin, 1992: 33). Εξάλλου, αυτό που έχει αλλάξει στις νεότερες γενιές, δεν είναι η μειωμένη επιθυμία των νέων για οικογένεια,

αλλά μια άλλη ποιότητα οικογενειακών σχέσεων που θα ανταποκρίνονται στις διαφοροποιημένες ανάγκες των νέων ανθρώπων, όπως αυτές διαμορφώνονται από τις κοινωνικές εξελίξεις (Giele, στο: Cherlin, 1998: 360 - 361; Καλτσούνη, 2004: 9 - 10).

Συμπερασματικά, η οικογένεια δεν είναι φυσικός νόμος, αλλά ένας τρόπος που οι άνθρωποι οργανώνουν την ιδιωτική τους ζωή, η οποία συνδέεται στενά με την κοινωνία. Η οργάνωση, βέβαια, της ιδιωτικής ζωής συντελείται ανάλογα με όσα η κοινωνία προσδοκά από τα μέλη της και είναι λογικό να διαφέρουν από ομάδα σε ομάδα και από εποχή σε εποχή (Collier, Rosaldo, Yanagisako, 2004: 198). Γι' αυτό, ίσως, δεν θα πρέπει να σκέφτεται κανείς ότι η οικογένεια βρίσκεται σε κρίση και θα εξαφανιστεί αλλά πιθανόν να σκεφτεί ότι υπάρχει κρίση του θεσμού της οικογένειας και του οικογενειακού προτύπου, που προκύπτει από αυτόν και σχετίζεται με ένα συγκεκριμένο οικογενειακό σχήμα (Μουσούρου, 1999: 11). Συνεπώς, φαινόμενα, όπως ο αυξανόμενος αριθμός των διαζυγίων, η συγκατοίκηση χωρίς γάμο, η μείωση του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια, δεν σημαίνει ότι εκφράζουν την «κρίση» στην οικογένεια και την κρίση των αξιών, αλλά τη ρευστότητα της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας και τη διαφοροποίηση του τρόπου πρόσληψης και βίωσης αυτών των αξιών.

«Παιδική συναυλία» Γιώργος Ιακωβίδης (1853 – 1932)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Μεθοδολογία έρευνας

Το σχολικό εγχειρίδιο, ως μέσο διδασκαλίας και μάθησης, αποτέλεσε αντικείμενο συζητήσεων, μελέτης και έρευνας από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα. Το μέσο αυτό αφενός, ασκεί μια σειρά λειτουργιών, οι οποίες το καθιστούν ιδιαίτερα σημαντικό στη σχολική εκπαίδευση, καθώς παράγει και αναπαράγει ιδεολογίες, και αφετέρου, θεωρείται απαραίτητο τόσο από τους μαθητές όσο και από τους εκπαιδευτικούς στη διαδικασία της μάθησης (Μπονίδης, 2004: 1 - 4).

Στην παρούσα έρευνα, μελετήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής από το 1956, έτος εισαγωγής του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ως το 2009, έτος έκδοσης του τελευταίου εγχειριδίου. Μελετώντας την περιρρέουσα κοινωνική - πολιτική ατμόσφαιρα και την κυρίαρχη ιδεολογία, εξετάστηκε το περιεχόμενο αυτών με στόχο να αναδειχθεί η διαχρονικότητα του θεσμού της οικογένειας καθώς και ο τρόπος που παρουσιάζεται στις εκάστοτε ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και ιδεολογικές συνθήκες.

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι υποθέσεις της έρευνας εστιάζουν στην εξέταση της διαχρονικότητας του θεσμού της οικογένειας, της ρευστότητας που τη χαρακτηρίζει και του τρόπου αποτύπωσής της στα σχολικά εγχειρίδια της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής». Στόχος λοιπόν της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη της σπουδαιότητας της οικογένειας στην εξελικτική πορεία της ζωής του ατόμου μέσω της κοινωνικής και πολιτικής εκπαίδευσης.

Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου. Αναλύοντας το περιεχόμενο των κειμένων, εστίασαμε στη συχνότητα παρουσίας της οικογένειας στα σχολικά εγχειρίδια και της θέσης που κατέχει στα περιεχόμενα αυτών.

Μέσα από την έρευνα της εκάστοτε νομοθεσίας, των σχετικών εγκυκλίων, του αρχείου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και των συλλογών των σχολικών εγχειριδίων, μελετήθηκε η περιρρέουσα ιστορική, κοινωνική και πολιτική ατμόσφαιρα που επικρατούσε την περίοδο έκδοσης των εγχειριδίων, καθώς και οι συνθήκες έγκρισης και διανομής αυτών. Επίσης, μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των 15 σχολικών εγχειριδίων της περιόδου (1956 – 2009) ερευνήθηκε αν παρουσιάζεται η οικογένεια ως θεματική προς διδασκαλία στους μαθητές καθώς και ο τρόπος παρουσίασης αυτής (Μπονίδης, 2004: 9 - 11).

Τα εγχειρίδια, «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» που επιλέχθηκαν στο σύνολό τους είναι 20, όπου τα 5 αφορούν την περίοδο από το 1882 ως το 1956 και τα υπόλοιπα το χρονικό διάστημα 1956 ως 2009.

Το υλικό που διερευνήθηκε είναι εγχειρίδια της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» τα οποία διδάχτηκαν στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, στο εμπόριο

είχαν διατεθεί πολλά εγχειρίδια, τα οποία εγκρινόταν από το υπουργείο και προτεινόταν για σχολική χρήση, κατ' επιλογήν όμως του εκπαιδευτικού.

Τα εγχειρίδια ταξινομημένα κατά χρονολογία έκδοσης είναι τα εξής:

Simon, J. (1882). *Ο Μικρός Πολίτης*. Εκ του γαλλικού υπό Εμμανουήλ Γαλάνη, Αθήναι: Το Τυπογραφείο της Ενώσεως

Παπαμάρκος, Χ. (1898). *Αι Φιλοσοφικαί και Παιδαγωγικαί Δοξασίαι του Πολύβιου*. Αθήνησιν: Αδελφοί Περρή.

Παπαδοπούλου, Α. (1907 5η έκδοση). *Μητρός Υποθήκαι "Αναγνωσματάριον"*. Εν Αθήναις: Εστία.

Βολονάκης, Μ. (1914) (1η εκδ.1911). *Αγωγή του Πολίτου, Δευτέρα έκδοσις μετά πλείστων βελτιώσεων και προσοθηκών*. Αθήναι: Εκ των καταστημάτων Μιχαήλ Μαντζεβελάκη

Αποστολόπουλος, Θ. (1915). *Ο Έλλην Πολίτης Αναγνωστικόν τετάρτης τάξεως*. Αθήναι: Τύποις Αποστολόπουλος.

Leaf, M. (1939). *Το πιο Σωστό*. Αθήναι: Ατλαντίς-Πεχλιβανίδης.

Μαχαίρα, Γ., Παπαγιαννόπουλου, Γ., Παπανδρέου, Γ. (1961). *Αγωγή του Πολίτου, Στ' Δημοτικού*. Αθήναι: Ατλαντίς.

Λαζαρίδης, Ν.Α. (1962). *Αγωγή του πολίτου, δια τους μαθητάς της ΣΤ' τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Πολυβίου Χ. Αλεξάκη.

Λαζαρίδης, Ν.Α. (1962). *Αγωγή του πολίτου, δια τους μαθητάς της Ε' τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Πολυβίου Χ. Αλεξάκη.

Λυγκώνη, Σπ., Ζαφαράνας, Π., Κουκουράκης, Ι. *Αγωγή του Πολίτου, Τάξις ΣΤ*. Αθήναι: Προμηθεύς.

Παπαϊωάννου, Γ. Δ. (1966). *Αγωγή του Πολίτου, προς χρήση των μαθητών της Ε' τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Ιδίου.

Τσιρίμπα, Α. (1969). *Αγωγή του Πολίτου, Στ' Δημοτικού*. Αθήναι: ΟΕΔΒ.

Παπακωνσταντίνου, Θ. (1970 2η εκδ). *Πολιτική Αγωγή*. Αθήναι: Kabanass Hellas.

Καμπανά, Ι. (1973). *Αγωγή του Πολίτου, ΣΤ' τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Καμπανάς.

Ρουσοπούλου, Α. (1976). *Αγωγή του Πολίτη. Θέλουμε να τα μάθουμε όλα*. Αθήναι: ΟΕΔΒ.

Σαφαρίκα, Α. (1981). *Αγωγή του Πολίτη Ε΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Κονταξάκης, Γ. Λαμπρινίδης, Α. Περπιράκης, Γ. Τζάννης, Γ. (1983). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Κονταξάκης, Γ. Λαμπρινίδης, Α. Περπιράκης, Γ. Τζάννης, Γ. (1983). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Στ΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Νικολάου, Σ.Μ., Βατσίτση, Α., Δανιηλίδου Ν.Μ., Πασχαλιώρη, Β. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Στ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου Ε. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ τάξη*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο)..

Μέσω της τεχνικής της δόμησης, καθορίσαμε ως μονάδες ανάλυσης περιεχομένου τη θέση που παρουσιάζεται ο θεσμός της οικογένειας στο εγχειρίδιο και τον χώρο που αφιερώνεται για τη ανάλυση του θέματος (π.χ μια λέξη, μια παράγραφος ή σελίδα).

3.1 Έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, από την εισαγωγή του μαθήματος στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως σήμερα

Η πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών στο σχολείο, το περιεχόμενο καθώς και οι σκοποί του ειδικού μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αποτελούσαν ανέκαθεν αντικείμενο έντονων προβληματισμών και αντιπαραθέσεων ανάμεσα στους εκπροσώπους των διαφορετικών τάσεων της πολιτικής και της παιδαγωγικής σκέψης στον ελλαδικό χώρο (Καρακατσάνη, 2003). Η ιστορία του σχολικού εγχειριδίου της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής* αποτελεί μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής. Παρακολουθώντας κανείς τις πολιτικές μεταβολές των συντηρητικών και φιλελεύθερων κυβερνήσεων στη χώρα μας, διαπιστώνει ότι η επιλογή των περιεχομένων του μαθήματος καθρεφτίζει τις κοινωνικοπολιτικές τάσεις που επικρατούν κάθε φορά και διαμορφώνεται σύμφωνα με αυτές (Τότσικας, 2015). Κρίνεται σκόπιμο για την κατανόηση της ένταξης ενός ειδικού μαθήματος πολιτικής αγωγής στα αναλυτικά προγράμματα της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να σκιαγραφήσουμε την περιρρέουσα οικονομική, κοινωνική και πολιτική κατάσταση της χώρας μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή.

Με την άφιξη του Καποδίστρια στην Ελλάδα το 1828 επιχειρείται μια προσπάθεια επανόρθωσης της χώρας. Η Εθνική Εθνοσυνέλευση του 1829, μετά από διάγγελμα του Καποδίστρια, διακήρυξε ότι ένα από τα βασικότερα χρέη της κυβέρνησης ήταν «η διαμόρφωση ηθικών πολιτών μέσα από τη θρησκεία και την παιδεία», απόψεις που υποστηρίζονται και από στενούς συνεργάτες του, όπως ο Ι. Κοκκώνης, ο Ν. Χρυσόγελος και ο Α. Μουστοξύδης (Μαυροσκούφης, στο: Μπουζάκης, 2011: 73; Ζεϋλάς, 1999: 9). Συγκεκριμένα, βασική επιδίωξη της Κυβέρνησης Καποδίστρια είναι να διαμορφωθούν «αγαθοί πολίται ωφέλιμοι εις εαυτούς και εις τους ομοίους», διότι αυτοί αποτελούν τη βάση της κοινωνικής και πολιτικής επανόρθωσης του έθνους. Ο Κοκκώνης με μια σειρά άρθρων του, που δημοσιεύονται στην εφημερίδα «Αιγιναία», αναλαμβάνει τη διάχυση των ιδεών της κυβέρνησης τονίζοντας την πολιτική διδασκαλία και τη σπουδαία αγωγή των νέων που πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες γνώσεις οι οποίες είναι χρήσιμες για την ευπορία και την πολιτική παιδεία του έθνους (Μαυροσκούφης, στο: Μπουζάκης, 2011: 74).

Ο υφυπουργός Παιδείας Ν. Χρυσόγελος, με εγκύκλιό του (υπ' αριθμόν 21/10-10-1829) που αποστέλλει στους «κατά την Επικράτειαν Διδασκάλους», δίνει έμφαση στην ιερή κατήχηση, από την οποία οι μαθητές θα μαθαίνουν τα καθήκοντα του αγαθού πολίτη (Καρακατσάνη, 2003: 111, Ζεϋλάς, 1999: 8) (Παράρτημα 1). Επίσης, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Κωνσταντάς, δάσκαλος του Ορφανοτροφείου της Αίγινας (χτίστηκε με δωρεές φιλελλήνων το 1829 υπό Καποδίστρια), το 1829, στέλνοντας την επίσημη αναφορά του για τη λειτουργία του ορφανοτροφείου, κάνει λόγο για τους «μαθητικούς νόμους», οι οποίοι θεωρεί ότι θα πρέπει να δίνονται γραπτώς στους μαθητές για να συνηθίζουν να υπακούουν στους νόμους της πατρίδας (Ζεϋλάς, 1999: 8).

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (1831), η Βαυαρική Αντιβασιλεία σπεύδει να επαναδιοργανώσει την εκπαίδευση και εκδίδει νόμο για τα Δημοτικά Σχολεία (Ε.τ.Κ 11/3-3-1834), ο οποίος δεν κάνει καμιά αναφορά στην πολιτική αγωγή των μαθητών (Ζεϋλάς, 1999: 9). Το 1865 επί της βασιλείας του Γεωργίου του Α' και πρωθυπουργίας Χ. Τρικούπη, σε υπόμνημά του Ν. Σαρίπολου «περί του κατώτερου κλήρου και περί εκπαιδύσεως» γίνεται σύνδεση της έννοιας του πολίτη και της καλλιέργειας εθνικής συνείδησης. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «Πολίτης μη ειδώς την εθνικήν αυτού ιστορίαν και γλώσσαν, αδύνατον να καταστή καλός καγαθός πολίτης» (Καρακατσάνη, 2004: 111) (Παράρτημα 2). Ωστόσο, στα χρόνια που ακολουθούν, γίνεται μνεία για την Πολιτική Αγωγή σε εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας προς τους επιθεωρητές για τους διδάσκοντες. Συγκεκριμένα, η εγκύκλιος αρ.8207, 9/10/1878 αναφέρει ότι ο ύψιστος σκοπός της Πολιτείας είναι η πνευματική, η ηθική και η πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών: «Δεν αγνοείτε δε, ότι η δια της διαδόσεως των στοιχειωδών γνώσεων πνευματική ανάπτυξις και ηθική μόρφωσις των παιδών, των μετ' ου πολύ πολιτών, είναι η αμεσώτατη οδός, η ταχύτερον πάσης άλλης φέρουσαν προς επίτευξιν του υψίστου της πολιτείας και της κοινωνίας σκοπού της εν αυταίς του αγαθού πραγματώσεως, αφ' ης ή τε του ατόμου ευημερία και του κράτους ευεξία και ισχύς» (Καρακατσάνη, 2003: 111; Λέφας, 1942: 13 - 14).

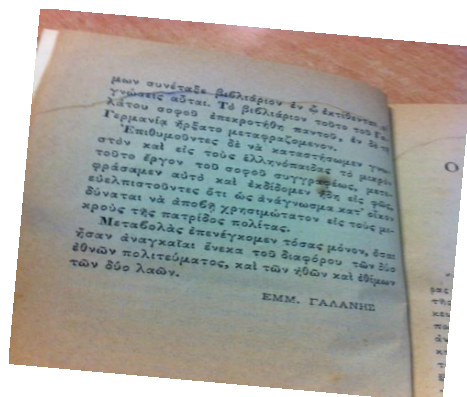
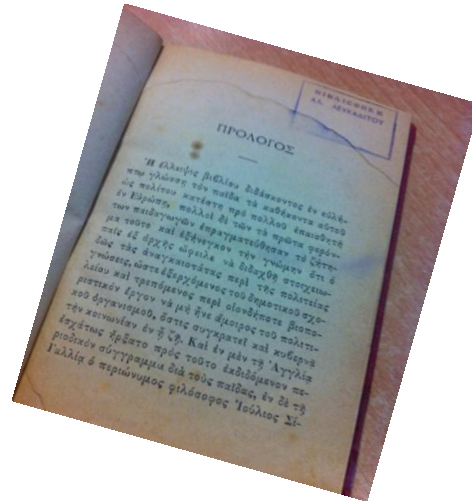
Την περίοδο από το 1880 ως το 1957 λαμβάνουν χώρα αλλαγές που θα επηρεάσουν την πορεία της Πολιτικής Αγωγής. Συγκεκριμένα την περίοδο του 1880 η Πολιτική Αγωγή κυριαρχεί στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια, διότι έχει προηγηθεί η συνταγματική θεσμοθέτηση της καθολικής ψηφοφορίας το 1864 και ελλοχεύει ο κίνδυνος παραπλάνησης ενός λαού προσφάτως απελευθερωμένου. Σκοπός, λοιπόν, του σχολείου θα πρέπει να είναι η ηθική ανάπτυξη και μόρφωση όλων των παιδιών

από κάθε κοινωνική τάξη. Επίσης, εκείνη την περίοδο, όπου κυριαρχεί το γλωσσικό ζήτημα, ο Ν. Νικητόπουλος προσπάθησε να οργανώσει το αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Φιλομούσου Εταιρείας στην Αθήνα με στόχο να βοηθήσει το μαθητή «να συνηθίζει μικρόθεν να διοική και να διοικείται κατά τους νόμους». Επιπρόσθετα, ο Πετρίδης, *Γενικός Επιθεωρητής των Σχολείων*, στις οδηγίες διδασκαλίας μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου, που συνέταξε το Φεβρουάριο του 1880 και επικυρώθηκαν από τον υπουργό Παιδείας Ν. Παπαμιχαλόπουλο, αναφέρεται στην πολιτική αγωγή των μαθητών, ώστε «να γίνουν σωστοί πολίτες και καλοί χριστιανοί». Σε εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, υπ' αριθμόν 7876, 4-7-1880, γίνεται λόγος για τη διάπλαση του χαρακτήρα των μαθητών, καθώς και για το σκοπό του δημοτικού σχολείου. Συγκεκριμένα, «[...] Σκοπός του δημοτικού σχολείου [...] ουχί η μηχανικώς απλώς εμπειριών κτήσεις ή η πολλών γνώσεων μετάδοσις άνευ εσωτερικού ειρμού και άνευ λόγου μορφωτικού, αλλ' η κατά κοινόν και ακριβώς προδιαγεγραμμένον τύπον κατά την απαλήν ηλικίαν διάπλασις του χαρακτήρος πάντων των πολιτών και η δι' ευμεθόδου διδασκαλίας, ενδελεχώς του ήθους στοχαστικώς, μετάδοσις των στοιχειωδών από της φύσεως και της ιστορίας γνώσεων, δι' ων δύναται να μορφωθή ο νέος πολίτης ου μόνον μέλος της Εκκλησίας και της Πολιτείας χρηστόν, [...] αλλά και εργάτης δεξιός και πεφωτισμένος εν παντί βιωτικό επαγγέλματι» (Καρακατσάνη, 2003: 112, Ζεϋλάς, 1999: 10 - 11, Λεφάς, 1942: 14 - 15).

Το 1882, μεταφράζεται από τον Εμμανουήλ Γαλάνη, το βιβλίο του Jules Simon *Ο μικρός πολίτης*, το οποίο δίνεται για χρήση στους μαθητές του δημοτικού σχολείου χωρίς να αποτελεί σχολικό εγχειρίδιο. Είναι ένα εγχειρίδιο που προορίζεται για ανάγνωσμα κατ' οίκον (Καρακατσάνη, 2003: 112; Κουλούρη, 1988). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το βιβλίο είναι αφιερωμένο στο φίλο του συγγραφέα, Π. Χαλκιάπουλω, τον οποίο χαρακτηρίζει ως «ανδρί άριστω».

Στον πρόλογο του βιβλίου του σημειώνει ότι το παιδί, σύμφωνα με τους Ευρωπαίους παιδαγωγούς, «επιβάλλεται εξ αρχής να διδαχθεί τις απαραίτητες γνώσεις για το κράτος και την κοινωνία». Εκτός των άλλων, ο συγγραφέας εκφράζει την επιθυμία του να αποτελέσει το μεταφρασμένο αυτό βιβλίο του Γάλλου φιλοσόφου J.Simon, ανάγνωσμα για τους μαθητές του δημοτικού. Εγχειρίδιο, το οποίο θα είναι χρήσιμο σ' αυτούς, ως αυριανοί πολίτες του κράτους. Τα περιεχόμενα του βιβλίου αναφέρονται κατά σειρά στα χαρακτηριστικά του «Μικρού Πολίτη», στους νόμους, στον δήμαρχο, στο γάμο, στο σχολείο, στα στρατιωτικά καθήκοντα, στο φόρο, στο

συμβολαιογράφο, στο αποθεματικό ταμείο, στο εργοστάσιο, στους δικαστές, στις εκλογές, καθώς και στις εξουσίες (Παράρτημα 3).

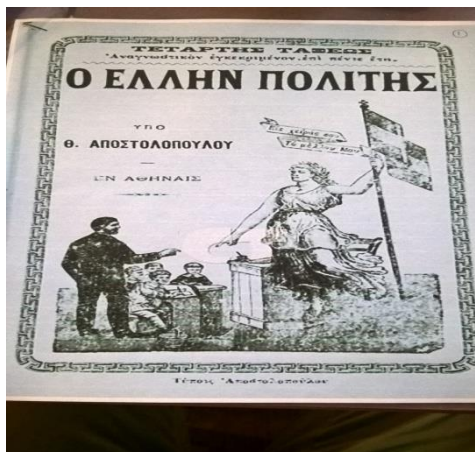

Simon, J. (1882). «Ο μικρός Πολίτης», μτφ. Ε. Γαλάνης, Αθήναι

Αναφορικά με την οικογένεια, σημειώνει ότι σχηματίζεται μόνο όταν το αντρόγυνο παντρεύεται με θρησκευτικό γάμο από αμοιβαία αγάπη. Η αντίληψη αυτή, αποδίδεται στους ελληνικούς νόμους και στην ορθόδοξη πίστη (σ. 33 - 34). Επιπροσθέτως, οι γονείς είναι υποχρεωμένοι να αναθρέψουν και να εκπαιδεύσουν τα παιδιά τους δίνοντας το «καλό παράδειγμα» και διδάσκοντας το καθήκον. Επίσης, επισημαίνει ότι «η οικογένεια είναι το αγιώτερον και ενώπιον του Θεού και ενώπιον των ανθρώπων [...]» (σ. 37). Τέλος, υπογραμμίζει πως τα παιδιά οφείλουν και εκείνα με τη σειρά τους να αγαπούν και να τιμούν τους γονείς τους (σ. 38).

3.2 Οι απαρχές της «Πολιτικής Αγωγής»

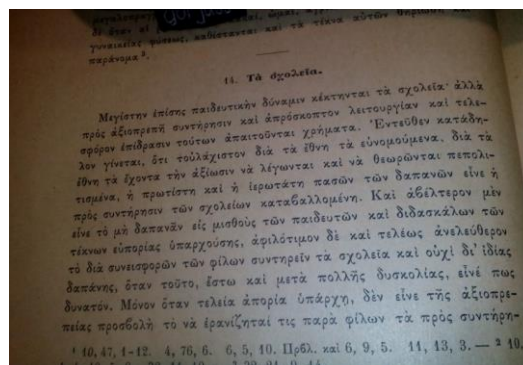
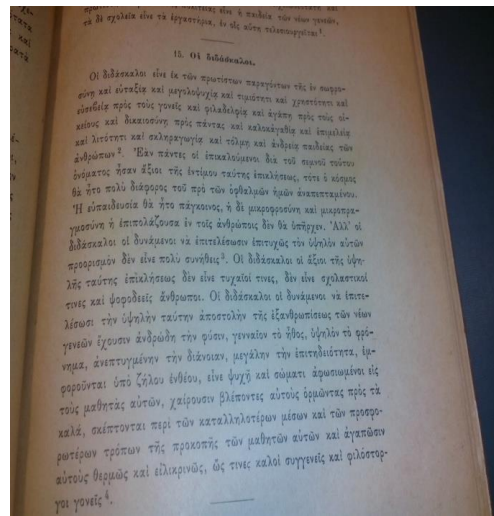
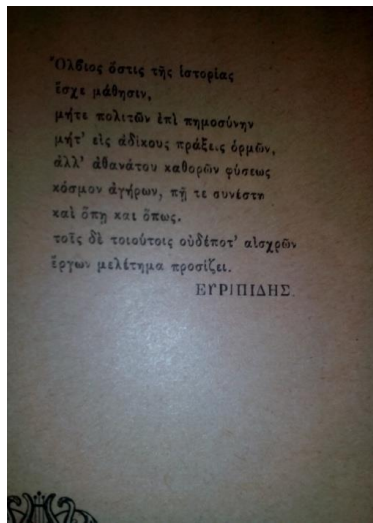
Τα πρώτα στοιχεία *Πολιτικής Αγωγής* εμφανίστηκαν κατά το σχολικό έτος 1895-1896 με νόμο ΒΤΓ΄ «Περί εγκρίσεως διδακτικών βιβλίων», προκηρύχτηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1895 διαγωνισμός για τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων για τη δημοτική εκπαίδευση (Ζεϋλάς, 1999: 12). Στόχος των Δημοτικών σχολείων ήταν τόσο η ηθική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των παιδιών όσο και η μετάδοση των απαραίτητων για τη ζωή γνώσεων. Τότε εγκρίθηκε με νόμο και το βιβλίο του Θ. Αποστολόπουλου «*Ο Έλλην Πολίτης*», *Αναγνωστικό για την Δ΄ τάξη του Δημοτικού*, το οποίο είχε ισχύ για δύο πενταετίες και αφιέρωνε ένα από τα τρία μέρη του στη διδασκαλία των καθηκόντων και δικαιωμάτων του πολίτη (Καρακατσάνη, 2003: 112 - 113; Ζεϋλάς, 1999: 13). Αποτελεί ένα από τα πρώτα παιδαγωγικά εγχειρίδια του 20^{ου} αιώνα, που διακατέχεται από πατριωτισμό και στις σελίδες του διαφαίνεται μια διάθεση υπενθύμισης του πολιτισμού και της ιστορίας της χώρας (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - Ιστορική συλλογή).

Αποστολόπουλος, Θ. (1902). *Ο Έλλην Πολίτης*, για την Δ΄ Δημοτικού, έκδοσις Β΄, Αθήναι

Η ανάγκη εθνικής αγωγής του πολίτη πυκνώνει με το πέρασμα των ετών, γεγονός που επιβεβαιώνεται το 1898 από την έκδοση του βιβλίου του παιδαγωγού Χ. Παπαμάρκου «*Τα παρά τω Πολυβίω παιδαγωγικά*». Στο εγχειρίδιο, τονίζεται η συμβολή του σχολείου, ως πολιτικού θεσμού, στην καλλιέργεια του κοινωνικού πνεύματος και στην ενίσχυση της πολιτικής ζωής. Στο μαθητή οφείλει να προσφέρει

γνώσεις και παραστάσεις σχετικές με τη λειτουργία του κράτους και της κοινωνίας (Καρακατσάνη, 2003: 112) (Παράρτημα 4).

Παπαμάρκος, Χ. (1998). *Οι Φιλοσοφικά και Παιδαγωγικά Δοξασία του Πολύβιου*. Αθήνησιν.

Οι κοινωνικές μεταβολές στην Ελλάδα, καθώς και οι «εθνικές ανάγκες» στρέφουν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης προς το σχολείο, πιστεύοντας ότι αυτό μπορεί, με τις κατάλληλες μεταρρυθμίσεις (π. χ η καθολική στοιχειώδης εκπαίδευση), να στερεώσει αλλά και να προαγάγει το «κοινό καλό». Με άλλα λόγια, με την καθολική εκπαίδευση πετυχαίνεται η «ηθική αγωγή», η οποία στοχεύει στο πλάσιμο ευσεβών χριστιανών και φιλονόμων πολιτών, όπως και στη σφυρηλάτηση της εθνικής ταυτότητας, στοιχεία που θα οδηγήσουν στην «χρηστή διαβίωση» των πολιτών (Κουλούρη, 1992: 337; Γκλαβάς, 2010).

Τον επόμενο χρόνο, το 1899, ο υπουργός Παιδείας Α. Ευταξίας, της κυβέρνησης Θεοτόκη, κατέθεσε στη Βουλή για ψήφιση νομοσχέδια, σύμφωνα με τα οποία θεωρήθηκε αναγκαίο να εισαχθεί στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου

η στοιχειώδης πολιτική και αστική διδασκαλία (Καρακατσάνη, 2003: 112; Κοντογιαννοπούλου - Πολυδωρίδη, 1995: 259). Τα νομοσχέδια αυτά ήταν διαμορφωμένα σύμφωνα με τις κοινωνικές επιταγές και επηρεασμένα από το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε εξαιτίας του ατυχού ελληνoturκικού πολέμου του 1897. Οι αρχές των εκπαιδευτικών αυτών νομοσχεδίων, που είχαν διατυπωθεί και λίγους μήνες νωρίτερα στις προγραμματικές εξαγγελίες του κόμματος του Γ. Θεοτόκη για την εκπαίδευση, διακήρυτταν ότι η γενική μόρφωση του λαού θα μπορέσει να οδηγήσει στην οικονομική πρόοδο και στην «πολεμική αντοχή», ενώ μέσα από την εκπαίδευση θα διαμορφωθούν χρηστοί πολίτες (Γκλαβάς, 2010; Εθνικόν Τυπογραφείον, 1899). Στόχοι αυτών των νομοσχεδίων, που στην πλειοψηφία τους δεν ψηφίστηκαν, ήταν η ριζική αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος, η οργάνωση της εκπαίδευσης σε επιστημονική βάση, η θεσμοθέτηση ενός σχολείου για όλους τους πολίτες (και των δύο φύλων), καθώς και να καταστεί το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής αυτόνομο μάθημα στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Ευταξίας, 1899). Γι' αυτό κατατέθηκαν προτάσεις για τη διδασκαλία του μαθήματος *«Τα δικαιώματα και καθήκοντα του συνταγματικού πολίτου μετά στοιχείων πολιτικής οικονομίας και καταστιχογραφίας»*. Η ολοκληρωμένη αυτή προσπάθεια γινόταν φανερή από την πρόταση για ένταξη του μαθήματος *«Δικαιώματα και υποχρεώσεις του συνταγματικού πολίτου»* στα Διδασκαλεία, ώστε να προετοιμάζονται καλύτερα οι δάσκαλοι, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι ο στόχος της εθνικής αγωγής για τα κορίτσια ήταν διαφορετικός, ως απόρροια ενός διαφορετικού για την εποχή κοινωνικού ρόλου (Καρακατσάνη, 2003: 112; Κοντογιαννοπούλου - Πολυδωρίδη, 1995; Ζεϋλάς, 1999: 13 - 14). Συγκεκριμένα, στο σύγγραμμα της Ζιώγου - Καραστεργίου *«Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830 - 1893)»*, αναφέρεται ότι τα κορίτσια, όπως διαπιστώνει η Ελισάβετ Μαρτινέγκου, θα πρέπει να διδαχθούν την «οικιακή κυβέρνηση», διότι θα γίνουν οικοδέσποινες και μητέρες ενώ, ποτέ δεν θα ασχοληθούν με τα κοινά *«για να μανθάνουν πολλά γράμματα»* (Ζιώγου - Καραστεργίου, 1986: 34 - 35). Η φοίτηση των κοριτσιών στα Παρθεναγωγεία είναι επιφυλακτική ως προς δύο ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα σχετίζεται με το αν θα πρέπει οι κοπέλες να φοιτούν στο σχολείο ή να μορφώνονται στο σπίτι και το δεύτερο αν η ανώτερη εκπαίδευση τους προσφέρει ουσιαστική βοήθεια ή τις απομακρύνει από τα πραγματικά τους καθήκοντα (Ζιώγου - Καραστεργίου, 1986: 138 - 137, 260 - 261). Επίσης, το ενδιαφέρον για την πολιτική αγωγή των νέων διαφαίνεται από το γεγονός ότι με εγκύκλιο αρ. 215, 8/12/1899 το Υπουργείο Στρατιωτικών Υποθέσεων

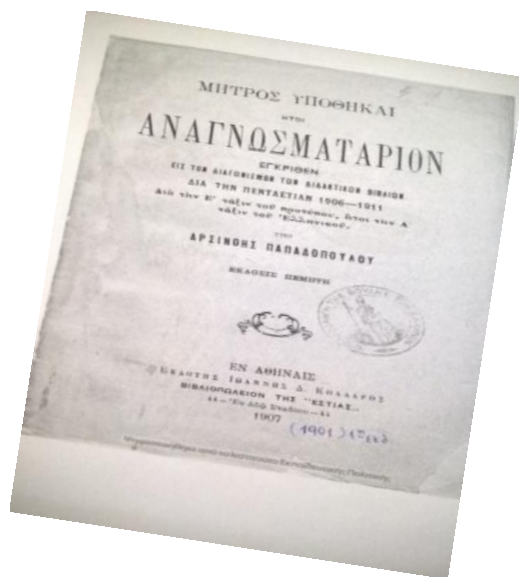
επιβάλλει το εγχειρίδιο του Νεοκλή Καζάζη «Εθνική Κατήχησις», ως εγχειρίδιο πολιτικής αγωγής για την πολιτική διαπαιδαγώγηση των στρατιωτών (Καρακατσάνη, 2003: 113).

Την επόμενη χρονιά, 1900, εκδίδεται το φυλλάδιο του Εμμ. Λυκούδη «*Τα καθήκοντα και τα δικαιώματα του πολίτου*» (με 2^η έκδοση εκείνη του Δημ. Βουτετάκη) (Καρακατσάνη, 2003: 113, www.iiep.edu.gr), προβάλλοντας πιο έντονα το ζήτημα της ένταξης της Πολιτικής Αγωγής ως αυτόνομου μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Σβορώνο, τα νομοσχέδια του 1899 προσπάθησαν να δώσουν στην εκπαίδευση επιστημονικές αρχές, στηρίζοντας το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής στην ανάγκη για την εδραίωση της αστικής τάξης, η οποία αναλαμβάνει τη διοργάνωση ενός σύγχρονου κράτους, κατά τα πρότυπα της Δύσης (Σβορώνος, 1972: 101 - 102).

Στις αρχές του 20^{ου} κυριαρχούν δυο αντιλήψεις σχετικά με την πολιτική εκπαίδευση, καθώς πλέον δεν γίνεται λόγος για πολιτική αγωγή, αλλά για «αγωγή του πολίτου» (Χριστιάς, 1983). Η πρώτη αντίληψη υποστηρίζει την ανάγκη εισαγωγής του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ώστε οι μαθητές από τη μια να γνωρίσουν τα δικαιώματα αλλά και τα καθήκοντά τους και από την άλλη να συμβάλλουν στη λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος. Η δεύτερη αντίληψη αφορά πιθανά προβλήματα, κινδύνους και αρνητικές συνέπειες στην ηθική διαπαιδαγώγηση των μαθητών τα οποία μπορεί να προκύψουν από την εισαγωγή του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Κρίνεται, συγχρόνως, αναγκαία η συζήτηση γύρω από τις αρχές της πολιτικής αγωγής λόγω των φυλετικών ιδιομορφιών των Ελλήνων, όπως ο εγωισμός και ο ατομικισμός (Καρακατσάνη, 2003: 113).

Για αυτήν την περίοδο ορόσημο αποτελεί το Πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο, που οργανώνεται το 1904 και στο οποίο, σύμφωνα με τον Α. Δημαρά, εκφράστηκαν όλες εκείνες οι τάσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν «προοδευτικές», όπως η εκπαίδευση των κοριτσιών, η επαφή με τη Δυτική Ευρώπη και η σημασία της παιδαγωγικής κατάρτισης του διδακτικού προσωπικού (Δημαράς, τ. β', 1990). Προτείνεται τότε από το τμήμα της Στοιχειώδους Εκπαίδευσης του Συνεδρίου η εισαγωγή του μαθήματος «Περί δικαιωμάτων και καθηκόντων του Έλληνος πολίτου και εθνικής κατηχήσεως». Παρόλο που η πρόταση έγινε δεκτή από τους συνέδρους, το μάθημα δεν αποτέλεσε, τελικά, μέρος του σχολικού προγράμματος.

Το 1907 εκδόθηκε πρόγραμμα ποσότητας και οικονομίας της ύλης των αναγνωστικών και τότε κρίθηκε ότι τα καθήκοντα, τα δικαιώματα και γενικότερα τα στοιχεία που διακρίνουν έναν συνταγματικό πολίτη γίνονται γνωστά από το Αναγνωστικό της Στ' τάξης του δημοτικού (Καρακατσάνη, 2003: 113). Το εγχειρίδιο «Αναγνωσμάταριον. Μητρός Υποθήκαι», της Αρσινόης Παπαδοπούλου, είναι αφιερωμένο στην πατρίδα, στην εργασία, στην αρετή και σε όλα τα στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ένας σωστός πολίτης, ενώ στο 2^ο κεφαλαίο γίνεται για πρώτη φορά μια μικρή μνεία στην σπουδαιότητα της μητέρας.

Παπαδοπούλου, Α. (1907). *Αναγνωσμάταριον. Μητρός Υποθήκαι*. Εστία. Αθήναι.

Τα επόμενα χρόνια, συγκεκριμένα το 1911, το αναθεωρημένο, από τον Ε. Βενιζέλο, Σύνταγμα είχε ως στόχο τη δημιουργία ενός κράτους πιο δίκαιου για τον πολίτη. Την περίοδο εκείνη, ενώ στην Ελλάδα γίνεται προσπάθεια ένταξης της διδασκαλίας των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του συνταγματικού πολίτη στο ελληνικό σχολείο, με το νομοσχέδιο «Περί οργανώσεως της Δημοτικής εκπαίδευσης» (1/10/1911), στην Κύπρο εκδίδεται, το ίδιο έτος, εγχειρίδιο «Αγωγή του Πολίτου» από τον Μ. Βολονάκη, με στόχο τη διαπαιδαγώγηση του πολίτη ενός εθνικού κράτους. Από τότε, το βιβλίο γνώρισε αρκετές ανατυπώσεις: το 1913, 1933 και το 1939 (Καρακατσάνη, 2003: 113, Ζεϋλάς, 1999: 16).

Βολονάκης, Δ.Μ. (1914). «Αγωγή του Πολίτου», εν Αθήναις

Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο, γραμμένο στην καθαρεύουσα, από την πρώτη του σελίδα γίνεται φανερό ότι είναι αφιερωμένο στη μνήμη του βασιλιά Γεωργίου του Α'. Αποτελείται από τέσσερα μέρη, στα οποία ο θεσμός της οικογένειας αναφέρεται ελάχιστα στο 3^ο μέρος και μάλιστα στο 43^ο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, η αναφορά στην οικογένεια γίνεται μόνο σε μια μικρή παράγραφο όπου προτάσσεται ως δικαίωμα αλλά και ως υποχρέωση του ανθρώπου να προστατεύει την οικογένεια (της οποίας βάση είναι ο γάμος), που αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνίας.

Τονίζει, ακόμη, ότι στον άντρα θα πρέπει να δοθεί «προίκα, διότι αυτός είναι που φέρει τα βάρη του γάμου και της οικογένειας». Σε μια εξίσου μικρή παράγραφο αναφέρει ότι την ανατροφή των «γνήσιων τέκνων», δηλαδή των παιδιών που προέρχονται από γάμο, την αναλαμβάνει ο πατέρας, ενώ την ανατροφή των παιδιών, που δεν προέρχονται από γάμο, η μητέρα.

Ιδιαίτερη θέση στο βιβλίο κατέχουν η οργάνωση της κοινωνίας, το δίκαιο, τα πολιτεύματα και η πολιτεία, τα καθήκοντα και τα δικαιώματα του πολίτη. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος του ογκώδους αυτού τόμου είναι αφιερωμένο στην *Ελληνική Πολιτεία* και στην ανάλυση μιας σειράς εκτελεστικών, διοικητικών και δικαστικών θεσμών τόσο από ιστορική άποψη όσο και από λειτουργική για την κοινωνία (Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας).

Τέλος, το εγχειρίδιο ολοκληρώνεται με το Σύνταγμα της Ελλάδας και με εικόνες του βασιλιά, της σημαίας και της βασιλικής οικογένειας.

3.3 Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913 ως την εισαγωγή του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής το 1956

Από τον Ιούνιο του 1912 ως το Μάρτιο του 1915, ο Ι. Τσιριμώκος, συνεργαζόμενος με τον Δ. Γληνό στην κυβέρνηση των *Φιλελεύθερων* του Ε. Βενιζέλου, ανέλαβε το *Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως*, επιβλέποντας την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου (Μπουζάκης, 1994: 117 - 161). Δίνοντας μια εικόνα των σχολείων της περιόδου, αναφέρει ότι το δημοτικό σχολείο τόσο στο επίπεδο των κτηριακών υποδομών όσο και σε αυτό της διδασκαλίας, καταδεικνύει ότι ο ελληνικός λαός «υστερεί πραγματικής εκπαίδευσης» (Χριστόπουλος, 1970; Γκλαβάς, 2010).

Αξιοσημείωτο είναι ότι πριν από τα νομοσχέδια του 1913 είχαν προηγηθεί σημαντικά γεγονότα για την ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, όπως το Σχολείο του Βόλου, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος, που στόχευε στην ίδρυση ενός Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου, το οποίο θα παρέχει στα παιδιά χρήσιμες γνώσεις για τη ζωή «μορφώνοντας το χαρακτήρα τους και εξασκώντας το μυαλό τους», η ίδρυση του Διδασκαλείου Μέσης εκπαίδευσης κ. ά (Ελευθεράκης, στο: Μπουζάκης, 2011: 659; Γκλαβάς, 2010). Ωστόσο, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913, με την προσάρτηση νέων εδαφών και με τη διεύρυνση του εμπορίου, το κράτος έλαβε χρήσιμα μέτρα για την εθνική οικονομία, τη διοίκηση, καθώς και τη δημόσια εκπαίδευση, προσπαθώντας να προσαρμόσει το εκπαιδευτικό σύστημα στις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές (Σβορώνος, 1976).

Τα εκπαιδευτικά Νομοσχέδια του 1913, τα οποία δεν ψηφίστηκαν, είχαν ως στόχο τα διδασκόμενα μαθήματα κάθε σχολείου να αποκτήσουν την κατάλληλη έκταση και σπουδαιότητα, που θα πηγάζει από το σκοπό για τον οποίο διδάσκονται και θα βοηθήσει τα παιδιά στη μετάβασή τους στην καθημερινή ζωή (Γληνός, 1983). Έτσι, ένα ιδιαίτερο μάθημα «Αγωγής του Πολίτου» θα ήταν «άγονον και ανιαρόν» και γι' αυτό προέβλεπαν τη διδασκαλία των δικαιωμάτων και καθηκόντων του Έλληνα πολίτη με τα μαθήματα της Ιστορίας και της Ανάγνωσης. Δια αυτού του λόγου, προτάθηκε η σύνδεση του μαθήματος με την Ιστορία, ενώ σε άμεση συσχέτιση βρίσκονταν η πολιτική με την εθνική, ηθική και θρησκευτική αγωγή (Καρακατσάνη, 2003: 114).

Ο Εθνικός Διχασμός του 1915 σχετικά με τη στάση της χώρας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οδηγεί τον λαό σε Διχασμό, σφραγίζοντας έτσι την πορεία της

χώρας μέχρι και το 1936. Κάθε εκπαιδευτική αλλαγή παγώνει την περίοδο του 1915 - 1917, ενώ έντονη είναι η διαμάχη για τη γλώσσα, η οποία ταυτίζεται με τις πολιτικές πεποιθήσεις: οι βενιζελικοί με τη δημοτική και οι βασιλικοί με την καθαρεύουσα. Εξαίρεση αποτελεί ο Μάιος του 1917, αφού με το αναγκαστικό διάταγμα 2855, εισάγεται η δημοτική γλώσσα στο δημοτικό, η οποία ορίζει τα αναγνωστικά των τεσσάρων πρώτων τάξεων και τα βιβλία της αριθμητικής, και των έξι τάξεων, να είναι γραμμένα στη δημοτική με παράλληλη διδασκαλία της καθαρεύουσας κατά τα δυο τελευταία χρόνια. Επίσης, τα νομοσχέδια του 1917, με εμπνευστές - συντάκτες τα μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου (Γληνό, Δελμούζο, Τριανταφυλλίδη) μεταρρυθμίζουν ολόκληρο το σύστημα συγγραφής, έγκρισης, αριθμού και χρόνου ισχύος των σχολικών βιβλίων (Τα Ψηλά βουνά, Το αλφαβητάρι με τον ήλιο), μεριμνούν για τη μόρφωση και την μετεκπαίδευση των δασκάλων καθώς και για την αποκέντρωση των σχολείων (Κυπριανός, 2009: 192; Γκλαβάς, 2010). Σύμφωνα όμως με την Α. Φραγκουδάκη η εκπαιδευτική εκείνη μεταρρύθμιση, που θα επέτρεπε την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και τη διαμόρφωση χρηστών πολιτών, έμεινε σε εκκρεμότητα (Φραγκουδάκη, 1982).

Ωστόσο, μετά την ήττα των Φιλελευθέρων στις εκλογές του Νοέμβρη του 1920, επανέρχεται ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και η πολιτική κατάσταση της χώρας μεταβάλλεται. Χιλιάδες διώξεις ακολουθούν και στο χώρο της εκπαίδευσης, ενώ τη σχολική χρονιά 1921-1922 τα σχολεία παραμένουν κλειστά με πρόφαση τη Μικρασιατική Εκστρατεία (Κυπριανός, 2009: 193). Την ίδια περίοδο (Οκτώβριο του 1921) ιδρύεται η Ανώτατη Σχολή Θηλέων, της οποίας στόχος ήταν να δώσει στις γυναίκες μια ιστορική, καλλιτεχνική και κοινωνιολογική εκπαίδευση. Στο αναλυτικό πρόγραμμα της σχολής προβλεπόταν ομιλίες για τη θέση της γυναίκας στο αστικό δίκαιο, καθώς και για στοιχεία αγωγής του πολίτη επικεντρωμένα στην πολιτεία και τα πολιτεύματα. Ως το 1925 οργανώνεται η πρώτη σχολική κοινότητα στο Μαράσλειο Διδασκαλείο με πρωτεργάτες τους Α. Δελμούζο και Μ. Παπαμαύρο, ενώ η «Πολιτειακή Αγωγή» εισάγεται ως αντικείμενο διδασκαλίας στο πρόγραμμα των Παιδαγωγικών Σχολών στη θέση της Πολιτικής Οικονομίας, με πρωτοβουλία του υπουργού Παιδείας, Θ. Βελλιανίτη (Καρακατσάνη, 2003: 114).

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, οι βενιζελικοί αξιωματικοί καταλαμβάνουν την εξουσία, εξαναγκάζοντας τον βασιλιά Κωνσταντίνο να παραιτηθεί και παρά τη Συνθήκη της Λωζάννης, τον Ιούλιο του 1923, η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας παραμένει έκρυθμη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι

κυβερνήσεις να διαδέχονται η μια την άλλη και η χώρα να οδηγηθεί στη δικτατορία του Θ. Πάγκαλου (25/6/1925 - 22/8/1926).

Λίγους μήνες πριν τη δικτατορία, τον Απρίλη του 1925, επί πρωθυπουργίας Α. Μιχαλόπουλου και υπουργού Εκκλησιαστικής και Δημόσιας εκπαίδευσης τον Ι. Μανέτα, έλαβε χώρα στην αίθουσα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας το Εθνικό Συνέδριο, με θέματα την καταπολέμηση των εχθρών της θρησκείας, της πατρίδας, της εθνικής συνείδησης, της οικογένειας, της γλώσσας, της ιδιοκτησίας, της ηθικής και της εκπαίδευσης. Εκεί προτάθηκε και η διδασκαλία των «Υποχρεώσεων και των Δικαιωμάτων του Πολίτου» (Καρακατσάνη, 2003: 114).

Το 1929, ψηφίζονται στη βουλή, επί κυβέρνησης Βενιζέλου και υπουργού Παιδείας τον Γοντίκα, μια σειρά νόμων που αποτελούν την πρώτη ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση στην νεοελληνική εκπαίδευση, θεσμοθετώντας, έτσι, το σχολείο, που ίσχυσε με ελάχιστες αλλαγές, ως το 1964 (Παράρτημα 5). Στόχος των νομοθετών ήταν η προσαρμογή του σχολείου στις ανάγκες της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης της χώρας (Γκλαβάς, 2010). Με το Νόμο 4397/ 24-08-1929 της κυβέρνησης Βενιζέλου γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στην πολιτική εκπαίδευση: σκοπός των δημοτικών σχολείων είναι η στοιχειώδης προετοιμασία των μαθητών για τη ζωή και η παροχή σ' αυτούς των απαραίτητων στοιχείων για τη μόρφωση ενός «αγαθού» και «χρηστού» πολίτη. Για πρώτη φορά ο σκοπός του δημοτικού σχολείου καθίσταται αποκλειστικά πρακτικός και κοινωνικός (Ζεϋλάς, 1999: 50). Η Α. Φραγκουδάκη, ανιχνεύοντας τις αφετηρίες αυτών των νόμων, αναφέρει ότι βασικό μέλημα της μεταρρύθμισης ήταν η ιδεολογική ενσωμάτωση των μαθητών στην κοινωνία (Φραγκουδάκη, 1982), ενώ σύμφωνα με τη Μαρία Ηλιού η θεσμοθέτηση των εκπαιδευτικών αλλαγών αποτυπώνει μια γενικευμένη συνειδητοποίηση προβλημάτων και αναγκών της συγκεκριμένης χρονικής στιγμής, θεωρητικών αναζητήσεων και κοινωνικών και πολιτικών αναμετρήσεων (Ηλιού, 1988: 192). Ο Σήφης Μπουζάκης θεωρεί τη μεταρρύθμιση ως σαφή προσπάθεια επαναπροσδιορισμού των στόχων του σχολείου που είναι η προπαρασκευή των μαθητών για τη ζωή και όχι η προετοιμασία τους για τη μετάβαση από μια κατώτερη σε μια ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης (Μπουζάκης, 1987: 87).

Παρά τη ρητή αναφορά περί «χρηστού πολίτη», το μάθημα της «Πολιτικής Αγωγής» δεν εισάγεται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένα στοιχεία Πολιτικής Αγωγής στο μάθημα Πατριδογνωσίας που διδάσκεται στις Β', Γ' και Δ' τάξεις του δημοτικού, ενώ στις τάξεις Ε' και ΣΤ' υπάρχουν στα μαθήματα της

Ιστορίας και της Γεωγραφίας. Ο νόμος όμως υλοποιείται τελικά με προεδρικό διάταγμα το 1931, οπότε και εισάγεται επίσημα το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αποτελώντας καινοτομία και υλοποιώντας τις σύγχρονες τότε αστικές αντιλήψεις περί «Πολιτειολογίας» (Ζεϋλάς, 1999: 18,38).

Τότε εκδίδεται από τους Στέφανο και Πηνελόπη Δέλτα το εγχειρίδιο «Κοινοβουλευτικής Διαδικασίας» για τη λειτουργία των μαθητικών κοινοτήτων στο Κολλέγιο Αθηνών (1930 - 1931). Ο Ε. Βενιζέλος σε ομιλία του στα εγκαίνια του Κολλεγίου Αθηνών, το Μάιο του 1929, τονίζει ότι η αποστολή του Ελληνοαμερικάνικου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος είναι να προσφέρει παιδεία ανωτάτου επιπέδου στους πιο άξιους υποψήφιους, αλλά και να καλλιεργήσει στους μαθητές του εκείνες τις ικανότητες της ψυχής, του σώματος και του πνεύματος που είναι αναγκαίες για κάθε υπεύθυνο πολίτη της Ελλάδας και του κόσμου. Αυτές οι ικανότητες είναι το ηθικό σθένος, η πνευματική πειθαρχία, η ανθρωπιά, η κατανόηση και η απόλυτη αφοσίωση στη δικαιοσύνη και την αλήθεια (Καρακατσάνη, 2003: 114 - 115).

Μεταξύ άλλων, το 1933, ο Μ. Βολονάκης εισήγαγε το μάθημα της «Αγωγής του Πολίτου» στο πανεπιστημιακό πρόγραμμα μαθημάτων, επανεκδίδοντας το ομώνυμο βιβλίο του, που είχε κυκλοφορήσει το 1911 για πρώτη φορά στη Λευκωσία, διανέμοντάς το ως σύγγραμμα στους φοιτητές του. Τρία χρόνια αργότερα ορίζει το μάθημα της «Αγωγής του Πολίτου» στο Πανεπιστήμιο με τον εξής τρόπο: «Περί πολιτευμάτων, περί αποκεντρώσεως και αυτοδιοικήσεως, περί κράτους και εκπαιδεύσεως, περί Εκκλησίας και κράτους, περί Κοινωνίας των Εθνών και της θέσεως της Ελλάδος εν τη διεθνή κοινωνία» (Καρακατσάνη, 2003: 115).

Την περίοδο του Μεσοπολέμου (1919 - 1939) ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ αναθέτει την πρωθυπουργία στον υπουργό των Στρατιωτικών Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος επέβαλλε δικτατορικό καθεστώς στο κράτος. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, η κατοχή και ο εμφύλιος οδήγησαν στην «ολοκληρωτική εξάρθρωση» του εκπαιδευτικού συστήματος. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι με το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου συμμορφώθηκαν δυο από τους σημαντικότερους συγγραφείς βιβλίων, οι Μ. Βολονάκης και Ν. Αλικάκος (με το εγχειρίδιο «Αγωγή του πολίτου» κυρίως στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Ο Βολονάκης, στο βιβλίο του, το 1937, καταγράφει τις πολιτικές εξελίξεις από το 1935 ως την κήρυξη της δικτατορίας, χωρίς όμως να την αναγνωρίζει ως συνταγματική παρεκτροπή, ενώ στον πρόλογο της επανέκδοσης του βιβλίου του, το 1939, εξυμνεί το καθεστώς. Ο Αλικάκος με τη σειρά

του, αλλάζει τον τίτλο του βιβλίου του από *Κοινωνική Αγωγή σε Εθνικοκοινωνική Αγωγή*, δηλώνοντας έτσι την στήριξή του στο καθεστώς (Ζεϋλάς, 1999: 18 - 23).

Λίγο πριν τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ξεκίνησαν οι προσπάθειες οργάνωσης ενός νέου εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο θα ανταποκρινόταν στις ανάγκες μιας καινούριας πραγματικότητας. Οι οικονομικές μεταβολές προκαλούν κοινωνικές μεταβολές που πιέζουν το εκπαιδευτικό σύστημα να γίνει οικονομικά πιο αποτελεσματικό, ενισχύοντας τη λειτουργία απόκτησης προσόντων και προσδίδοντας στις αποκτούμενες γνώσεις λειτουργικότητα. Η ανάγκη για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση προσλαμβάνει εθνικές διαστάσεις, ενώ οι μεταπολεμικές πολιτικές εξελίξεις οδήγησαν και πάλι στην στατικότητα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (Δημαράς, 1990; Γκλαβάς, 2010). Μέχρι το τέλος του πολέμου δεν γίνεται λόγος για το μάθημα της *Πολιτικής Αγωγής*. Μόνο μετά την απελευθέρωση και τον εμφύλιο πόλεμο αρχίζουν οι ζυμώσεις για τον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της *Πολιτικής Αγωγής* (Ζεϋλάς, 1999: 24).

Η δεκαετία του '40 είναι οδυνηρή για την Ελλάδα, διότι γνωρίζει τον πόλεμο, την Κατοχή, την πείνα και τον εμφύλιο σπαραγμό. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής κρίνεται απαραίτητη η ανάγκη να αντιμετωπισθεί η φασιστική προπαγάνδα που ασκούσαν τα σχολικά εγχειρίδια της δικτατορίας, τα οποία διδάσκονταν από το 1936 ή 1934. Τότε τα Παιδαγωγικά Φροντιστήρια του Καρπενησίου και της Τύρνας αποφάσισαν την έκδοση δύο Αναγνωστικών, ένα για τις τάξεις της Γ΄ - Δ΄ και ένα για τις τάξεις Ε΄ - ΣΤ΄, τα οποία θα περιείχαν κείμενα που θα εστίαζαν στην εθνική και πολιτική ζωή και συγχρόνως θα παρουσίαζαν την πραγματική κατάσταση ζωής του λαού. Τελικά, όσα αναγνωστικά εκδόθηκαν τότε επιδίωκαν να διοχετεύσουν το γενικότερο πνεύμα της Πολιτείας (Σακελλαρίου, 1984: 107 - 108; Ζεϋλάς, 1999: 39, Καρακατσάνη, 1998: 141).

Κατά την περίοδο του 1949 - 1967 γίνεται μια προσπάθεια εκδημοκρατισμού της χώρας, επούλωσης των τραυμάτων του πολέμου και επαναπροσδιορισμού του περιεχομένου της *Πολιτικής Αγωγής*. Μια προσπάθεια, που ανακόπτεται την επταετία 1967 - 1974 από τη *δικτατορία των συνταγματαρχών* (Ζεϋλάς, 1999: 24). Η ρευστότητα των κοινωνικών σχέσεων, η σκλήρυνση των πολιτικών δομών και η θεσμοποίηση της ιδεολογικής και πολιτικής πόλωσης χαρακτήριζαν το μετεμφυλιακό αντικομμουνιστικό κράτος, επιβάλλοντας έναν αυστηρό ιδεολογικό έλεγχο σ' όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και πολιτικής ζωής (Καρακατσάνη, 1998: 133; Τσουκαλάς, 1987: 17).

Ο σχολικός μηχανισμός, ως βασικός αγωγός του κυρίαρχου πολιτικού λόγου στους νέους, όχι μόνο επηρεάστηκε από την κοινωνική, πολιτική και ιδεολογική κρίση της μεταπολεμικής περιόδου αλλά συγχρόνως αποτέλεσε αντικείμενο έντονου ενδιαφέροντος από την πλευρά της πολιτικής ηγεσίας και μετατράπηκε σε κέντρο πολιτικών ζυμώσεων και κοινωνικών αντιπαραθέσεων (Καρακατσάνη, 1998: 133 - 134). Εξάλλου, οι κύριοι εκφραστές της πολιτικής βούλησης επιθυμούσαν να απομακρύνουν από τον εκπαιδευτικό κορμό κάθε ιδέα που θα μπορούσε να καταστεί επικίνδυνη για την κοινωνική ισορροπία, προτάσσοντας πάντα την καλλιέργεια εκείνων των αξιών που μπορούσαν να εγγυηθούν την ενότητα του ελληνικού Έθνους (Καρακατσάνη, 1998: 134). Επίσης, οι αξίες που εμπεριέχονταν στο τρίπτυχο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια» αποτελούσαν τον ιδεολογικό κορμό, πάνω στον οποίο στηρίχθηκε ο εκπαιδευτικός θεσμός, συνδεδεμένος με την ηθική, θρησκευτική και εθνική διαπαιδαγώγηση. Οι ελληνοχριστιανικές αξίες αξιοποιήθηκαν όχι μόνο για το περιεχόμενό τους αυτό καθαυτό, αλλά και για τη συμβολή τους στην ενότητα και συνέχεια του έθνους (Φραγκουδάκη, 1979: 190 - 191; Αλιβιζάτος, 1986: 260 - 261).

Το 1949 πραγματοποιούνται σημαντικές κινήσεις για την εισαγωγή της πολιτικής αγωγής στα αναλυτικά προγράμματα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ως βασικού μαθήματος πολιτικής διαπαιδαγώγησης των νέων. Διατυπώνονται, επιπρόσθετα, την περίοδο αυτή πολλές απόψεις σχετικά με τη μεγάλη σημασία του γνωστικού αντικείμενου και τις σοβαρές επιπτώσεις της απουσίας του από το αναλυτικό πρόγραμμα για το κράτος και τον πολίτη. Μία απουσία, που οφειλόταν στις αντιρρήσεις για την αναγκαιότητα ενός ειδικού, αυθύπαρκτου μαθήματος πολιτικής διαπαιδαγώγησης στο σχολικό πρόγραμμα. Το γεγονός αυτό ενισχυόταν τόσο από τις απόψεις ότι η διαπαιδαγώγηση επιτυγχάνεται από άλλα μαθήματα, όπως η Ιστορία, η Γεωγραφία όσο και από τους φόβους για πιθανές αρνητικές συνέπειες του μαθήματος στον «ηθικό χαρακτήρα» των μαθητών (Καρακατσάνη, 1998: 137).

Στο Συνέδριο Επιθεωρητών Εκπαίδευσης, με θέμα «Αγωγή του Πολίτη», τον Οκτώβριο του 1949, που συστάθηκε με πρωτοβουλία του τότε υπουργού Παιδείας Κ. Τσάτσου και εισηγητές τους παιδαγωγούς Ν. Σκουτερόπουλο και Γ. Ζομπανάκη, αντιπαρατέθηκαν δύο απόψεις τόσο για την εισαγωγή του μαθήματος όσο και για την ονομασία και το περιεχόμενό του. Η συντηρητική άποψη, υποστήριζε ότι η εσωτερική μόρφωση του ανθρώπου προκύπτει μέσα από φιλοσοφικές και ουμανιστικές αξίες. Σύμφωνα με τον Ν. Σκουτερόπουλο η ύπαρξη ενός ειδικού μαθήματος «Αγωγής του Πολίτη», «όχι μόνο δεν είναι απαραίτητη, διότι είναι

ταυτόσημη με την ίδια την έννοια της αγωγής, αλλά είναι και επικίνδυνη», αφού έτσι θα τονίζονταν τα δικαιώματα του πολίτη και θα εισαγόταν στο σχολείο η «κοινωνιολογική φλυαρία» (Καρακατσάνη, 1998: 139; Σκουτερόπουλος, 1950; Χριστιάς, 1983). Από την άλλη πλευρά, η φιλελεύθερη άποψη υποστήριζε ότι θα διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο η διδασκαλία ενός ειδικού μαθήματος πολιτικής αγωγής στη διαμόρφωση «χρηστών πολιτών» και γι' αυτό δεν έπρεπε να υπάρξει περιορισμός της πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής παιδείας. Κύριος εκπρόσωπος της συγκεκριμένης άποψης ήταν ο Γ. Ζομπανάκης, ο οποίος τόνιζε τη συμβολή του μαθήματος στη διαμόρφωση της κριτικής ικανότητας των μαθητών και στην προετοιμασία τους για τη συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή. Είχε τονιστεί ακόμη ότι η δημοκρατικοποίηση της σχολικής ζωής αποτελούσε προϋπόθεση της πολιτικής αγωγής (Καρακατσάνη, 1998: 139; Καρακατάνη, 2003: 116; Ζομπανάκης, 1949). Ωστόσο, και οι δυο πλευρές συμφωνούσαν ότι ο ελληνικός λαός υστερούσε σε πολιτική συνείδηση και γι' αυτό βρισκόταν σε συνεχή αντιπαράθεση με το κράτος.

Τότε προτάθηκε η εισαγωγή του μαθήματος της «Αγωγής του Πολίτου» στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (στη Β/θμια υπήρχε από τη δεκαετία του '30). Σκοπός του μαθήματος ήταν από τη μια να εφοδιάσει τους μαθητές με τις απαραίτητες γνώσεις και δυνάμεις μέσω των οποίων θα κατανοούν και θα λύνουν τα προβλήματα της κοινωνικής ζωής και από την άλλη, να αποκτήσουν την αυτοτέλεια της γνώμης και το συναίσθημα της ευθύνης απέναντι στο κράτος και στην κοινωνία (Καρακατσάνη, 2003: 116; Ανδρέου, 2003).

Αναφορικά με την ονομασία του μαθήματος, ο υπουργός κ. Τσάτσος υποστήριξε ότι το μάθημα «Πολιτική Αγωγή» θα πρέπει να μετονομαστεί σε «Πολιτική Παιδεία», διότι αποσκοπεί να εισάγει τα παιδιά στην κοινωνική και πολιτική ζωή, αλλά και να τα διδάξει τι είναι η κοινωνικότητα και πως πρέπει να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους, σύμφωνα με τους νόμους που διέπουν κάθε οργανωμένη πολιτική κοινότητα (Ανδρέου, 2003). Την ίδια άποψη ασπάστηκε και ο παιδαγωγός Κ. Γεωργούλης, ο οποίος επισήμανε ότι ο όρος «αγωγή» είναι μονομερής και συγχρόνως αποτελεί μετάφραση «ξενικής» ονομασίας (Education civique και Buergerliche Erziehung). Τουναντίον, ο όρος «παιδεία» είναι περιεκτικότερος, κάλυπτε τη διδασκαλία του μαθήματος, κινούνταν στο πλαίσιο της ελληνικής παράδοσης και αποσκοπούσε τόσο στην ενημέρωση του μαθητή σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη όσο και στην προσπάθεια απόκτησης πολιτικών αρετών, ώστε ο

μαθητής να ενταχθεί στην πολιτική κοινότητα (Καρακατσάνη, 1998: 139; Καρακατσάνη, 2003: 116; Γρόλλιος & Τζήκας, 2002).

Με τις εγκυκλίους 77581 και 77586 στις 21/09/1949 που απέστειλε ο Υπουργός Παιδείας Κ. Τσάτσος στους επιθεωρητές και στους διδάσκοντες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόνιζε τη σημασία της πολιτικής αγωγής και ωθούσε τους εκπαιδευτικούς να διδάσκουν στο μαθητή, μελλοντικό πολίτη, τα βασικά του δικαιώματα και τις υποχρεώσεις σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο και να είναι ενήμερος σχετικά με τα προβλήματα της πολιτικής ζωής που πιθανόν να κληθεί να αντιμετωπίσει. Εκτός των άλλων, επεσήμανε ότι έπρεπε να συμπεριληφθεί η «Αγωγή του Πολίτη» στο αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου, προκειμένου να ενισχυθεί η δημοκρατική και εθνική συνείδηση, να σφυρηλατηθεί το αίσθημα της ευθύνης και της αλληλεγγύης, με σκοπό να εξαλειφθούν τα *ελληνικά ελαττώματα* (λ. χ ο ατομικισμός, ο εγωισμός και η ανυπακοή) (Καρακατσάνη, 1998: 140; 2003: 116).

Με το Σύνταγμα του 1952, άρθρο 16, παρ. 2δ, στόχος της διδασκαλίας στα σχολεία μέσης και στοιχειώδους εκπαίδευσης είναι «η ηθική και πνευματική αγωγή και η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των νέων στη βάση των ιδεολογικών κατευθύνσεων του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού» (Παράρτημα 6). Σε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης του ελληνικού κράτους το 1955 γίνεται προσπάθεια του υπουργείου να ιδρύσει «Οργάνωση Ηθικού Εξοπλισμού των Νέων», με την εφαρμογή «Δελτίου Ασκήσεως Αρετών» στις τρεις ανώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Στόχος ήταν οι μαθητές να βοηθηθούν «στην αναγνώριση των χαρακτηριστικών της εναρέτου ζωής καθώς και στον έλεγχο και την αξιολόγηση των καλών πράξεων και παράλληλα να καλλιεργηθεί μεταξύ τους «η ευγενής άμιλλα δια την απονομήν εις αυτούς και εις το Σχολείον των του βραβείου αρετής» (Καρακατσάνη, 2003: 117; Παπαφωτίου, 1959)

Με την εγκύκλιο αρ. 37 3/10/1955, το υπουργείο Παιδείας δίνει εντολή στους διευθυντές των δημοτικών σχολείων να διδάσκουν το μάθημα της «Εθνικής Αγωγής» στην ΣΤ΄ τάξη, γεγονός που αποτελεί την απαρχή της διδασκαλίας του μαθήματος της «Αγωγής του Πολίτη» στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ένα χρόνο αργότερα, στις 16/11/1956, κατοχυρώνεται η διδασκαλία της Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο με το νομοθετικό διάταγμα 3628 (ΦΕΚ 278/16-11-1956) (Παράρτημα 7), η οποία εντάσσεται στην ομάδα των πατριδογνωστικών μαθημάτων και διδάσκεται

στην Ε' και ΣΤ' με την ονομασία, «Αγωγή του Πολίτου» (Καρακατσάνη, 2003: 117; Παπαμανώλης, 1995).

Με το Βασιλικό Διάταγμα το 1957 (ΦΕΚ 14/30-1-1957) (Παράρτημα 8) «Περί Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος των Πατριδογνωστικών Μαθημάτων των Δημοτικών Σχολείων», το μάθημα της «Αγωγής του Πολίτου» εντάσσεται και επίσημα στο ωρολόγιο πρόγραμμα των δυο τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου μαζί με τα άλλα «φρονηματιστικά μαθήματα», την Πατριδογνωσία, τη Γεωγραφία, την Ιστορία με στοιχεία τουρισμού και τίθεται σε εφαρμογή από το επόμενο σχολικό έτος (Εθνικό τυπογραφείο; Καρακατσάνη, 1998: 140; Ανδρέου, 2003).

Το μάθημα «Αγωγή του Πολίτου» εισήχθη ως μονόωρο αυτοτελές μάθημα στην Ε' και ΣΤ' τάξη με ακριβής ωρολογιακή κατανομή της ύλης, εντασσόμενο στα πατριδογνωστικά μαθήματα (Ανδρέου, 2003). Το εγχειρίδια που διδάχτηκαν στις τάξεις Ε' και ΣΤ' ήταν του Ν. Λαζαρίδη, με τίτλο «*Αγωγή του Πολίτου*», στοχεύοντας να καταστήσουν το μαθητή όχι μόνο έναν καλό Έλληνα πολίτη ως άτομο, αλλά και ενάρτετο προς τις σχέσεις του με τους άλλους και με το κράτος.

Αναφορικά με το θεσμό της οικογένειας, στο εγχειρίδιο της Στ' τάξης του Ν. Λαζαρίδη (1957) γίνεται μία μικρή αναφορά στις πρώτες σελίδες του βιβλίου και στο 7^ο από τα 9 κεφάλαια του εγχειριδίου. Συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι για να πετύχουμε ως λαός και να έχουμε ένα πολιτισμένο έθνος και μια ευτυχισμένη χώρα θα πρέπει «[...] ο σεβασμός προς τα δικαιώματα των άλλων πρέπει να είναι απόλυτος και η εκτέλεσις των υποχρεώσεων μας προς το κράτος, την κοινωνίαν και **την οικογένειαν** να γίνεται χωρίς καθυστέρησιν και χωρίς δυστροπίαν». Στη συνέχεια υπογραμμίζεται ότι «[...] Κάθε οικογένεια είναι μια μικρή οργανωμένη κοινωνία [...] Τοιαύτη κοινότης είναι μια μεγάλη οικογένεια» (σ. 11 - 13). Στο 7^ο κεφάλαιο του βιβλίου γίνεται μνεία μόνο σε μια μικρή παράγραφο για το οικογενειακό άσυλο ως δικαίωμα του πολίτη. Όλα τα υπόλοιπα κεφάλαια αναφέρονται αναλυτικά στο κράτος - έθνος, στο σύνταγμα, στην εκκλησία, στις τρεις εξουσίες, στα πολιτεύματα, στις διεθνείς σχέσεις, στα καθήκοντα και στα δικαιώματα του πολίτη και τέλος στα σύγχρονα, για την εποχή, εθνικά και διεθνή γεγονότα, όπως η Επανάσταση του '21, ο Α' και Β' Παγκόσμιος πόλεμος, η Μικρασιατική καταστροφή, η ίδρυση του Ο.Η.Ε

κ. α

Λαζαρίδης, Ν. (1957). *Αγωγή του Πολίτου. ΣΤ' Τάξεως*. Πολύβιος Χ. Αλεξάκης, Αθήναι.

Συμπερασματικά, ο ουσιώδης σκοπός του μαθήματος της «Αγωγής του Πολίτου» είναι ο μαθητής από μικρή ηλικία να αποκτήσει μια βαθιά και σταθερή συνείδηση των καθηκόντων και ευθυνών του ανθρώπου, ως μέλους της οικογένειας, της κοινωνίας, της πολιτείας και του έθνους. Με άλλα λόγια, πρώτα να γνωρίζει και να εκτελεί σωστά τα καθήκοντά του και έπειτα να διδάσκεται τα δικαιώματά του.

3.3.1 Η περίοδος 1957 - 1963

Τη χρονική περίοδο από το 1957 ως το 1963 κυκλοφορούν πολλά εγχειρίδια «Αγωγής του Πολίτου» από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους και όχι από τον Οργανισμό Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, λόγω της κρατικής αδυναμίας να καλυφθούν οι ελλείψεις. Τα περισσότερα από αυτά τα εγχειρίδια εγκρινόταν από το υπουργείο και προτεινόταν ως βοηθητικά στο έργο των διδασκόντων, οι οποίοι είχαν δυνατότητα επιλογής αυτών από τις σχολικές βιβλιοθήκες (Καρακατσάνη, 2003: 117; Καρακατσάνη, 1998: 35).

Συγκεκριμένα, κυκλοφόρησαν συνολικά 16 εγχειρίδια Πολιτικής Αγωγής από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους και μόλις 4 από αυτά είχαν την επίσημη έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Επίσης, μόνο τα 8 από αυτά προοριζόταν για την Στ' τάξη του δημοτικού, 5 για την Ε' τάξη και 1 για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που ήταν επανέκδοση του 1947 (Καρακατσάνη, 1998: 143).

Σε μια περίοδο, στην οποία κυριαρχούσε η προσπάθεια ανασυγκρότησης του κράτους και συγχρόνως η καλλιέργεια του «εθνικού φρονήματος», η έννοια του έθνους αποκτά ιδιαίτερο βάρος, προωθώντας εθνικά ιδεώδη. Οι εννοιολογικές

κατηγορίες που κυριαρχούσαν στα βιβλία εκείνης της περιόδου ήταν το έθνος, η πατρίδα, η θρησκεία, η ηθική, η κοινότητα και η οικογένεια. Υπήρχε ιδιαίτερη αναφορά στο Σύνταγμα και τα κείμενα του βιβλίου φανέρωναν τη βαθιά συνείδηση των υποχρεώσεων του ατόμου ως ανθρώπου και των ευθυνών του ως μέλους του έθνους, της πολιτείας και της οικογένειας. Ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στα συμφέροντα του συνόλου, στο κοινωνικό καθήκον, στην «ανωτερότητα» της ελληνικής πατρίδας και του ελληνικού πολιτισμού. Στόχος της διδασκαλίας της Πολιτικής Αγωγής ήταν η απόκτηση «καλής συμπεριφοράς», η αίσθηση σεβασμού, η υπευθυνότητα απέναντι στην ιδιοκτησία, η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, η αυτοπειθαρχία, η υπακοή, η εναρμόνιση με τη θρησκευτική ηθική, η φιλοπατρία, η συμμετοχή στα κοινά και η πίστη στα εθνικά ιδεώδη (Καρακατσάνη, 2003: 117 - 118).

Ένα από τα εγχειρίδια που εγκρίθηκαν ως βοηθητικά από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας για το μάθημα της Αγωγής του Πολίτου της Ε' τάξης, με την Υ.Α 46/21/19-4-62, ήταν αυτό του Ν.Α. Λαζαρίδη, «*Αγωγή του Πολίτου*», από τις εκδόσεις του Πολύβιου Αλεξάκη, το 1962. Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο γίνεται αναφορά στην οικογένεια, στο 3^ο από τα 10 συνολικά κεφάλαια του βιβλίου, έπειτα από τα κεφάλαια της πατρίδας και της θρησκείας. Ο συγγραφέας ορίζει την οικογένεια ως «[...] τους ανθρώπους, οι οποίοι έχουν την ίδια καταγωγή και κατοικούν ομού εις την αυτήν οικίαν». Τα μέλη της, εκτός από τους γονείς και τα παιδιά, είναι ο παππούς και η γιαγιά, ο θείος και η θεία, που θα κατοικούν στο ίδιο σπίτι. Το έργο επισημαίνει την αξία της οικογένειας για τον άνθρωπο, σημειώνοντας συγκεκριμένα ότι ο άνθρωπος «[...] ομοιάζει με το μικρόν και αδύνατον δένδρον, το οποίον, αν δε το στηρίξη τις, θα το θραύσουν οι άνεμοι και οι βροχαί». Επιπροσθέτως, αναφέρει ότι ο άνθρωπος χωρίς οικογένεια είναι μόνος του διότι κανείς δεν τον σκέπτεται και ενδιαφέρεται γι' αυτόν. Τέλος, καταδεικνύει ότι η οικογένεια έχει σημασία και για την κοινωνία, της οποίας είναι κύτταρο και μόνο αν οι οικογένειες είναι ευτυχισμένες, θα μπορεί και μια κοινωνία να ευημερεί (σ. 32 - 33).

Λαζαρίδη, Ν.Α. (1962). *Αγωγή του Πολίτου*. Ε' Τάξεως. Πολύβιος Χ. Αλεξάκης. Αθήναι

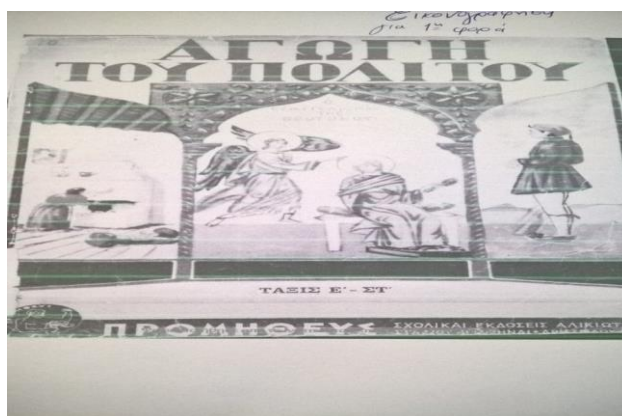
Ο συγγραφέας στο ίδιο κεφάλαιο περιγράφει τους συγγενείς και τους βαθμούς συγγένειας, το οικογενειακό άσυλο, που αποτελεί δικαίωμα κάθε πολίτη και προστατεύεται από το άρθρο 12 του τότε Συντάγματος, και τους νόμους της πατρίδας, ενώ δεν παραλείπει και τις υποχρεώσεις των μελών προς την οικογένεια. Συγκεκριμένα, η μητέρα είναι πρωτίστως αυτή που έχει υποχρέωση να αγαπά και να περιποιείται τον σύζυγο και την οικία και στη συνέχεια ο πατέρας να αγαπά τη σύζυγο και να συντηρεί την οικογένεια. Και οι δύο έχουν την υποχρέωση να φροντίζουν και να αγαπούν τα παιδιά τους, τα οποία με τη σειρά τους έχουν τεράστια υποχρέωση απέναντι στους γονείς διότι «[...] είναι εκείνοι εις τους οποίους χρωστούμεν τα πάντα» (σ. 34).

Συνεπώς, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, η μεγαλύτερη υποχρέωση προς τους γονείς είναι «[...] να έχωμεν υπακοήν [...] χωρίς καμίαν αντίρρησην [...] Το παιδίον το οποίον δεν υπακούει εις τους γονείς του, θα ακολουθήσῃ τον κακόν δρόμον και εις το τέλος θα γίνῃ [...] δυστυχής» (σ. 35). Όταν θα γεράσουν, τα παιδιά έχουν την «ιεράν» υποχρέωση να τους φροντίσουν για να λάβουν την ευχή τους «*τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου...*», η οποία σύμφωνα με την παροιμία είναι τόσο ισχυρή, ώστε «*στηρίζει όρη*» (σ. 35).

Τέλος, αναφέρεται στην αδελφική αγάπη που εκδηλώνεται με την ομόνοια και τη βοήθεια και της οποίας την αξία παρομοιάζει με «πλοίο». Με άλλα λόγια, αν υπάρχει μίσος ανάμεσα στα αδέλφια, τότε κάθε αδελφός μοιάζει με πλοίο, το οποίο είναι μόνο και αβοήθητο στον ωκεανό και το πλήττουν υψηλά κύματα και δυνατοί άνεμοι (σ. 36).

Αξιοσημείωτο είναι ότι για πρώτη φορά εμφανίζεται ένα μικρό δείγμα εικονογράφησης, με ασπρόμαυρα σκίτσα, που απεικονίζουν τα εθνικά σύμβολα, τα μνημεία, τον εθνικό ύμνο, την αποταμίευση και άλλα σημαντικά γεγονότα. Τα υπόλοιπα κεφάλαια αναφέρονται στην εκπαίδευση, στις εθνικές γιορτές και επετείους, στη ζωή και στα έργα μεγάλων ανδρών της Ελλάδος.

Ένα ακόμη εγχειρίδιο της περιόδου είναι αυτό των Σπ. Λυγκώνη, Π. Ζαφαράνα και Ι. Κουκουράκη, *«Η Αγωγή του Πολίτου»*, για την Ε - Στ' τάξη, από τις εκδόσεις «Προμηθεύς». Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο αναφέρεται ότι *«[...] πρώτο και βασικό καθήκον του ανθρώπου είναι η αγάπη προς την πατρίδα»* (σ. 41). Εξάλλου η ανωτερότητα της ελληνικής πατρίδας δεν εντοπίζεται μόνο στις φυσικές της ομορφιές αλλά κυρίως στο ένδοξο παρελθόν της και προβάλλεται ως *«η μητέρα του πολιτισμού και της δημοκρατίας»* (σ. 11 - 12). Εστιάζει, λοιπόν, στα καθήκοντα του πολίτη, τη λειτουργία των θεσμών και την αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποσκοπώντας στην κατανόηση της έννοιας του *Δικαίου* και του *Πολίτη*. Αναφορικά με την οικογένεια, παρομοιάζεται *«[...] ως φυτώριο όπου ο άνθρωπος γεννιέται και αναπτύσσεται»* (σ. 5). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά η γλώσσα γραφής είναι η δημοτική, με στοιχεία καθαρεύουσας.

Λυγκώνη, Σπ, Ζαφαράνα, Π, Κουκουράκη, Ι. *«Αγωγή του Πολίτου»* Προμηθεύς, Σχ. εκδόσεις Αλικιώτη

Με το εγχειρίδιο του Γεωργίου Δ. Παπαϊωάννου, *«Αγωγή του Πολίτου»*, για την Ε' τάξη, με πρώτη έκδοση το 1962 από τις εκδόσεις *Σιδέρη* και 2^η έκδοση το 1966 από τις εκδόσεις *Παπαϊωάννου*, η Ελλάδα προβάλλεται ως *«η ωραιότατη χώρα»*, με ασύγκριτο ένδοξο παρελθόν. Η *«Ελληνική Πατρίδα φώτισε όλον τον κόσμο διότι σ' αυτήν αναπτύχθηκε ο λαμπρότερος ανθρώπινος πολιτισμός που αγκαλιάζει*

όλους τους ανθρώπους της γης». Για το λόγο αυτό, το βιβλίο προβάλλει κι ως το ιερότερο καθήκον κάθε πολίτη την αγάπη και την προστασία της πατρίδας, προτάσσοντας ως επιχείρημα τη ρήση του Σωκράτη: «Και από την μητέρα και από τον πατέρα και από τους προγόνους όλους, πολυτιμότερον και σεβαστότερον και αγιώτερον είναι η πατρίς» (Καρακατσάνη, 1998: 144; Παπαϊωάννου, 1962).

Η 2^η βελτιωμένη έκδοση του εγχειριδίου, το 1966, εστιάζει στις έννοιες της πατρίδας, της ελληνικής γλώσσας, της θρησκείας, της οικογένειας, της εκπαίδευσης, των εθνικών συμβόλων, καθώς και σε έργα επιφανών Ελλήνων. Στο 3^ο από τα 10 συνολικά κεφάλαια του εγχειριδίου, ο συγγραφέας αναφέρεται στο θεσμό της οικογένειας, στα μέλη της, στους βαθμούς συγγένειας, στις υποχρεώσεις προς την οικογένεια καθώς και στο οικογενειακό άσυλο. Χαρακτηριστικά αναφέρει «Οικογένεια είναι ομάδα ανθρώπων, που έχουν τους ίδιους γεννήτορες (γονείς) και ζουν στο ίδιο σπίτι [...] Η οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα, τη μητέρα, τα παιδιά, τον πάππο και τη μάμμη (γιαγιά), αν υπάρχουν. Πολλές φορές ζουν με την οικογένεια και οι θείοι ή οι θείες». Τονίζει ακόμη τη διευρυμένη μορφή της οικογένειας, διότι αυτή ήταν η πρόεργασία εκείνης της περιόδου (σ. 25 - 26). Ο πατέρας, κυρίως, είναι αυτός που εργάζεται έξω από το σπίτι και συντηρεί την οικογένεια, ενώ η μητέρα (με λίγες εξαιρέσεις για όσες εργάζονται σε σχολεία, γραφεία, εργοστάσια), είναι η οικοδέσποινα που μένει σπίτι και περιποιείται τα παιδιά και τα άλλα μέλη της οικογένειας. Μνημονεύονται και οι βαθμοί συγγένειας, με την επισήμανση πως «[...] ο ελληνικός λαός θεωρεί το συγγενικό δεσμό ιερό» (σ. 26 - 27)

Παπαϊωάννου, Γ. Δ. (1966) «Αγωγή του Πολίτου» εκδ. οίκος Δ. Παπαϊωάννου, Αθήναι
(1^η εκδ. 1962 από τον εκδοτικό οίκο Ι. Σιδέρη)

Τέλος, αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου στις υποχρεώσεις προς την οικογένεια. Τονίζει το ρόλο της μητέρας, της οποίας «μοναδική σκέψης της είναι τα παιδιά της» και η οποία θα έδινε τη ζωή της γι' αυτά (σ. 27). Επιπλέον, νουθετεί τα παιδιά ως προς «την καλή διαγωγή και συμπεριφορά» απέναντι στους γονείς τους, η οποία θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από σεβασμό, αγάπη, ευγνωμοσύνη και υπακοή, ως ένδειξη ανταπόδοσης στις φροντίδες που τους προσφέρονται. Υπογραμμίζεται χαρακτηριστικά στο κείμενο ότι «[...] το παιδί που δεν υπακούει και δεν πειθαρχεί εις τας παραγγελίας και τα συμβουλές των γονέων του, δεν είναι δυνατόν να γίνη καλός άνθρωπος. Και δεν μπορεί να ισχυρισθί ότι αγαπά και σέβεται τους γονείς του». Συγχρόνως, τονίζει τη σημασία της αδελφικής αγάπης η οποία εκδηλώνεται με την ομόνοια, που είναι το κυριότερο γνώρισμα μιας οικογένειας (σ. 27 - 29).

Την περίοδο του 1957 ως 1963 κυκλοφόρησε για το Δημοτικό σχολείο ένα ακόμη εγχειρίδιο: «*Η Αγωγή του Πολίτου*» για την Στ' τάξη, από τις Γ. Μαχαίρα, Γ. Παπαγιαννοπούλου και Γ. Παπανδρέου.

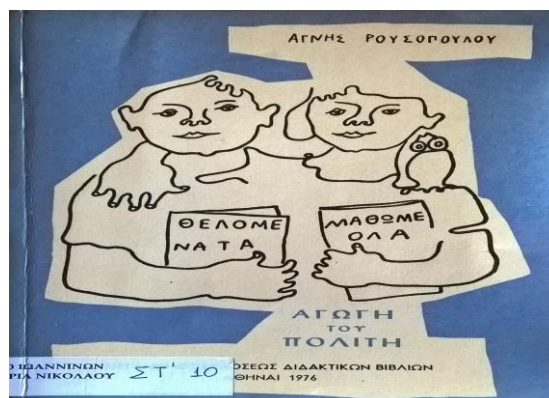
Μαχαίρα, Γ., Παπαγιαννοπούλου, Γ., Παπανδρέου Γ., «*Η Αγωγή του Πολίτου*» εκδ. Ατλαντίς, Μ. Πεχλιβανίδης & ΣΙΑ, Αθήναι

Ιδιαίτερη είναι η αναφορά των συγγραφέων στο Σύνταγμα, καθώς και στα καθήκοντα και στις υποχρεώσεις του ατόμου ως ανθρώπου και στις ευθύνες του ως μέλους της οικογένειας, της πολιτείας και του έθνους. Το γεγονός αυτό γίνεται αντιληπτό όχι μόνο από την εικονογράφηση του εξωφύλλου, αλλά και από τη σειρά των κεφαλαίων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην αγάπη για την πατρίδα, στο κοινωνικό καθήκον, στη θρησκεία και στην ανωτερότητα του ελληνικού πολιτισμού (Καρακατσάνη, 2003: 118).

Στην οικογένεια αναφέρεται μόνο το 1^ο κεφάλαιο του εγχειριδίου (σ. 7): «*η οικογένεια [...] είναι η πρώτη αρχή, είναι το κύτταρον της κοινωνίας*». Η αγάπη των γονιών προς τα παιδιά και η ηθική τους υποχρέωση να φροντίζουν για τη διατροφή, την ανάπτυξη και την προστασία τους (σ. 7), ολοκληρώνεται με την αναφορά στο δικαίωμα του οικογενειακού ασύλου (σ. 73).

Ένα άλλο σχολικό εγχειρίδιο που κυκλοφορούσε στο εμπόριο ανεπίσημα την περίοδο 1957 - 1964 για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ήταν το βιβλίο της Α. Ρουσοπούλου, «*Θέλουμε να τα μάθουμε όλα. Αγωγή του Πολίτη*», από τις εκδόσεις *Εστία*. Όπως αναφέρει η Ρουσοπούλου στο σχολικό εγχειρίδιο του 1976, το μάθημα «Αγωγή του Πολίτη» προβλεπόταν στην Στ' Γυμνασίου από τα Αναλυτικά Προγράμματα του 1931, με τίτλο «*Τι πρέπει να γνωρίζει ο πολίτης. Αγωγή του Πολίτη*». Ωστόσο, ελάχιστα διδάχθηκε κατά την περίοδο 1932-1936, και από την 4^η Αυγούστου του 1936 ως το τέλος του πολέμου, σχεδόν καθόλου (Ρουσοπούλου, 1976).

Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο, που επιβιώνει από τα μεσοπολεμικά χρόνια, θα επανακυκλοφορήσει για πολλά χρόνια μετά την Μεταπολίτευση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στην πρωτοβάθμια, θα επανεκδοθεί το εγχειρίδιο «*Θέλουμε να τα μάθουμε όλα. Αγωγή του Πολίτη*», από τον Ο.Ε.Δ.Β το 1974 - 1975 για την Στ' τάξη, το οποίο θα επανεκδοθεί και θα χρησιμοποιηθεί ως το 1983 (Μπαλτάς & Νικολακάκη, 2011).

Ρουσοπούλου, Α. (1976) «*Αγωγή του Πολίτη: Θέλουμε να τα μάθουμε όλα*» ΟΕΔΒ, Αθήναι

1^η έκδοση του εγχειριδίου το 1957 από την Εστία

Το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο, γραμμένο στην απλή δημοτική και ακολουθώντας τα «Αναλυτικά προγράμματα των Πατριδογνωστικών μαθημάτων για

την Στ' τάξη» του 1957, λόγω της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε μετά την πτώση της δικτατορίας, δεν αναφερόταν καθόλου στο θεσμό της οικογένειας. Εστίαζε στα καθήκοντα του πολίτη, τις βασικές αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, τους νόμους, το ρόλο της κυβέρνησης, της δικαιοσύνης, τη λειτουργία των θεσμών, την εκκλησία και την αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας). Αποσκοπούσε στην κατανόηση της έννοιας του Δικαίου, του Πολίτη και της αγάπης για την πατρίδα. Πιο συγκεκριμένα επισημαίνεται ότι: «[...] σαν αδέρφια πρέπει να είσαστε αγαπημένα! [...] και σαν ελληνόπουλα πρέπει ν' αγαπάτε την πατρίδα σας περισσότερο από κάθε άλλον στον κόσμο!» (Ρουσοπούλου, 1976: 59).

Σύμφωνα με τη συγγραφέα, ο τρόπος ερμηνείας ορισμένων εννοιών απευθύνεται περισσότερο σε παιδιά των πόλεων παρά σε παιδιά της υπαίθρου για τα οποία ορισμένα θέματα, όπως η Βουλή, τα Υπουργεία, ο Άρειος Πάγος είναι πιο γνωστά. Ωστόσο, η Α. Ρουσοπούλου τόνιζε στο βιβλίο του 1976 ότι το δεύτερο βιβλίο που θα ακολουθούσε, θα απευθυνόταν στα παιδιά της υπαίθρου, παρουσιάζοντας έννοιες, όπως η Βουλή, η Κυβέρνηση κ. ά, με εικόνες προσαρμοσμένες στις δικές τους παραστάσεις (Ρουσοπούλου, 1976: 99).

Κάθε κεφάλαιο του βιβλίου είχε την αυτοτέλειά του, παρουσιάζονταν με τη μορφή αφηγήματος (πρωταγωνιστές μια οικογένεια και οι φίλοι των παιδιών) και με τίτλο που δεν θύμιζε διδασκαλία. Τα επεισόδια ήταν εύθυμα, ώστε οι δύσκολες θεωρητικές έννοιες των κεφαλαίων να παρουσιάζονται ευχάριστα και να διευκολύνουν τη διδασκαλία τους, ανεξάρτητα από τα άλλα κεφάλαια (Ρουσοπούλου, 1976: 99 - 100).

Στα σχολικά εγχειρίδια της συγκεκριμένης περιόδου δίνεται έμφαση στον «κοινοτικό χαρακτήρα» προσδιορισμένων και μη αμφισβητήσιμων μορφών κοινωνικής οργάνωσης, όπως η οικογένεια, που αποτελεί το «[...] κύτταρον της κοινωνίας» και χαρακτηρίζεται ως «κοινότητα ατόμων με έντονους συναισθηματικούς δεσμούς». Ο θεσμός της οικογένειας θεωρείται ιερός και συνδέεται στενά με την πατρίδα, τη θρησκεία και τις παραδόσεις και η προσήλωση σ' αυτόν χαρακτηρίζεται ως ένα από τα ιερότερα ιδανικά των Ελλήνων (Γεωργούλης, 1950: 34 - 35; Αλικάκος, 1961: 15; Παπαϊωάννου, 1962: 26 - 27). Έμφαση αποδίδεται και στο ελληνικό κράτος, που προορίζεται ως «η μεγάλη εθνική πολιτική κοινότητα του Ελληνικού λαού» (Λαζαρίδης, 1962: 7 - 8). Ο Ν. Αλικάκος, στο εγχειρίδιό του «Αγωγή του Πολίτου», επισημαίνει ότι «Έθνος είναι μια μεγάλη οικογένεια της οποίας τα μέλη έχουν κοινή φυλή, γλώσσα, θρησκεία, ιστορία, εθνικούς πόθους, ήθη, έθιμα και

πολιτισμό», ενώ η Εκκλησία διασφαλίζει στα μέλη της «το αίσθημα του ανήκειν» (Αλικάκος, 1961: 17). Το άτομο αποκτά, έτσι, οντότητα με την ένταξή του στις κοινωνικές ομάδες, συνειδητοποιώντας ότι δεν ζει μόνος και ότι πρέπει να προσαρμόζεται στις αποφάσεις της πλειοψηφίας. Δίνεται ακόμη προτεραιότητα στην ηθική διαπαιδαγώγηση και στην καλλιέργεια της ηθικής συμπεριφοράς, που αποτελεί εγγύηση για τη διαφύλαξη της κοινωνικής ισορροπίας και τάξης, καθώς και στις κοινωνικές υποχρεώσεις του ατόμου, έναντι των δικαιωμάτων του, αν και μπορούν να περιοριστούν. Παράλληλα, στα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου δίνεται έμφαση στο ρόλο της εργασίας και της αποταμίευσης, που οδηγούν τόσο στην ατομική πρόοδο όσο και στην κοινωνική ευημερία (Καρακατσάνη, 1998: 146 - 149).

Σύμφωνα με την Καρακατσάνη (1998) «[...] το άτομο θα πρέπει για χάρη του εαυτού του αλλά και του κοινωνικού συνόλου να εναρμονίζεται με τις αξίες του πολιτισμού και να κυριαρχεί στα πάθη και στις έξεις του». Ο Ν. Αλικάκος (1961) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «[...] Ο πολιτισμένος άνθρωπος δεν επιτρέπει εις τον εαυτό του να εξέρχεται των ορίων της ευπρέπειας εις ουδεμίαν περίπτωση. Και όταν ακόμη έχη απόλυτον δίκαιον, υπάρχει εν όριον στοιχειωδούς ευπρέπειας, το οποίον δεν πρέπει να το υπερβαίνωμεν ποτέ».

Η θρησκευτική πίστη αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία δόμησης της ηθικής ταυτότητας του ατόμου. Η πίστη είναι αυτή που υπαγορεύει την εναρμόνιση με τη θρησκευτική ηθική και την εκδήλωση ευγνωμοσύνης προς την Εκκλησία, αναγνωρίζοντας έτσι την προσφορά της Ορθοδοξίας στον Ελληνισμό (Καρακατσάνη, 1998).

Εν κατακλείδι, το πνεύμα του συντηρητισμού και του κλασικισμού που διέπει την εκπαίδευση την περίοδο της μεταπολεμικής Ελλάδας και κυρίως τη δεκαετία '50 -'60, εντοπίζεται και στο μάθημα της Πολιτικής Αγωγής, που για πολλές δεκαετίες διατηρεί τον όρο «*Αγωγή του Πολίτου*». Το συγκεκριμένο μάθημα δίνει έμφαση στις αξίες του ελληνισμού, στα εθνικά ιδεώδη και στην έννοια της πατρίδας, προβάλλοντας συνεχώς σημαντικά εθνικά γεγονότα και ηρωικές πράξεις. Στοχεύει, λοιπόν, στη διαμόρφωση εκείνου του ιδανικού πολίτη που έχει εσωτερικεύσει τους κανόνες της ευπρέπειας και της κοινωνικής ζωής, ενώ ο ισχυρός του χαρακτήρας, του επιτρέπει να είναι κύριος του εαυτού του, να ξεπερνά τις σωματικές και ψυχικές του δυνάμεις, καταπολεμώντας κάθε φορά τα πάθη του. Ο κανονιστικός και ηθικοπλαστικός λόγος των εγχειριδίων της «*Αγωγής του Πολίτου*» προβάλλει ένα εξιδανικευμένο πρότυπό του, αναγνωρίζοντας το θρησκευτικό, ηθικό και πατριωτικό

καθήκον ως πρωταρχικό, συνειδητοποιώντας την ύπαρξή του μέσα από την ένταξή του σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Καρακατσάνη, 1998: 149 - 150; Λαζαρίδης, 1962: 3 - 4).

3.4 Η Πολιτική Αγωγή από τη μεταρρύθμιση του 1964 ως τα Αναλυτικά Προγράμματα του 1969

Μετά τις εκλογές του 1964 η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου, με πρωθυπουργό και υπουργό Παιδείας τον Γ. Παπανδρέου, και Γενικό Γραμματέα τον Ε.Α. Παπανούτσο, προχώρησε στην υλοποίηση των προεκλογικών εξαγγελιών για τα εκπαιδευτικά ζητήματα, επιχειρώντας μια ρηξικέλευθη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Με στόχο να αλλάξουν το πνεύμα που επικρατούσε στην εκπαίδευση τον 19^ο αι., προχωρούν στην ψήφιση νομοσχεδίου με αριθμό 4379/1964 (Παράρτημα 9), γνωστού και ως «νόμος της Μεταρρύθμισης Παπανδρέου - Παπανούτσου», εγκαινιάζοντας μια νέα περίοδο στην εκπαίδευση (Δημαράς, 1990: 270 - 272; Δημαράς, 1999: 23; Γκλαβάς, 2010).

Το φάσμα των παρεμβάσεων ήταν ευρύτατο, με δωρεάν παιδεία, επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από 6 σε 9 χρόνια, διαίρεση της Μέσης εκπαίδευσης σε δύο κύκλους, καθιέρωση του ακαδημαϊκού απολυτηρίου, καθιέρωση της δημοτικής ως αποκλειστικής γλώσσας στο Δημοτικό και ως ισότιμης προς την καθαρεύουσα, προσθήκη νεωτερικών μαθημάτων, όπως η Κοινωνιολογία στη Μέση εκπαίδευση, ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως οργάνου για την υλοποίηση της νέας εκπαιδευτικής πολιτικής κ.ά. (Δημαράς, 1990: 268; Ιμβριώτη, 1983: 43).

Τα παραπάνω μέτρα εκδημοκρατισμού και εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης και η έμφαση στην κοινωνική δικαιοσύνη είχαν ως στόχο την «εκπαιδευτική αναγέννηση» και τη δημιουργία ενός «Δημοκρατικού Πολίτη». Οι συγκεκριμένες ιδέες ήταν κεντρικές της μεταρρύθμισης του '64 και υπογραμμίζονται στην πρώτη σελίδα της εισηγητικής έκθεσης του Ν.Δ 4379/1964: «[...] *καθιερώνεται η δωρεάν εκπαίδευσις εις τα Δημόσια Σχολεία όλων των βαθμίδων και δι' όλους τους Ελληνόπαιδαις υποχρεωτική εκπαίδευσις εννέα ετών [...]*» (Παπανούτσος, 1965: 319; Γκλαβάς, 2010; Βαρμάζης - Γιάννου, *Η μεταρρύθμιση του 1964*).

Στο πλαίσιο της «ανακαίνισης» και της ενίσχυσης της παιδαγωγικής μεταρρύθμισης, γίνονται αλλαγές στο πρόγραμμα των μαθημάτων των σχολείων Γενικής εκπαίδευσης. Μια από αυτές ήταν η κατάργηση του μαθήματος «Αγωγή του Πολίτου» στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ο Ζεϋλάς προσπαθεί να εξηγήσει τη διακοπή διδασκαλίας του μαθήματος στο Δημοτικό, με την πρόφαση ότι η εκπαίδευση γίνεται υποχρεωτική ως την Γ΄ Γυμνασίου και το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής προβλέπεται στη Μέση εκπαίδευση με την ονομασία «Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Δικαίου» (Ζεϋλάς, 1999: 41).

Εκδίδεται τότε ένα εκλαϊκευμένο, εύχρηστο εγχειρίδιο με τίτλο *«Το πιο σωστό»*, από τις εκδόσεις Ατλάντις - Μ. Πεχλιβανίδης, το οποίο είναι διασκευή του βιβλίου *«Fair Play»*, του Munro Leaf, με πρώτη έκδοση το 1939.

Ο τρόπος γραφής του βιβλίου διαφέρει από τα προηγούμενα εκείνης της περιόδου. Για πρώτη φορά χρησιμοποιείται χρώμα στα σκίτσα (κόκκινο, μαύρο), στα οποία κυριαρχούν απλές φιγούρες παιδιών. Η γραμματοσειρά είναι μεγάλη, ενώ πολλά είναι τα κενά ανάμεσα στις γραμμές. Η γλώσσα είναι η απλή δημοτική, ενώ οι ερμηνείες ορισμένων εννοιών για θέματα, όπως η βουλή, η ψηφοφορία, οι νόμοι, η κυβέρνηση, τα δικαιώματα, τα επαγγέλματα, η θρησκεία κ.ά., αποδίδονται ιδιαίτερα απλοϊκά. Συγκεκριμένα, αναφέρει «[...] Στην Αθήνα, λοιπόν, θα μαζευτούν όλοι οι Βουλευτές, δηλαδή η Βουλή [...]» (σ. 53) και σημειώνει «[...] Οι πυροσβέστες εργάζονται για όλους μας. Δεν λένε ποτέ, α, μπα, δεν πάμε να σβήσουμε τη φωτιά στο σπίτι του κ. Απέργη [...] γιατί δεν τους χωνεύουμε» (σ. 67).

Munro Leaf (1939) *«Fair Play»*, διασκευάστηκε από τις εκδόσεις Ατλάντις- Μ. Πεχλιβανίδης το 1964 στο εγχειρίδιο *«Το πιο σωστό»*

Τέλος, αναφέρεται στα στοιχεία που συνθέτουν ορισμένους ανθρώπινους χαρακτήρες, π.χ. ο κλέφτης, η επιπόλαια, η τεμπέλα, γράφοντας συγκεκριμένα για

την τελευταία «[...] Ποτέ δεν έχει όρεξη να εργασθεί. Αν ήμαστε όλοι έτσι, θα πεθαίναμε της πείνας» (σ. 92). Με το βιβλίο αυτό, επιδιώκεται η διαμόρφωση του «Πολίτη της Ελλάδας και της Ευρώπης», καθώς και η προετοιμασία ενός «νέου τύπου Έλληνα», ενώ καμία αναφορά δεν γίνεται στον θεσμό της οικογένειας (Καρακατσάνη, 2003: 118).

Οι αντιδράσεις που υπήρξαν για τη μεταρρύθμιση του 1964 ήταν ιδιαίτερα έντονες και προερχόταν κυρίως από συντηρητικούς χώρους, όπως η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία υποστήριζε ότι τα μεταρρυθμιστικά μέτρα ήταν «αντίθετα προς το συμφέρον της εθνικής εκπαιδύσεως και της ελληνικής παιδείας» (Δημαράς, 1990: 275). Αιχμή της πολεμικής στάσης αποτέλεσαν κυρίως η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, που σχετίστηκε με την αθεΐα και την αντιεθνικότητα, η εξαγγελία της δωρεάν παιδείας, η οποία επικρίθηκε ως παραπλανητική, διότι δεν κάλυπτε όλες τις σχετικές δαπάνες (γραφική ύλη, έξοδα διαμονής κ. ά.), καθώς και η ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως αντίθετου προς την επίσημη εθνική ιστορία, αφού θεωρήθηκε ότι θεμελιώθηκε αποκλειστικά σε αριστερές ιδέες (Βαρμάζης - Γιάννου, *Η μεταρρύθμιση του 1964*; Μπουζάκης, 2011: 234 - 235).

Με την εγκύκλιο υπ' αριθμόν 1010/ 11.1.1965, η οποία εντάσσεται στο πνεύμα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964 (Ν.Δ. 4379/64), θεσπίζεται η λειτουργία των μαθητικών κοινοτήτων στα σχολεία, η οποία δεν εφαρμόζεται λόγω της δικτατορίας. Λίγους μήνες αργότερα αποστέλλεται από τον Πρωθυπουργό και Υπουργό Παιδείας Γ. Παπανδρέου ως «εμπιστευτικών» σε όλους τους γενικούς επιθεωρητές μέσης εκπαίδευσης, μια εγκύκλιος, η οποία καταγγέλλει την Κομμουνιστική Νεολαία Λαμπράκη ότι καταβάλλει προσπάθειες προσεταιρισμού Μαθητών Γυμνασίου. Τους εφιστά, μάλιστα, την προσοχή: «[...] εθνικός φρονηματισμός, καθώς και η ηθική και πολιτική αγωγή των μαθητών είναι η πρώτη αποστολή του Διδασκάλου. Και εις αυτήν οφείλουν να επιδοθούν [...]» (Παπανούτσος, 1965: 337; Εγκύκλιος 1010/1965) (Παράρτημα 10).

Ωστόσο, η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1964/65 ανατράπηκε, όταν το πολιτικό τοπίο άλλαξε. Η πολιτική μεταβολή της 15^{ης} Ιουλίου 1965, τα γνωστά «Ιουλιανά», με την παραίτηση του Γ. Παπανδρέου και την αποχώρηση ορισμένων βουλευτών από την Ένωση Κέντρου, είχαν άμεσες συνέπειες στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο ανερχόμενος Υπουργός Παιδείας, Ε. Σαββόπουλος, με δηλώσεις του στον Τύπο, ανακοίνωνε τη σύσταση

επιτροπής, που θα αποφάσιζε για αν τα βιβλία της μεταρρύθμισης του 1964 θα χρησιμοποιηθούν ή θα πολτοποιηθούν (Δημαράς, 1990: 290). Έντονες υπήρξαν οι αντιδράσεις τόσο του Γ. Παπανδρέου και Ε. Παπανούτσου όσο και των ιδιωτικών εκπαιδευτικών, που θα μιλήσουν για «πολτοποίηση του πολιτικού ήθους» (Μπουζάκης, 2011: 236; Παπανούτσος, 1965).

3.5 Η Εκπαιδευτική Αντιμεταρρύθμιση του 1967

Στα χρόνια της δικτατορίας, οι περισσότερες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1964 καταργήθηκαν αποσπασματικά (π.χ. οι σπουδές στις παιδαγωγικές ακαδημίες ορίστηκαν πάλι διετείς αντί για τριετείς που είχαν οριστεί το 1964) εκτός από τη δωρεάν παιδεία. Με το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου του '67, η Δημοτική, που ονομαζόταν «μητρική γλώσσα», διδασκόταν μόνο στις 3 πρώτες τάξεις κι η καθαρεύουσα, που ονομαζόταν «Ελληνική γλώσσα», επανήλθε και πάλι ως επίσημη γλώσσα του κράτους, που θα διδασκόταν στα σχολεία (Γκλαβάς, 2010; Δημαράς, β', 1990: 270 - 272; Δημαράς, 1999: 23).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι λίγες μέρες μετά, στις 5 Μαΐου του 1967, καταργείται στο Γυμνάσιο η διδασκαλία του μαθήματος *«Στοιχεία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Δικαίου»*, με τηλεγραφική διαταγή του Υπουργού Παιδείας, Κ. Καλαμποκιά, της οποίας το περιεχόμενο αντίκειντο στο νεοεπιβαλλόμενο διδακτορικό καθεστώς. Για το λόγο αυτό, δίνεται εντολή στις ώρες αυτές να διδάσκεται στους μαθητές *«[...] το νόημα και οι σκοποί της επανάστασεως [...]»* (Παπαθανασίου, 1988), ενώ την ίδια ημέρα, με τηλεφωνική διαταγή, αναστέλλονταν οι εργασίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως θεσμού πολυδάπανου και πέρα από την ελληνική εκπαιδευτική παράδοση (Δημαράς, 1999: 23; Βαρμάζης - Γιάννου: Η μεταρρύθμιση του 1964; Δούκας, στο: Μπουζάκης, 2011: 242).

Με το ΒΔ υπ' αριθμόν 702/31/10/69 (Παράρτημα 11) *«Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των μαθημάτων του δημοτικού σχολείου»*, το γνωστικό αντικείμενο, «Αγωγή του Πολίτου» διδάσκεται μόνο 1 ώρα στην Στ' τάξη, ενώ στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, διδάσκεται η *Μελέτη του Περιβάλλοντος*. Σκοπός του μαθήματος ήταν ο μαθητής να εισαχθεί στην σύγχρονη οργανωμένη κοινότητα της

οικογένειας, του σχολείου, της εργασίας, του κράτους και της εκκλησίας, στοχεύοντας στην ανάδειξη του καλού Έλληνα πολίτη και χριστιανού. Με άλλα λόγια, ο σκοπός του μαθήματος βρισκόταν σε πλήρη αντιστοιχία με το δικτατορικό σύνταγμα που επεδίωκε οι μαθητές να αφομοιώσουν τις αξίες και τα ιδανικά του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, προκειμένου να επιτευχθεί ο εθνικός φρονηματισμός (Καρακατσάνη, 2008: 118; Ανδρέου, 2003; Κουρνιας, 1973).

Την περίοδο εκείνη, και πιο συγκεκριμένα το 1969, εκδίδεται το διδακτικό εγχειρίδιο του Α. Τσιρίμπα *«Αγωγή του Πολίτου»* για την Στ' τάξη, στο οποίο αποτυπώνονται οι απόψεις του καθεστώτος. Το εγχειρίδιο, γραμμένο στην καθαρεύουσα, αναλύει στο μεγαλύτερο μέρος του, τους εθνικούς και διεθνείς οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτειακούς θεσμούς. Εξαίρει τη δικτατορία των συνταγματαρχών και υιοθετεί τον εθνικιστικό και αντικομμουνιστικό της λόγο (Ζεϋλάς, 1999), γεγονός που φανερώνεται από την εικονογράφηση, η οποία, αν και είναι ελάχιστη και ασπρόμαυρη, απεικονίζει ήρωες της Επανάστασης, εθνικά σύμβολα, ιερά μνημεία και το σήμα της Επανάστασης. Εξαίρεση στα προηγούμενα αποτελούν οι εικόνες δημοσίων έργων, όπως του διυλιστηρίου (σ. 138) και του φράγματος του Αχελώου (σ. 144).

Σχετικά με το θεσμό της οικογένειας, αναφέρεται συνοπτικά στην εισαγωγή του εγχειριδίου (σ. 10) και στη συνέχεια στο 2^ο κεφάλαιο εκτενέστερα (σ. 24 - 34).

Τσιρίμπα, Α. (1969) *«Αγωγή του Πολίτου»* ΟΕΔΒ, Αθήναι

Η έναρξη του 2^{ου} κεφαλαίου ορίζει το θεσμό της οικογένειας ως «το σύνολον των ατόμων, τα οποία ζουν συνήθως εις την αυτήν οικίαν και συνδέονται μεταξύ των δια φυσικών και ψυχικών δεσμών, ώστε ν' αποτελούν μίαν οργανικήν ενότητα, η οποία επιδιώκει κοινούς σκοπούς και ιδανικά δια της συνεργασίας και αλληλοβοήθειας,

λέγεται *οικογένεια*» (σ. 24). Στη συνέχεια αναλύει την εξέλιξη της οικογένειας ως προς τα μέλη της (μικρά, μέτρια, μεγάλη) αλλά και ως προς τη διοίκηση των μελών της (μητριαρχική, πατριαρχική, συζυγική), για να καταλήξει στη διαπίστωση ότι η ελληνική οικογένεια είναι χριστιανική, λόγω του χριστιανικού πνεύματος που διέπει τις σχέσεις των μελών και δεν διακρίνει τον άντρα από τη γυναίκα (σ. 25 - 26).

Αναφέρεται στην οικογένεια ως το «κύτταρον» της κοινωνίας, το «εργαστήριον» που ετοιμάζονται τα μέλη, για να ενταχθούν στην ευρύτερη κοινωνία της πόλης, της χώρας, του έθνους και των εθνών. Συνεχίζει, τονίζοντας τις γνήσιες σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και εξάρει τις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιών, που στηρίζονται στην *«ιερή μητρικήν αγάπη και στοργή»*, σε σύγκριση με τις σχέσεις πατέρων και παιδιών που είναι στενές και πηγάζουν από την αγάπη (σ. 27 - 30). Δεν παραλείπει να σχολιάσει και τους ισχυρούς δεσμούς, που ενώνουν τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, όπως οι σχέσεις των παππούδων με τα εγγόνια, των αδελφών μεταξύ τους αλλά και των λοιπών συγγενών (σ. 30 - 32).

Τέλος, αναφέρεται στα Ελληνικά οικογενειακά ήθη και έθιμα, υπογραμμίζοντας ότι από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ελληνικής οικογένειας είναι ότι ο άνδρας θεωρείται η «κεφαλή» της οικογένειας, ενώ η γυναίκα είναι βοηθός και συνεργάτης του άνδρα της. Επισημαίνεται, ακόμη, η υπακοή των παιδιών στη θέληση των γονέων και κυρίως του πατέρα, ο σεβασμός στα κειμήλια της οικογένειας κ.ά. (σ. 32 - 33). Ο συγγραφέας κλείνει το κεφάλαιο επισημαίνοντας ότι τα ήθη και τα έθιμα της ελληνικής οικογένειας αποτελούν «ισχυρούς συμμάχους» ενάντια στα ξένα ήθη και έθιμα, που στοχεύουν με τη σειρά τους να *«εκτοπίσουν τα υπέροχα ελληνικά ήθη και έθιμα από τη ζωή των Ελλήνων»* (σ. 34).

Τον Μάρτιο του 1970, κυκλοφορεί το εγχειρίδιο του Θεοφύλακτου Παπακωνσταντίνου, *«Πολιτική Αγωγή»*, από τις εκδόσεις KABANAS, τα οποίο θα χρησιμοποιηθεί στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως το 1974. Στην εισαγωγή του βιβλίου του, ο συντάκτης γράφει ότι *«[...] το έργοι τούτο απευθύνεται προς όλους τους Έλληνες και όχι μόνο προς τους σπουδάζοντες νέους»* (Παπακωνσταντίνου, 1970: 11).

Παπακωνσταντίνου, Θ. (1970) «Πολιτική Αγωγή» Kabanas – Hellas, Αθήναι, 2^η εκδ.

Συνεκδοχικά, αναλύει και υπερασπίζεται με θέρμη τη Δημοκρατία, ενώ επικρίνει τον ολοκληρωτισμό, αγωνιζόμενος για την άρση της λογοκρισίας του Τύπου την περίοδο του δικτατορικού καθεστώτος. Με άλλα λόγια, στο βιβλίο, που χωρίζεται σε 4 μέρη, διαφαίνεται η συστηματική προσπάθεια έξαρσης του δημοκρατικού τρόπου ζωής, των πλεονεκτημάτων του και της διαφώτισης του λαού σχετικά με την απειλή του ολοκληρωτισμού. Η συνοπτική του έκδοση, εισήχθη ως γνωστικό αντικείμενο στα σχολεία την περίοδο της δικτατορίας ([https://el.wikipedia.org/wiki/Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου](https://el.wikipedia.org/wiki/Θεοφύλακτος_Παπακωνσταντίνου)).

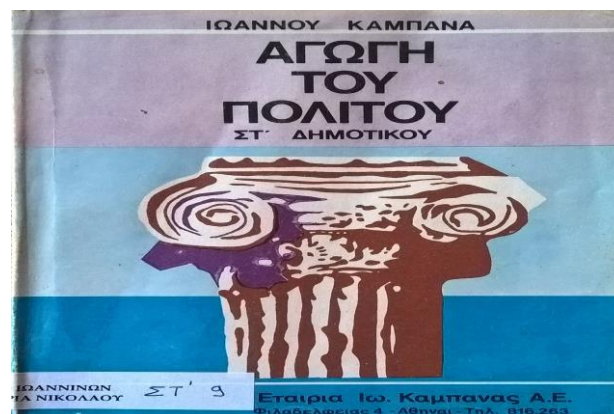
Το περιεχόμενο των κεφαλαίων του βιβλίου, γραμμένο στην καθαρεύουσα, χωρίς καθόλου εικονογράφιση και βασισμένο στις αρχές της πειθαρχημένης ελευθερίας, την εθνική, θρησκευτική και ηθική αγωγή, αναφέρεται στην κοινωνία, το κράτος, το έθνος, τις λειτουργίες και του σκοπούς του κράτους, τους τύπους των πολιτευμάτων, τα πολιτικά κόμματα, τη δημοκρατία, τον ολοκληρωτισμό, τους διεθνείς οργανισμούς και τις παγκόσμιες οργανώσεις. Στοχεύοντας στη μετάδοση των αξιών του ελληνικού πολιτισμού και των αρχών του χριστιανισμού (πίστη, φόβος του Θεού, αγάπη για τον άλλον), που χρειάζονται οι μαθητές για να γίνουν ολοκληρωμένοι πολίτες, προσπαθεί να συμβάλει στην εξάλειψη των αρνητικών συμπεριφορών, των κοινωνικών και πολιτικών αδυναμιών των Ελλήνων, όπως η έλλειψη κοινωνικής πειθαρχίας και η αρνητική στάση προς το κράτος (Καρακατσάνη, 2003: 119).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο εγχειρίδιο αυτό δεν γίνεται καμία αναφορά στο θεσμό της οικογένειας, παρά μόνο σε μια μικρή παράγραφο (σ. 300), στην οποία παρουσιάζεται ως 3^ο προσωπικό καθήκον του ατόμου, η εκπλήρωση της

αποστολής του ως γονέα. Με άλλα λόγια, οι γονείς είναι υπεύθυνοι για τον καλό και ενάρετο χαρακτήρα των παιδιών τους, οι συνήθειες και οι πράξεις των οποίων, αλλά και το αίσθημα ευθύνης τους, θα επηρεάσουν την πρόοδο της κοινωνίας. Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, ως «επίμετρον», περιέχονται ο *Επιτάφιος Λόγος* του Περικλή (431 π. Χ), η Αμερικάνικη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1976), η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, το Σύνταγμα της Ελλάδας και άλλες συνθήκες.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1971, το Υπουργείο Παιδείας, με την εγκύκλιο-διαταγή υπ' αριθμόν 117712/297/27.1.1971, εισάγει στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης το θεσμό μαθητικών κοινοτήτων με απόλυτα ανελεύθερο χαρακτήρα, αποσκοπώντας στην χειραγωγή των νέων. Δίνονται οδηγίες για την ίδρυσή τους και παρουσιάζεται ένα υπόδειγμα καταστατικού (Καρακατσάνη, 2003: 119).

Το 1973 εκδίδεται το βιβλίο *«Αγωγή του Πολίτου»*, από τον Ι. Καμπανά, για την Στ' τάξη, σύμφωνα με το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας (ΦΕΚ 218/31-10-1969).

Καμπανά, Ι. (1973) *«Αγωγή του Πολίτου»* Εταιρία Ι. Καμπανά, Αθήναι

Ο συγγραφέας, στον Πρόλογο του βιβλίου, τονίζει ότι ο μαθητής θα πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί με τρόπο, ώστε να υπηρετεί όχι μόνο τον εαυτό του, αλλά και τα συμφέροντα της ολότητας, αφού με αυτά εναρμονίζονται και τα δικά του συμφέροντα. Συνεπώς, ο «αυριανός και χρήσιμος» πολίτης θα είναι αυτός που θα έχει, όπως αναφέρεται συγκεκριμένα στις σελίδες 3-4 του εγχειριδίου, «[...] σαφή γνώσις της έννοιας, της λειτουργίας και των θεσμών της σύγχρονης κοινωνίας και των δικών μας σχέσεων μ' αυτήν [...]» και θα του γίνει βίωμα η γνώση και η συνείδηση του καθήκοντος, που θα προέρχεται από εσωτερική ψυχική καλλιέργεια και όχι από

την απειλή του νόμου. Την εκπλήρωση αυτού του υψηλού σκοπού την έχει αναλάβει, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, ο δάσκαλος ως *«θεμελιωτής της Παιδείας και του Έθνους [...]*».

Σχετικά με τον θεσμό της οικογένειας, αναφέρεται στο 1^ο κεφάλαιο του βιβλίου, ο άνθρωπος, ως κοινωνικό ον και μνημονεύεται η συμπεριφορά του στην κοινότητα. Δίνεται, λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία στην οικογένεια ως φυσική κοινότητα στην οποία εντάσσεται ο άνθρωπος από την πρώτη στιγμή της γέννησής του. Ορίζεται, ακόμη, η οικογένεια ως *«[...] ομάδα ανθρώπων που έχουν μεταξύ των στενή συγγένεια αίματος και κατοικούν συνήθως στο ίδιο σπίτι»* (σ. 13). Την οικογένεια, την αποτελούν ο παππούς, τον οποίο ορίζει ως αρχηγό, η γιαγιά, ο πατέρας, η μητέρα, τ' αδέρφια αλλά και τ' αδέρφια των γονιών, αν κατοικούν στο ίδιο σπίτι. Όπως αναφέρεται, είναι θεσμός *«ευλογημένος από το Θεό»* και *«κύτταρο της κοινωνίας»*, το οποίο εργάζεται για την πρόοδο και την ευημερία της.

Καταγράφεται και η ανάγκη του ανθρώπου να προστατευτεί από την οικογένεια και τονίζεται ιδιαίτερα η στοργή της μητέρας (σ. 13). Στην προσπάθειά του συγγραφέα, να εξάρει τη σημασία της οικογένειας, επισημαίνεται η αυτοθυσία των γονέων *«[...] Κουράζεται η μητέρα [...] μοχθεί καθημερινά ο πατέρας [...]»*, για να παραδώσει τα παιδιά ως ολοκληρωμένους και υπεύθυνους ανθρώπους στην κοινωνία (σ. 14 - 15). Επιπλέον, απαριθμούνται τα καθήκοντα των τέκνων προς τους γονείς, τους οποίους ονομάζει *«μεγάλους ευεργέτες»*. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζεται ότι *«[...] οφείλουμε να υπακούωμε στις συμβουλές που μας δίνουν οι γονείς μας με προθυμία και σεβασμό. Το αντίθετο θα ήταν μεγάλη αχαριστία προς αυτούς, [...] πηγή πίκρας για τους γονείς και φοβερό ελάττωμα που θα έχη δυσάρεστες συνέπειες όταν βγούμε αύριο στην κοινωνία»* (σ. 16 - 17).

Συνεχίζει, εξυμνώντας την αδελφική αγάπη και την σημασία της για μια ευτυχισμένη οικογένεια: *«[...] Η αδελφική αγάπη αρχίζει με την ομόνοια, γιγαντώνεται με την ανεξικακία κι αποκορυφώνεται με την αυτοθυσία»*. Το τρίπτυχο αυτό κάνει τόσο την οικογένεια ευτυχισμένη όσο και την κοινωνία να ευημερεί (σ. 18). Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με αναφορά στους συγγενείς και στους βαθμούς συγγένειας, στα ελληνικά οικογενειακά ήθη και έθιμα και στα εθνικά ιδανικά, ταξινομώντας τα αντιστοίχως στη θρησκεία, την οικογένεια και την πατρίδα (σ. 19 - 22).

Το εγχειρίδιο, το οποίο είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα, με ελάχιστη εικονογράφηση, στα επόμενα κεφάλαιά του, κατά σειρά, περιγράφει το σχολείο, τα

επαγγέλματα, το κράτος, ως οργανωμένη κοινωνία, την εκκλησία και γενικότερα την κοινωνία, ξεκινώντας από τα ελληνικά ήθη και έθιμα και καταλήγοντας στις Διεθνείς σχέσεις, στο ΝΑΤΟ, στην ΕΟΚ και στον ΟΗΕ. Το εγχειρίδιο ολοκληρώνεται, περιγράφοντας τον κομμουνισμό ως *εθνικό κίνδυνο* που θα πρέπει να «καταπολεμείται απ' όλους τους υγιεινώς σκεπτόμενους Έλληνες» (σ. 91).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η «Πολιτική Αγωγή» από τη Μεταπολίτευση ως σήμερα

Η πτώση του δικτατορικού καθεστώτος το 1974 θα αλλάξει ριζικά το πολιτικό τοπίο της χώρας, δίνοντας τη θέση της σε ένα νέο ιστορικό κύκλο, τη μεταπολίτευση, και συμβάλλει στην καθιέρωση μιας άγνωστης, ως το 1974, πολιτικής κουλτούρας. Η ανανεωτική διάθεση είναι εμφανής από το γεγονός ότι ιδρύονται νέα κόμματα, όπως η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) και το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ), που θα πρωταγωνιστήσουν στις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις. Επίσης, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας νομιμοποιείται ύστερα από 27 χρόνια ύπαρξης στο σύστημα της φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας (Χαραλάμπους, στο: Μπουζάκης, 2011: 254; Βούλγαρης, 2008).

Η Νέα Δημοκρατία, η οποία στις εκλογές της 17-11-1974 αναδεικνύεται κυβερνητικό κόμμα, εμφανίζεται με εκσυγχρονιστική διάθεση. Στις αρχές μάλιστα του 1976, με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη, πραγματοποιούνται αλλαγές στη γενική εκπαίδευση, πανομοιότυπες με εκείνες της μεταρρύθμισης του 1964. Ο ν.309/30.4.1976 (Παράρτημα 12) *«Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδύσεως»*, θα καθιερώσει τη δημοτική γλώσσα ως γλώσσα διδασκαλίας του σχολείου και γραφής των σχολικών εγχειριδίων, εξοβελίζοντας με τον τρόπο αυτόν τη διγλωσσία και δίνοντας λύση στο διαχρονικότερο ζήτημα της εκπαίδευσης. Καθιερώνεται η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και γενικότερα εκσυγχρονίζεται η σκοποθεσία της ελληνικής εκπαίδευσης, των Αναλυτικών προγραμμάτων και των εγχειριδίων, που θα ακολουθήσουν (Γκλαβάς, 2010; Χαραλάμπους, στο: Μπουζάκης, 2011: 255 - 259). Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι στις επίσημες θέσεις όλων των τότε κομμάτων κοινός παρονομαστής, είναι η διαμόρφωση ενός ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη .

Με το Π.Δ 1034/12 Νοεμβρίου 1977, (Παράρτημα 13) ΦΕΚ 347,άρθρο 3, *«Περί των διδασκομένων μαθημάτων και του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου»*, επαναφέρεται το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο με το εγχειρίδιο της Α. Ρουσοπούλου, *«Θέλουμε να τα μάθουμε όλα: Αγωγή του πολίτη»*, από τον ΟΕΔΒ. Σκοπός της αγωγής είναι η ένταξη

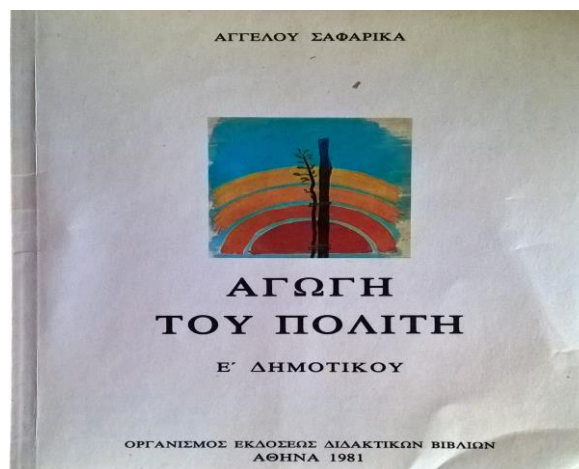
του μαθητή στο κοινωνικό και πολιτικό σύνολο. Με άλλα λόγια, η πολιτική αγωγή στοχεύει στο να προσφέρει στο μαθητή την κατάλληλη βοήθεια, ώστε να προσαρμόσει ορθολογικά τη συμπεριφορά του στην κοινότητα που ζει και να τον προετοιμάσει για τη συνειδητή άσκηση τόσο των δικαιωμάτων όσο και των καθηκόντων, που χαρακτηρίζουν έναν ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη (Καρακατσάνη, 2003: 119).

Τα θέματα που κυριαρχούν στα εγχειρίδια της περιόδου αφορούν το κράτος, το πολίτευμα, τη λαϊκή κυριαρχία, την καθολική ψηφοφορία και τα καθήκοντα του ατόμου και του πολίτη, ενώ έντονο είναι το εθνικό, ηθικό και θρησκευτικό στοιχείο. Γενικότερα, μέσα από το περιεχόμενο των εγχειριδίων επιδιώκεται μια καθολική γνώση του κοινωνικού, εθνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, ενώ για πρώτη φορά δίνεται έμφαση στην κυκλοφοριακή αγωγή. Εξάλλου, ύψιστη φιλοδοξία της παιδείας είναι να δημιουργήσει πολίτες με υψηλό εθνικό φρόνημα (Καρακατσάνη, 2003: 119 - 120).

Επίσης, με εγκύκλιο του Υπουργού Παιδείας στις 21/9/1977 γίνεται αναφορά στην πολιτική δραστηριότητα των εκπαιδευτικών, η οποία θα πρέπει να είναι ελεγχόμενη και περιορισμένη. Υπογραμμίζεται, μάλιστα, ότι η προσπάθεια μονομερούς ιδεολογικής επιρροής, που μπορούν να ασκήσουν οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές, προτού ολοκληρωθεί η πνευματική τους ωρίμανση και η συγκρότηση της προσωπικότητάς τους, αποτελεί παραβίαση της θεμελιώδους παιδαγωγικής αρχής (Καρακατσάνη, 2003: 120).

Μετά τη Μεταπολίτευση του 1974, καταβάλλεται για πρώτη φορά συστηματική προσπάθεια για την καθιέρωση των μαθητικών κοινοτήτων σε όλα τα σχολεία, με στόχο να εξυπηρετούν τη δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Με το Π.Δ 374/1978 *«Περί κανονισμού λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων»*, ρυθμίζεται ο τρόπος οργάνωσης του θεσμού στα σχολεία. Στόχος αυτών των πρωτοβουλιών είναι η προετοιμασία ελεύθερων και υπεύθυνων μαθητών, που θα ενταχθούν σε μια δημοκρατική κοινωνία, μώνοντας τους στις δημοκρατικές διαδικασίες συμμετοχής και λήψης αποφάσεων, καθώς και στους κανόνες συλλογικής ζωής. Επίσης, με την Πολιτική Αγωγή δίνεται έμφαση στις ιδιαιτερότητες του εθνικού πολιτισμού, στη συμβολή του στον πολιτισμό της ανθρωπότητας και στις υποχρεώσεις του ατόμου, που θα συμβάλλουν στην επιβίωση του (Καρακατσάνη, 2003: 120).

Δύο χρόνια αργότερα, με Υ.Α 3530/ 22-12-1980, εκδίδεται από τον ΟΕΔΒ το σχολικό εγχειρίδιο του Α. Σαφαρίκα, *«Αγωγή του Πολίτη»*, για την Ε΄ τάξη.

Σαφαρίκας, Α. (1981) *«Αγωγή του Πολίτη»*, Ε΄ τάξη, ΟΕΔΒ, Αθήνα

Για πρώτη φορά, από τη διδασκαλία του μαθήματος της *Πολιτικής Αγωγής* στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1956), εκδίδεται ένα σχολικό εγχειρίδιο, γραμμένο στη δημοτική, πλέον, που τονίζει τη σημασία του θεσμού της οικογένειας, γεγονός που διαφαίνεται όχι μόνο από τη θέση του κεφαλαίου στο βιβλίο (1^ο κεφ.), αλλά και από το περιεχόμενό του. Συγκεκριμένα, το εγχειρίδιο εστιάζει στα καθήκοντα του πολίτη προς την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία και πραγματεύεται θέματα κυκλοφοριακής αγωγής.

Στις πρώτες κιόλας σελίδες του, ο συγγραφέας τονίζει τη σημασία της οικογένειας για τον άνθρωπο. Χαρακτηριστικά αναφέρει «[...] Τα πρώτα πρόσωπα που γνωρίζουμε είναι οι γονείς και τ' αδέρφια μας. Στη θερμή οικογενειακή ατμόσφαιρα [...] καλλιεργούνται οι γνήσιες ανθρώπινες σχέσεις. Απ' τη βρεφική ηλικία οι γονείς μας με στοργή και αγάπη μας φροντίζουν και μας περιποιούνται [...]» (σ. 5 - 6).

Ο συγγραφέας τονίζει τη σημασία της οικογένειας: «Την πρώτη θέση στη ζωή μας την έχει η οικογένεια, γιατί σ' αυτή γεννηθήκαμε, ανατραφήκαμε και μεγαλώσαμε» (σ. 14). Αναφέρεται επίσης στους δεσμούς των μελών της οικογένειας, στις συγγενικές σχέσεις και στις μορφές της οικογένειας από το παρελθόν ως και τις μέρες του (1980). Ιδιαίτερη μνεία στο εγχειρίδιο έχει η μητέρα και ο ρόλος της: «[...] είναι η καρδιά του σπιτιού [...] κατέχει ξεχωριστή θέση» (σ. 22 - 23).

Ωστόσο, ο Α. Σαφαρίκας περιγράφει και τη σπουδαιότητα του ρόλου του πατέρα. Συγκεκριμένα, σημειώνει: «*Στον αγώνα για την ευτυχία της οικογένειας, δίπλα στη μητέρα παραστέκει ο πατέρας [...] ο μεγάλος προστάτης της οικογένειας*» (σ. 23). Συνεχίζει, προσδίδοντας έμφαση στη σημασία των αδελφικών σχέσεων, καθώς και στην ύπαρξη του παππού και της γιαγιάς (σ. 24 - 26). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο συγγραφέας αφιερώνει ποιήματα και εκθέσεις στα μέλη της οικογένειας που περιγράφει, τονίζοντας ακόμη περισσότερο την αξία της.

Τέλος, περιγράφει την αξία των ελληνικών οικογενειακών ηθών και εθίμων, που στηρίζονται στις ελληνοχριστιανικές παραδόσεις και το βαθμό στον οποίο ορισμένα από αυτά έχουν προσαρμοστεί στις συνθήκες της εποχής. Όλα τα παραπάνω εκφράζονται με έγχρωμη εικονογράφηση, η οποία αποδίδει σκηνές από την καθημερινή ζωή.

4.1 Οι μεταρρυθμίσεις την περίοδο του 1981 - 1985

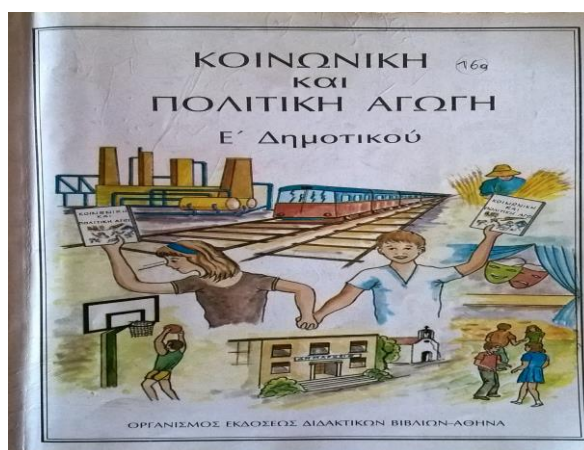
Η εκσυγχρονιστική λογική, που χαρακτήριζε την εκπαιδευτική πολιτική της προηγούμενης κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή, πρόσφερε το υπόβαθρο, και συγχρόνως αποτέλεσε το εφαλτήριο για την εκπαιδευτική πολιτική, που άσκησε το κυβερνητικό κόμμα του Α. Παπανδρέου την περίοδο του 1980 - 1990. Τη δεκαετία του '80 θα ληφθούν μια σειρά από διορθωτικά μέτρα τα οποία αποσκοπούν αφενός σε ορισμένα μέτρα της μεταρρύθμισης του 1976 - 1977, ενισχύοντας, έτσι, τον δημοκρατικό, αλλά και τον προνοιακό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και αφετέρου στην εμβάθυνση της εκσυγχρονιστικής λογικής της προηγούμενης περιόδου (Χαραλάμπους, στο: Μπουζάκης, 2011: 259).

Με τις μεταρρυθμίσεις του '81 - '85 και υπουργό Παιδείας τον Α. Κακλαμάνη (1982-1985) καθιερώνεται το μονοτονικό σύστημα με το Π.Δ 297/1982 (Παράρτημα 14) καταργούνται οι γενικοί διευθυντές, οι επόπτες εκπαίδευσης και οι επιθεωρητές (ν. 1232/1982), ενώ καθιερώνεται ο θεσμός του σχολικού συμβούλου και ιδρύονται διευθύνσεις και γραφεία εκπαίδευσης (ν. 1304/1982) (Παράρτημα 15). Επίσης, καθιερώνεται ένας νέος κανονισμός μαθητικών κοινοτήτων, καταργούνται οι εισαγωγικές εξετάσεις στα λύκεια και προχωρεί η σύνταξη αναλυτικών

προγραμμάτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως και η συγγραφή νέων βιβλίων για το δάσκαλο και το μαθητή (Γκλαβάς, 2010).

Στις μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις της περιόδου θα πρέπει να προστεθεί η κατάργηση του ΚΕΜΕ (Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης) και η επανίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, που είχε καταργηθεί από τη δικτατορία (Ν.1566/85). Επιπλέον, προβλέπονται μορφές οργάνωσης της μαθητικής ζωής, θεσμοθετούνται τα ΠΕΚ, το σχολικό συμβούλιο, η σχολική επιτροπή, οι σχολικοί συνεταιρισμοί και τα σχολικά εργαστηριακά κέντρα (ΣΕΚ). Παράλληλα, καταργούνται τα πρότυπα σχολεία και ιδρύονται στη θέση τους τα πειραματικά, με τη θεσμοθέτηση των εισαγωγικών εξετάσεων για το Γυμνάσιο στο Λύκειο (Γκλαβάς, 2010).

Το δεύτερο εξάμηνο του σχολικού έτους 1983 - 1984 κυκλοφορούν τα σχολικά εγχειρίδια «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» για την Ε' και Στ' τάξη του δημοτικού σχολείου (Π.Δ 168,3/5/1984, ΦΕΚ 56) (Παράρτημα 16) με τα αντίστοιχα βιβλία για τον δάσκαλο από τη συγγραφική ομάδα των Γ. Κονταξάκη, Α. Λαμπρινίδη, Γ. Πιπεράκη και Γ. Τζάννη (Παπαθανασίου, 1988).

Κονταξάκη, Γ., Λαμπρινίδη, Α., Πιπεράκη, Γ. και Τζάννη, Γ. (1983) «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» ΟΕΔΒ, Αθήνα

Το εγχειρίδιο αυτό δεν γράφτηκε για να αποστηθίζεται από τον μαθητή (όπως γινόταν ως τώρα) αλλά για να τον τοποθετεί μπροστά σε προβληματικές καταστάσεις και με κατάλληλα ερωτήματα να τον παρακινεί να σκεφτεί και να απαντήσει, ανάλογα με τις εμπειρίες του από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης,

λαμβάνει υπόψη ότι οι μαθητές προέρχονται από διάφορα κοινωνικά στρώματα και γεωγραφικές περιοχές, καθώς και απ' τα δυο φύλα. Συνεπώς, αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει τα διάφορα κοινωνικά θέματα από μια ορισμένη οπτική γωνία και τα ερμηνεύει ανάλογα με ό, τι έχει ζήσει (Βιβλίο Δασκάλου για την Ε' και ΣΤ', 1986).

Σκοπός του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν τη δομή, τη λειτουργία και τις αξίες πάνω στις οποίες στηρίζεται η ελληνική κοινωνία. Επιμέρους στόχος, είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο και να αναπτύξουν την κριτική σκέψη για τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Σημαντικό είναι να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση, ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μιας δημοκρατικής κοινωνίας και να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία απέναντι στην πανανθρώπινη κοινότητα. Τέλος, επιδιώκει να διαπαιδαγωγήσει το μαθητή μέσα από την πράξη και την εμπειρία, να τον κοινωνικοποιήσει και να τον μυήσει στην πολιτική πρακτική (Π.Δ 583/1982). Το μάθημα δεν αποσκοπεί μόνο στον φρονηματισμό του μαθητή, αλλά και να τον μυήσει στην κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, γι' αυτό και δεν περιορίζεται το έργο της *Πολιτικής Αγωγής* αποκλειστικά στο πλαίσιο του ειδικού μαθήματος, αλλά εκτείνεται σε ολόκληρο το φάσμα της σχολικής εργασίας και ζωής. Με άλλα λόγια, το μάθημα στοχεύει να κάνει τον μαθητή υπεύθυνο πολίτη, που δεν θα σκέφτεται μοιρολατρικά και συνεχώς θα μεμψιμοιρεί. Αντιθέτως, θα είναι ικανός να συμμετέχει ενεργά και συνειδητά στην κοινωνική και πολιτική διαδικασία, που θα τον οδηγήσει στη βελτίωση των όρων της κοινωνικής του ζωής (Β.Δ Ε' τάξης, 1986: 5).

Ο μαθητής απαιτείται να διαμορφώσει εκείνη τη στάση, ώστε να αντιμετωπίζει τα πράγματα όχι ως αυτονόητα και αναπόφευκτα, αλλά με την πρέπουσα υπευθυνότητα. Οφείλει να βιώσει την κοινωνία ως ιστορικό δημιούργημα που διαμορφώνεται και μεταβάλλεται από την ανθρώπινη δράση, αντιλαμβανόμενος και τη δική του ευθύνη στην όλη διαδικασία βελτίωσης των όρων κοινωνικής ζωής (Β.Δ Ε' τάξης, 1986: 5).

Προωθούνται, λοιπόν, οι αρχές του κοινωνικού ανθρωπισμού, της κατανόησης, της συντροφικότητας και της συνεργασίας. Απώτερος στόχος είναι η δημιουργία του ολοκληρωμένου, «καθολικού ανθρώπου», ο οποίος δέχεται την κοινωνία όχι αμετάβλητη αλλά ως «συνεχώς εξελισσόμενη και πλέον βελτιωμένη πραγματικότητα». Το άτομο πρέπει να εκπαιδευτεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να

προσαρμόζεται γρήγορα στις κοινωνικές μεταβολές που πραγματοποιούνται με ρυθμούς ταχύτερους από εκείνους του παρελθόντος (Β.Δ Ε΄ τάξης, 1986: 6 - 9). Εισάγονται νέα θέματα προς μελέτη και συζήτηση, όπως η υγεία, η ψυχαγωγία, οι αρχές δημοκρατικής και εκκλησιαστικής παιδείας, η κοινωνική πρόνοια, η πολιτική ιστορία, η οικονομία του κράτους, οι ανθρώπινες ομάδες, η συνύπαρξη και συμβίωση, η οικογενειακή και κοινοτική ζωή, η εργασία και οι αρχές κυκλοφοριακής αγωγής, σε μια προσπάθεια να προωθηθούν οι κοινωνικοί κανόνες και αξίες (Π.Δ 583/1982).

Εν κατακλείδι, η αλλαγή της ονομασίας από «Αγωγή του Πολίτου» σε «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» δηλώνει μια προσπάθεια αποδέσμευσης του μαθήματος από την επικέντρωση στην τυπική διδασκαλία, που δεν αποτελεί βασικό και πρακτικό παράγοντα για την πολιτική κοινωνικοποίηση του ατόμου (Καρακατσάνη, 2003: 120; Β.Δ, ΣΤ΄, 1986: 5).

Αναφορικά με το θεσμό της οικογένειας το βιβλίο δίνει ιδιαίτερη σημασία, γεγονός, που διαφαίνεται από τη θέση του στο 2^ο κεφάλαιο. Οι συγγραφείς, θέλοντας να βοηθήσουν τους μαθητές να καταλάβουν ότι η οικογένεια είναι η πρώτη ομάδα, στην οποία ζει ο άνθρωπος και η οποία δημιουργείται κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και διαδικασίες, δίνουν αρχικά τον ορισμό της οικογένειας σύμφωνα με τον οποίο «*οικογένεια δημιουργείται σύμφωνα με τον νόμο, μόνο μετά το γάμο [...]*». Είναι η πρώτη ομάδα μέσα στην οποία μεγαλώνει κατά κανόνα κάθε παιδί. Είναι, όπως λέμε, «το θεμέλιο της κοινωνίας» (σ. 23), ενώ αναφέρεται και στους συγγενείς «*εξ αίματος*» και «*εξ αγχιστείας*».

Στη συνέχεια μέσα από έντονη και ρεαλιστική εικονογράφηση από την καθημερινή ζωή, προβληματίζει το παιδί σχετικά με τις ανάγκες της οικογένειας και πώς με τη συνεργασία και αλληλοκατανόηση των μελών της καταφέρνει να τις ικανοποιήσει. Στοχεύει, δηλαδή, στη διαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι η οικογένεια, ως ομάδα, θέτει σημαντικούς κανόνες για τα μέλη της και κάθε μέλος παίζει έναν ή περισσότερους ρόλους, ενώ συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση των μελών της.

Αναφέρονται ακόμη στην εξέλιξη και στις μεταβολές που έχει υποστεί η οικογένεια ως προς τον τρόπο ζωής και τις σχέσεις των μελών από το παρελθόν στο παρόν μέσα από εικόνες, συσχετίσεις, παρατηρήσεις, ερωτήματα προς τους μαθητές και ιστορίες, όπως «*Η Σμαραγδή, κορίτσι 11 χρονών, ζούσε με την οικογένειά της πριν από 100 χρόνια σε ένα ορεινό χωριό [...] Ο πατέρας, αρχηγός της οικογένειας [...]* η

μητέρα υποταγμένη στον άντρα της [...] Η Σμαραγδή κοντά της μάθαινε το ρόλο της γυναίκας - μητέρας» (σ. 32). Τέλος, μέσα από την παράθεση άρθρων του Αστικού Κώδικα ενημερώνουν τους μαθητές για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας στο παρελθόν και στο παρόν.

Ανακεφαλαιώνοντας, τίθενται προβληματισμοί στους μαθητές μέσα από παροιμίες (π.χ. Ευχή γονιού αγόραζε και στο βουνό ανέβα), που επισημαίνουν την αξία του θεσμού της οικογένειας και τη σημασία που προσδίδει ο λαός και η κοινωνία στις καλές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας και την ανιδιοτελή αγάπη των γονέων για τα παιδιά τους. Επιπροσθέτως, μέσα από ερωτήματα οι μαθητές παρακινούνται να ενδιαφερθούν για τις οικογένειες άλλων χωρών (σ. 35 - 36), γεγονός που παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο σχολικό εγχειρίδιο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, όπως και εργασίες, με τις οποίες τα παιδιά θα κληθούν να αξιολογήσουν και να κατατάξουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες που έχουν τα μέλη μιας οικογένειας, σύμφωνα με τη σημασία τους για τη ζωή.

4.2 Σχολικό εγχειρίδιο ΣΤ΄ τάξης

Στην «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» της Στ΄ τάξης, του 1983 - 1984, αναφέρονται ελάχιστα για την οικογένεια στην πρώτη ενότητα του εγχειριδίου, που αποτελεί επανάληψη των μαθημάτων της Ε΄ τάξης.

Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι «η πρώτη ομάδα στην οποία συμμετέχει υποχρεωτικά ο άνθρωπος από τη γέννησή του είναι η οικογένεια» (σ. 9). Σημειώνονται, εξάλλου, οι ανάγκες των μελών που ικανοποιεί η οικογένεια, οι κανόνες που θέτει για τα μέλη της, ο ρόλος που διαδραματίζει κάθε μέλος και τα προβλήματα - δυσκολίες, που μπορεί να υπάρχουν μέσα στην οικογένεια (σ. 9 - 10).

Τα υπόλοιπα κεφάλαια αναφέρονται στο κράτος και στις λειτουργίες του, στα πολιτεύματα, στην Ελληνική Δημοκρατία, στα δικαιώματα όλων των ανθρώπων, σε διεθνείς οργανισμούς και στην κυκλοφοριακή αγωγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» στην εποχή μας

Την περίοδο 1991 - 93 έγιναν σοβαρές προσπάθειες εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης με αλλαγές που κάλυπταν όλες τις παραμέτρους και συνεισέφεραν στην ποιότητα ενός εκπαιδευτικού συστήματος, όπως οι εκπαιδευτικοί, τα μέσα και οι μέθοδοι της εκπαίδευσης, το περιεχόμενο των σπουδών και η υλικοτεχνική υποδομή. Για παράδειγμα, με το Π.Δ 462/91 (Παράρτημα 17) για το Δημοτικό, έγινε αλλαγή στο σύστημα αξιολόγησης των μαθητών και καθιερώθηκε η ενισχυτική διδασκαλία. Επίσης, ανατέθηκε στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο η μελέτη και η εκπόνηση νέων αναλυτικών προγραμμάτων, ενώ αναδιαρθρώθηκε το σύστημα διδασκαλίας των ξένων γλωσσών στα σχολεία, με υποχρεωτική τη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας από την Δ' τάξη δημοτικού (Γκλαβάς, 2010).

Στα μεταρρυθμιστικά κείμενα της περιόδου 1996 - 2004 τονίζεται, ιδιαίτερα, ο ανθρωπιστικός χαρακτήρας της παιδείας, προσπαθώντας να καλλιεργήσει μαθητές με πολλαπλές δεξιότητες. Παράλληλα, υιοθετούνται νέες αντιλήψεις, σχετικά με την κατανόηση και την αποδοχή του «άλλου», στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες που διαμορφώνονται. Την περίοδο 1997 - 2000, με υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων τον Γεράσιμο Αρσένη, έγιναν μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα, που επιδίωκαν να αναβαθμίσουν μακροπρόθεσμα την ελληνική εκπαίδευση, ώστε να μπορέσει να καταστεί μοχλός προόδου της ελληνικής κοινωνίας και θετικός συντελεστής της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της χώρας (Κασσωτάκης, στο: Μπουζάκης, 2011: 268). Στην εισηγητική έκθεση του Ν. 2525/97, τονίζεται, επίσης, ότι η εκπαίδευση οφείλει να διέπεται από τις αρχές της δημοκρατίας, παρέχοντας σε κάθε πολίτη ισότιμη πρόσβαση στα αγαθά της παιδείας, ανεξάρτητα από την κοινωνική προέλευση και οικονομική κατάσταση, το φύλο, το γένος και τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις (Γκλαβάς, 2010).

Το 2003, με υπουργό Παιδείας τον Π. Ευθυμίου και διάδοχο του στην κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, τη Μ. Γιαννάκου, συντάσσεται για την υποχρεωτική εκπαίδευση, από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και τα Αναλυτικά προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων. Με βάση αυτά προκηρύσσονται και

συγγράφονται νέα βιβλία (βιβλίο μαθητή, τετράδια εργασιών, βιβλίο εκπαιδευτικού) για το Νηπιαγωγείο, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο και το απαραίτητο συνοδευτικό υλικό, το οποίο διανεμήθηκε στο σχολείο το σχολικό έτος 2006 ως το 2009 (Γκλαβάς, 2010).

Παρόλο που κάθε μεταρρυθμιστική προσπάθεια αξίωνε να είναι διαφορετική και ενιαία και διαμορφωνόταν σε διαφορετικές ιστορικές και πολιτικές περιόδους, υπήρχε κοινοτυπία και συνέχεια στα κυριότερα χαρακτηριστικά των μεταρρυθμιστικών σχεδίων. Με άλλα λόγια, υπήρχε μια ιδεολογική σύγκλιση παρά απόκλιση στα σχέδια για την Παιδεία, παρά το γεγονός ότι υποστηρίχθηκαν/δρομολογήθηκαν από διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές δυνάμεις εξαιτίας του γεγονότος ότι όλες οι μεταρρυθμίσεις διεξάγονται στο πλαίσιο ενός κρατικού μηχανισμού, που στη δομή του χαρακτηρίζεται από κοινές παραμέτρους (Καζαμιάς, στο: Μπουζάκης, 2011: 300, 305).

Σύμφωνα με τη νέα πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, που προήλθε ως αποτέλεσμα της συζήτησης με την εκπαιδευτική κοινότητα και της Εσωτερικής Αξιολόγησης, μετά από πρόταση του ΥΠΕΠΘ - Π.Ι, όπως είχε καταγραφεί στα ΦΕΚ των ΔΕΠΠΣ 1366 τ.Β΄-10 2001/1373 και των ΑΠΣ ΦΕΚ 1373-1376/ 18.10.2001 διαμόρφωσαν ένα νέο πλαίσιο σπουδών, που προβάλλει τη σύνδεση της γνώσης με τις εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τα βιώματα των μαθητών, αλλά και την ενεργητική τους συμμετοχή στην οικοδόμηση της γνώσης, ώστε να μπορούν να γίνουν περαιτέρω συσχετίσεις.

Αναδιαρθρώνονται, λοιπόν, τα ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ, τα οποία, όπου κρίνεται αναγκαίο, εκσυγχρονίζουν το περιεχόμενο σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και εισάγουν σημαντικές καινοτομίες για τα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στα ΑΠΣ της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής», η οργάνωση του περιεχομένου στηρίζεται σε βασικές έννοιες της «Παιδείας του Πολίτη» και προτείνεται, κυρίως, η συμμετοχή και η συνεργατική μεθοδολογία για την καλλιέργεια και την αποδοχή του «άλλου» (Αλαχιώτης, 2009).

Η συγγραφή των νέων διδακτικών βιβλίων πραγματοποιείται στη βάση των προδιαγραφών της σύγχρονης βιβλιογραφίας. Βιβλία που αντανακλούν (με μικρότερο αριθμό σελίδων και πλούσια, ρεαλιστική εικονογράφηση) σεβασμό και ευαισθησία απέναντι στην προσπάθεια των μαθητών για γνώση. Τέλος, επιφέροντας μια εσωτερική αλλαγή στη θεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματος της υποχρεωτικής

εκπαίδευσης, επιβεβαιώνεται ο εκσυγχρονιστικός τους χαρακτήρας (Αλαχιώτης, 2009).

Το 2009, ο ΟΕΔΒ, με την πράξη «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού υλικού με βάση τα ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο», εκδίδει τα νέα βιβλία της *Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής* για την Ε΄ και Στ΄ τάξη του Δημοτικού σχολείου.

Το βιβλίο της Ε΄ τάξης, με συγγραφείς τους Φλώρου, Στεφανόπουλο, Χριστοπούλου, αναφέρεται ελάχιστα στην οικογένεια στο 1^ο κεφάλαιο της Α΄ ενότητας.

Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου, Ε. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*. ΟΕΔΒ, Αθήνα

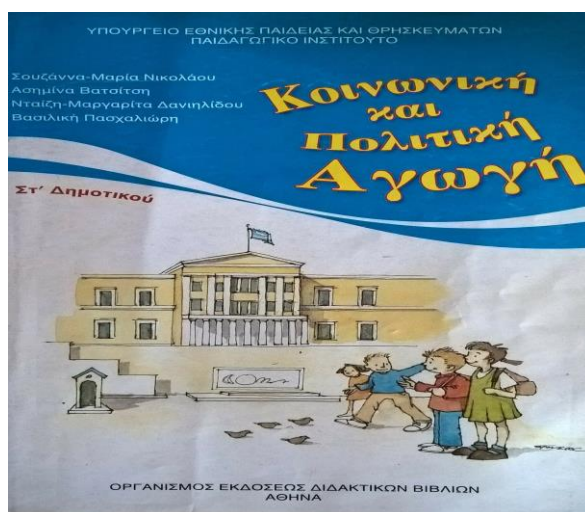
Συγκεκριμένα, θέλοντας να εξηγήσει στους μαθητές ότι όλοι ανήκουμε σε ορισμένες ομάδες (σχολείου, φίλων) και είμαστε πολίτες της Ελλάδας, της Ευρώπης, του κόσμου, αναφέρει ότι η 1^η ομάδα, στην οποία ανήκει κάθε άνθρωπος με τη γέννησή του, είναι η οικογένεια. Αφού δίνει τον ορισμό της ως «*Οικογένεια είναι η ομάδα ανθρώπων, στην οποία ανήκεις από τη γέννησή σου. Η οικογένεια αποτελείται από τη μητέρα, τον πατέρα και από ένα ή περισσότερα παιδιά. Άλλοι άνθρωποι που ανήκουν στην οικογένεια είναι η γιαγιά, ο παππούς, οι θείοι, τα ξαδέρφια*», στη συνέχεια, με βάση την εμπειρία των παιδιών, για τις μορφές οικογένειας (πυρηνική, μονογονεϊκή, διευρυμένη, θετή κ.ά.), πραγματεύεται ζητήματα κοινωνικού χαρακτήρα. Συνεχίζει, θέτοντας ερωτήματα στα παιδιά, προβληματίζοντάς τα σχετικά με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μελών της οικογένειας, τους κανόνες που

υπάρχουν σ' αυτή και στις δραστηριότητες που υλοποιούν τα μέλη της από κοινού (σ. 8).

Τα υπόλοιπα κεφάλαια αναφέρονται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και στο γεγονός ότι οι μαθητές, ως αυριανοί ενεργοί πολίτες, συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων.

5.1 Σχολικό εγχειρίδιο ΣΤ΄ τάξης

Σε αντιπαραβολή με το εγχειρίδιο της Ε΄ τάξης έρχεται το σχολικό εγχειρίδιο της Στ΄ τάξης, από τη συγγραφική ομάδα τις Σ.Μ. Νικολάου, Α. Βατσίση, Ν.Μ. Δανιηλίδου, Β. Πασχαλιώρη, το οποίο αναφέρεται στο θεσμό της οικογένειας, στο 1^ο μέρος της 1^{ης} θεματικής ενότητας, «Το άτομο κι η κοινωνία».

Νικολάου, Σ.Μ., Βατσίση, Α., Δανιηλίδου, Ν.Μ., Πασχαλιώρη, Β. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*. ΟΕΔΒ. Αθήνα.

Η ενότητα ξεκινάει παρουσιάζοντας ένα σχεδιάγραμμα το οποίο αναλύει την οικογένεια ως κοινωνικό θεσμό. Στη συνέχεια, στο 1^ο κεφάλαιο της 1^{ης} θεματικής ενότητας, με αφορμή σκίτσα που παρουσιάζουν μια οικογένεια στο σπίτι και μια οικογενειακή συγκέντρωση, ξεκινά η συζήτηση για τα μέλη της οικογένειας και τις μεταξύ τους σχέσεις (σ. 8). Αφού δίνεται ένας διαφορετικός, πλέον, ορισμός για την

οικογένεια σε σχέση με τα τεύχη της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής των προηγούμενων ετών ως «[...] μια κοινωνική ομάδα που αποτελείται συνήθως από τους γονείς και το παιδί ή τα παιδιά που ανατρέφουν», στη συνέχεια, με περιεκτικότητα και σύντομες δραστηριότητες, γίνεται αναφορά στις σχέσεις, στους δεσμούς συγγένειας, στην αλληλοβοήθεια, στη συνεργασία και στην αλληλεπίδραση των μελών της οικογένειας (σ. 8 - 9). Συγχρόνως, όμως, δεν παραλείπει να επισημάνει ότι η «οικογένεια είναι η πρώτη, βασική, κοινωνική ομάδα που συμμετέχει ο άνθρωπος από τη γέννησή του» και μέσα από το πλαίσιο των οικογενειακών σχέσεων [...] εντάσσεται ομαλά στην κοινωνία» (σ. 9).

Οι συγγραφείς συνεχίζουν την αναφορά τους στην οικογένεια περιγράφοντας τη μορφή της, τους ρόλους, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών της. Μέσα από εικόνες της καθημερινής ζωής, από προσωπικές εμπειρίες και βιώματα των μαθητών, όπως και από την ανάγνωση του κειμένου του βιβλίου γίνεται συζήτηση για τις μορφές της οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνία (πυρηνική, μονογονεϊκή, πολύτεκνη, επανασυγκροτημένη, διευρυμένη, πολυπολιτισμική) (σ. 9 -10).

Επίσης, με βάση την ερώτηση της ηρώιδας του βιβλίου «Και πώς γνωρίζει το κάθε μέλος της οικογένειας τι πρέπει να κάνει;» (σ. 11), το υπάρχον κείμενο και τη συζήτηση που διεξάγεται στην τάξη, προσδιορίζονται μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικογένειας, όπως η φροντίδα και η ευθύνη των γονέων για τα παιδιά, η συνεργασία και η συνύπαρξη μέσα στην οικογένεια, ο σεβασμός και η αγάπη στους γονείς, ενώ τέλος, μέσα από το διάλογο των ηρώων, (σ. 12) οι μαθητές κατανοούν τους κανόνες που υπάρχουν στην οικογενειακή ζωή, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, που απορρέουν από αυτούς (σ. 12 - 13).

Ωστόσο, δεν παραλείπουν να αναφερθούν και στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στην εποχή μας η οικογένεια (σ. 14 - 15). Μέσα από τον προβληματισμό, που εισάγουν τα σκίτσα και το κείμενο, γίνεται αναφορά στις δυσκολίες που μπορεί να υπάρχουν σε κάθε οικογένεια και στις αιτίες αυτών (ενδογενείς ή εξωγενείς παράγοντες). Παράλληλα, επισημαίνεται στην ενότητα ότι οι περισσότερες δυσκολίες μπορούν να αντιμετωπιστούν, «όταν όλα τα μέλη είναι ενωμένα, δείχνουν διάθεση για συνεργασία, συζητούν μεταξύ τους, προσπαθούν να κατανοήσουν και να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον» και φυσικά όταν υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός» (σ. 14).

Εν κατακλείδι, γίνεται αναφορά στο οικογενειακό δίκαιο «[...] Όταν όμως η αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων είναι αδύνατη, τότε αναζητείται λύση με

βάση τους νόμους που έχει θεσπίσει η πολιτεία» (σ. 15), καθώς και σε φορείς και υπηρεσίες, όπως οι οικογενειακοί σύμβουλοι ή τα συμβουλευτικά κέντρα στήριξης της οικογένειας, που μπορούν, πιθανόν, να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και την προστασία των μελών της οικογένειας (σ. 15).

Συμπεράσματα

Η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός που επηρεάζεται από κοινωνικές μεταβολές και καλύπτει μεταβαλλόμενες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές ανάγκες. Στη σύγχρονη κοινωνία, τόσο η εμφάνιση νέων μορφών οικογενειακής συγκρότησης, όπως η μονογονεϊκή, η ανάδοχη, η θετή, η κοινοβιακή (κυρίως στις ΗΠΑ) όσο και η συνειδητοποίηση ή η παραδοχή αυτής της ετερογένειας, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η οικογένεια ως ιδεολογικό οικοδόμημα είναι πολύ δυνατή. Με άλλα λόγια, όποια κι αν είναι η μορφή αυτής της κοινωνικής ομάδας, που ονομάζεται «οικογένεια», καταλήγει να είναι η πιο αξιόπιστη σε ό, τι αφορά τους δεσμούς μας με τους άλλους.

Στο πέρας των χρόνων οι δυο μορφές οικογένειας που έχουν επικρατήσει περισσότερο τόσο σε Ανατολή όσο και σε Δύση είναι η *πυρηνική* και η *διευρυμένη* οικογένεια. Ανεξάρτητα, όμως, από τη μορφή της οικογένειας στην οποία ανήκει κάποιος, ο ρόλος των γονέων αναγνωρίζεται ως ο πιο καθοριστικός για την αποτελεσματικότητα αυτής. Οι πρακτικές ανατροφής των γονέων είναι αυτές που θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, θα καθορίσουν την κοινωνικοποίησή του και την ομαλή του ένταξη στην κοινωνία και στα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα.

Συνεπώς, δεν θα πρέπει να ανησυχούμε μήπως και η ιδανική οικογένεια εξαφανίζεται ούτε να επιμένουμε σε μια εξιδανικευμένη και νοσταλγική εικόνα οικογένειας. Αντιθέτως, θα πρέπει να αρχίζουμε να αναγνωρίζουμε τη ρευστότητα που χαρακτηρίζει τα οικογενειακά σχήματα και να αναρωτιόμαστε για το είδος των ανθρωπίνων δεσμών που χρειαζόμαστε, καθώς και το τι θέλουμε να κάνουν οι οικογένειες για τα μέλη τους, ώστε να καλύψουν τις σύγχρονες ανάγκες τους για φροντίδα, επιτελώντας, έτσι, τις λειτουργικές τους υποχρεώσεις. Με αυτόν τον τρόπο η οικογένεια αναδεικνύει τη μοναδικότητα της ως θεσμού και τη διαχρονική της επιβίωση.

Οι μεταβολές και η διαχρονικότητα του θεσμού της οικογένειας αποτυπώνονται και στα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, όπως αυτά αναλυτικά παρουσιάστηκαν. Το εν λόγω μάθημα από το 1956, λίγο μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου, εντάσσεται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, στο πλαίσιο των πατριδογνωστικών μαθημάτων. Εξάλλου, στις πρώτες δεκαετίες της διδασκαλίας του, η τυπική διδασκαλία αποτελούσε την κυριότερη

διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και αξιών, έχοντας ως βάση το καθορισμένο για την εποχή σχολικό εγχειρίδιο, που προβλεπόταν για την Ε΄ και Στ΄ τάξη. Τα σχολικά εγχειρίδια που εκδίδονται από τότε ως και σήμερα εκφράζουν την περιρρέουσα, κάθε φορά, πολιτική και κοινωνική κατάσταση και στοχεύουν στην ενδυνάμωση της σχέσης του ατόμου με το έθνος, την πατρίδα και τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό, τονίζοντας, παράλληλα, τα περισσότερα από αυτά, την αξία της οικογένειας, σηματοδοτώντας τη ως «κύτταρο της κοινωνίας».

Ήδη από την εποχή του Καποδίστρια, του υφυπουργού Παιδείας Ν. Χρυσόγελου και αργότερα του Ν. Σαρίπολου ένα από τα βασικότερα χρέη της κυβέρνησής ήταν η διαμόρφωση ηθικών πολιτών, μέσα από τη θρησκεία και την παιδεία, καθώς και η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης. Στα χρόνια που ακολουθούν γίνεται μνεία για την Πολιτική Αγωγή σε εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας τονίζοντας πως ύψιστος σκοπός της Πολιτείας είναι η πνευματική, ηθική και πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών.

Το 1882, το μεταφρασμένο βιβλίο του Jules Simon «Ο μικρός πολίτης» τονίζει ότι οι μαθητές θα πρέπει να διδαχθούν τις απαραίτητες γνώσεις για το κράτος και την κοινωνία ενώ συγχρόνως επισημαίνει την αξία της οικογένειας ως το «αγιώτερον ενώπιον του Θεού και των ανθρώπων». Τα εγχειρίδια που ακολουθούν, όπως του Θ. Αποστολόπουλου «Ο Έλλην Πολίτης» καθώς και του Χ. Παπαμάρκου «Τα παρά τω Πολύβιω παιδαγωγικά» τονίζουν την αναγκαιότητα της διδασκαλίας των καθηκόντων και δικαιωμάτων του πολίτη με στόχο τη διάπλαση ευσεβών χριστιανών και φιλόνομων πολιτών χωρίς ωστόσο να γίνεται αναφορά στην οικογένεια.

Επίσης, μέσα από το εγχειρίδιο της Αρσινόης Παπαδοπούλου «Αναγνωσματάριον. Μητρός Υποθήκαι» (1907) τονίζεται για ακόμη μια φορά τα στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ένας καλός πολίτης ενώ για πρώτη φορά γίνεται μνεία στην σπουδαιότητα της μητέρας. Λίγα χρόνια αργότερα εκδίδεται στην Κύπρο, το εγχειρίδιο του Μ. Βολονάκη «Αγωγή του Πολίτου» με στόχο τη διαπαιδαγώγηση ενός πολίτη που έχει δικαίωμα και υποχρέωση να προστατεύει την οικογένειά του, η οποία είναι πυρήνας της κοινωνίας.

Αλλαγές πολιτικές και κοινωνικές στιγματίζουν τη δεκαετία 1915 - 1925, όπου λίγους μήνες πριν τη δικτατορία του Πάγκαλου (1925), είχε προταθεί στα νομοσχέδια για την παιδεία η διδασκαλία των «Υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων του Πολίτου». Παρά τη ρητή αναφορά περί «χρηστού πολίτη» το μάθημα της

«Πολιτικής Αγωγής» δεν εισάγεται στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρά μόνο στη Δευτεροβάθμια το 1931 με το εγχειρίδιο του Ν. Αλικάκου «Αγωγή του Πολίτου», ενώ ως το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν γίνεται λόγος για το μάθημα της «Πολιτικής Αγωγής».

Μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του μαθήματος γίνεται την περίοδο του 1949 - 1967, η οποία ανακόπτεται από τη δικτατορία των Συνταγματαρχών. Ωστόσο, οι αξίες που εμπεριέχονταν στο τρίπτυχο « Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια» αποτελούσαν τον ιδεολογικό κορμό πάνω στον οποίο στηρίχθηκε ο εκπαιδευτικός θεσμός, συνδεδεμένος με την ηθική, θρησκευτική και εθνική διαπαιδαγώγηση.

Το εγχειρίδιο που διδάχτηκε για πρώτη φορά με την κατοχύρωση της διδασκαλίας της «Πολιτικής Αγωγής» στο Δημοτικό σχολείο ήταν του Ν. Λαζαρίδη «Αγωγή του Πολίτου» για την Στ΄ τάξη και όπως και άλλα εγχειρίδια «Αγωγή του Πολίτου» που κυκλοφόρησαν την περίοδο 1957 – 1963 από ιδιωτικούς οίκους στόχευαν στην καλλιέργεια τόσο του εθνικού φρονήματος όσο και στη συνειδητοποίηση των ευθυνών του ατόμου ως μέλος της οικογένειας, της κοινωνίας και του έθνους.

Αναφορικά με την οικογένεια, παρατηρούμε ότι τα εγχειρίδια της περιόδου την εξαίρουν σημειώνοντας ότι μόνο αν υπάρχουν ευτυχισμένες οικογένειες θα ευημερεί η κοινωνία (Λαζαρίδης, *Αγωγή του Πολίτου, Ε΄ Τάξιν*) ενώ σε εγχειρίδιο οι Σπ. Λυγκώνη, Π. Ζαφάρανα, Ι. Κουκουράκης την παρομοιάζουν με «φυτώριο» όπου ο άνθρωπος γεννιέται και αναπτύσσεται. Αντίστοιχα στο εγχειρίδιο του Παπαϊωάννου (1966) ο συγγραφέας τονίζει ότι όσα παιδιά δεν υπακούουν και δεν σέβονται τους γονείς τους δεν είναι δυνατόν να γίνουν καλοί άνθρωποι. Επίσης, στο εγχειρίδιο των Μαχαίρα, Παπαγιαννοπούλου και Παπανδρέου η οικογένεια αναφέρεται ως «κύτταρον» της κοινωνίας όπου οι γονείς έχουν ηθική υποχρέωση να προσέχουν τα παιδιά τους.

Ωστόσο, σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης, την περίοδο του 1964, το μάθημα «Αγωγής του Πολίτου» καταργείται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Εκδίδεται τότε ένα εκλαϊκευμένο εγχειρίδιο με τίτλο « Το πιο σωστό» το οποίο επιδιώκει την προετοιμασία ενός νέου τύπου Έλληνα, χωρίς να κάνει καμία αναφορά στο θεσμό της οικογένειας. Στα χρόνια της δικτατορίας εκδίδεται το εγχειρίδιο του Α. Τσιρίμπα «Αγωγή του Πολίτου» αποτυπώνονται στο μεγαλύτερο μέρος οι απόψεις του καθεστώτος ενώ δεν παραλείπει να αναφερθεί στην οικογένεια ως «κύτταρον» και «εργαστήριο» της κοινωνίας που ετοιμάζει τα μέλη της να

ενταχθούν στην ευρύτερη κοινωνία. Επίσης, στο εγχειρίδιο του Καμπανά παράλληλα με την αίσθηση του καθήκοντος απέναντι στο νόμο, αναφέρεται στην οικογένεια ως θεσμό «ευλογημένο από το Θεό» και «κύτταρον» της κοινωνίας που εργάζεται για την πρόοδο αυτής. Όμως, υπήρξαν και εγχειρίδια την περίοδο εκείνη που αναφερόταν ελάχιστα στην οικογένεια, όπως αυτό του Παπακωνσταντίνου, που παρουσίαζε ως προσωπικό καθήκον του ατόμου, την εκπλήρωση της αποστολής του ως γονέα.

Η πτώση του δικτατορικού καθεστώτος, το 1974, θα αλλάξει το πολιτικό τοπίο της χώρας οδηγώντας την σε μια νέα πολιτική κουλτούρα. Τα εγχειρίδια που κυκλοφορούν την περίοδο αυτή, λόγω της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στη χώρα, δεν αναφερόταν καθόλου στο θεσμό της οικογένειας αλλά εστίαζαν στα καθήκοντα του πολίτη και στις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος όπως αυτό της Α. Ρουσοπούλου «Θέλουμε να τα μάθουμε όλα. Αγωγή του Πολίτου» με το οποίο επαναφέρεται το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής στο Δημοτικό σχολείο.

Το εγχειρίδιο του Α. Σαφαρίκα αποτέλεσε το 1980 το πρώτο σχολικό εγχειρίδιο από τη διδασκαλία του μαθήματος της Πολιτικής Αγωγής που τονίζει τη σημασία του θεσμού της οικογένειας για τον άνθρωπο εστιάζοντας μάλιστα στα καθήκοντα του ατόμου πρώτα προς την οικογένεια και έπειτα προς την κοινωνία.

Τα σχολικά εγχειρίδια της « Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» για την Ε΄και Στ΄ τάξη με τα αντίστοιχα βιβλία για τον δάσκαλο, που κυκλοφορούν το σχολικό έτος 1983 - 1984, τοποθετούν τον μαθητή σε μια νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Απώτερος στόχος του μαθήματος είναι πλέον η δημιουργία του «Καθολικού ανθρώπου» που δέχεται την κοινωνία να εξελίσσεται συνεχώς και να βελτιώνεται. Η οικογένεια κατέχει ιδιαίτερη θέση στο εγχειρίδιο της Ε΄ τάξης αναφέροντάς την ως «θεμέλιο της κοινωνίας» που συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση των μελών της ενώ για πρώτη φορά γίνεται μνεία σε οικογένειες άλλων χωρών.

Τέλος, σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών του 2003, προκηρύσσονται και συγγράφονται νέα εγχειρίδια μεταξύ άλλων και αυτά για το μάθημα της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής». Το εγχειρίδιο της Ε΄ τάξης αναφέρει συνοπτικά ότι η οικογένεια είναι η πρώτη ομάδα στην οποία ανήκει κάθε άνθρωπος με τη γέννησή του και με τη βοήθεια αυτής εντασσόμαστε αργότερα σε άλλες κοινωνικές ομάδες.

Σε αντιπαραβολή με το εγχειρίδιο της Ε΄ τάξης, είναι αυτό της Στ΄ τάξης, το οποίο αναφέρεται εκτενέστερα στο θεσμό της οικογένειας επισημαίνοντας με τη σειρά του ότι η οικογένεια είναι η πρώτη κοινωνική ομάδα που συμμετέχει ο

άνθρωπος. Πρωτοπορεί, ωστόσο σχετικά με τη περιγραφή του θεσμού της οικογένειας διότι περιγράφει και τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει η σύγχρονη οικογένεια. Συγχρόνως αναφέρεται στο οικογενειακό δίκαιο καθώς και σε φορείς που μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της και την προστασία των μελών της οικογένειας.

Εν κατακλείδι, το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο διδάσκεται στις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού, καταλαμβάνοντας μια σταθερή θέση στα ωρολόγια προγράμματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (1 ώρα την εβδομάδα), εδώ και αρκετά χρόνια. Αν και κατά τη Μεταπολεμική Περίοδο, επικρατεί μια εντύπωση σταθερότητας στην πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών κατά τη μελέτη του ειδικού μαθήματος, αυτή διαφοροποιείται με τη μεταρρύθμιση του 1976 και ακόμη περισσότερο με εκείνη του 1982. Τότε υιοθετείται μια διαφορετική αντίληψη της σχολικής γνώσης και της διαπαιδαγώγησης του πολίτη, η οποία φάνηκε να εξελίσσεται περισσότερο στα σχολικά εγχειρίδια της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής», το 2009. Σύμφωνα με τη νέα αυτή εκπαιδευτική προσέγγιση, η πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών επιχειρείται με τη σύνδεση του περιεχομένου της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» με άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως και με το σύνολο όλων των σχολικών δραστηριοτήτων. Μέσα από τη βίωση καταστάσεων, στο πλαίσιο του σχολείου, με την κοινωνική και πολιτική εκπαίδευση επιδιώκεται η προώθηση της εκμάθησης των αρχών της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, αναδεικνύοντας συγχρόνως τη σπουδαιότητα της οικογένειας στην εξελικτική πορεία της ζωής του ατόμου.

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος, Ν. (1986). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974)*. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Αλικάκος, Ν. (1961). *Αγωγή του Πολίτου*. Αθήνα: Οικονομικής και Λογιστικής Εγκυκλοπαίδειας.
- Αριες, Φ. (1990). *Αιώνες παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος.
- Βέλτσος, Γ. (1979). *Οικογένεια και φαντασιακές σχέσεις: από τις γενεαλογικές - γραμμικές στις κρατικές οργανώσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βούλγαρης, Ι. (2008). *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990: σταθερή δημοκρατία σημαδεμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γαλάνης, Γ. (1995). *Οικογένεια με ένα γονέα. Μια πραγματικότητα στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Γεώργας, Δ. (2004). *Η ελληνική οικογένεια. Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Γάμος και Οικογένεια: Διαπιστώσεις και προοπτικές*. Εισηγήσεις Β' Διεπιστημονικής συνδιάσκεψης. Αθήνα.
- Γεωργίου, Σ. (1996). *Θεματική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: DIAN BOOKS.
- Γεωργούλης, Κ. (1950). *Το ιδεολογικόν περιεχόμενον του αγώνος*. Αθήνα: Γ.Ε.Σ - Διεύθυνση τύπου.
- Γιώτσα, Α. (2003). *Διαμόρφωση ψυχολογικών μεταβλητών στην οικογένεια. Μια διαπολιτισμική μελέτη*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα.
- Γληνός, Δ. (1983). *Άπαντα*. τ. Β' Αθήνα: Θεμέλιο
- Gillis, J. (2004). Ο μύθος για τις οικογένειες των περασμένων εποχών. Στο: Χ. Νόβα - Καλτσούνη, *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 63 - 92
- Collier, J. Rosaldo, M., Yanagisako, S. (2004). Υπάρχει εδώ μια οικογένεια;. Στο: Χ. Νόβα - Καλτσούνη, *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 177 - 198
- Γρόλλιοις, Γ., Τζήκας, Χ. (2002). *Ηγεμονία, παιδαγωγική και εκπαιδευτική πολιτική: Το Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου (1953-1967)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δημαράς, Α. (1990). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τομ. Α' - Β' (1821-1894). Αθήνα: Ερμής
- Δημαράς, Α. (1999). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. *Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, 23.
- Δούκας, Τ. (2011). Το σχολείο κατά την εποχή της Δικτατορίας (1967 - 1974). Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β'. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 241 - 252

- Duby, G. (1992). *Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας*. Ηράκλειο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Durkheim, E. (1978). *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Εκπαιδευτικά Νομοσχέδια και Αγορεύσεις περί Δημοτικής Εκπαιδευσεως (1899). *Γενική Εισήγησις των Εκπαιδευτικών Νομοσχεδίων*. Εθνικόν Τυπογραφείον.
- Ελευθεράκης, Θ. (2011). Ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός: Ένα πρώιμο εκσυγχρονιστικό κίνημα για την ισότητα ευκαιριών στο ελληνικό σχολείο. Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β'. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 649 - 672.
- Engels, F. (1984). *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*. Αθήνα: Θεμέλιο
- Ευταξίας, Α. (1899). *Μεταρρύθμισις και ανόρθωσις*. Αθήνα.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*, επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Gutenberg
- Ζεϋλάς, Π. (1999). *Η φιλοσοφία της Πολιτικής Αγωγής στην Ελληνική εκπαίδευση (1929-1989)*, ΔΔ. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Ζιώγου - Καραστεργίου, Σ. (1986). *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830 - 1983)*. Αθήνα: Ι.Α.Ε.Ν
- Ζομπανάκης, Γ. (1949). *Η σημασία της Αγωγής του πολίτου*. Αθήνα.
- Henslin, J. (2004). Η Κοινωνιολογία του Γάμου και της Οικογένειας. Στο: Χ. Νόβα - Καλτσούνη, *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 15 - 27
- Ηλιού, Μ. (1988). *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, β' έκδοση. Αθήνα: Πορεία.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1983). *Παιδεία και κοινωνία*. Αθήνα.
- Καζαμίας, Α. (2011). Η κατάρα του Σίσυφου στην Ελληνική Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, 1964 - 2000. Μια κοινωνικο - πολιτική και πολιτισμική ερμηνεία. Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β'. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 299 - 323
- Καρακατσάνη, Δ. (2003). *Εκπαίδευση και πολιτική διαπαιδαγώγηση: γνώσεις, αξίες, πρακτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καρακατσάνη, Δ. (1998). Το μάθημα πολιτικής διαπαιδαγώγησης στη Μεταπολεμική Ελλάδα: *Η "Αγωγή του Πολίτου"*. *Μνήμων*, τχ. 20, σσ. 133 - 150.
- Κασσωτάκης, Α. (2011). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου 1997 - 2000: Παρουσίαση και κριτική ανάλυση των σημαντικότερων πτυχών της. Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β'. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 267 - 298
- Κατάκη, Χ. (2012). *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*. Αθήνα: Πεδίο.

Καυταντζόγλου, Ρ. (1996). *Οικογένειες του παρελθόντος: Μορφές οικιακής οργάνωσης στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Klapish, C. & Demonet, M. (1996). «A uno pane e uno vino». Η αγροτική οικογένεια στην Τοσκάνη κατά τις αρχές του 15ου αιώνα. Στο: Ρ. Καυταντζόγλου, *Οικογένειες του παρελθόντος: Μορφές οικιακής οργάνωσης στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ: 101 - 142

Κογκίδου, Δ. (1995). *Μονογονεϊκές οικογένειες: Πραγματικότητα - Προοπτικές - Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Λιβάνη.

Κογκίδου, Δ. (2004). Μεταβολές της οικογενειακής οργάνωσης - Μονογονεϊκές οικογένειες: Μια πρόκληση για την κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα. Στο: Λ. Μουσούρου - Μ. Στρατηγάκη, *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 123 - 160

Κοκκινάκης, Σ. (1994). Οικογένεια και κοινωνική πολιτική. Στο: *Πανελλήνιο Συνέδριο, Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο*, Αθήνα: Επτάλοφος, σσ. 607 - 614

Κομπότη, Δ. (1998). Μονογονεϊκές οικογένειες: Ευάλωτες ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού. Στο: *Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος Αιώνας: Όραμα και θεσμοί Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Οικογένεια*, Αθήνα: Νέα Σύνορα - Λιβάνη, σσ. 516 - 518

Κοντογιαννοπούλου - Πολυδωρίδη, Γ. (1995). Μηχανισμοί μεταφοράς της σχολικής γνώσης: Τα βιβλία της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής. Στο: Κοντογιαννοπούλου - Πολυδωρίδη, Γ. (επιμ.) *Εκπαιδευτική Πολιτική και πρακτική: Κοινωνιολογική ανάλυση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 258 - 270

Κορώσης, Κ. (1991). Αναφορά στη λειτουργική ταυτότητα της σύγχρονης οικογένειας. *Σχολείο και ζωή* τ.χ. 11

Κορώσης, Κ. (1997). *Εφηβοι και Οικογένεια*. Αθήνα: Gutenberg.

Κουλούρη, Χ. (1988). *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914)*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας.

Κουρνιας, Κ. (1973). *Τα εκπαιδευτικά ιδεώδη: Το σύγχρονον ελληνικόν εκπαιδευτικόν ιδεώδες* Αθήναι.

Κουτρομάνου, Γ. (1995). *Κοινωνικοί προβληματισμοί*. Αθήνα: Gutenberg.

Κυπριανός, Π. (2009). *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Κυριακίδης, Π. (2000). *Η οικογενειακή σχέση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδεύσεως*. Εν Αθήναις: ΟΕΣΒ.

Martensen - Larsen, O. & Sorrig, K. (1994). *Οικογενειακά πρότυπα και προσωπικότητα*. Αθήνα: Στάχυ.

Μαυροσκούφης, Δ. (2011). Προσπάθειες για τη θεμελίωση εκπαιδευτικού συστήματος στα χρόνια του Αγώνα και του Καποδίστρια, 1821 – 1832: συνέχειες και ασυνέχειες. Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β΄. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 69 - 98

Minsal, B. (1998). Ο πατέρας στην οικογένεια: Περισσότερο από κουβαλητής;. Στο: *Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος Αιώνας, Όραμα και Θεσμοί, Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Οικογένεια*, Αθήνα: Νέα Σύνορα - Λιβάνη, σσ. 241 - 245

Μισέλ, Α. (2000). *Κοινωνιολογία της Οικογένειας και του Γάμου*. επιμ. Α. Μουσούρου, Αθήνα: Gutenberg.

Μοριχοβίτη, Γ. (1982). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*. Χανιά: Σχολή Νηπιαγωγών Χανίων.

Μουσούρου, Α. (1996). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.

Μουσούρου, Α. (1999). Κρίση της οικογένειας και κρίση αξιών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* τ. χ. 98 - 99, σσ. 5 - 19.

Μουσούρου, Α. (2004). Εργασία και οικογενειακή ζωή. Στο: Α. Μουσούρου - Μ. Στρατηγάκη, *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 77 - 80.

Μπαλτάς Χ., Νικολακάκη, Μ. (2011). Ζητήματα ιστορικότητας της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και το αίτημα του παρόντος. *Σύγχρονη Εκπαίδευση* τ.χ 66, σσ. 99 – 114

Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Μπουζάκης, Σ. (1994). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1913 - 1929*. τ. Α΄. Αθήνα: Gutenberg

Μπουζάκης, Σ. (2011). *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β΄. Αθήνα: Gutenberg.

Νικολάου, Σ.-Μ. (2009). *Θεωρητικά ζητήματα στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.

Νόβα - Καλτσούνη, Χ. (2004). *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος.

Ομάδα Γυναικών της Βοστώνης (1990). *Εμείς και τα παιδιά μας. Η οικογένεια χθες, σήμερα, αύριο*. Επιμ. Π. Εκκλησιάρχου. Αθήνα: Θυμάρι

Παπαδιώτη - Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και Όρια, συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαθανασίου, Σ. (1988). Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο: Κοινωνική και πολιτική χειραγωγήση. Στο: *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.χ. 40, Μάιος - Ιούνιος, σσ. 82 - 94.

- Παπαμανώλης, Κ. (1995). Πολιτική Αγωγή και γλώσσα στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις για τον συνδυασμό της διδασκαλίας τους. *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, τ.χ. 11, σσ.36 - 40
- Παπανούτσος, Ε. (1965). *Αγώνες και αγωνία για την Παιδεία*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Παπανούτσος, Ε. (1965). «Η συνωμοσία κατά της παιδείας». *Το βήμα*, αριθμ.6227, 11-9-65.
- Παπαφωτίου Δ.Γ. (1959). *Ο φιλόσοφος Γεώργιος Σακελλαρίου και το Δελτίον Ασκήσεως Αρετών*. Αθήνα: Ελεύθερη σκέψις.
- Πιπερόπουλος, Γ. (1997). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πυργιωτάκης, Ι. (1995). *Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σακελλαρίου, Χ. (1984). *Η Παιδεία στην Αντίσταση*. Αθήνα: Φιλιππότης.
- Sayres, W. (2004). Τι είναι τελικά η οικογένεια;. Στο: Χ. Νόβα - Καλτσούνη, *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 131 - 141
- Σβορώνος, Ν. (1976). *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Singly, F. D. (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας, Θεωρητική προσέγγιση στις μορφές της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Σαββάλας
- Σκουτερόπουλος, Ι.Ν. (1950). *Η Αγωγή του Πολίτου. Παιδαγωγικά Ομιλίες και Διατριβαί*, τόμ. Β΄, τ.χ. Α΄ Αθήνα: Σιδέρης.
- Τσαούσης, Δ. (1983, 1985). *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιαντής, Γ. (1993). *Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσουκαλάς, Κ. (1987). *Κράτος, Κοινωνία και Εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. (1984). *Αναλυτικά Προγράμματα μαθημάτων του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Φουρναράκη, Ε. (1987). *Εκπαίδευση και Αγωγή των κοριτσιών: Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
- Φραγκουδάκη, Α. (1982). *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*. Αθήνα: Κέδρος.
- Φραγκουδάκη, Α. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Χαραλάμπους, Δ. (2011). Μεταπολιτευτική εκπαιδευτική πολιτική. Στο: Μπουζάκης, Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις. Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010*. τ. Β΄. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 253 - 266.
- Χριστιάς, Ι. (1983). Θεωρία και πράξη της πολιτικής αγωγής. *Νέα Παιδεία*, τ.χ. 25, σσ. 70 -80
- Χριστόπουλος, Γ. (1970). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. τ. 15, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Walker, J. (1998). Η ανατροφή των παιδιών μετά το διαζύγιο. Στο: *Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος Αιώνας: Όραμα και θεσμοί, Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Οικογένεια*, Αθήνα: Νέα Σύνορα - Λιβάνη, σσ. 216 - 218

Ξενόγλωσση

Anderson, M. (1995). *Approaches to the history of the Western Family (1500 - 1914)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bird, G. & Melville, K. (1994). *Families and Intimate Relationships*. USA: McGraw - Hill.

Cherlin, A. (1998). *Public and Private Families*. USA: McGraw - Hill.

Collins, R. & Coltrane, S. (1995). *Sociology of marriage and the family*. Chicago: Nelson - Hall.

Coltrane, S. (2000). *Gender and Families*. USA: AltaMira Press.

Durkheim, E. (1972). *Erziehung and Soziologie*. Dusseldorf: Padagogischer Verlag Schwann.

Durkheim, E. (1975). *Textes 3. fonctions sociales et institutions*. Paris: Minuit.

Farmer, M. (1980). *The Family*. London: Longman.

Farmer, H. (1985). *Dual Carreer Families. Annual Meeting of the American Educational Reasearch Association*. Chicago.

Fox, R. (1967). *Kinship and Marriage*. Cambridge: Cambridge University Press

Giele, J. (1996). Decline of the Family: Conservative, Liberal, and Feminist Views. In A. Cherlin, *Public and Private Families*. (1998). USA: McGraw - Hill.

Goody, J. (1986). *Die Entwicklung von Ehe und Familie in Europa*. Berlin.

Konig, R. (1974). *Die Familie der Gegenwart - ein inter Kultureller Vergleikh*. Mönich.

Kreutz, H. (1974). *Soziologie der Jugend Munchen*. Mönich.

Laslett, P. (1972). *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lausch, C. (1977). *Haven in a Heartless world: The Family Besieged*. New York: Basic Books.

Murdock, P. (1949). *Social Structure*. New York: Free Press.

Papoport, R. R. (1971). *Dual - Carreer Families*. Pelican.

Parsons, T. (1956). The American Family: its Relations to Personality and to the Social Structure. In T. Parsons & R. F. Bales, *Family, Socialization and Interaction Process*. London: Routledge & Kegan Paul, σσ. 3 - 33

- Parsons, T. (1956). Family Structure and the Socialization of the Child. In T. Parsons & R. F. Bales, *Family Socialization and Interaction Process*. London: Routledge & Kegan Paul, σσ. 35 - 131
- Parsons, T. (1959). The social structure of the family. In R. N. Ashen, *The family, its function and destiny*. New York: Harper & Brothers, σσ. 173 - 201
- Robertson, I. (1987). *Sociology*. New York: Worth Publishers.
- Seagalen, M. (2013). *Sociologie de la famille*. Paris: Armond Colin.
- Sheuch, E. & Sciulli, D. (2000). *Societies, corporations and the nation state. The Annals of the international institute of sociology*. 7. Netherlands: New Series.
- Thomson, E. & McLanahan, S. & Braun Curtin, R. (1992, May). *Family Structure, Gender and Parental Socialization*. Journal of Marriage and Family , 54 (2), σσ. 368 - 378
- Thompson, E. & Congula, P. (1983). Single - parent families: In the mainstream of America society. In E. D. Macklin. & R. H. Rubin, *Contemporary families and alternative life- styles*, Beverly Hills: Sage Publications, σσ. 97 - 124
- Thornton, A. (1998). Comparative and Historical Perspectives on Marriage, Divorce, and Family Life. In A. Cherlin, *Public and Private Families*, USA: McGraw - Hill, σσ. 40 - 52
- .Wurzbacher, G. (1977). *Die Familie als Sozialisationsfaktor*. Stuttgart: Enke.
- Zoglin, R. (1992). *Where fathers and mothers know best*. Time .

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

- Αλαχιώτης, Σ. (2009, 4 29). *Ιστορικό του παιδαγωγικού Ινστιτούτο*. Στο: http://www.pi-schools.gr/pi_history, (Ανακτήθηκε 06.08.2016)
- Ανδρέου, Α. (2003). *Τα Αναλυτικά Προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου (1881-1981)*. Στο: <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio2/praktika/andreou.htm>, (Ανακτήθηκε 22.6.2016)
- Βαρμάζης, Ν. - Γιάννου, Τ. *Η μεταρρύθμιση του 1964*. Στο: www.greeklanguage.gr/greeklang/ancient-greek/education/_/pop.18html, (Ανακτήθηκε 30.6.2016)
- Βαρμάζης, Ν. - Γιάννου, Τ. *Η μεταρρύθμιση του 1976/77*. Στο: www.greek-language.gr/greekLang/ancient-greek/education/_/pop.18html, (Ανακτήθηκε 19.8.2016)
- Βουτετάκης, Δ. *Τα καθήκοντα του Ανθρώπου προς τον εαυτό του προς τον Θεόν και την Κοινωνία. Τα καθήκοντα του Συνταγματικού Πολίτη. Και των προυχόντων του λαού. Δια τα Ελληνικά και τας ανωτέρας Τάξεις των Δημοτικών Σχολείων*. Στο: http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/index.html?source_id=01, (Ανακτήθηκε 18.6.2016)

Γενικά Αρχεία του κράτους. @ρχαιομνήμων. Στο: www.gak.gr (Ανακτήθηκε 8.2016)

Γιώτσα, Α. (2015). *Δομή και λειτουργία της ελληνικής οικογένειας. Ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της οικογένειας σε άλλες χώρες*. Στο: ejournals.epublishing.ekt.gr. (Ανακτήθηκε 12. 8. 2016)

Γκλαβάς, Σ. (2010, Μάρτιος). *Επισκόπηση της ιστορίας της Εκπαίδευσης στο Νεοελληνικό κράτος*. Στο: www.pischools.gr/progr_spoudon_1899_1999/episkopisi.pdf, (Ανακτήθηκε Ιούνιος, 2016)

Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου Στο: <http://el.wikipedia.org/wiki> (Ανακτήθηκε Ιούλιος 10. 2016)

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Στο: www.iep.edu.gr/library, (Ανακτήθηκε Αύγουστος 2016)

Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ) Στο: www.iaen.gr, (Ανακτήθηκε Αύγουστος 2016)

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών Στο: www.eie.gr/nhrf/institutes/.inr/structure/section_3.gr.html, (Ανακτήθηκε Αύγουστος 2016)

Μαράτου - Αλιπράντη, Α. (2002). *Διακρατικός Οδηγός για τη Μονογονεϊκότητα, Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας*. ΕΚΚΕ. Στο: <http://www.kethi.gr>, (Ανακτήθηκε 12. 6. 2016)

Τότσικας Α, Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού. (2015). *Η ιστορία του σχολικού βιβλίου - Σχολικά βιβλία και κοινωνικός έλεγχος*. Στο: www.argolikivivliothiki.gr, (Ανακτήθηκε 18.8.2016).

Προγράμματα Σπουδών

Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα των μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου (1969)

Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεων Δημοτικού (1984)

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για το Δημοτικό (2003)

Προεδρικό Διάταγμα 583/1982 Αναλυτικών Προγραμμάτων για το Δημοτικό Σχολείο

Ελληνικά σχολικά εγχειρίδια Πολιτικής Αγωγής

Αποστολόπουλος, Θ. (1915). *Ο Έλλην Πολίτης Αναγνωστικόν τετάρτης τάξεως*. Αθήναι: Τύποις Αποστολόπουλος.

Βολονάκης, Μ. (1914 (1η εκδ.1911). *Αγωγή του Πολίτου, Δευτέρα έκδοσις μετά πλείστων βελτιώσεων και προσθηκών*. Αθήναι: Εκ των καταστημάτων Μιχαήλ Μαντζεβελάκη.

Καμπανά, Ι. (1973). *Αγωγή του Πολίτου, ΣΤ΄ τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήνα: Καμπανάς.

Κονταξάκης, Γ. Λαμπρινίδης, Α. Περπιράκης, Γ. Τζάννης, Γ. (1983). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Κονταξάκης, Γ. Λαμπρινίδης, Α. Περπιράκης, Γ. Τζάννης, Γ. (1983). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Στ΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Λαζαρίδης, Ν.Α. (1962). *Αγωγή του πολίτου, δια τους μαθητάς της ΣΤ΄τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Πολυβίου Χ. Αλεξάκη.

Λαζαρίδης, Ν.Α. (1962). *Αγωγή του πολίτου, δια τους μαθητάς της Ε΄τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Πολυβίου Χ. Αλεξάκη.

Leaf, M. (1939). *Το πιο Σωστό*. Αθήναι: Ατλαντίς-Πεχλιβανίδης.

Λυγκώνη, Σπ., Ζαφαράνας, Π., Κουκουράκης, Ι. *Αγωγή του Πολίτου, Τάξις ΣΤ*. Αθήναι: Προμηθεύς.

Μαχαίρα, Γ., Παπαγιαννόπουλου, Γ., Παπανδρέου, Γ. (1961). *Αγωγή του Πολίτου, Στ΄Δημοτικού*. Αθήναι: Ατλαντίς.

Παπαδοπούλου, Α. (1907 5η έκδοση). *Μητρος Υποθήκαι "Αναγνωσματάριον"*. Εν Αθήναις: Εστία.

Παπαϊωάννου, Γ. Δ. (1966). *Αγωγή του Πολίτου, προς χρήση των μαθητών της Ε' τάξεως των δημοτικών σχολείων*. Αθήναι: Ιδίου.

Παπακωνσταντίνου, Θ. (1970 2η εκδ). *Πολιτική Αγωγή*. Αθήναι: Kabanass Hellas.

Παπαμάρκος, Χ. (1898). *Αι Φιλοσοφικαί και Παιδαγωγικαί Δοξασίαι του Πολύβιου*. Αθήνησιν: Αδελφοί Περρή.

Νικολάου, Σ.Μ., Βατσίτση, Α., Δανιηλίδου Ν.Μ., Πασχαλιώρη, Β. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Στ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Ρουσοπούλου, Α. (1976). *Αγωγή του Πολίτη. Θέλομε να τα μάθωμε όλα*. Αθήναι: ΟΕΔΒ.

Σαφαρίκα, Α. (1981). *Αγωγή του Πολίτη Ε΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Simon, J. (1882). *Ο Μικρός Πολίτης*. Εκ του γαλλικού υπό Εμμανουήλ Γαλάνη, Αθήναι: Το Τυπογραφείο της Ενώσεως

Τσιρίμπα, Α. (1969). *Αγωγή του Πολίτου, Στ΄ Δημοτικού*. Αθήναι: ΟΕΔΒ.

Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου Ε. (2009). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ε΄ τάξη*. Αθήνα: ΟΕΔΒ (με το αντίστοιχο βιβλίο για τον δάσκαλο).

Βιβλιοθήκες

Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης

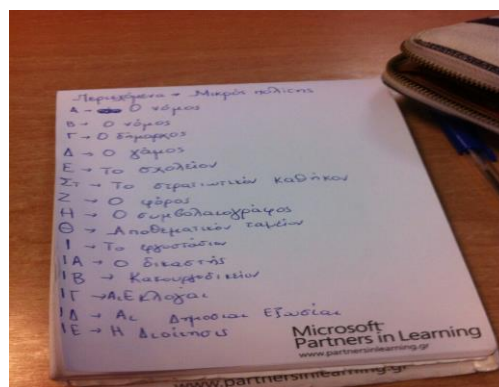
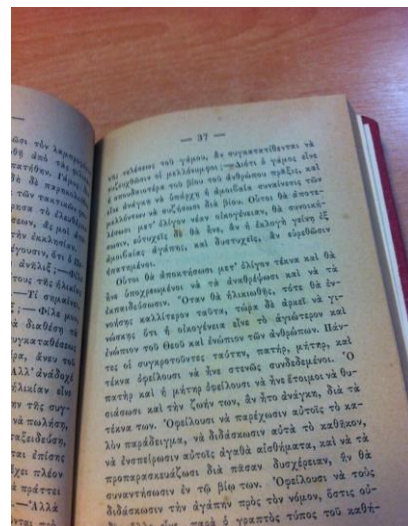
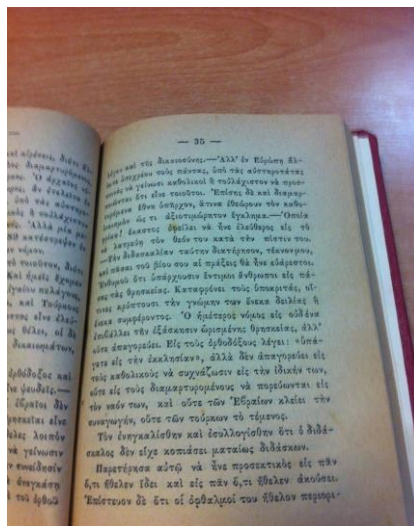
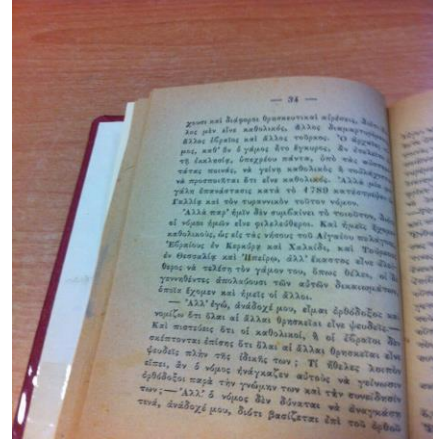
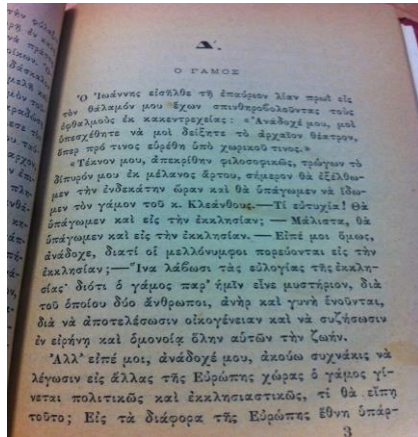
Ζωσιμαία Ιστορική Βιβλιοθήκη Ιωαννίνων

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Ιδρυματικό Καταθετήριο Επιστημονικών Εργασιών (IKEE). <https://www.lib.auth.gr/el/IKEE>.

Εθνικό Τυπογραφείο. Στο: www.et.gr (Ανακτήθηκε Αύγουστος 2016)

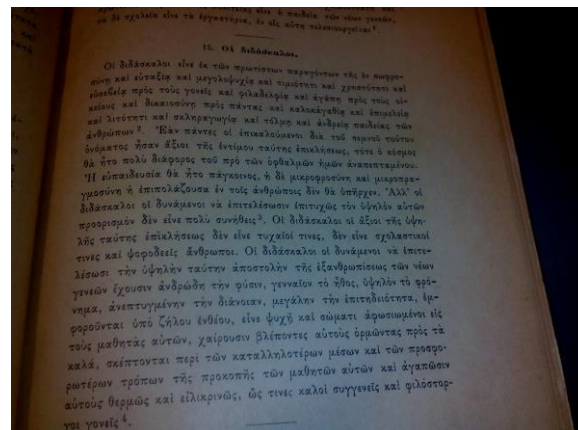
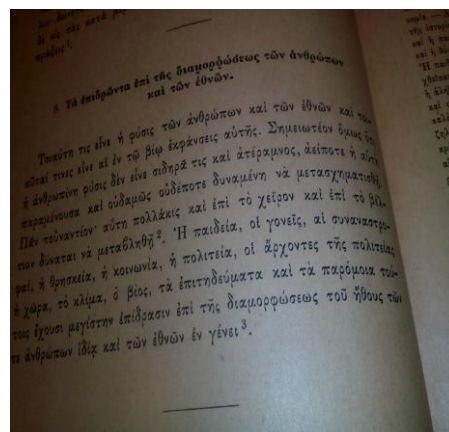
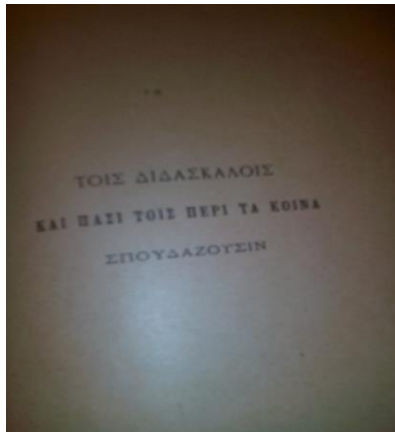
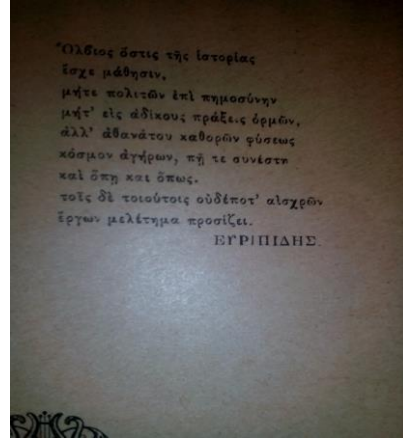
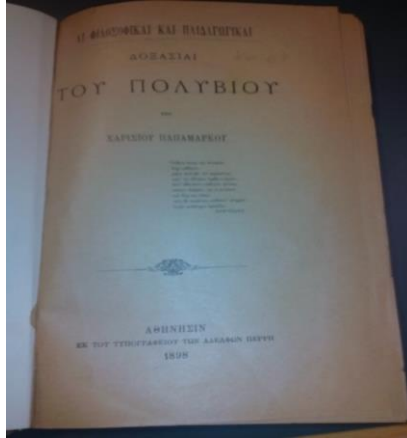
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 3

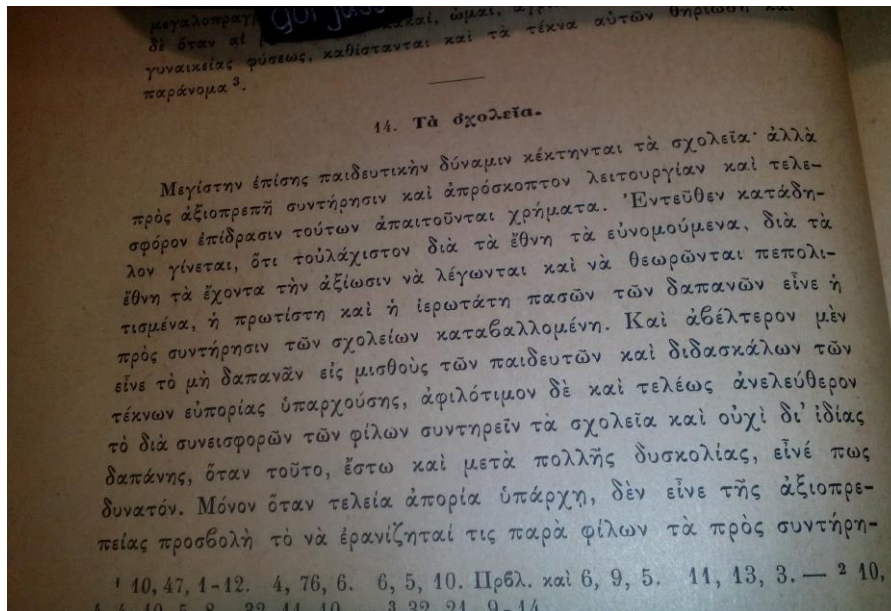
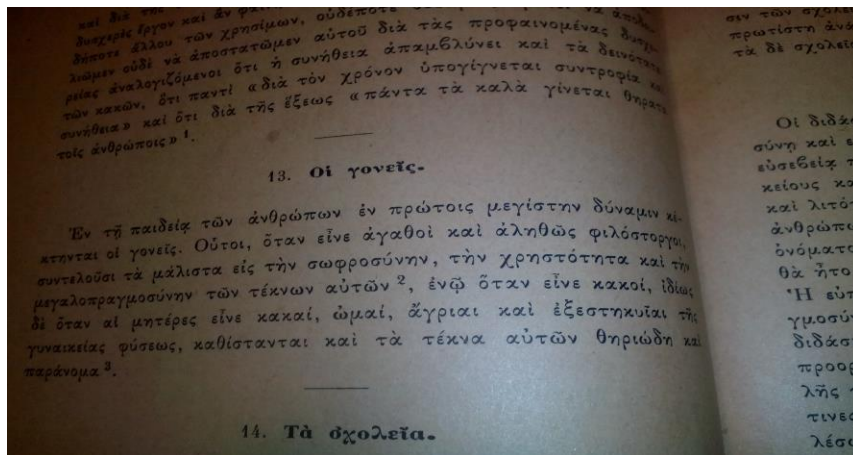

Simon, J. (1882). «Ο μικρός πολίτης». μτφ. Ε.Γαλάνης, Αθήναι

Παράρτημα 4

Παπαμάρκος, Χ. (1898). «Οι Φιλοσοφικά και Παιδαγωγικά Δοξασίαι του Πολύβιου». Αθήνησιν

Παράρτημα 5

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Έν Αθήναις τη 24 Αυγούστου 1929.

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αριθμός φύλλου 309

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νόμοι

Νόμος 4397, Περί στοιχειώδους εκπαίδευσης. 1

Διατάγματα

Περί τροποποίησης της χωρογραφικής κατανομής της Χωροφυλακής. 2

Περί τμητών παλίνσεως Ναυίας σφιδάδος εν τοις θύμας Νάξου. 3

Περί έγκρίσεως του ειδικού κανονισμού παροχής δανείων εις τους παραγωγούς υπό του Τηρείου Προνοίας παραγωγής Πηλίου. 4

Περί χορηγίας εις τους συνεταιρισμένους ή μη παραγωγούς της περιφέρειας του Τηρείου Προνοίας παραγωγής Πηλίου δανείων έκ' αυτού κλπ. 5

Διόρθωσης ήμαρτημένων.

Διόρθωσης ήμαρτημένων εις τό από 19 'Ιουλίου ε. ε. Διάταγμα περί μετονομασίας του ταχ. τηλεφ. γραφείου 'Αργυροστάτου εις ταχ. τηλεφ. γραφείον Μαγουλιάνων. 6

ΝΟΜΟΙ

Περί στοιχειώδους εκπαίδευσης (1)

Νόμος 4397.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Έχοντας υπ' όψει το άρθρον 75 του Συντάγματος, εκδίδομεν τον έπόμενον Νόμον, φερώνμενα υπό της Βουλής και της Γερουσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Διαίρεσις των σχολείων.

Άρθρον 1.

1. Η στοιχειώδης εκπαίδευσις περιλαμβάνει σχολεία γενικής μορφώσεως και σχολεία επαγγελματικής εκπαίδευσεως.

2. Εις τὰ σχολεία της γενικής μορφώσεως υπάγονται τὰ νηπιαγωγεία, τὰ δημοτικά σχολεία και αι νοκτερναι σχολαί, εις δὲ τὰ τῆς επαγγελματικῆς εκπαίδευσεως, τὰ κατώτερα επαγγελματικά σχολεία (γεωργικά, έμπορικά, ναυτικά, βιοτεχνικά και αι οικιακωρικαί σχολαί θηλέων).

3. Πάντα τὰ σχολεία τῆς στοιχειώδους εκπαίδευσεως, κλην των οικιακωρικων, εινε μικτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Νηπιαγωγεία.

Άρθρον 2.

Σκοπὸς τῶν νηπιαγωγείων εἶναι ἡ δι' ἀπλῶν και τερπνῶν παιδιῶν, ἀσχολιῶν και ἀσκήσεων υποβοήθησις τῆς σωματικῆς και πνευματικῆς ἐξελίξεως τῶν νηπίων και ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου προπαρασκευὴ αὐτῶν διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

1. Νηπιαγωγεία ἱδρύονται μετὰ γνώμοδότησιν τοῦ ἀρχιεπίου ἐποπτικῶν συμβουλίου διὰ Π. Δ. ἐκδιδομένου προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Παιδείας και Ὁργανισμῶν και Οἰκονομικῶν,

ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ συγκατατεθεῶν εἰκοσι τοὐλάχιστον νήπια, κατὰ προτίμησιν ἐν οἷς συνουσιασμοῖς παρίσταται ἀνάγκη γλωσσικῆς προπαιδείας τῶν νηπίων διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Τὰ νηπιαγωγεία καταρτίζονται δι' ἑλλειψίν τοῦ ἀνωτέρω ἔριθμου νηπίων διὰ Π. Δ. προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας και Ὁργανισμῶν. Ἡ ἑλλειψίς τῶν μαθητῶν δεικνύεται ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως.

2. Τὰ νηπιαγωγεία εἶναι μονοτάξια, ἐφ' ὅσον φοιτῶσιν εἰς αὐτὰ μέχρι τεσσαράκοντα νηπίων και διτάξια, ἐφ' ὅσον φοιτῶσιν ἀνω τῶν τεσσαράκοντα και μέχρις ἐξήκοντα νηπίων. Ὅπου τὰ νήπια εἶναι ἀνω τῶν 60 ἱδρύεται ἄλλο νηπιαγωγεῖον.

3. Εἰς τὰ νηπιαγωγεία φοιτῶσι νήπια συμπληρώσαντα τὸ ἄν ἔτος τῆς ἡλικίας των ἡ συμπληρούμενα αὐτὸ ἐντός τῶν ἐξ πρώτων μηνῶν τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Ἡ διάρκεια τῆς φοιτήσεως ἐν αὐτοῖς εἶναι διετής.

4. Τὰ τῶν παιδιῶν, ἀσχολιῶν και ἀσκήσεων τῶν νηπίων ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις κανονισθῆναι διὰ Π. Δ. προτάσει τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Δημοτικά σχολεία.

Άρθρον 3.

1. Σκοπὸς τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶναι ἡ στοιχειώδης προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν διὰ τὴν ζωὴν και ἡ παροχὴ εἰς αὐτοὺς τῶν ἀπαραίτητων πρὸς μέρωσιν χρηστῶν πολιτῶν στοιχείων.

2. Δημοτικά σχολεία ἱδρύονται διὰ Π. Δ. προτάσει τῶν ἐποπτικῶν συμβουλίων ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ συγκατατεθεῶν 15 τοὐλάχιστον μαθηταί ἐκ τῶν ἔχοντων τὴν νήμωσιν πρὸς φοίτησιν ἡλικίαν.

3. Τὰ δημοτικά σχολεία εἶναι μονοτάξια, ἐν οἷς διδάσκει εἰς, διτάξια, ἐν οἷς διδάσκουσι δύο, τριτάξια, ἐν οἷς διδάσκουσι τρεῖς και πολυτάξια, ἐν οἷς διδάσκουσι 4—6 διδάσκαλοι.

4. Τὰ δημοτικά σχολεία προφύονται, υποδιβάζονται ἡ καταρτίζονται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μέσου βρου τῶν κατὰ τὰ ἐρία τελευταῖα ἔτη ἐξετασθέντων μαθητῶν. Διὰ τὴν ὑπερξιν μονοτάξιου σχολείου ἀπαιτοῦνται 15—40 μαθηταί, διτάξιου 41—80, τριτάξιου 81—120, τετρατάξιου 121—160, πεντατάξιου 161—200 και ἑξατάξιου 201—250. Ἡ διτάξις τοῦ ἑξαρίου τούτου ἱσχύει μόνον ἐπὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν ἑνομένων συνοικισμῶν ὑψίστης νὰ ἐπακταθῇ και ἐπὶ ἄλλων σχολείων διὰ Π. Δ. κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

5. Πρὸς τὸ συμφέρον τῆς εκπαίδευσεως δύνανται δύο ἡ κλειόμενα δημοτικά σχολεία νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς ἓν ἢ ἐν νὰ διαμεθῇ εἰς κλειόμενα. Τάξις ἔχουσα μαθητὰς κλειόμενος τῶν 60 δύναται νὰ διαμεθῇ εἰς τμήματα ἐκ τῶν αὐτῶν διδασκάλων διδασκόμενα.

6. Ἡ σύστασις, ἡ κατάργησις, ἡ προαγωγή, ἡ υποδιβασίς, ἡ διαίρεσις και ἡ συγχώνευσις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους εκπαίδευσεως γίνεται κατὰ τὰς ἑτηνιάς διακοπὰς τῶν μαθημάτων διὰ Π. Δ. μετὰ πρότασιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου τῆς περιφέρειας. Κατ' ἐξάφασιν δύναται νὰ γίνῃ ἱδρύσις στοιχειώδους σχολείου και εἰς ἄλλην ἐποχὴν τοῦ ἔτους. Τὸ Π. Δ. προκειμένου μὲν περὶ συστάσεως και προαγωγῆς δημοτι-

καὺ σχολείου, ἐκδίδεται προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν, προκαμένου δὲ περὶ καταργήσεως, υποδείξεως, διαιρέσεως καὶ συγχωνεύσεως ὑπὸ μόνου τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

7. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν συγχωνευομένων ἢ διαχωρευομένων σχολείων τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ νομάρχου τῇ προτάσει τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου εἰς τὰ ἐκ τῆς συγχωνεύσεως ἢ διαιρέσεως προκύπτοντα σχολεῖα ἀπολυομένων μόνον τῶν τυχόν ὑπεραριθμίων, τοιοῦτοι δὲ λογίζονται οἱ νεώτεροι ἐν τῇ καθόλου ὑπηρεσίᾳ. Οἱ διδασκαλοὶ τῶν καταργουμένων σχολείων ἢ θέσεων ὧς καὶ οἱ ὑπεραριθμοὶ ἀπολυόμενοι διορίζονται ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν πρώτῃν κενουμένην θέσιν τῆς αὐτῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας.

Ἄρθρον 4.

1. Ὅπου λειτουργοῦν δύο ἢ περισσότερα σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐκαστον τούτων ἔχει ἰδίαν ἐκπαιδευτικὴν περιφέρειαν καὶ νομιζομένην ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου.

Μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἄρθρον 5.

1. Εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διδάσκονται τὰ ἑξῆς μαθήματα:

α') Θρησκευτικά, β') Ἑλληνικά, γ') πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, δ') στοιχειώδης γεωμετρία, ε') ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὰ κυριώτατα τῆς παγκοσμίου, στ') γεωγραφία, ζ') στοιχεῖα φυσικῆς ἱστορίας, φυσικῆς καὶ χημείας μετ' ἐφαρμογῶν εἰς τὴν ὕγιεινὴν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, η') ὠδική, θ') καλλιγραφία, ι') ἔχνογραφία, ικ') χειροτεχνία, ιδ') γυμναστική.

2. Τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἀπαλλάσσονται οἱ ἀτερόβητοι καὶ ἀτερόβητοι, τῆς δὲ γυμναστικῆς οἱ κωλυόμενοι διὰ λόγους ὑγείας βεβαιωμένους ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀπολυομένης ἐκ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ σχολείου καὶ τοῦ σχολιατροῦ τῆς περιφέρειας ἢ τοῦ καλυμένου ἐξ ἰδίου τοῦ ἱατροῦ, ὁρίζοντος ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ καὶ ἀμοιβομένου ὑπὸ τοῦ γονεῶς ἢ κηδεμόνος τοῦ μαθητοῦ, οὗτος δὲ ζητεῖται ἢ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς γυμναστικῆς.

3. Ἐν οἷς δημοσίαις σχολείοις πολλοὶ τῶν μαθητῶν εἶνε ἀτερόβητοι δύναται νὰ διορισθῇ ἰδίος διδάσκαλος τῶν θρησκευτικῶν ὑποδείξεως τῶν μαθητῶν ἐπὶ μισθῷ δραχμ. 500 κατὰ μῆνα.

4. Ἐν οἷς σχολείοις φοιτῶσι ἱκανοὶ μαθηταὶ ἀλλόθρησκι καὶ ἀλλόγλωσσοι δύναται νὰ διορισθῇ ἰδίος διδάσκαλος τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς γλώσσης τῶν μαθητῶν τούτων ἐπὶ μισθῷ δραχμῶν χιλίων κατὰ μῆνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὑποχρεωτικὴ φοίτησις.

Ἄρθρον 6.

1. Οἱ παῖδες ἀμφότερων τῶν φύλων ὑποχρεοῦνται νὰ φοιτῶσι εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας συμπληρωμένου ἢ συμπληρουμένου μέχρι 1ης Ἰανουαρίου καὶ μέχρι τέλους τῶν μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἀπαλλάσσονται α') οἱ κατ' ἰδίαν διδασκόμενοι τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, β') οἱ νοσούντες νόσημα μεταδοτικῶν, γ') οἱ πνευματικῶς ἀνάπηροι καὶ δ') οἱ συμπληρώσαντες ἤδη τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας.

2. Γονεῖς ἢ κηδεμόνες, ὧν τὰ τέκνα πρόκειται νὰ φοιτήσιν εἰς ἰδιωτικὸν σχολεῖον ἢ νὰ διασχῶσι κατ' οἶκον ἢ νὰ ἐγγραφῶσι εἰς δημόσιον σχολεῖον ἄλλης σχολικῆς περιφέρειας, ὑποχρεοῦνται νὰ δηλώσι τούτο ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐγγράφως εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ σχολείου τῆς περιφέρειας, ἐν ἣ κατοικοῦσιν, ὑπάρχοντες αὐθῶς ἐν περιπτώσει ψευδοῦς δηλώσεως κατὰ τὸ ἄρθρον 271 τοῦ Πενιτικῆς νόμου.

3. Ἀνα τῇ ἐνάρξει τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ προϊστάμενος τοῦ σχολείου ὑποχρεοῦται νὰ τοιχοκλήσῃ εἰς τὰ τὴν θύρην τοῦ σχολείου καὶ εἰς τὸ κεντρικώτερον μέρος τῆς κοινότητος δηλώσιν, δι' ἧς καθιστᾷ γνωστὸν τὸν χρόνον τῆς ἐνάρξεως καὶ λήξεως τῶν ἐγγραφῶν, ὧς καὶ πῖνακα τῶν παιδῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων τῶν συμπληρούντων τὴν νόμιμον πρὸς ἐγγραφήν ἡλικίαν. Τὸν πῖνακα τούτων ὁ προϊστάμενος τοῦ σχολείου ὑποχρεοῦται εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους νὰ ζητῇ ἐγγράφως παρὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος ἢ τοῦ Δημάρχου ἢ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου.

4. Οἱ δήμαρχοι ἢ οἱ πρόεδροι τῶν κοινότητων ὁφείλουσι νὰ καταρτίσιν ἐξ' ἀπλῶς χάριτος τὸν ἐν τῷ προηγούμενῳ ἀρθρῷ ἀναφερόμενον πῖνακα κατ' ἐνορίαν, νὰ ἀποσταλῶσι δ' ἐπὶ ἀποδείξει μέχρι τῆς 15 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν προϊστάμενον τοῦ σχολείου. Τὸς μὴ συμμορφούμενους πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην ἢ διευθυντοὺς τοῦ σχολείου ἀναφέρει πρὸς τὸν οἰκείον νομάρχην, ὅστις μετ' ἐγγραφῶν ἀπολογίαν αὐτῶν δύναται νὰ τιμωρήσῃ τούτους διὰ προστίμου μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς χιλίας δραχμὰς ἀνεκκλητῶς. Τὸ πρόστιμον τοῦτο εἰσπράττεται ὑπὲρ τοῦ σχολικοῦ ταμείου.

5. Τὴν ἀπομείνου τῆς λήξεως τῶν ἐγγραφῶν ὁ προϊστάμενος τοῦ σχολείου εἰσπράττει ἐγγράφως τοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνας τῶν μὴ ἐγγραφέντων μαθητῶν διὰ παρέχεται εἰς αὐτοὺς προθεσμίαν δέκα πέντε ἡμερῶν, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς λήξεως τῶν ἐγγραφῶν, ὅπως ἐγγράφωσι τὰ τέκνα τῶν μετὰ παρέλευσιν τῆς ὑπείας ὑπόκεινται εἰς τὰς κατωτέρω ὁριζούμενας ποινάς.

6. Γονεῖς ἢ κηδεμόνες μὴ ἐγγράφοντες ἐντὸς τῶν νομίμων προθεσμιῶν τοὺς ὑποχρεοῦς εἰς φοίτησιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παῖδας ἢ ἀμειλύντες τῆς τακτικῆς αὐτῶν φοιτήσεως ὑπόκεινται εἰς πρόστιμον δραχμῶν 50—500 καὶ ἐν ὑποτροπῇ μέχρι 1000. Τὰς ποινὰς ταύτας ἐπιβάλλει ὁ ἀρχαῖος ἐπιθεωρητὴς συνεπείρᾳ ἀναφοράς τοῦ διευθυντοῦ τοῦ σχολείου ἢ τῆς οἰκείας ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, ὑποχρεωμένης νὰ συλλαμβάνῃ καὶ διηγῇ εἰς τὸ σχολεῖον τοὺς τυχόν κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας περιφερομένους παῖδας καὶ νὰ καταγγέλλῃ τοὺς γονεῖς ἢ κηδεμόνας αὐτῶν.

7. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τούτων δύναται οἱ τιμωρούμενοι νὰ υποβάλουν ἐνστάσιν εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον τῆς περιφέρειας ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς εἰς αὐτοὺς κοινοποιήσεως τῶν ἀποφάσεων. Τὸ δὲ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἐνστάσεως ἀποφασίζει, δυνάμενον νὰ ἐπιμυρῇ ἢ ἀκυρῇ τὴν περὶ ἐπιβολῆς προστίμου ἀπόφασιν τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἢ καὶ νὰ τροποποιήσῃ αὐτὴν ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον.

8. Τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις, καθιστάμενας ὁριστικὰς, ἀνακοινῶν ὁ ἐπιθεωρητὴς εἰς τὸν οἰκείον ταμίαν, ὅστις εἰσπράττει τὰ ἐπιβληθέντα πρόστιμα ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ δημοσία ἔσοδα καὶ ἀπεβδίδει τὰ εἰς τὰ ταμεία τῶν σχολείων, ἐν οἷς ἀνήκουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν τιμωρουμένων γονεῶν ἢ κηδεμόνων.

9. Οἱ προϊστάμενοι τῶν σχολείων ὑποχρεοῦνται κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς νὰ ἀναφέρωσι εἰς τὸν οἰκείον ἐπιθεωρητὴν πᾶσαν πληροφάνειαν σχετικὴν πρὸς τὰς ἀπουσίας τῶν μαθητῶν, συγχρόνως δὲ καὶ τὰς ἀνεργείας αὐτῶν τὰς ἐπιβαλλόμενας ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος, οἱ δ' ἐπιθεωρηταὶ κατὰ τὰς περιόδους τῶν νὰ ἐξετάζωσι διὰ παντὸς τρόπον καὶ ἐξακριβῶσι τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχετικῶν πρὸς τὰς ἐγγραφὰς καὶ ἀπουσίας τῶν μαθητῶν διατάξεων.

10. Καταργεῖται πᾶσα διάταξις ἀντικειμένη εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἁρθρου τούτου.

Ἄρθρον 7.

1. Οἱ ἐκ δημοσίων δημοτικῶν σχολείων προερχόμενοι ἐγγράφονται ἐπὶ τῇ εἰσῶσι τοῦ ἐνδοκίμου ἢ ἀποδοκίμου τῶν σπουδῶν. Οἱ ἐξ ἰδιωτικῶν σχολείων προερχόμενοι καὶ οἱ κατ' οἶκον διδασκόμενοι ἐγγράφονται εἰς δημόσια δημοτικὰ σχολεῖα μετὰ κατατακτήριον ἐξέτασιν πρὸ τοῦ συλλόγου τῶν διδασκόντων εἰς ἣν τάξιν ἠθελον κριθῇ ἱκανοί, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ἀνωτέ-

Παράρτημα 6

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Εν *Αθήναις
τῇ 1 *Ιανουαρίου 1952

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

*Αριθμός φύλλου 1

ΨΗΦΙΣΜΑ

Περί ψηφίσεως τοῦ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΗ' 1949 Ψηφίσματος τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς συνταχθέντος νέου Συντάγματος.

ΠΑΥΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

*Έχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἀπὸ 21 Δεκεμβρίου 1951 ψήφισμα τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν:
Α' Νὰ δημοσιευθῇ διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τὸ εἰρημένον Ψήφισμα, ἔχον ὡς ἔπεται:

Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Λαβοῦσα ὑπ' ὄψει :

*Ὅτι ἡ ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαρτίου 1946 προελθούσα Βουλὴ, ἔχουσα καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, πλὴν τῶν καθορίζουσιν τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος, ἐψήφισε τὴν ἀναθεώρησιν τῶν άρθρων 3,5,7, καὶ 8 καὶ τὴν μὴ ἀναθεώρησιν τῶν άρθρων 4,6,9 καὶ 10 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος τοῦ 1911,

*Ὅτι ἀκολούθως συνεκρότησε διὰ ψηφίσματος αὐτῆς ὑπὸ στοιχεῖα ΕΗ' τῆς 29ης Ἰουλίου 1949 εἰδικὴν κοινοβουλευτικὴν Ἐπιτροπὴν ἐξουσιοδοτηθεῖσαν ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν χρῆζουσιν ἀναθεωρήσεως διατάξεων τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, αἵτινες δὲν εἶχον ἀναθεωρηθῇ ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν κατάρτισιν νέου ἐνιαίου κειμένου σχεδίου Συντάγματος περιέχοντος τὰς τε ἀναθεωρημένους καὶ μὴ διατάξεις ἢ τυχόν νέας τοιαύτας,

*Ὅτι κατὰ τὸ αὐτό, ὡς ἂνω Ψήφισμα, τὸ κείμενον τοῦτο ἤθελε ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐν τῷ συνόλῳ του κατὰ τὴν προσεχῆ Σύνοδον αὐτῆς,

*Ὅτι ἡ οὕτω συγκροτηθεῖσα καὶ ἐξουσιοδοτηθεῖσα κοινοβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ κατήργησε τὸ κατατεθὲν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ χρονολογίαν 23 Δεκεμβρίου 1949 Σχέδιον Συντάγματος, περιλαμβάνον ἐν ἐνιαίῳ κείμενῳ τὰ ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἀναθεωρηθέντα καὶ μὴ ἄρθρα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναθεωρηθείσας καὶ μὴ διατάξεις τοῦ Συντάγματος,

*Ὅτι ἡ Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ διαλυθεῖσα τὴν 7ην Ἰανουαρίου 1950 δὲν ἠδυνήθη νὰ περατώσῃ τὸ ἀναθεωρητικὸν τῆς ἔργον καὶ ἀποφανθῇ κατὰ τὸ ὡς ἂνω ψήφισμα, ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς Ἐπιτροπῆς.

*Ὅτι κατὰ συνέπειαν, ἡ διάδοχος αὐτῆς Βουλὴ ἢ προελθούσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1950 ὄφειλε νὰ συνεχίσῃ καὶ περαιώσῃ τὸ ἀρξάμενον καὶ διακοπέν ἀναθεωρητικὸν ἔργον τῆς διαλυθείσης Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς,

*Ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Βουλὴ, τῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1950, διαλυθεῖσα προῶρος (τὴν 30-7-1951) δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἀναθεωρητικοῦ ἔργου τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς,

*Ὅτι πρὸ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ταύτης ἀρχηγοὶ τῶν ἐν αὐτῇ πολιτικῶν κομμάτων συνεφώνησαν ἐγγράφως, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, ἐπὶ τοῦ ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν ἐκλογῶν τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1951 ἐντὸς τῆς πρώτης συνόδου αὐτῆς ὅα ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπικυρώσῃ ἐν τῷ συνόλῳ ἢ ἀπορρίψῃ τὸ ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΗ' 1949 Ψηφίσματος τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς καταρτισθὲν σχέδιον Συντάγματος καὶ νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐλδεδομένων Συντακτικῶν πράξεων καὶ Ψηφισμάτων, καὶ ὅτι ἀνέλαβον ὅμα οἱ αὐτοὶ ὡς ἂνω Πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἵνα διὰ τῶν ἐν τῇ νέᾳ Βουλῇ ὁπαδῶν των ἐπιψηφίσουν τὸ ὡς ἂνω σχέδιον Συντάγματος ἄνευ τροποποιήσεων,

*Ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τῆς ρηθείσης ἀνωτέρω συμφωνίας, τὸ ἀπὸ 30 Ἰουλίου 1951 Β. Δ. «περὶ διαλύσεως τῆς ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1950 προελθούσης Βουλῆς καὶ προκηρύξεως ἐκλογῶν νέας Βουλῆς διὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1951» ὤριζεν : «Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς διαλυθείσης Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ἡ νέα Βουλὴ δύναται δι' ἀποφάσεως αὐτῆς λαμβανομένης ἐντὸς τοῦ πρώτου διμήνου, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς Σύνοδον νὰ ἐπικυρώσῃ ἐν συνόλῳ ἢ ἀπορρίψῃ τὸ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΗ' Ψηφίσματος τῆς Βουλῆς ἐκείνης καταρτισθὲν σχέδιον Συντάγματος, ρυθμίζουσα καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐλδεδομένων Συντακτικῶν Πράξεων καὶ Ψηφισμάτων»,

*Ὅτι κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ἐκδηλὸν ὅτι ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐξέλεξε τοὺς ἐν τῇ παρούσῃ Βουλῇ πλερεξουσίου τοῦ εἰς οὗς ἔχει χορηγήσῃ τὴν ὑπὸ τὴν ἂνω ἐννοίαν ἀναθεωρητικὴν ἐξου-

υπαλλήλους και υπαλλήλους νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου, δύναται διά νόμου να υποβληθῇ εἰς ὁρισμένους περιορισμούς.

Ἡ ἀπεργία εἰς τοὺς δημοσίους υπαλλήλους καὶ εἰς τοὺς υπαλλήλους νομικῶν προσώπων καὶ οργανισμῶν δημοσίου δικαίου ἀπαγορεύεται.

* Ἀρθρον 12.

Ἡ κατοικία ἐκάστου εἶναι ἄσυλον. Οὐδεμία κατ' οἶκον ἐρευνα ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος κατὰσσει.

Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται κατὰσχέσει τῆς ἐξουσίας τῆς ἀρχῆς, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος καὶ ὑποτίθεται εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικοῦ ποσού, ὅς ὁ νόμος ὁρίζει.

* Ἀρθρον 13.

Πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας ἀπολαύουσιν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης. Ἐξαιρέσεις ἐπιτρέπονται εἰς τὰς περιπτώσεις τὰς προβλεπομένας ἀπὸ τοῦ Διεθνούς Δικαίου.

* Ἀρθρον 14.

Ἐκαστος δύναται νὰ δημοσιεύῃ προφορικῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμούς του, τῆς ὥς νόμος τοῦ Κράτους. Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον, ἀπαγορεύεται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἡ κατάσχες εφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντύπων διατρίβων εἴτε πρὸ ἢ δημοσιεύσεως, εἴτε μετ' αὐτήν.

Ἐπιτρέπεται κατ' ἐξαιρέσιν ἡ κατάσχες μετὰ τὴν δημοσίευσιν α) ἔνεκα προσβολῆς κατὰ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἢ ἔνεκα ἀσίμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν ἐθνικὴν αἰδῶν, ἀπὸ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένης περιπτώσεις, β) ἔνεκα προσβολῆς τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως, τοῦ λαοῦ, τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, γ) ἐν τῷ περιεχόμενῳ τοῦ δημοσιεύματος κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου εἶναι φύσεως τοιαύτης ὥστε 1) νὰ πακαλύπτῃ κινήσεις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων στρατιωτικῆς σημασίας ἢ ὁχυρώσεις τῆς Χώρας, 2) νὰ ναι προφανῶς στασιαστικὸν ἢ νὰ στρέφεται κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἀκεραιότητα ἢ ν' ἀποτελῇ πρόκλησιν εἰς ἀπραξίαν ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας. Ἀλλ' εἰς ἀσχετὰς περιπτώσεις ταύτας ἐντὸς εἰκοσι τεσσάρων ὥρων ἀπὸ τῆς κατασχέσεως ὀφείλει ὁ εἰσαγγελεὺς νὰ ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον αὐτοῦ ἐντὸς ἐτέρων εἰκοσι τεσσάρων ὥρων ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς διατήρησεως ἢ τῆς ἀρτεως τῆς κατασχέσεως ἄλλως, ἢ κατάσχες αἴρεται αὐτοδικαίως. Ἡ ἀποφασισὴ κατὰ τοῦ βουλεύματος ἐπιτρέπεται εἰς μόνον τὴν δημοσιεύσαντα τὸ κατασχελθὲν. Τὸ δικαστὴρ νὰ μετὰ τρεῖς τοὐλάχιστον καταδικᾷ εἰς περίοδον διαπράξεως διὰ τοῦ τύπου ἀδικήματος δι' ὃ ἐπιτρέπεται κατάσχες, διατάσσει τὴν ὁριστικὴν ἢ

προσωρινὴν παύσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐντύπου καὶ εἰς βαρείας περιπτώσεις τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος. Ἡ παύσις ἢ ἡ ἀπαγόρευσις ἀρχοῦνται ἀπ' ἢς ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καταστῇ τελεσίδικος. Ἀπαγορεύεται ἡ παρ' οἰουδήποτε χρεῖσις τοῦ τίτλου παυθείσης ἐφημερίδος ἐπὶ μίαν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ὁριστικῆς παύσεώς της.

Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου εἶναι αὐτόφωρα.

Ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων ἐπιτρέπεται μόνον εἰς πολίτας Ἕλληνας μὴ ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων.

Νόμος θέλει ὁρίσει τὸν τρόπον τῆς διὰ τοῦ τύπου ἐπαπορρώσεως τῶν ἀνακρίβων δημοσιευμάτων, ὡς ἐπίσης τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰ προσόντα διὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἐπιτρέπεται νὰ ληθῶσι διὰ νόμου ἰδιαίτερα κατασταλτικὰ μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπικινδύνου εἰς τὸ ἦθος τῆς νεότητος φιλολογίας.

Αἱ προστατευτικαὶ τοῦ τύπου διατάξεις τοῦ παρόντος ἀρθρου δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν κινήματογράφων, δημοσίων θεαμάτων, φωνογραφίας, ραδιοφωνίας καὶ ἄλλων παρεμφερῶν μέσων μεταδόσεως λόγου ἢ παραστάσεως. Ὁ τε ἐκδότης ἐφημερίδος καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιληψίμου δημοσιεύματος, ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πλὴν τῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ποινικοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ποινῆς, εἶναι ἀτιμῶς καὶ ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι εἰς πλήρη ἀνάρθρωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ παθόντος διὰ χρηματικοῦ ποσού, ὡς ὁ νόμος ὁρίζει.

* Ἀρθρον 15.

Οὐδεὶς ὁρκος ἐπιβάλλεται ἀνευ νόμου ὁρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

* Ἀρθρον 16.

Ἡ Παιδεία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖ αἱ δαπάναι αὐτοῦ ἢ τῶν ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὁρίζει τὰ ἔτη τῆς υποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ἐποῖα δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἐξ.

Τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα αὐτοδιοικούνται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, οἱ δὲ καθηγηταὶ τούτων εἶναι δημόσιοι υπάλληλοι.

Ἐπιτρέπεται, κατόπιν ἀδείας τῆς ἀρχῆς, εἰς ἰδιώτας μὴ ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἢ ἰδρύσεις ἐκπαιδευτηρίων λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εν Αθήναις
τῇ 16 Νοεμβρίου 1956

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αριθμός φύλλου 276

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

- Ν. Δ. 3627. Περί ὀργάνωσης τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος. 1
Ν. Δ. 3628. Περί τρόπου πληρώσεως τῆς θέσεως τοῦ Διευθυντοῦ Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ ρυθμίσεως ἑτέρων πένθιν ζήτημάτων. 2
Ν. Δ. 3629. Περί τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως ἐνίων διατάξεων φορολογικῶν νόμων. 3

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 3627.

Περί ὀργάνωσης τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.

ΠΑΥΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 35 τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ἀπὸ 14 Νοεμβρίου 1956 ἀρραγμένην γνώμη τῆς κατὰ τὴν παράγραφον 2 τοῦ αὐτοῦ ἀρθροῦ 35 Ἐθνικῆς Ἐκτροπῆς ἐκ Βουλευτῶν, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ἑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν :

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Σκοπὸς, συγρότητα καὶ ἀρμοδιότητες τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἀρθρον 1.

Σκοπὸς τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος (Ε.Σ.Τ.Ε.) εἶναι ἡ συλλογὴ, ταξινομήσις καὶ ἐπεξεργασία ἀπάντων τῶν στατιστικῶν στοιχείων τῆς χώρας, καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις αὐτῶν ἐπὶ τῷ ἐπέκει τῆς ἀναπτύξεως τῶν Κρατικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς συντάξεως προγραμμάτων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ὁρσιν τῶν καθ' ἑκάστην Δημοσίαν Ἑπηρεσίαν καὶ Ὁργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου.

Ἀρθρον 2.

1. Ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ἑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελοῦσα ἐνιαῖον ὀργανικὸν σύνολον, συγροῦται ἐκ τῶν κατωθὶ ἐπὶ μέρους ὑπηρεσιῶν :

- Τῶν «Διευθύνσεων τῆς Κεντρικῆς Ἑπηρεσίας».
- Τῆς «Ἑπηρεσίας Διοικητικῆς».
- τοῦ «Γραφείου Γενικοῦ Διευθυντοῦ».
- Τῶν εἰδικῶν παρὰ τοῖς καθ' ἑκάστην Ἑπηρεσίαν «Ἑπηρεσιῶν Στατιστικῆς».
- Τῶν εἰδικῶν παρὰ τοῖς καθ' ἑκάστην Νομαρχίαν «Γραφείων Στατιστικῆς».

Αἱ ὁριστῆμεναι ἡ συνιστῶμεναι Ἑπηρεσίαι Στατιστικῆς τῶν Ὁργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου καὶ τῶν Δημοσίων Ἑπιχειρήσεων ὑπόκεινται ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ στατιστικοῦ ἔργου, εἰς τὰς περὶ αὐτῶν εἰδικὰς διατάξεις τοῦ παρόντος.

- Ἡ Ἑπηρεσία αὕτη ἀποτελεῖ ἰδίαν καὶ ἀνεξάρτητον ἀρχὴν, τελεῖ δὲ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἑπουργοῦ Συντονισμοῦ.
- Ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ἑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος ἀλλοτριοῦται ἀπ' αὐθείας μετὰ τῶν Ἑπηρεσιῶν καὶ λοιπῶν Ἀρχῶν, τηρεῖ ἰδίον πρωτόκολλον καὶ ἀρχεῖον καὶ ποιεῖται χρῆσιν ἰδίας σφραγίδος φερούσης κύκλῳ τὰς λέξεις «Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ἑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος».

Ἀρθρον 3.

Αἱ βελικαὶ ἀρμοδιότητες ἐκστῆς τῶν ἀνωτέρω Ἑπηρεσιῶν ὁρίζονται ὡς ἀκολουθοῦσι :

Α'. Ἡ ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἑπηρεσίας :

- Συγκέντρωσις καὶ στατιστικὴ ἀνάλυσις τῶν βασικῶν καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος στατιστικῶν στοιχείων τῆς χώρας, συμπεριλαμβανομένων τῶν διπλοῦν ἀπογραφῶν, ὡς ἐπιστῆς καὶ ὁρισμένων στατιστικῶν σειρῶν, τῶν ὁποίων τὰ στοιχεία συλλέγονται εἴτε πρωταρχικῶς, ἢ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἑτέρων διοικητικῶν λειτουργιῶν, ἐφ' ὅσον ἡ συλλογὴ καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν στατιστικῶν τούτων στοιχείων δύνανται νὰ ὑπαρξῶσιν εἰς μεθόδους τῆς κατὰ μόδας παραγωγῆς, ἥτις συνεπάγεται καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας, χρῆσιν μηχανῶν κ. λ. κ.

- Συντονισμὸς εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν Διευθύνσεων τῆς Κεντρικῆς Ἑπηρεσίας, τῶν Ἑπηρεσιῶν Στατιστικῆς τῶν Ἑπηρεσιῶν καὶ τῶν Ὁργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου καὶ Δημοσίων Ἑπιχειρήσεων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐροδισθῇ ἡ χώρα ἐν ἑπαρκείᾳ καὶ καθολικῷ στατιστικῷ προγράμματι, ἀποφεύγονται αἱ ἐπαναλήψεις, περιορίζονται αἱ θάλαμαι καὶ τέλος ἐξοικονομεῖται ἡ ὁμοιομορφία, ἡ ἀπρίεσις καὶ τὸ γενικῶς παραδεκτὸν τῶν στατιστικῶν σειρῶν τῆς χώρας.

- Ἡ ὑπὸ τῆς Ἑπηρεσίας Διοικητικῆς ἐκτέλεσις τῶν ἀναγκαιῶν διοικητικῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῶν Διευθύνσεων τῆς Κεντρικῆς Ἑπηρεσίας, τῶν Ἑπηρεσιῶν Στατιστικῆς τῶν Ἑπηρεσιῶν καὶ τῶν Γραφείων Στατιστικῆς τῶν Νομαρχιῶν.

- Ἡ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἔχοντος τὴν εὐθύνην διὰ τὴν εὐρυθμίαν λειτουργίαν τῆς ὅλης Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἀσκήσις τεχνικῆς καὶ διοικητικῆς ἐπιβλέψεως ἐπὶ πάντων τῶν ὁργάνων τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος.

- Ἡ ὑπὸ ἐκστῆς Ἑπηρεσίας Στατιστικῆς Ἑπηρεσίας :

 - Συγκέντρωσις τῶν εἰδικῶν στατιστικῶν στοιχείων τῆς ἀρμοδιότητος ἐκστῆς Ἑπηρεσίας, ἐφ' ὅσον τὰτα δὲν ἀμικτοῦν, κατὰ τὰ ἀρθρα 5—9 τοῦ παρόντος Νόμου, εἰς τὴν ἐνοσίαν τῶν κρατικῶν στατιστικῶν γενικῶ ἐνδιαφέροντος, εἴτε καίτοι ἀμικτοῦν, ἀνετέθησαν εἰς τὴν Ἑπηρεσίαν αὐτήν διὰ τῶν ἐκστῆς ἐκδιδόμενων εἰδικῶν κοινῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἑπουργοῦ Συντονισμοῦ καὶ τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου Ἑπουργοῦ περὶ κατανομῆς τῶν ἐκτελεστέων στατιστικῶν ἐργασιῶν μεταξὺ τῶν Διευθύνσεων τῆς Κεντρικῆς Ἑπηρεσίας καὶ τῶν Ἑπηρεσιῶν Στατιστικῆς τῶν Ἑπηρεσιῶν.

(2)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ υπ' αριθ. 3628.

Περὶ ὁρίων πληρώσεως τῆς θέσεως τοῦ Διευθυντοῦ Διευθύνσεως Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑπομίσσεως ἐτέρων τινῶν ζητημάτων.

ΠΑΥΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ἀπὸ 14 Νομβρίου 1956 σύμφωνον γνώμην τῆς κατὰ τὴν παράγραφον 2 τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 35 Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ Βουλευτῶν, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν:

Ἄρθρον 1.

1. Ἡ θέσις τοῦ Διευθυντοῦ προϊσταμένου τῆς παρὰ τῇ Κεντρικῇ Ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν Διευθύνσεως τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως πληροῦται διὰ μετατάξεως ἐκ τῶν ἐπὶ 2ῳ βαθμῷ (Δ) τοῦ Α) Ἐπιθεωρητῶν Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ἔχοντων διετὴ τοῦλάχιστον ὑπηρεσίαν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον, ἢ ἐκ τῶν ἐπὶ βαθμῷ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Γενικῶν Ἐπιθεωρητῶν Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ἀδιακρίτως χρόνου ὑπηρεσίας εἰς τὸν εἰς ὃν κέκτηνται βαθμὸν.

Ὁ μετατασσόμενος διατηρεῖ καὶ εἰς τὴν νέαν του θέσιν τοῦ προϊσταμένου τῆς Διευθύνσεως Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως τὸν βαθμὸν καὶ μισθὸν τῆς θέσεως ἐξ ἧς μετατάσσεται.

2. Ἡ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον μετατάξις ἐνεργεῖται κατὰ παρέκκλισιν τοῦ ἄρθρου 97 τοῦ Ν. 1811/51, ὡς καὶ πάσης ἐτέρας γενικῆς ἢ ἐιδικῆς σχετικῆς διατάξεως διὰ Β. Δ) τοῦ, ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν κατὰ τὴν ἡτιολογημένην γνώμην τοῦ Κ.Υ.Σ.Σ.Ε.

Ἄρθρον 2.

Τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Ν. Δ. 2392/1953 (Φ.Ε.Κ. 118 τ. Α') περὶ ἀποσπάσεως ἐν γένει Ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ἀντικαθίσταται ὡς κάτωθι:

Ὁ ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν Ὑπουργοῦ δύναται τῇ αἰτήσῃ τὸν Ὁμοσπονδίων λειτουργῶν Μείσης καὶ Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως νὰ ἀποσπᾷ ἀνὰ πέντε Ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς Στοιχειώδους καὶ Μείσης Ἐκπαιδεύσεως, μέλη τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τῶν, ὑπηρετούντων εἰς σχολεῖα ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῆς τῶς Διοικήσεως Πρωτεύουσας, εἰς σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θητείας τῶν.

Ἄρθρον 3.

1. Οἱ ἀποχωροῦντες τῆς ὑπηρεσίας Ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ δικαιούμενοι κατὰ τὰς καίμενας διατάξεις νέου διορισμοῦ, διοριζόμενοι εἰς δημοσία σχολεῖα διορίζονται μὲ τὸν βαθμὸν τὸν ὅποιον κατεῖχον κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρὸ τοῦ νέου διορισμοῦ τῶν ἀποχωρήσεως τῶν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

Εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου ὑπάγονται καὶ οἱ Ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ οἱ διορισθέντες πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος Ν. Δ) τοῦ, οἱ κειτμένοντες πρὸ τοῦ νέου διορισμοῦ τῶν προϋπηρεσιᾶν Δημοσίου Ἐκπαιδευτικοῦ λειτουργοῦ μὴ δικαιούμενοι λήψεως διαφορᾶς ἀποδοχῶν διὰ τὸ, ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τῶν μέχρι τῆς κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἀπονομῆς τοῦ βαθμοῦ τῶν, διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα.

2. Ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἔχοντες προϋπηρεσίαν εἰς σχολεῖα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς ἀλλοδαπῆς ἢ ἀναγνωρισμένα ὑπὸ τοῦ Κράτους σχολεῖα τῆς ἀλλοδαπῆς, διορίζονται εἰς δημοσία σχολεῖα τῆς ἡμεδαπῆς πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Ν. Δ) τοῦ 2614/1953 (Φ.Ε.Κ. 263 τ. Α') περὶ διαβαθμίσεως καὶ προαγωγῆς Ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ὑπηρετούντων εἰς Ἑλληνικά σχολεῖα τῆς ἀλλοδαπῆς, ὑπάγονται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ Νομοθετικοῦ τούτου

Διατάγματος διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς ἀρχιότητος τῶν, μὴ δικαιούμενων λήψεως διαφορᾶς ἀποδοχῶν διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τῶν, μέχρι τῆς κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος διαβαθμίσεως τῶν διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα.

Ἄρθρον 4.

1. Αἱ πράξεις τῶν Κεντρικῶν καὶ περιφερειακῶν Συμβουλίων ἀρμοδιότητος τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν δέον νὰ εἶναι ἀποχωρῶντως ἡτιολογημέναι ἐπὶ ποιῇ ἀκυρότητος.

2. Αὐταί, ὅπου ὑπὸ τῆς καίμενης νομοθετικῆς καθορίζονται ὡς ἀποφάσεις, ἐκτελοῦνται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διοικητικῶν ὀργάνων ἐντὸς τριάντων (30) ἡμερῶν ἀπὸ τῆς υποβολῆς τῶν, ὅπου αὐταὶ καθορίζονται ὡς προτάσεις δὲν δύνανται νὰ τροποποιηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν, ὅπου δὲ αὐταὶ καθορίζονται ὡς γνωμοδοτήσεις δύναται τοῦτο νὰ ἐνεργήσῃ καὶ διαφύκῃ. Προκειμένου περὶ προτάσεων τῶν Κεντρικῶν Συμβουλίων Στοιχειώδους, Μείσης καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως, Σχολικῆς Ὑγιεινῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, δικαιούται ὁ Ὑπουργὸς νὰ τὰς ἀπορρίψῃ ἢ νὰ τὰς ἀναπέμψῃ ἐντὸς 30 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς υποβολῆς τῶν μετὰ τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ. Τὰ ἐν λόγω Συμβούλια, λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ὑπουργοῦ, ὑποχρεοῦνται ὅπως ἐντὸς 30 ἡμερῶν ὑποβάλωσι ἐκ νέου τὰς προτάσεις τῶν.

3. Τὸ οἰκίον Ὑπηρεσιακῶν Συμβουλίων, δὲν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ ἀπορριφθεῖσας προτάσεις τοῦ πρὸ τῆς παρὸντος ἡμερησίου χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς τῆς.

Ἄρθρον 5.

Εἰς τὰ ἐν ἄρθρῳ 5 παράγρ. 1 τοῦ Ν. 4397/1929 (Φ.Ε.Κ. 307 τ. Α') προβλεπόμενα μαθήματα τὰ ὅποια διδάσκονται εἰς τὰ δημοτικά σχολεῖα προστίθενται καὶ:

- α) τὸ μάθημα τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου καὶ
- β) τὸ μάθημα τῆς πατριδογνωσίας.

Ἄρθρον 6.

Ὁ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ Ν. Δ) τοῦ 3439/1955 περὶ ἰδρύσεως παρὰ τῇ Κεντρικῇ Ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁργανισμῶν Ὑπηρεσίας μελετῶν καὶ Συντονισμοῦ κλπ. ὀριζόμενος ἀριθμὸς Ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν δυναμένων νὰ ἀποσπασθῶσι εἰς τὴν Κεντρικὴν Ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τούτου καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω ἄρθρου ὀριζόμενα ἱδρύματα, αὐξάνεται εἰς 25.

Ἄρθρον 7.

Ἐπιθεωρεῖται Δημοτικῶν Σχολείων ὑπηρετούντες κατὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ Α. Ν. 1857/51, διαβαθμιζόμενοι δὲ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ ὡς ἄνω Α. Ν. 1857/51 εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Τμηματάρχου α' καὶ προαχθέντες ἀκολούθως κατὰ τὰς ἰσχύος διατάξεις τοῦ ὡς ἄνω 3 ἄρθρου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ β' μεταγενεστέρως συναδέλφων τῶν διορισθέντων μετὰ τὴν ἰσχύον τοῦ Α. Νόμου 1857/51 καὶ προαχθέντων ἀκολούθως, λόγω κακῆς ἐπιτελείας τοῦ ὡς εἴρηται Νόμου, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ β' πρὸ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀρχαιοτέρων τῶν ἐν τῷ βαθμῷ καὶ τῇ θέσῃ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, λογίζονται διὰ τὴν ἀπόκτησιν προσόντων πρὸς περαιτέρω προαγωγὴν καὶ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς σειράς ἀρχιότητος τῶν ὡς προαχθέντες εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ β', ἀφ' ἧς συνεπλήρωσαν αὐτοὶ ὅτιαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, ὅπως ὁποῦτε δὲ πρὸ τῆς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Διευθυντοῦ β' τῶν νεωτέρων προαγωγῆς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ β' τῶν νεωτέρων τῶν ἐν τῇ θέσῃ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ. Ἡ προαγωγὴ τῶν αὐτῶν λογίζεται διὰ πᾶσαν περίπτωσιν, πλην τῆς ἀπολήψεως ἀναβρωτικῶς ἀποδοχῶν.

Ἄρθρον 8.

Ἡ ἰσχύς τῶν διατάξεων τῆς παρ. 4 τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ Ν. 2087/1952 παρατείνεται ἐπὶ τριετίαν ἀπὸ τῆς δημοσίευσής τοῦ παρόντος.

Παράρτημα 8

87

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εν Αθήναις
τῇ 30 Ἰανουαρίου 1937

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 14

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Περὶ τοῦ ἐναλλακτικοῦ καὶ ἀντιστάσεως προγράμματος τῶν Πατριδογνωστικῶν μαθημάτων τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ἐν ᾧ ἐφαι τὸ ἄρθρον 5 καὶ 8 τοῦ Ν. 4307/1928, τὸ ἄρθρον 5 τοῦ Ν. Δ. 9638/1936, τὸ ἄρθρον 3 τοῦ ἀπὸ 314. 7.5/1948 Β. Διατάγματος, τὰς ἐν ᾧ ἀριθ. 120, 121 καὶ 122 πράξεις τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Κεντρικοῦ Διοικητικοῦ καὶ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου Ἐκπαιδείσεως, ὡς καὶ τὴν ἐν ᾧ ἀριθ. 683/1936 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου Ἐκπαιδείσεως, ἀπεφασίσαν καὶ διατάτουμεν:

Ἄρθρον Μόνον

Τὰ Ἀρχαίων καὶ ἀνωτέρων πρόγραμμα τῶν πατριδογνωστικῶν μαθημάτων (Πατριδογνωστικὰ, Ἱστορίας καὶ Ἀγωγῆς τοῦ πολίτου καὶ Γεωγραφίας μετὰ στοιχείων Τουρισμοῦ) ἐν τῷ Δημοτικῷ σχολεῖν καθορίζεται ἀπὸ τοῦ ἐπιμέλου σχολικοῦ ἔτους 1937-1938 ὡς κατωθί:

ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

1. Περιεχόμενον καὶ Σκοπὸς

Εἰς τὸν κύκλον τῶν πατριδογνωστικῶν μαθημάτων περιλαμβάνονται ἡ Πατριδογνωσις, ἡ Ἱστορία, ἡ Ἀγωγή τοῦ πολίτου καὶ ἡ Γεωγραφία μετὰ στοιχείων Τουρισμοῦ.

Εἰς τὴν Πρώτην καὶ Δευτέραν τάξιν τὸ πατριδογνωστικὸν μάθημα ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη κλάδον τῆς ἐνστάς διδασκαλίας καὶ περιλαμβάνει στοιχεῖα Πατριδογνωσίας, Ἱστορίας καὶ Ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. Εἰς τὴν Τρίτην καὶ Τετάρτην τάξιν τὸ μάθημα τοῦτο διακρίνεται εἰς Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν, εἰς ἃ περιλαμβάνονται καὶ στοιχεῖα Τουρισμοῦ καὶ Ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. Εἰς δὲ τὴν Πέμπτην καὶ Ἑκτὴν τάξιν διακρίνεται εἰς Ἱστορίαν, Ἀγωγήν τοῦ πολίτου καὶ Γεωγραφίαν, περιλαμβανομένην εἰς ταῦτα καὶ στοιχεῖα τοῦ Τουρισμοῦ.

Ὅσοις δὲς καθέκον τοῦ σχολικοῦ εἶναι 1) νὰ σχηματίζουν οἱ μαθηταὶ δι' αὐτενεργίαν παρατηρήσεις σαφεῖς εἰκόνα τῆς περιουσίας εἰς τὴν διαβίωσιν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ηλικίας των, νὰ ἐκτιμῶσιν καὶ νὰ ἀγαπήσιν αὐτήν καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα. 2) Νὰ γνωρίσιν οἱ μαθηταὶ τὴν μακροχρόνιον Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, τὴν πλοῦν μεγάλων πνευματικῶν ἔργων καὶ ἐπικλόν κατορθωμάτων, νὰ γνωρίσιν τὴν Γεωγραφίαν τῆς χώρας των καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν. 3) Νὰ γνωρίσιν τὴν ἀρετὰς τῶν

καλοῦ Ἑλλήνος πολίτου, ὅστις γνωρίζει νὰ υπερασπίζῃ τὰ δικαιώματά καὶ νὰ ἐκπληρῇ τὰς υποχρεώσεις αὐτοῦ καὶ ὅστις εἶναι πρόθυμος νὰ υπερασπίζῃ πάντων αὐτῶν εἰς πάσαν παρουσιαζομένην περίστασιν, ἐνῶ ταῦτοχρόνως θὰ εἶναι πρόθυμος νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἑθνῶν λαῶν.

II. Γενικαὶ Μεθοδικαὶ ὁποθετήσεις.

1. Εἰς ἐκάστην αἰθούσαν διδασκαλίας δεῖν νὰ ὑπάρχῃ εἰσέλευρος πινάκας, εἰς τὴν ὅποιαν διδασκαλίας καὶ μαθηταὶ θὰ ἐπικολοῦν σχετικῶς πρὸς τὴν διδασκαλιάντων ἐνότητα ὁλόν, ὡς εἰκονογραφήματα, εἰκόνας, ἐκδόσεις μαθητῶν, ἀποδείγματα ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Τὸ ὁλόν τοῦτο δεῖν νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ διὰ τὴν σύνταξιν σχετικῶν λευκωμάτων. Πλησίον τῆς πινάκας δεῖν νὰ ὑπάρχῃ κατ'ἀλλήλους τράπεζα διὰ τὴν ἐκθέσιν ὁλοῦ σχετικῶν πρὸς τὴν ἐνότητα.

2. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην ἐκάστης τάξεως δεῖν νὰ ὑπάρχουν βιβλία καὶ περιοδικὰ σχετικὰ πρὸς τὰ μαθήματα ταῦτα.

3. Ἀπαραίτητα εἶναι διάφοροι χάρται, σχεδιαγράμματα, στατιστικοὶ πίνακες, ὁρήσεις, σελήνες, ἀεροφωτοὶ καὶ κατ'ἀλλήλους συλλογαί.

4. Διὰ τῆς κατ'ἀλλήλους χρήσεως τῶν ἀνωτέρων ἐποπτικῶν μέσων, ὡς καὶ δι' ἐπισκέψεων καὶ παρατηρήσεων θὰ βοηθηθῶν οἱ μαθηταὶ νὰ κατανοῦν ἱκανοὶ πρὸς αὐτενεργίαν μάθησιν.

5. Εἰς τὴν Πρώτην καὶ Δευτέραν τάξιν ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐνοτήτων θὰ ἐκτείνεται εἰς θέματα διὰ τὰ ὅποια οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἄμεσον ἀντίληψιν.

6. Εἰς ἐκάστην ἐνότητα θὰ τεθῶν αἱ βάσεις ἀναπτύξεως τῶν εἰς τὴν στήλιν τῶν εἰδικῶν ἐπιδιωκτῶν ἀναφερομένων ἐκπαιδευτικῶν, διδακτικῶν, συνθητικῶν, ἱκανῶν εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ καλλιεργηθῶν τὰ στοιχεῖα ταῦτα παραιτέρω διὰ τῆς δημιουργίας κατ'ἀλλήλων προϋποθέσεων ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπαιτεῖται καὶ κατ'ἀλλήλους διαρτίσεις τῆς νεογενείας ὑπὸ τοῦ σχολικοῦ.

7. Αἱ δι' ἐκάστην ἐνότητα διατιθέμεναι δεῖν σημαίνονται ἐνδεικτικῶς, ἔχουν ὅμως ὑπολογισθῇ ὅπως, ὥστε νὰ διδαχθῶν ὑποχρεωτικῶς ἀπαραιτοὶ ἐνότητες εἰς ἐκάστην σχολικὴν ἔτος καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ὑπολείπεται χρόνος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ προγράμματος δι' ἐνοτήτων ἀναφερομένων εἰς τὰς τοπικὰς συνθήκας.

Α'. ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ
ΤΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Εξομαθίζεται όροι διδασκαλίας :

Είς τὴν ἑκτέταξιν 2.

Είς τὰ πεντέταξιν 4)2.

Είς τὸ τετρατάξιον καὶ τριτάξιον 4)2.

Είς τὰ διτάξια καὶ μονοτάξια γίνεται συνδιδασκαλία μετὰ τῆς δευτέρας τάξεως 3)2.

1η ΕΝΟΤΗΣ

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ

1. Όνομα, ἐπώνυμον μαθητοῦ, ἑνομα πατρός, δικιότη, διδόντος κατοικίας, ἀριθμὸς τηλεφώνου, ὅπου ὑπάρχει, ἑνομα φίλων καὶ διδόντος κατοικίας του.

2. Μετάβασις ἀπὸ τῆν οἰκίαν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιστροφή εἰς τὴν οἰκίαν.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

α) Κατανόησις λέξεων: ἑνομα, ἐπώνυμον, διδόντος, τηλεφώνου, φίλος, σπῆτι, σχολεῖον.

β) Ἰκανότητες-Δεξιότητες: 1) Συγκρίσεως τοῦ ἐνοματεπώνυμου, τῆς διδόντος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τηλεφώνου, ἑνὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὑπάρχει τηλεφώνου.

2. Συγκρίσεως ἐνοματεπώνυμου καὶ διδόντος φίλων.

3. Συγκρίσεως τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων μεταβάσεως εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὴν οἰκίαν.

4. Κατανόησις τῆς σημασίας συγκρίσεως τοῦ ἐνοματεπώνυμου, τῆς διδόντος καὶ τοῦ τηλεφώνου.

γ) Διαθέσεις-συνήθειαι: 1) Μετάβασις εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιστροφή εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου συνοδοῖ.

2. Μετάβασις εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιστροφή εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου βοδωτορίας (ἦτοι ἀπασχολήσεων εἰς παιγνίδια, περιπατήσεων, κ.λπ.)

II. ΜΕΘΟΔΙΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

1. Έκαστος μαθητὴς νὰ ἐροδιασθῇ με κάρταν, εἰς τὴν ὅπου νὰ ἀνιγράφεται ἐκπαινεστικῶς καὶ εἰ δυνατόν διὰ γραμμικῶν τὸ ἐνοματεπώνυμον, ἡ διδόντος καὶ ὁ ἀριθμὸς τηλεφώνου.

2. Σκόπιμον εἶναι, ὅπως διατεθοῦν διὰ τὴν ἐνότητα ταύτην 3 διδακτικαὶ ὅροι.

2α ΕΝΟΤΗΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1) Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας.

2) Πρωτὴ ἐγερσις, πρωτὴ προσυχῆ, βρεθνὴ προσυχῆ.

3) Ἀσχολία τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας:

α) Ἀσχολία τῆς μητρός διὰ τὴν ἐπιμεσίαν τοῦ φαγοῦ (πρόνομα, γέμα,δεῖνον).

β) Πῶς βοηθοῦμεν τὴν μητέρα διὰ τὴν ἐπιμεσίαν τοῦ φαγοῦ.

γ) Προμήθεια καὶ διατήρησις τῶν τροφίμων.

δ) Πῶς βοηθοῦμεν τὴν μητέρα εἰς τὴν καθαριότητα καὶ διωδότησιν τῆς οἰκίας.

ε) Τὰ διαφόρα σκεῖη τὰ ὅπου χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν μαγειρικὴν καὶ καθαριότητα τῆς οἰκίας.

στ) Ἀσχολία τοῦ πατρός, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν εἰς τὴν οἰκίαν.

4) Οἱ συγγενεῖς.

5) Ἡ οἰογένεια κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς.

6) Χαρακτηριστικὰ γεγονότα τῆς οἰκογενεακῆς ζωῆς (ἐνομαστικὰ ἑορτά, βαπτίσεις κ.λπ.).

7) Οἱ ἐπιμεσίαι μας.

Ἡ συμβολὴ τῶν μελῶν, ὅστε οἱ ἐπισκέπται νὰ μένουσιν εὐχρηστικῶς.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

α) Κατανόησις λέξεων: οἰογένεια, γονεῖς, πατέρας, μητέρα, ἀδελφός, ἀδελφὴ, παππὸς, γιαγιά, συγγενεῖς, προσυχῆ, βοηθεῖα, καθαριότης, σκεῖη μαγειρικὰ, ἐνομαστικὴ ἑορτή, ἐπισκέπτης, εὐχρηστικῶς.

β) Ἰκανότητες-Δεξιότητες: 1. Ἰκανότης βοηθεῖας εἰς τὴν καθαριότητα, τὴν καλὴν διωδότησιν κ.λπ.

2. Ἰκανότης εὐχρηστικῶς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν.

3. Ἰκανότης συνεργασίας μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

4. Ἀντιληψίς τῆς συμβολῆς τῆς οἰκογενείας διὰ τὴν ζωὴν του.

γ) Διαθέσεις-συνήθειαι: 1) Ἀπόκτησις καλῶν συνηθειῶν προσυχῆς, εὐδωκίᾳ διωδότης, ὁπακῆς, σκεπῶν, προμήκας πρὸς βοηθεῖαν, καθαριότητα.

2. Ἀγάπη πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας.

3) Ἰδανικά: Νὰ εἶμαι καλὸ παιδί. Νὰ με ἀγαποῦν οἱ εἰς τὴν οἰογένειαν. Νὰ εἶμαι χρήσιμος καὶ νὰ βοηθῶ εἰς τὰς ἐργασίας τῆς οἰκογενείας μας.

ΜΕΘΟΔΙΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

1) Ὁργάνωσις οἰογενεακῆς γωνίας εἰς τὸ σχολεῖον, ὅστε νὰ δημιουργηθῇ εὐνοεὴ ἐπιμετρία διὰ τὴν ἀνέπτυξιν τῶν καταλλήλων ἐκπαινετικῶν, διωδότην καὶ συνηθειῶν.

2) Ὁργάνωσις ἑλλων ἐκπαιδῶν εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν διὰ τὴν ἐπιμεσίαν τῶν εἰδῶν ἐπιμετρίων, ὡς λ.χ. ἡ πρόσληψις γονεῶν καὶ ἑλλων ἐπισκεπτῶν εἰς τὴν τάξιν, ἑργασίας συγκεντρώσεων γονεῶν καὶ κληδόνων.

3. Σκόπιμον εἶναι ὅπως διατεθοῦν διὰ τὴν ἐνότητα ταύτην 12 διδακτικαὶ ὅροι.

3η ΕΝΟΤΗΣ

Η ΟΙΚΙΑ

1. Τύποι οἰκῶν (μονόροφος, διώροφος, κ.λπ.)

2. Διαμέτρια καὶ χρησιμότης ἐκδοτου (κλίμα καὶ βοηθητικά).

3. Ἐπιτολὰ καὶ σκεῖη.

4. Θέρμανσις καὶ φωτισμός.

5) Ἰκανὸς διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκῶν.

6. Πῶς βοηθοῦμεν διὰ τὴν καλὴν τακτοποίησιν τῆς οἰκίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

α) Κατανόησις τῶν λέξεων: οἰκία, μονόροφος, διώροφος, μονοκατοικία, διώκτιον, ἐπιτολὰ, μαγειρικὰ σκεῖη, θέρμανσις, φωτισμός, ἐκὰς οἰκοδομῆς, οἰοπέδον.

β) Ἰκανότητες-Δεξιότητες: 1) Κατανόησις τῆς χρησιμότητος τῆς οἰκίας. Διακρίσις τύπου οἰοκίαν.

2. Κατανόησις τῆς χρησιμότητος τῶν ἐπιτολῶν καὶ σκεπῶν.

3. Συμβολὴ εἰς τὴν καλὴν διατήρησιν τῆς οἰκίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ.

γ) Διαθέσεις-συνήθειαι: 1. Διακρίσις πρῶτον τῆς οἰκίας.

2. Καλὴ διατήρησις τῆς οἰκίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ.

3. Ἀγάπη πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὴν τοποθέτησιν ἐκδοτου πρῶτον εἰς τὴν θέσιν του.

4) Ἰδανικά: Ἡ οἰκία μου νὰ εἶναι καθαρή, περιποιημένη καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ νὰ εἶναι τακτοποιημένα.

ΜΕΘΟΔΙΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

1. Ἐπιμετρία εἰς οἰκίαν, ἥτις εὐνοεμετρία.

2. Ἀντιληψίς ὅλων διὰ τὴν καλὴν τακτοποίησιν καὶ διατήρησιν τῆς οἰογενεακῆς γωνίας.

3. Σκόπιμον εἶναι, ὅπως διατεθοῦν διὰ τὴν ἐνότητα ταύτην 5 διδακτικαὶ ὅροι.

7. ΕΝΟΤΗΣ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ

1. Τα μέσα επικοινωνίας (βιβλίον, περιοδικόν, ἐφημερίδα, εἰδὼν, ἐπιστολή, τηλεγράφημα, τηλεφώνημα, γραμμοφώνον, κινηματογράφος).
2. Τί πρέπει νὰ ἐγώμεν ὅπ' ἔβον μας, ὅταν ἐπικοινωνώμεν μετὰ τῶν ἄλλων.

3. Αἱ εἰκόνας καὶ φωτογραφίαι ὡς μέσα ἐπικοινωνίας.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

- α) Κατανόησις λέξεων: ἐπικοινωνία, ἐπιστολή, τηλεφώνημα, τηλεγράφημα, περιοδικόν, ἐφημερίδα, γραμμοφώνον, κινηματογράφος, τηλεφώνον, ταχυδρομικόν, τηλεγραφικόν, τηλεφωνικὴ συνδιάλεξις, εἰδὼν, φωτογραφία.

- β) Ἰκανότητες—δεξιότητες: Χρήσις τοῦ καταλλήλου ἔργου ἐπικοινωνίας εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις.

2. Ἐφαρμογὴ βασικῶν κανόνων κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαφόρων μέσων ἐπικοινωνίας (καλὰί τρόποι ἀποστάσεως, ὁμιλίας καὶ γραφῆς).

- γ) Διαθέσεις—συνήθειαι: 1. Ἀκριβολογία ἐν τῇ μετὰδοσιν εἰδήσεων.

2. Σεισθηδὸς τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἄλλων.

- δ) Ἰδιαιτέρες: Καλὴ χρησιμοποίησις τῶν μέσων ἐπικοινωνίας.

ΜΕΘΟΔΙΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

1. Ὁργάνωσις εὐκαρινῶν διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μέσων ἐπικοινωνίας.
2. Σκόπιμον εἶναι ὅπως διατεθῶν διὰ τὴν ἐνότητα αὐτῆν 3 διδακτικαὶ ὥραι.

7. ΕΝΟΤΗΣ

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Α) Αἱ τέσσαρες ἐποχαὶ τοῦ ἔτους.

1. Τὸ φθινόπωρον.

- α) Ὁ καιρὸς κατὰ τὸ φθινόπωρον (σύννεφα, βροχαὶ ἀστραφαὶ, βρονταί, πλῆμυραι).

- β) Ἡ φύσις κατὰ τὸ φθινόπωρον.

- γ) Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων κατὰ τὸ φθινόπωρον.

- δ) Ἐορταί, ἡθῆ καὶ ἔθιμα κατὰ τὸ φθινόπωρον.

2. Ὁ χειμὼν.

- α) Ὁ καιρὸς κατὰ τὸν χειμῶνα (χιὼν, τρικυμία, ἀνεμοὶ, υἰέλαι).

- β) Ἡ φύσις κατὰ τὸν χειμῶνα.

- γ) Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων κατὰ τὸν χειμῶνα.

- δ) Ἐορταί, ἡθῆ καὶ ἔθιμα κατὰ τὸν χειμῶνα.

3. Ἡ ἀνοιξίς.

- α) Ὁ καιρὸς καὶ ἡ φύσις κατὰ τὴν ἀνοιξίαν.

- β) Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἀνοιξίαν.

- γ) Ἐορταί, ἡθῆ καὶ ἔθιμα κατὰ τὴν ἀνοιξίαν.

4. Τὸ θέρος.

- α) Ὁ καιρὸς.

- β) Ἡ φύσις καὶ ὁ οὐρανός.

- γ) Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

- δ) Ἐορταί καὶ σχολικαὶ διακοπαί.

- Β'. Προφιλίαις ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τοῦ καιροῦ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς.

- Β' Πῶς ἡ διαμῆνίς μας εἰς τὸ ὑπαίθριον καθίσταται εὐχάριτος κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

- α) Κατανόησις λέξεων: ἔτος, ἐποχὴ τοῦ ἔτους, μήν, ἡμέρα, εἰκοσιτετράωρον, ἄρα, λεπτόν, φύσις, φθινόπωρον, καιρός, σύννερον, βροχὴ, ἀστραπή, βροντή, γροῖαι τῶν κατοίκων, ἡθῆ καὶ ἔθιμα, χιὼν, πλῆμυρα, τρικυμία, ἀνεμος, υἰέλαι, θέρμανσις, ἀνοιξίς, θέρος, ἡράνις, ἔορτή, διακοπαί.

- β) Ἰκανότητες—δεξιότητες: 1. Διόκρισις τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν ἐκάστης ἐποχῆς.

2. Προφιλίαις ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τοῦ καιροῦ.

3. Κατανόησις τοῦ ἡ φυσικῆς ἐπηρᾶζει τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

4. Ὁργάνωσις εὐχαριστικῶν ἀπασχολήσεων εἰς τὸ ὑπαίθριον κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς.

- Διαθέσεις—συνήθειαι: 1. Διαφέρων πρὸς τὸ ὑπαίθριον.

2. Ἀπόλαυσις τῆς ἀραιότητος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

ΜΕΘΟΔΙΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ

1. Εἰκονογράφησις τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους μετὰ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν ἐκάστης ἐποχῆς.

2. Ὁργάνωσις ἐκδρομῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς διὰ τὴν παρατήρησιν τῶν χαρακτηριστικῶν ἐκάστης τῶν ἐποχῶν.

3. Ὁργάνωσις ἐκθέσεων ἐκάστης ἐποχῆς.

4. Σκόπιμον εἶναι ὅπως διατεθῶν δέκα (12) διδακτικαὶ ὥραι.

Β'. ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Γ. ΣΚΟΠΟΣ

Τὸ μᾶθημα τῆς Ἀγωγῆς τοῦ πολίτου ἔχει σκοπὸν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μαθητοῦ, ὥστε νὰ καταστῇ οὗτος καλὸς Ἕλλην πολίτης ὡς ἄτομον καὶ εἰς τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ πρὸς τὸ Κράτος.

Εἰδικώτερον τὸ μᾶθημα τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὰ ακόλουθα:

1. Κατανόησιν καὶ πρόσκτησιν βασικῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων ἀναφερομένων εἰς τὰ Ἐθνικὰ Σύμβολα, τὴν σύνθεσιν καὶ λειτουργίαν τῆς Κυβερνήσεως, τὰς δημοσίας υπηρεσίας, τὰ θεμελιώδη δικαιώματα καὶ τὰς υποχρεώσεις τοῦ Ἑλλήνου πολίτου καὶ τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐργασίας τοῦ Κράτους.

2. Ἀνάπτυξιν διαφέροντος διὰ τὰ προβλήματα τοῦ καλοῦ πολίτου.

3. Ἀνάπτυξιν εὐνοικῶν διαθέσεων, διαφερόντων καὶ καταλλήλων ἀρετῶν, ἥτοι:

- α) Ἐθισμὸν εἰς τὴν καλὴν ἐναντι τῶν ἄλλων συμπεριφορᾶν. Ἐπὶ παραδείγματι ἀπόκτησιν τῆς συνηθείας νὰ μὴ διακόπῃ τοὺς ἄλλους ὁμιλοῦντας, νὰ μὴ ἐνοχλῇ αὐτοὺς νὰ σέβεται τὰ δικαιώματά των.

- β) Ἀνάπτυξιν τοῦ σεβασμοῦ καὶ τοῦ συναίσθηματος τῆς εὐθύνης ἐναντι τῆς ἰδικῆς του περιουσίας καὶ ἐναντι τῆς περιουσίας τῶν ἄλλων, ὥστε εἶναι μόνον νὰ μὴ καταστρατᾷ ἢ καταστρέφῃ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιοῖ τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων χωρὶς νὰ λαμβάνῃ προσηγομίας τὴν εἰδειν αὐτῶν.

- γ) Σεβασμὸν τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου.

- δ) Πρόθυμον παροχὴν βοηθείας πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ διαφέρων διὰ τὴν εὐμερίαν τῶν ἄλλων.

- ε) Πρόθυμον συμμετοχὴν εἰς κοινὰς υποθέσεις, ἀνάληψιν εὐθυνῶν καὶ ἐκπλήρωσιν αὐτῶν μετ' εὐσυνειδησίας.

- στ) Ὑπακοὴν εἰς τοὺς κανόνας τῆς καλῆς καὶ ἡθικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ συμμέλησιν πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς πλειοψηφίας.

- ζ) Καλλιέργειαν τῶν ἰδικῶν τῆς συνεργασίας, τῆς αὐτοκυριαρχίας καὶ τῆς ὑπευθύνου συμβολῆς εἰς τὴν πρόσθεν τῶν κοινῶν ζητημάτων.

4. Ἀνάπτυξιν τῆς ἐκτιμῆσεως πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδεώδη.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ, 24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1964

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
152

ΝΟΜΟΣ. ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4379

Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής (Στοιχειώδους και Μέσης) Εκπαιδεύσεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντας υπ' όψει τας διατάξεις του άρθρου 85 του Συντάγματος και την από 5 Οκτωβρίου 1964 σύμφωνον γνώμη της κατά την παράγραφο 2 του αυτού άρθρου 85 Ειδικής Επιτροπής εις Βουλευτών, προτάσει του Ήμετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, αποφασίσαν και διατάσσαν:

Διάρθρωσις της Γενικής Εκπαιδεύσεως.

*Άρθρον 1.

1. Η Γενική Εκπαίδευσις περιλαμβάνει την Εκπαιδεύσειν Πρώτου Βαθμού (Στοιχειώδη) και την Εκπαιδεύσειν Δευτέρου Βαθμού (Μέση).

2. Εκπαιδεύσειν Πρώτου Βαθμού παρέχει το Δημοτικόν Σχολείον επί 12 (12) σχολικής περιόδους (τάξεις).

3. Εκπαιδεύσειν Δευτέρου Βαθμού παρέχουν διαδοχικώς δύο τύποι σχολείων: το Γυμνάσιον και το Λύκειον. Είς έκαστον η φοίτησις είναι τριετής. Είς το νυκτερινόν Λύκειον η φοίτησις είναι τετραετής.

4. Είς το Γυμνάσιον εγγράφονται άνευ εισαγωγικών εξετάσεων μαθηταί αποφοιτήσαντες του Δημοτικού Σχολείου. Είς το Λύκειον εγγράφονται οι απόφοιτοι του Γυμνασίου κατόπιν εισαγωγικών εξετάσεων.

5. Δημοτικόν Σχολείον, Γυμνάσιον και Λύκειον αποτελούν αυτότελεις τύπους σχολείων, μέ ίδιον διεύθυνσην, ίδιον διδακτικόν προσωπικόν και ίδιον άρχείον.

*Ϊβρισις Σχολείων.

*Άρθρον 2.

1. Δημοτικά Σχολεία ιδρύονται όπου συγκεντρώνται 15 τουλάχιστον μαθηταί εκ των έχοντων την νόμιμον προς φοίτησιν ηλικίαν.

2. α) Διά την υπερίσιν Δημοτικόν Σχολείων μέτς οργανικής θέσεως άπαιτούνται 15—40 μαθηταί, ές οργανικών θέσεων 41—80, πρώτων οργανικών θέσεων 81—120, τεσσάρων οργανικών θέσεων 121—160, πέντε οργανικών θέσεων 161—200 και 12 οργανικών θέσεων 201—250.

β) Είς Δημοτικά Σχολεία έχοντα άριθμόν μαθητών υπερέχοντα τους 250 ιδρύονται οργανικαί θέσεις περισσότεραι των 12, όχι όμως και περισσότεραι των δώδεκα κατ' αναλογίαν ενός δωδεκάλου προς 40 κατ' ανώτατον όριον μαθητάς.

γ) Τα Δημοτικά Σχολεία προόργανται, υποβιβάζονται ή καταργούνται επί τη βάση του μέσου όρου των κατ' ετή τελεσθέντων σχολικά έτη εξετασθέντων μαθητών.

3. Η Πρωτοε, ή κατάρχησις, ή προεργασία, ή υποδιδασκαλία, ή διαίτησις και ή συγχώνισις των δημοτικών σχολείων γίνεται, κατά τας διερινάς διακοπάς των μαθημάτων, διά Β. Διατάγματος, εκδιδόμενον μετά γνώμοσίνην του Περιφερειακού Υπουργικού Συμβουλίου Πρωτοβαθμίου (Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως), τη προτάσει μέν των Υπουργών Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών, δεσφικς πρόκειται περί ιδρύσεως ή προεργασίας, τη προτάσει δέ μόνον του Υπουργού Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων, δεσφικς πρόκειται περί καταργήσεως, υποβιβασμού, συγχώνισσεως ή διαίτησεως. Κατ' εξαίρεσιν, ίδρισις δημοτικού σχολείου δύναται να γίνει και εις άλλην έποχην του έτους.

4. Γυμνάσια και Λύκεια ιδρύονται διά Β. Διατάγματος εκδιδόμενον τη προτάσει των Υπουργών Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών, κατ' τας διατάξεις των απομένων παραγράφων.

5. Συνιστάται κατ' Ανωτάτης Πενταμελούς Επιτροπής εκ του Νομάρχου, του Προέδρου του Πρωτοδικείου εις το έπος υπάγεται ή έτρα του Νομού, του άρχιμδου Γενικού Έκπαιδευτικού Μέσης Εκπαιδεύσεως (επί περισσότερων του άρχιμδού), του Διευθυντού Τεχνικών Υπηρεσιών του Νομού και του Διευθυντού Γεωργίας, άναπληρωμένων υπό των νομίμων άναπληρωτών των με Προέδρον των εκ των παρεταμένων άνωτέρων. Αι Επιτροπαι αύται, άφού σταθμίσουν τας εκπαιδευτικας άνόγκας της περιοχής, αναλόγως της συνήθουσας του πληθυσμού και της γεωοικονομικής μορφής του τόπου, προτείνουν εις ποίαν πόλιν, χωροτόλειαν και χωρία είναι σκόπιμον να λειτουργούν Γυμνάσια και Λύκεια και, εάν δεν ύπάρχουν ήδη, κατ' ποίαν προτεραιότητα πρέπει προοδευτικώς να ιδρυθούν.

6. Πρότασις περί ιδρύσεως Γυμνασίου ή Λυκείου δύναται να γίνει έρ' όπου προβλέπεται έλάχιστος αριθμός 40 μαθητών εις την Α' τάξιν αύτών. Εξαίρεσις ως προς το κατώτερον ποσό όριον επιτρέπεται προκαίμενον περί σχολείων μικρών νήσων, απομονωμένων συγκοινωνιακάς περισχών ή άρειτικών περισχών.

7. Αι προτάσεις των Επιτροπών υποβάλλονται, έντός προθεσμίας τασομένης υπό του Υπουργού Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων, εις το Υπουργείον και διαβιβάζονται εις Επιτροπήν συγκροτούμένην εκ ένός Συμβουλίου του κατ' τας διατάξεις του παρόντος Ν.Δ. ίδρυόμενου Παιδαγωγικού Τσσιτούτου ως Προέδρου, ές Διευθυντών του Υπουργείου Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων, έριζομένων μετά των άναπληρωτών των υπό του Υπουργού Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων και του έλάχιστου Προέδρου του Όργανισμου Σχολικών Κτιρίων. Η Επιτροπή αύτη λαμβάνουσα υπ' όψει τας ως άνω προτάσεις και τας άνόγκας της εκπαιδεύσεως, καθορίζει τον άριθμόν και την σειράν προτεραιότητος των ίδρυέων σχολείων, στυάσσουσα την τελικόν πίνακα. Ο πίναξ ούτος κυρούμενος διά πράξιναις του Υπουργικού Συμβουλίου και δημοσιεύμενος εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ισχύει επί μίαν τριετίαν.

8. Ο ανωτέρω πίναξ λαμβάνεται υπ' όψει διά την μελλέτην και έκτέλεσιν του προγράμματος Έργων του Όργανισμου Σχολικών Κτιρίων προκαίμενον περί δώδεκαρίων των σχολείων της Δευτεροβάθμίου Γενικής Εκπαιδεύσεως.

9. Τά κατά την έναρξιν της ισχύος του παρόντος Ν. Δ. λειτουργούντα Γυμνάσια πρώτης βαθμίδας διατηρούνται μετατρεπόμενα από το σχολικό έτος 1964—1965 εἰς Γυμνάσια κατὰ τὴν ἑνότητα τοῦ παρόντος Ν. Δ. Τὰ οἰαδήποτε κατεσκευάσθησαν λειτουργούντα πλὴρὴ Γυμνάσια διατηρούνται ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1964—1965 πρὶς τρεῖς πρώται τάξεις αὐτῶν μετατρέπονται εἰς Γυμνάσια κατὰ τὴν ἑνότητα τοῦ παρόντος Ν.Δ., πρὶς τρεῖς τελευταίας τάξεις εἰς Λύκειον ἐνταύτῳ τύπῳ, ἐξαιρέσει τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Ναυτικῶν Γυμνασίων, τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς τελευταίας τάξεις διατηροῦνται ἀντιστοιχῶς ὡς Οἰκονομικῶν καὶ Ναυτικῶν Λυκείων. Περὶ τῆς μετατροπῆς ἐκδίδεται ἀπόφασις τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἐπικυρωμένη εἰς τὴν Ἑφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

10. Ἀπὸ τῆς ισχύος τοῦ παρόντος Ν.Δ. ἀπαγορεύεται ἡ ὥρισις Γυμνασίων καὶ Λυκείων πρὸ τῆς κωλύσεως τοῦ κατὰ τὸ ἑνὸς Πίνακος σχολείων δευτεροβάθμιου Γενικῆς Ἐκπαίδευσης τῆς Χώρας.

Παροχὴ δωρεάν τῆς Ἐκπαίδευσως.

Ἄρθρον 3.

1. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας παρέχεται δωρεάν ὑπὸ τῶν δημοσίων σχολείων καταρτιζομένων τῶν πάσης φύσεως ὑποχρεωτικῶν οἰκονομικῶν ἐπιδράσεων τῶν μαθητῶν (ὑπὸ μορφήν τελῶν, ἐνσώμων, εἰσφορῶν, ἐξετάσεων). Αἱ κείμεναι περὶ πᾶν τῶν Σχολικῶν Ὑμνείων διατάξεις διατηροῦνται ἐν ἰσχύϊ πλὴν ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιβάλλονται ὑποχρεωτικαὶ εἰσφοραί.

2. Εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἐγγράφονται κατ' ἔτος πιστώσεις δι' ἐκπαιδευτικῶν Σχολικῶν Ἑσόδων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐν γένει ἀναγκῶν αὐτῶν. Ἡ κατανομή τῶν πιστώσεων τούτων γίνεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κατὰ Ἐπιθεωρήσεις πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) καὶ Γενικῆς Ἐπιθεωρήσεις δευτεροβάθμιου (Μέσης) Ἐκπαίδευσως, ἀνάλογως τοῦ τύπου τῶν σχολείων ἐκαστῆς περιφέρειας καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τμημάτων αὐτῶν.

3. Ἐπίσης εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἐγγράφονται κατ' ἔτος πιστώσεις προοριζόμεναι διὰ τὴν δωρεάν μεταφοράν εἰς τὰ σχολεῖν τῶν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τούτων οἰκόντων μαθητῶν κατὰ τὰ ἔτη τῆς υποχρεωτικῆς φοιτήσεως καὶ διὰ τὴν παροχὴν εἰς μαθητὰς γεωμετρίας καὶ βιβλίων. Ἡ κατανομή τῶν πιστώσεων τούτων γίνεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κατὰ Ἐπιθεωρήσεις πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) καὶ Γενικῆς Ἐπιθεωρήσεις δευτεροβάθμιου (Μέσης) Ἐκπαίδευσως.

Ἡ ὑποχρεωτικὴ Ἐκπαίδευσις.

Ἄρθρον 4.

1. Ἀκάνητες οἱ ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντες παῖδες Ἑλλήνων πολιτῶν καὶ τῶν δύο φύλων ὑπόκεινται εἰς ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τοῦ βίου (ἥτοι τοῦλάχιστον ἡλικίας 5 ἐτῶν καὶ ἔξ μηνῶν κατὰ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τῆς εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον ἐγγραφῆς τῶν) μέχρι τοῦ 15ου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν. Ἡ ἡλικία ἀποδεικνύεται μόνον ἐκ τῆς ἀξίωτικῆς πράξεως γεννήσεως.

Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις περιλαμβάνει τὴν φοίτησιν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ Γυμνάσιον γυναικῆς ἐκπαίδευσως εἴτε εἰς Γυμνάσιον ἐπαγγελματικῆς προσανατολισμοῦ.

2. Ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις ἐπὶ μίαν τριετίαν πλείον τῆς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἔξαρτίας ἐπιβάλλεται σταδιακῶς, ἡ δὲ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς καθορίζεται ἐκαστοτε διὰ Βασιλικὰ Διατάγματα ἐκδιδόμενα προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν, οὕτως ὡς ἐξασφαλίζονται αἱ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς συγκαταίρου προνοήσεως (διδασκῆται, σχολικὴ ἐξοπλισμὸς, διδασκικὸν προσωπικόν, εὐχέρεια μεταφοράς τῶν μαθητῶν).

Ἡ νοσηλικὴ γλῶσσα εἰς τὰ σχολεῖα.

Ἄρθρον 5.

1. Ἡ συντεταγμένη καὶ ἀνὰ ἰδιωματισμῶν Δημοτικῇ, ὡς ἐκὶν διαμορφωθῆ εἰς πνεύματινον ἀκαρπικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ Ἑθνικοῦ, χρησιμοποιοῦται ἐλευθέρως εἰς τὸν γραπτὸν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον ἀπὸ τῶν διδασκόντων καὶ τῶν διδασκόμενων εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς Ἐκπαίδευσως, ἀπὸ τῆς κατωτάτης μέχρι καὶ τῆς ἀνωτάτης.

2. Ἡ Δημοτικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν βιβλίων τοῦ. Οἱ μαθηταὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἀναγινώσκουσιν περικύβητος ἐκ τῶν βιβλίων καὶ κείμενα τῆς Καθαραιούσης ἀφῶς διὰ τὰ ἐξοικειώνονται πρὸς αὐτά.

3. Γραμματικὴ καὶ Σύνταξις τῆς Καθαραιούσης διδάσκονται εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Λύκειον, ἐν συναρτήσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας εἰς ὅλας τὰς τάξεις ἡ Ἀρχαία γλῶσσα διδάσκεται. Ἐκ παραλλήλου οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς δευτεροβάθμιου Ἐκπαίδευσως συμπληρώνουσιν καὶ συστηματικῶς τὰς γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς γνώσεις τῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Δημοτικῆς, ἔχοντες ὡς πρότυπον κείμενα Νεοελληνικῶν συγγραφέων διακρινόμενα διὰ τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν καὶ τὴν ποιότητάν τῆς γλώσσας τῶν.

Συγγραφεὶς—Κρίσις διδασκικῶν βιβλίων.

Ἄρθρον 6.

1. Ἡ συγγραφεὶς τῶν ἐκδιδόμενων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐκπαίδευσως διδασκικῶν βιβλίων Ἀναγνωστικῶν καὶ βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καθὼς καὶ τῶν διδασκικῶν βιβλίων τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Λυκείου δύναται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων νὰ ἀνατίθεται ἀνὰ διαγωνισμὸν εἰς ἀνεγνωρισμένον κύρους λογοτέχνην καὶ ἐπιστήμοναν, καθὼς καὶ εἰς ἐκπαιδευτικὸς λειτουργοὺς διακρινόμενους διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἢ λογοτεχνικὴν τῶν ἀξίων. Οἱ ἀνωτέρω ἐπιλέγονται ἐκ πίνακος συστασθέντος ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν παρ. 3 τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ἐπιτροπῆς. Διὰ τὰ Μαθηματικὰ, τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας καὶ τὴν Γεωγραφίαν ἐπιτρέπεται καὶ ἡ μετάρρησις ἢ διασκευὴ καταλλήλων ἑξῶν βιβλίων, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν καὶ τῶν διδασκόντων.

2. Ἡ ἐπιλογή τῶν πρὸς μετάρρησιν ἢ διασκευὴν ἑξῶν βιβλίων γίνεται ὑπὸ τοῦ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Ν.Δ. ἑρμηνεύοντος Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ δὲ μετάρρησις ἢ διασκευὴ τούτων δύναται δι' ἀποφάσεως τοῦ ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ νὰ ἀνατίθεται εἰς κατάλληλα εἰδικὰ πρόσωπα, ἐργαζόμενα ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν καὶ τὴν ἐλεγχον τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου.

3. Πᾶν βιβλίον προοριζόμενον διὰ σχολικὴν χρῆσιν προσηγομένης πρέπει νὰ τύχῃ κρίσεως καὶ ἐγκρίσεως ὑπὸ Ἐπιτροπῆς συγκροτούμενης δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἐπὶ διατεί θητεία ἐκ Συμβούλων ἢ Παρέδρων τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, διακρινόμενων ἐπιστημῶν καὶ λογίων ἀνεγνωρισμένου κύρους (κατὰ κατηγορίαν βιβλίου).

4. Τὰ τῆς συνθέσεως καὶ λειτουργίας τῶν Ἐπιτροπῶν τούτων, καθὼς καὶ τὰ τῆς διανομῆς τῶν κριτῶν εἰς τὰ μέλη αὐτῶν καθορίζονται διὰ Βασιλικῶν Διατάγματος ἐκδιδόμενου προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

5. Εἰς τὸ ἀρθρον 7 τοῦ Νόμου ἐπ' ἀριθ. 3215/1951 προστίθεται ἡ παρὰγραφος ἑξῆς:

«4. Ὁ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εισαγόμενος χάρτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐκπαίδευσως διδασκικῶν βιβλίων πρὸς ἐκτύπωσιν σχολικῶν βιβλίων καὶ ἐντύπων ἀπαλλάσσεται παντὸς δασμοῦ, εἰσφορᾶς, λοιπῶν φόρων καὶ τελῶν ὡς καὶ τελῶν χαρτοσήμου.

Ἡ ἀνωτέρω διάταξις ἰσχύει ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου 1964 καὶ ἐντεύθεν.

Τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον.

Ἄρθρον 7.

1. Τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον προορίζεται:
 - α) Νὰ δόσῃ τὰς βάσεις τῆς ὁρθογραφικῆς, ῥυθμικῆς καὶ ἰδιωματικῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν.
 - β) Νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐγκυκλίου μαρτυρίας κατὰ τὸν τρόπον προαρμοσμένον εἰς τὴν ἀμειψίαν, τὴν ἀντίληψιν καὶ τὸν συναισθηματικὸν κόπον τῶν καὶ
 - γ) Νὰ ἐκπαιθεῖ αὐτοὺς μετὰ γνώσεως καὶ δεξιότητος διὰ τὸν ἄγωνα τῆς ζωῆς.
2. Τὰ εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον διδασκόμενα μαθήματα εἰναι: Ὀρθογραφικὰ, Ἑλληνικὴ Γλῶσσα, Μελέτῃ τοῦ περιβάλλοντος, Ἱστορία, Μαθηματικὰ, Στοιχεῖα Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, Γεωγραφία, Τεχνικὰ, Ὡκλή, Γυμναστική.
3. Τὸ Ἀναλυτικὸν καὶ Ὁλολόγιον Πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καθορίζεται διὰ Β. Διατάγματος ἐκδιδόμενον προτάσει τοῦ Ἑκπαιγτοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὀργανισμῶν μετὰ προηγουμένην γνωμοδότησιν τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐφαρμόζεται δὲ προαιρετικῶς ἀπὸ τῆς Α' πρὸς τὴν Στ' τάξιν, τοῦ πρώτου σταθμοῦ περιλαμβανόντος τὴν Α' καὶ Β', τοῦ δευτέρου τὴν Γ' καὶ Δ' καὶ τοῦ τρίτου τὰς ὑπολοίπους τάξεις.

Τὸ Γυμνάσιον.

Ἄρθρον 8.

1. Τὸ Γυμνάσιον προορίζεται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐγκύκλιον μόρφωσιν τὴν παρεχόμενην ἀπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ νὰ ὥσῃ τὴν ἐπαύριον τῶν βατικῶν διὰ κάθε ἀνδρῶν γνώσεων, συμφώνως πρὸς τὰς ῥηθιμένας ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον τοῦ πρὸς τοῦτο εἶναι:
 - α) Ἡ ὁρθογραφικὴ ἀγωγή τῶν μαθητῶν κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὰ διδασκόμενα τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ὁρθορείας καὶ ἡ ἰδιωματικὴ καὶ ῥυθμικὴ διαπαιδαγγωγή αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς χώρας.
 - β) Ἡ καθοδήγησις τῶν μαθητῶν νὰ ἐκστῇ νὰ προστελέσῃ οὗτοι τὸν Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Κόσμον, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ καὶ νὰ γνωρίσῃ σοβαρὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς τῶν νεωτέρων χρόνων.
 - γ) Ἡ παροχὴ τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν στοιχειαστικὴν ἐκπαιδύσειν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, καθὼς καὶ ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς αὐτῶν.
2. Διδασκόμενα εἰς τὸ Γυμνάσιον μαθήματα εἰναι: Ὀρθογραφικὰ, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία, Νέα Ἑλληνικά (Νέα Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Γραμματεία), Σένη Γλῶσσα (Ἀγγλικά ἢ Γαλλικά), Ἱστορία, Μαθηματικὰ, Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι, Γεωγραφία, Ὑγιανή, Στοιχεῖα τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος, Καλλιτεχνικὸν Σχέδιον, Μουσικὴ (μετὰ ἀπορροπίας ἀξιολόγιον μουσικῶν ἔργων), Γυμναστικὴ καὶ ἀπορροπίας ὀκνητικῆς Οἰκονομικῆς, Νοσηλευτικῆς καὶ ματρ. Στοιχεῖα Οἰκονομικῆς Οἰκονομίας, Νοσηλευτικῆς καὶ ματρ. Παιδαγωγικῆς διὰ τὰς μαθητῶν, Βασικὰ μαθήματα θεωροῦνται: Τὰ Ἀρχαία Ἑλληνικά, τὰ Νέα Ἑλληνικά, τὰ Μαθηματικά, τὰ Φυσικά, ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Σένη Γλῶσσα.
3. Εἰς τὸ Γυμνάσιον ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς γίνεται ἐκ δοκίμων μεταφράσεων κλασσικῶν ἔργων εἰς τὴν Νεοελληνικὴν. Εἰς τὰς εἰδικὰς διὰ σχολικῶν χρῆσιν ἐκδόσεις τῶν ἔργων τούτων ἀπέναντι τῆς μεταφράσεως, ὥστε νὰ δύναιτο ὁ μαθητὴς νὰ λάβῃ στοιχειώδη γνώσιν τοῦ Ἀττικοῦ Λόγου.
4. Ἡ πρώτη προστέλεισι τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γίνεται εἰς τὴν τρίτην τοῦ Γυμνασίου διὰ τριῶν κατ' ἐξοχὴν διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς τοῦ Ἀττικοῦ Λόγου μετὰ ορατικῶν ἀπεικονίσεων ἐκ περιγραφῶν ἀρχαίων καμμένων.
5. Τὸ Ἀναλυτικὸν καὶ Ὁλολόγιον Πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου καθορίζεται διὰ Βασ. Διατάγματος ἐκδιδόμενον προτάσει τοῦ Ἑκπαιγτοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὀργανισμῶν μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου,

ἐφαρμόζεται δὲ προαιρετικῶς κατὰ ἐνστάσις σταθία ἀπὸ τῆς κατωτέρας πρὸς τὴν ἀνωτέραν τάξιν.

Ἄρθρον 9.

1. Ὅπου τῆς καμμένης Νομοθεσίας διὰ τὴν ἔγγραφον εἰς σχολὰς ἡ διὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν Δημοσίαν Ἱερουργίαν ἡ τὴν πρόληψιν εἰς Ὀργανισμὸς Δημοσίου Δικαίου ἀπαιτεῖται ἀπολυτρίμιον καλῶς Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἡ ἐνδεικτικὸν τῶν δύο ἢ τριῶν τάξεων τοῦ πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος Ν.Δ. λειτουργούντος Γυμνασίου, γίνεται δεκτὸν καὶ τὸ ἀπολυτρίμιον τοῦ διὰ τοῦ παρόντος Ν. Δ. ὁρισμένου Γυμνασίου.
2. Ὅπου τῆς καμμένης Νομοθεσίας ὡς τυπικὸν πρὸς ἀπαιτεῖται ἀπὸ τῆς Δημοτικῆς Σχολείων, δύναιτο διὰ Βασ. Διατάγματος ἐκδιδόμενον τῇ προτάσει τῶν ἀρμόδιων Ἱερουργῶν νὰ ἐπιβληθῇ ὡς τυπικὸν πρὸς τὸ ἀπολυτρίμιον τοῦ διὰ τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος Ν. Δ. ὁρισμένου Γυμνασίου.

Τὸ Λύκειον.

Ἄρθρον 10.

1. Τὸ Λύκειον προορίζεται νὰ προσφέρῃ κλινικὴν ἐγκύκλιον μόρφωσιν εἰς τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι θὰ προωθῶνται εἰς ἑκατέρωθεν ἐπαγγέλματα ἢ εἰς θέσεις (δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ἱερουργῶν) ἀπαιτούσας πρὸς τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, καθὼς καὶ νὰ προετοιμαζοῦν τοὺς μέλλοντας νὰ ἐκπαιδευθῶν εἰς ἀνωτέρας Σχολὰς. Εἰς τὸ Λύκειον οἱ μαθηταὶ πρέπει:
 - α) Νὰ ἐκπαιδευθῶν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸν ρόλον τῆς ὀρθοδόξου εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.
 - β) Νὰ ἐκπαιδευθῶν τὴν προσωπικότητά τινος διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας (κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸ πρῶτον τῶν) καὶ νὰ ἐκπαιδευθῶν τὴν ἑξίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Χριστιανικῆς γραμματικῆς καὶ Τεχνῆς.
 - γ) Νὰ μελετήσῃ ἱστορικῶς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικὴν τῶν μέσων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τὰς μεγάλους μορφὰς τῆς συμματικῆς ἱστορίας τῆς περιόδου τούτης.
 - δ) Νὰ γνωρίσῃ πληρότερον καὶ ἐμπνευστικότερον τὴν δομὴν καὶ τοὺς νόμους τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἐκπαιδευθῶν τὴν καλλιτέραν πρὸς αὐτὸν προσηγορίαν.
2. Τὰ διδασκόμενα εἰς τὸ Λύκειον μαθήματα εἰναι: Ὀρθογραφικὰ, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Γραμματεία, Νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραμματεία, Σένη γλῶσσα (Ἀγγλικά ἢ Γαλλικά), Γενικὴ Ἱστορία καὶ Ἱστορία τοῦ Πολιτεύματος, Μαθηματικὰ καὶ Κοσμογραφία, Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι, Στοιχεῖα Φιλοσοφίας (εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, λογικὴ καὶ μεθοδολογία τῶν ἐπιστημῶν) καὶ Ψυχολογίας, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν, Στοιχεῖα τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος καὶ τοῦ Δικαίου, Στοιχεῖα Οἰκονομικῆς Ὑποστάσεως, Ὑγιανὴ καὶ Γυμναστικὴ, Ὁλολόγιον Νοσηλευτικῆς, Παιδαγωγικῆς καὶ Οἰκονομικῆς Οἰκονομίας διὰ τὰς μαθητῶν. Βασικὰ μαθήματα θεωροῦνται: Τὰ Ἀρχαία Ἑλληνικά, τὰ Νέα Ἑλληνικά, τὰ Μαθηματικά, τὰ Φυσικά, ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Σένη γλῶσσα.
3. Ὁ εἶδος τοῦ Λυκαίου εἶναι κατὰ τοὺς παιδαγωγικοὺς σκοποὺς καὶ τὸ πρόγραμμα μαθημάτων, ἐνίοτε, καταρτιζόμενης τῆς διακρίσεως μετὰ τὸ Γυμνάσιον θεωρητικῆς κατωδύσεως (κλασσικῶν) καὶ Γυμνασίου πρακτικῆς κατωδύσεως (Πρακτικῶν Λυκαίων).

4. Τὸ Ἀναλυτικὸν καὶ Ὁλολόγιον πρόγραμμα τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Λυκαίου περιέχει ὡς διδασκαλίας κοινὰς δι' ἑαυτὸς τοὺς μαθητὰς τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ ὡς διδασκαλίας ἡ μαθήματα κατ' ἐπιλογὴν τῶν μαθητῶν. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς διαμορφῶνται δύο κύριοι σταθμοὶ, τὸ πρῶτον καὶ ἐννοητικὸν τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ, τὸ δεύτερον καὶ ἐννοητικὸν τὰ μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ μαθήματα. Οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τῆς Β' τάξεως τοῦ Λυκαίου παρεκτινάζονται ὑποχρεωτικῶς τὴν εἰς τὸν ἑξῆς κύκλον μαθημάτων, κατ' ἐννοητικὴν ἐπιτροπείαν τῆς κατὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν τὴν σχολικὴν ἐπιλογῆς ἐπιτροπείας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἑξῆς κύκλον εἰς τοὺς μετασφῆρας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἑξῆς κύκλον εἰς τὴν Γ' τάξιν τοῦ Λυκαίου ἢ καὶ εἰς τὴν Β' διὰ τοὺς ἀπορριπτόμενους.

(Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης έχουντες διαιτεί υπηρεσίαν εκπαιδευτικού.

2) Διὰ τὴν θέσιν Γενικοῦ 'Επιθεωρητοῦ Δευτεροβάθμιου (Μέσης) 'Εκπαίδευσης λειτουργοῦ Μίσης 'Εκπαίδευσης τοῦ οὐκείου κλάδου καὶ εἰδικότητος κακτῆναι τὸν βαθμὸν τοῦ Γραμματέως ἢ τοῦ βοηθοῦ Γραμματέως, ἐφ' ὅσον οἱ τελευταῖοι ἔχουν διδακτορικὴν πτυχὴν ἢ σπουδὰς εἰς τὸ ἐξωτερικὴν ἢ διὰ πανεπιστημιακὰ πτυχία συγγενῶν ἐπιστημῶν.

α) Διὰ τὴν θέσιν Νομαρχιακοῦ 'Επιθεωρητοῦ Σωματικῆς 'Αγωγῆς Πρωτοβάθμιου καθορίζεται τῆς Σωματικῆς 'Αγωγῆς καὶ ἀνω.

στ) Διὰ τὴν θέσιν Γενικοῦ 'Επιθεωρητοῦ Σωματικῆς 'Αγωγῆς οἱ κακτῆναι τὸν βαθμὸν τοῦ 'Επιθεωρητοῦ Σωματικῆς 'Αγωγῆς καὶ ἀνω.

3) Ἀνάστητον ὅσον ἡλικίας πρὸς διορισμὸν εἰς θέσεις 'Επιθεωρητῶν Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης καὶ Νομαρχιακῶν 'Επιθεωρητῶν Σωματικῆς 'Αγωγῆς ὁρίζεται τὸ 50ὸν ἔτος. Εἰς θέσεις δὲ Γενικῶν 'Επιθεωρητῶν Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους), Δευτεροβάθμιου (Μέσης) 'Εκπαίδευσης καὶ Σωματικῆς 'Αγωγῆς ὁρίζεται τὸ 55ον ἔτος. Κατὰ τὴν πρώτῃν τριετίαν ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ παρόντος τὰ ἀνωτέρω ἔτη ἡλικίας αὐξάνονται κατὰ πάντα τὴν ἀντιστοιχίαν.

3. Οἱ διοριζόμενοι 'Επιθεωρηταὶ καὶ Γενικοὶ 'Επιθεωρηταὶ Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης καὶ Γενικοὶ 'Επιθεωρηταὶ Δευτεροβάθμιου (Μέσης) 'Εκπαίδευσης πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων των ἐκπαιδεύονται ἐπὶ τριμήν εἰς εἰδικὴν μαθήματα τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης παραλαμβάνονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀποσπασμοῦ καὶ ὑποτροφίας παρὰ τοῦ Ἰεραρχικοῦ Κρατικῶν Ὑποτροφιῶν, ἢ, ἐν ἑλλείψει αὐτοῦ, ἐπισκεφθεὶς σχολεῖα καὶ παιδαγωγικά κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

4. Ἡ ἀρξομένη καὶ μὴ ἀσκημένη διδασκαλία τῆς διὰ διαγωνισμοῦ πληρώσεως θέσεων 'Επιθεωρητῶν Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης διακρίνεται. Οἱ μετασπέντες εἰς τὴν διαγωνισμὸν νεῶτον δημοδιδασκαλίας, οἱ ἐπισπέντες εἰς προγενέστερον διαγωνισμὸν καὶ μὴ διορισθέντες δι' αἰσθητικῶν λόγων ὡς καὶ οἱ παραινούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου Σημειώου ἐν ἔτει 1964 θεωροῦνται κατέχοντες τὰ προκείμενα καὶ τὴν ἡμίαν ἡλικίαν, ἢ, ἐν ἑλλείψει αὐτοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 18 τοῦ παρόντος Ν. Δ. Σημειώου 'Επιλοτῆς διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου Πίνακος 'Επιλοτῆς προτιμώμενοι ἐπὶ ἵσκι ὅροις.

Ἄρθρον 20.

1. Πιρύνονται (5) κέντα θέσεις 'Επιθεωρητῶν τοῦ κλάδου 5 τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ Ν. Δ. 3379/1955 ἐπὶ βαθμῶ Γραμματέως, ἢτοι μίς (1) θέσις τῆς Ἀγγλικῆς Γλώσσης, μίς (1) τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης, μίς (1) τῶν Τεχνικῶν, μίς (1) τῆς Μουσικῆς καὶ μίς (1) τῶν Οἰκονομικῶν.

2. Τὰ προκείμενα καὶ ὁ τρόπος ἐπιλογῆς καὶ διορισμοῦ, ἢ περαιτέρω ἐξέλιξις, ἢ ἔργα καὶ αἱ ἀρμοδιότητες αὐτῶν καὶ πάντα ἑτέρα λεπτομέρεια καθορίζονται διὰ Βασιλικῶν Διαταγμάτων ἐκδομένων προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

3. Κατὰ τὴν πρώτῃν ἐφαρμογὴν τοῦ παρόντος Ν. Δ. καὶ μέχρι τῆς ὁριστικῆς πληρώσεως τῶν οὐκείων θέσεων καθορίζονται 'Επιθεωρητῶν τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Γαλλικῆς Γλώσσης ὡς ἀναφέρονται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων εἰς ἀποσπασμένους ἐκ τῆς κυρίας τῶν θέσεων ἐκπαιδευτικοὺς ἐν ἐνεργείᾳ ἀνέκοντες εἰς τὸν Παιδαγωγικὸν Κλάδον (ἄρθρον 2 Ν. Δ. 3379/1955) ἢ εἰς τὸν Κλάδον 3 (ἄρθρον 4 Ν. Δ. 3379/1955), καὶ κατέχοντες ἀσκήσεως τὴν ἀντιστοιχὴν γλῶσσαν καὶ ἀποδίδειν μαθησκασμένης εἰς Ἀνώτετα Ἰεράματα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

4. Ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις προκλήσεως ὡς καὶ προκείμενων ὡς ἀνω ἐπὶ μίαν πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ παρόντος νὰ ἀνατίθενται καθήκοντα 'Επιθεωρητοῦ κατὰ τὰς περιπτώσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου καὶ εἰς

ἐκπαιδευτικοὺς μὴ διατελοῦντας ἐν ἐνεργείᾳ. Τὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν αὐτῶν προκλήσεως καθορίζονται διὰ κοινοῦς ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν.

5. Αἱ ἐκπαιδευτικαὶ περιφέρειαι καὶ αἱ ὀργανικαὶ θέσεις τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης ὁρίζονται εἰς 200, τῶν δὲ Γενικῶν 'Επιθεωρητῶν τῆς Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης εἰς 15.

6. Αἱ θέσεις τῶν Γενικῶν 'Επιθεωρητῶν τῆς Δευτεροβάθμιου (Μέσης) 'Εκπαίδευσης τοῦ κλάδου 3 τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ Ν. Δ. 3379/1955 ὁρίζονται εἰς 60.

7. Διὰ Βασιλικῶν Διαταγμάτων ἐκδομένων προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καθορίζονται τὰ ἀρῶντα εἰς τὰς περιφέρειας, τὰς ἔργα, τὴν κατ'εἰδικότητα κατανομήν καὶ τὰς ἀρμοδιότητας τῶν Γενικῶν 'Επιθεωρητῶν Δευτεροβάθμιου (Μέσης) καὶ Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης καὶ τῶν 'Επιθεωρητῶν τῆς Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης.

8. Διὰ Βασιλικῶν Διαταγμάτων ἐκδομένων προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν δύνανται νὰ αἰζηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀργανικῶν θέσεων τῶν Γενικῶν 'Επιθεωρητῶν καὶ 'Επιθεωρητῶν Δευτεροβάθμιου (Μέσης) καὶ Πρωτοβάθμιου (Στοιχειώδους) 'Εκπαίδευσης.

Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον.

Ἄρθρον 21.

1. Ἰρύεται Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον ἐν Ἀθήναις. Τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον εἶναι δημοσία ὑπηρεσία, ὑπαγόμενη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

2. Ἔργα τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου εἶναι:

α) Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν.

β) Ἡ μετεκπαιδευτικὴ τὴν διδακτικῶν στελεχῶν τῶν σχολείων παντὸς τύπου, καὶ

γ) Ἡ καθοδήγησις τοῦ ἐπιστημικοῦ προσωπικοῦ τῆς 'Εκπαίδευσης εἰς τὴν ὁρμήν ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του. Εἰδικότερον:

Α. Ἡ συγκέντρωσις στοιχείων καὶ κατάρτισις μελετῶν:

α) Πρὸς καθορισμὸν τῆς διδακτικῆς ὁλῆς εἰς τὸ παντὸς τύπου σχολεῖα.

β) Πρὸς ἐξασκήσεως τῶν προφορικῶν μαθηδῶν διδακτικῆς ἐργασίας καὶ ἀγωγῆς καθόλου.

γ) Πρὸς ὁρθολογικὴν ὁργάνωσιν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐν γένει λειτουργίας τῶν σχολείων.

Β. Ἡ ὁργάνωσις μαθημάτων, ἀσκήσεων, συζητήσεων καὶ συνεδρίων:

α) Πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς στάσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν.

β) Πρὸς ἐνημέρωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν νεωτέρων τάσεων καὶ μεθόδων τῆς σχολικῆς ἐργασίας.

γ) Πρὸς καθοδήγησιν αὐτῶν εἰς τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς τῶν σχολικῶν ζητημάτων.

Γ. Ἡ καθοδήγησις τῶν περιφερειακῶν ὁργάνων τῆς διοικήσεως τῆς ἐκπαίδευσης πρὸς τὸν σκοπὸν:

α) Νὰ σταθάζουν μὴ ἀκρίβειαν τῆς ἀνάγκης τῶν σχολείων καὶ νὰ ἐξασκήσουν τὸν καταλλήλῃν τρόπον ἱκανοποίησιν αὐτῶν.

β) Νὰ ἐλέγχουν καὶ κρίνουν ὁρθῶς τὰς ἱκανότητας καὶ τὰς ἐπιδόσεις διδασκόντων καὶ διδασκόμενων.

γ) Νὰ γίνων ὅχι μόνον δέξιαι Περιεχόμενοι ἐκπαιδευτικῶν ὑπαλλήλων, ἀλλὰ καὶ φορεῖς πολιτισμοῦ εἰς τὸν τομέα τῆς δραστηριότητός των.

3. Τὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἔργων τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου καθορίζονται διὰ Βασ. Διατάγματος ἐκδομένου ἐπὶ προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

4. Τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν προσωπικὸν τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, ἀποτελεῖται ἐκ Σημειώων, Παρά-

Παράρτημα 10

25/6/2016

«Αγώνες και αγώνες για την παιδεία» και η εγκύκλιος 1010/1965

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΝ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρόεδρος Κυβερνήσεως και Υπουργός Εθν. Παιδείας και Θρησκευμάτων

Αρμό. Επιτ. Πρωτ. 1010

Επιτελικόν

Εν Αθήναις τη 11 Μαρτίου 1965

ΠΡΟΣ

Τους Γενικούς Επιθεωρητές

Μεσης Εκπαίδευσης

Παραγγέλλεται, ότι η Κομμουνιστική Ηγεσία Λαμπράκη καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες προετοιμασίας Μαθητών Γυμνασίων. Βεβαίως εφ' όσον διεπιστώθη ποσοστόν 12% σπουδών της Ε.Δ.Α. κατά τις τελευταίας εκλογάς ενόησαν είναι ότι θα υπάρχουν και μαθηταί εμπλεκόμενοι από τις οικονομικές των με αρακτηρήν ιδεολογίας. Και αυτούς, βεβαίως, κατά πρώτον λόγον, θα χρησιμοποιήσῃ η κομμουνιστική τροπ αγάνδα προς προσηλυτισμόν των Νέων. Εφιστάται, δια τούτο και πάλιν, την προσοχήν όλων των Καθηγητῶν των Γυμνασίων και τους καλεῖται, υπενθύνους δια τούτον, σκληρῇ δραστηριότητι της Ηγεσίας Λαμπράκη. Ο Κομμουνισμός εἶναι κινδύνος καὶ τῶν Ἑθνικῶν καὶ τῆς Δημοκρατίας. Καὶ τούτο πρέπει νὰ καταστεί συνέπεια τῆς Νέας Γενεᾶς. Ὁ Ἑθνικός φρονητισμός, καθὼς καὶ ἡ ἠθική καὶ πολιτική αγωγή των μαθητῶν είναι ἡ πρώτη ἀποστολή τοῦ Διδασκάλου. Καὶ ἐκ αὐτῆς ἀρτίζουν νὰ ἐπιδοθούν. Ταῖς ἰδικὰς μὲς ἰδανικά είναι ταῖς ἰδανικά τοῦ Ἑλληνιστικοῦ Πολιτισμοῦ. Εὐθυμία (Ἑθνική καὶ Πολιτική) καὶ Δικαιοσύνη. Ἀγάπη καὶ θυσία. Αὐτὰ εἶναι τὰ φρονήματα μὲς καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ Νέα Γενεά. Ἑλλάς καὶ Δημοκρατία, Ἀληθὴς Δημοκρατία. Πᾶσα ἐκπατὴς πρέπει νὰ κολάζεται αὐστηρότατα. Καὶ ἐν συμφῇ νὰ υπάρχουν διδασκαλαί, σφαιρικοί, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κίς ἀσχηματιστοί, ἢ ἀντιθέτως τὴν κομμουνιστικὴν προπαγάνδα νὰ ἔχουν θέσιν ἐς τὴν ἑκπαίδευσιν. Ὅσοι πιστεύουν ἐς ταῖς ἰδεολογίας των, νὰ ὑπερασπίζωνται. Καὶ τὴν ὑπεράσπασιν των ἰδανικῶν μας καὶ τὴν ἐμπνευσιν τῆς Νέας Γενεᾶς ἔχει ἀναθέσει ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία ἐς τὸν εκπαιδευτικὸν κόσμον. Γνωρίζω, ὅτι ἔχουν μέχρι τοῦδε ἐκδοθῇ ἀπὸ τοῦ Υπουργείου Παιδείας πολλοὶ σχετικοὶ ἐγκύκλιοι. Ἀλλὰ ἐπὶ εὐδαίμονα, λόγω τῆς μεγάλης ἀσφαρότητας τῶν θεμάτων, νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ ἐν παρόντων μεθ' ὑμῶν. Παρακαλῶ, ὅπως ἐς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς ὑποβάλλητε (Υπουργεῖον Παιδείας, Γραφεῖον Υπουργοῦ – Επιτελικὴς σχετικῇ ἐκθεσιν, διχῆται καὶ διαβιβάζετε πρὸς ἀπαντὰς, διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους, τοὺς ἐγκαρδίους χαρακτηρισμοὺς μου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1969

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΑΔΟΥ
218

Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 702

Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντες υπ' όψει α) το άρθρον 12 του Α. Ν. 129)1967 «περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως κ.λ.π.», β) τὰς υπ' αριθ. 51, 66, 96, 102 έτους 1968 και 18, 22, 30, 34, 36 έτους 1969 πράξεις του 'Ανωτάτου Γνωμοδοτικού Συμβουλίου 'Εκπαιδεύσεως (Α.Γ.Σ.Ε.) και γ) την υπ' αριθ. 758)69 γνωμοδότησιν του Συμβουλίου τής 'Επικρατείας, προτάσει του 'Ημετέρου επί τής 'Εθνικής Παιδείας και 'Θρησκευμάτων 'Υπουργού, άπεφασίσαμεν και διατάσσομεν:

Το ωρολόγιον και αναλυτικόν πρόγραμμα των μαθημάτων εν τῷ Δημοτικῷ Σχολείῳ καθορίζεται ἀπὸ τοῦ ἐπομένου σχολικοῦ έτους 1969—1970 ὡς ἐξής:

Άρθρον 1.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἶναι:

α) Νά ἐνσταλάξῃ καὶ ἐμπέδωσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ

Άρθρον 2.

τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν 'Ελληνικὴν πατρίδα, τὴν ὁρθόδοξον χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὴν ἠθικὴν ζωὴν.

β) Νά ἀποκτήσωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν ὁρθεὴν θεώρησιν τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦς κόσμου, ἀνάλογον πρὸς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν.

γ) Νά ἐπιτύχωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν ὁμαλὴν προσαρμογὴν των εἰς τὸ σχολικὸν περιβάλλον, νά ἀντιληφθῶσι τὴν δέσμευσιν τοῦ ἀτόμου εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ νά καταστήσωσιν ἱκανοὶ διὰ τὴν συμμετοχὴν των εἰς ὁμαδικῶς ἐκτελουμένην ἐργασίαν καὶ ὁμαδικὴν ἐν τῷ σχολείῳ δραστηριότητα.

δ) Νά καταστήσωσιν ἱκανοὶ πρὸς διάκρισιν μεταξὺ παιγνιδίου ἐνασχολήσεως καὶ ἀναλήψεως ἐργασίας πρὸς πραγματοποίησιν καθωρισμένου σκοποῦ.

ε) Νά ἀποκτήσωσι καλὰς συνηθείας καὶ ἱδίαι ἐπιμελείας, εὐπρεποῦς συμπεριφορὰς καὶ κοινωνικότητας.

στ) Νά ἀναπτύξωσι τὴν ἐκφραστικὴν γλωσσικὴν των ἱκανότητα, γραπτὴν καὶ προφορικὴν.

ζ) Νά ἀποκτήσωσι τὰς ἱκανότητας ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ λογισμοῦ δι' ἀπλῶν ἀριθμητικῶν πράξεων.

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΩΡΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Α'. 1/ΘΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Ώραι διδ/ρίας κατὰ τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1.	Θρησκευτικά	2	2	2	3		2
2.	'Ελληνική γλώσσα	6	6	6	6	7	7
3.	'Ιστορία	—	—	2	2	2	2
4.	Σπουδή τοῦ περιβάλλοντος	4	—	—	—	—	—
5.	Φυσικὰ καὶ Χημεία μετὰ στοιχείων ὑγιεινῆς	—	—	2	4	4	2
6.	Γεωγραφία	—	—	2	2	2	2
7.	'Αριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία	2	2	3	3	3	2
8.	'Αγωγή τοῦ πολίτου	—	—	—	1	1	2
9.	Τεχνικά	Σιωπηραὶ ἐργασίαι					
10.	Μουσικὴ	2	—	—	2	—	—
11.	Γυμναστικὴ	3	—	—	2	—	—
Ώραι διδασκαλίας ἐν ὅλῳ		36 1/2					

Β'. 2/ΘΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Ώραι διδ/ρίας κατὰ τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1.	Θρησκευτικά	2	2	2	3		2
2.	'Ελληνική γλώσσα	6	6	7	8	8	8
3.	'Ιστορία	—	—	2	2	2	2
4.	Σπουδὴ τοῦ περιβάλλοντος	5	—	—	—	—	—
5.	Φυσικὰ καὶ Χημεία μετὰ στοιχείων ὑγιεινῆς	—	2	2	2	5	2
6.	Γεωγραφία	—	2	2	2	2	2
7.	'Αριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία	3	3	3	3	3	3
8.	'Αγωγή τοῦ πολίτου	—	—	—	—	4	2
9.	Τεχνικά	Σιωπηραὶ ἐργασίαι					
10.	Μουσικὴ	3	—	—	3	—	—
11.	Γυμναστικὴ	3	—	—	3	—	—
Ώραι διδ/ρίας κατὰ τμήματα		34					

1528

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ)

Γ. ΣΦΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Όροι διδ/λίας κατά τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1. Θρησκευτικά		$\frac{2}{2}$		2		3	
2. Έλληνική γλώσσα	8	8	$\frac{9}{2}$	$\frac{9}{2}$		9	
3. Ιστορία		-		2		2	
4. Σπουδή του περιβάλλοντος	3		-				
5. Φυσικά και Χημεία μετά στοιχείαν δυσκολίας		-		3		4	
6. Γεωγραφία		-		2		2	
7. Αριθμητική και Γεωμετρία	$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	3	3	$\frac{5}{2}$	$\frac{5}{2}$	
8. Άγωγή του πολίτου		-		-		1	
9. Τεχνικά	$\frac{6}{2}$		4			8	
10. Μουσική	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$			$\frac{4}{2}$	
11. Γυμναστική	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$			$\frac{4}{2}$	
Όροι διδ/λίας κατά τμήματα		30		33		38	

Δ. ΣΦΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Όροι διδ/λίας κατά τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1. Θρησκευτικά		$\frac{2}{2}$		2	2	3	
2. Έλληνική γλώσσα	8	8	9	10		9	
3. Ιστορία		-		2	2	3	
4. Σπουδή του περιβάλλοντος	3		-				
5. Φυσικά και Χημεία μετά στοιχείαν δυσκολίας		-		3	3	4	
6. Γεωγραφία		-		3	3	2	
7. Αριθμητική και Γεωμετρία	$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	3	3	$\frac{5}{2}$	$\frac{5}{2}$	
8. Άγωγή του πολίτου		-		-		1	
9. Τεχνικά	$\frac{6}{2}$		4	4		3	
10. Μουσική	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$	
11. Γυμναστική	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$	
Όροι διδ/λίας εν όλω		30	30	31		33	

Η. ΣΦΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Όροι διδ/λίας κατά τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1. Θρησκευτικά		$\frac{2}{2}$	2	2	3	3	
2. Έλληνική γλώσσα	8	8	9	10	9	9	
3. Ιστορία		-		2	2	2	
4. Σπουδή του περιβάλλοντος	3		-				
5. Φυσικά και Χημεία μετά στοιχείαν δυσκολίας		-		3	3	4	
6. Γεωγραφία		-		3	3	2	
7. Αριθμητική και Γεωμετρία	$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	3	3	5	5	
8. Άγωγή του πολίτου		-		-		1	
9. Τεχνικά	$\frac{6}{2}$		4	4	4	3	
10. Μουσική	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	
11. Γυμναστική	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	
Όροι διδ/λίας εν όλω		30	30	31	33	35	

ΣΤ. ΣΦΕΣΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

α/α	Μαθήματα	Όροι διδ/λίας κατά τάξεις					
		Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1. Θρησκευτικά		2	2	2	2	3	3
2. Έλληνική γλώσσα	9	9	10	10	9	9	
3. Ιστορία		-		2	2	2	2
4. Σπουδή του περιβάλλοντος	4	6	-	-	-	-	
5. Φυσικά και Χημεία μετά στοιχείαν δυσκολίας		-		3	3	4	4
6. Γεωγραφία		-		3	3	2	2
7. Αριθμητική και Γεωμετρία	3	3	4	4	5	5	
8. Άγωγή του πολίτου		-		-		-	1
9. Τεχνικά	$\frac{6}{2}$	$\frac{6}{2}$	4	4	4	3	
10. Μουσική	$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	
11. Γυμναστική	$\frac{3}{2}$	$\frac{3}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	
Όροι διδ/λίας εν όλω		34	26	32	33	33	33

Παρατηρήσεις:

Μετά την διδασκαλίαν έκαστου μαθήματος δέον να επακολουθή, ως εφαρμογή, συζητήσεις και ερωσεις στοιχείων και φαινομένων από την φύσιν και την ζωή, όσα δέ και αξιολογήσας και χρησιμοποιήσας τούτων διά την ζωήν.

Ζ'. ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ**1. Σκοπός:**

Διά της διδασκαλίας του μαθήματος της Αγωγής του Πολίτου επιδιώκεται η εισαγωγή του μαθητού, εις την σύγχρονον οργανωμένην Έλληνικήν κοινωνίαν διά της συνειδητοποιήσεως, κατά τὸ δυνατόν, τῶν δικαιωμάτων και τῶν καθηκόντων αὐτοῦ εἰς τὴν κοινότητα τῆς οἰκογενείας, τοῦ σχολείου, τοῦ ἐπαγγέλματος, τοῦ Κράτους και τῆς Ἐκκλησίας με ἀπώτερον σκοπὸν νὰ ἀναδειχθῇ οὗτος εἰς καλὸν Ἕλληνα πολίτην καὶ χριστιανόν.

2. Διδακτέα ὕλη.**ΣΤ'. ΤΑΞΙΣ**

α) Εἰσαγωγή: Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον και ὡς κοινωνικὸν ὄν. Ἡ ἔννοια τῆς κοινότητος και διάκρισις αὐτῆς εἰς φυσικὴν και πολιτιστικὴν. Ἡ ἀγωγή ὡς προσπάθεια ἐντάξεως τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινότητα. Οἰκογένεια, γειτονία, συναισθήματα. Χωρίον, κοινότητα, πόλις. Κράτος, Ἔθνος, Ἐκκλησία. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινότητα.

β) Ἡ Οἰκογένεια ὡς φυσικὴ κοινότης και κύτταρον τῆς Κοινωνίας. Ἡ καλλιέργεια και ἡ ἀνάπτυξις τῶν γνησίων ἀνθρωπίνων σχέσεων εἰς τὴν οἰκογένειαν. Γονεῖς — τέκνα, μήτηρ — τέκνον, πατήρ — τέκνον, πάππος — μᾶμη, ἀδελφοί, συγγενεῖς. Ἑλληνικά οἰκογενειακά ἥθη και ἔθιμα.

γ) Τὸ σχολεῖον ὡς πολιτιστικὴ κοινότης και διάμεσος μεταξὺ οἰκογενείας και ἐπαγγέλματος. Ἡ καλλιέργεια και ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων εἰς τὸ σχολεῖον, τῇ βοτῆει και τῶν ἄλλων φρονηματοστικῶν μαθημάτων, εἰς τὸ σχῆμα: Διδάσκαλος — μαθητῆς, μαθητῆς — συμμαθητῆς, μαθητῆς — τάξις, τάξις — τάξεις, παιγνίδι — ἐργασία, δικαίωμα — καθήκον, σεβασμός — αὐτοσεβασμός, οἰκογένεια — σχολεῖον.

δ) Τὸ ἐπάγγελμα ὡς πολιτιστικὴ κοινότης παραγωγῆς και ὑπηρεσίας. Τὸ ἐπάγγελμα ὡς μέσον ἱκανοποιήσεως ὁλικῶν και πνευματικῶν ἀναγκῶν, ὡς μέσον ἡθικοποιήσεως και κοινωνικοποιήσεως. Μέλτη και ἀνάσεις τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐπαγγελματικὴ και τεχνικὴ ἐκπαίδεξις. Ἑθνικοὶ εὐεργεταί.

ε) Τὸ Κράτος ὡς ὁργανωμένη κοινωνία.

Χώρα, Λαός, Κράτος, Ἔθνος. Ἡ Ἑλληνικὴ πατρίς και τὰ ἐθνικά σύμβολα. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Τὸ Νεο-Ἑλληνικὸν Κράτος. Ὁ Ἑλληνισμός ὡς εὐρύτερα ἔννοια. Κράτος και πολιτεία. Φασισμός, κομμουνισμός, δημοκρατία. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα. Τὰ πολιτικά κόμματα. Οἱ θεμελιώδεις θεσμοὶ τοῦ συγχρόνου Ἑλληνικοῦ Κράτους:

Σύνταγμα. Ἀνώτατος Ἀρχὼν, Νομοθετικὴ και Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Κυβέρνησις, Δίκαιον, Δικαιοσύνη, Στρατός, Σώματα Ἀσφαλείας. Παιδεία, Κρατικὸς μηχανισμός, Ἑγεία, Κοινωνικὴ Πρόνοια, Συγκοινωνία, Ναυτιλία, Οἰκονομία, Ἐργασία, Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις. Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε. κ.λ.π. Τοπικὴ αὐτοδιοίκησις, Δήμος, Κοινότης. Συνεταιρισμοὶ κ.τ.λ. Κράτος και πολίτης. Δικαιώματα και ὑποχρεώσεις τοῦ πολίτου. Ἀτομικαὶ ἐλευθερίαι. Τάξεις, ἀσφάλεια και εὐημερία. Δημαγωγία και ἀναρχία.

στ) Ἡ Ἐκκλησία ὡς θρησκευτικὸς, ἐθνικὸς και πολιτιστικὸς ὑπερατομικὸς θεσμός.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἐκκλησία και Κράτος.

ζ) Ἡ Κοινωνία: Ἐννοία τῆς Κοινωνίας. Ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἡθῃ και ἔθιμα. Κοινωνικὴ συμπεριφορὰ. Ἐνδομασία, κυκλοφορία κ.τ.λ.

Κανὴ γνώμη: Ἐννοία και διαμρφώσις αὐτῆς. Τύπος, ρα-

διόφωνον, τηλεόρασις, ἀνδρῶνασμα, θέαμα κ.τ.λ. Προκατάβα και νεότης.

Διεθνεῖς σχέσεις. Ν.Α.Τ.Ο., Ε.Ο.Κ. Διεθνὴς Ἐρυθρὸς Σταυρός, Ο.Η.Ε. Ὁ κομμουνισμός ὡς ἐθνικὸς κίνδυνος.

Παρατηρήσεις:

1) Οἱ μαθηταὶ θὰ ἀσκῶνται πρακτικῶς εἰς ἔργα κοινωνικῆς και πολιτικῆς ἀγωγῆς. Καθαριότης, οἰκονομία, σεβασμός κ.τ.λ. θὰ γίνωνται βιώματα αὐτῶν μετὰ σχολαστικότητος.

2) Ἐκτὸς τῆς τακτικῆς ὥρας διδασκαλίας θὰ γίνεται ἀγωγή τοῦ Πολίτου και εἰς πᾶσαν ἄλλην διδομένην εὐκαιρίαν.

3) Τὸ σχολικὸν βιβλίον πρέπει νὰ εἶναι ἀνδρῶνασμα ταπεινόν, δυνάμενον νὰ ἀσκήσῃ διοικητικὰς ἐπιδράσεις.

Η'. ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

(Ἰχνογραφία, Χειροτεχνία, Καλλιγραφία).

Τὸ μάθημα τῆς Καλλιγραφίας δὲν θὰ διδασκῆται ὡς ἰδιαίτερον μάθημα εἰς τὰς τάξεις Γ' και Δ', ἀλλὰ διά τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν εἰς πάσας τὰς γραπτάς ἐργασίας αὐτῶν νὰ ἐκζητῆται ἡ ἀπόκτησις ὑπ' αὐτῶν τῆς ἱκανότητος πρὸς ἀπλήν, εὐανάγνωστον και καλαίσθητον γραφήν.

Διδακτέα ὕλη.**1. Ἰχνογραφία.****Γ' ΤΑΞΙΣ**

Ἰχνογράφησις ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀντικειμένου ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἀνευ βάθους και σκιάς, περὶ ὃν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἄλλων μαθημάτων (προσώφωον οἰκίων, ἐκκλησιῶν και ἄλλων οἰκοδομημάτων, γεφυρῶν, τροχῶν ἀμάξης, φύλλων διαφόρων δένδρων, καρπῶν, ζώων, διαφόρων σκηνῶν τοῦ βίου κ.τ.λ.).

Ἐλευθέρα ἀπὸ μνήμης Ἰχνογράφησις ἀντικειμένων, περὶ ὃν ἐγένετο λόγος κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων μαθημάτων, και χρωματισμός αὐτῶν.

Ἰχνογράφησις ἄλλων ἐγγράμων σχεδίων διὰ συνδυασμοῦ εὐθείας και καμπύλης γραμμῆς.

Δ' ΤΑΞΙΣ

Ἰχνογράφησις, ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἢ ἐξ εἰκόνων, ἀντικειμένων συνθετωτέρων ἀνευ βάθους και σκιάς, ἐξ ἀφορμῆς τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων, στύλων ἀρχαίων ροθμῶν, ὀφίων ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἀρχαίων πλοπλῶν, ἱχθύων, πτηνῶν και ἄλλων ζώων, φύλλων δένδρων, καρπῶν, ἀνθέων, χαρακτηριστικῶν μελῶν τοῦ σώματος διαφόρων ζώων κ.τ.λ. Ἐπίσης και σκηνῶν ἐκ τοῦ βίου, τῶν παραμυθιῶν, τῶν παραδόσεων και τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ὡς σπορὰς, θερισμοῦ, τρυγητοῦ, συγκομιδῆς διαφόρων καρπῶν, ψαρεύματος, κοπῆς ξύλων κ.τ.λ.

Ἰχνογράφησις και διακοσμητικὴ διαφόρων σκηνῶν ἐκ τῶν ἐνοτήτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ὡς και διαφόρων ἔργων λαϊκῆς και ἀρχαίας τέχνης.

Ἐλευθέρα Ἰχνογράφησις θεμάτων ἐκ τῆς διδασκαλίας και τῆς ὅλης σχολικῆς ζωῆς.

Ε' ΤΑΞΙΣ

Ἰχνογράφησις ἐκ τοῦ φυσικοῦ οἰκίων, ἐκκλησιῶν, βιβλίων, ἐδρῶν, ὀργάνων, δένδρων, ἀνθέων, φυτῶν. Ὁρθοτέρα μέτρησις και ἐκτίμησις τῶν ἀναλογικῶν μῆδς καθέτου, ὀριζοντίου και μέτρησις γωνιῶν διὰ τοῦ γωνιομέτρου.

Ἐλευθέρα ἐνὸς ἀντικειμένου. Χρῆσις χρωμάτων και μίξις χρωμάτων π.χ. τὸ πράσινον προέρχεται ἐκ τῆς ἐνώσεως κίτρινου μετὰ κυανοῦ κ.λ.π. Ὑδροχρώματα, χρωστικὰς και χρῆσις αὐτῶν. Πρῶται ἀρχαὶ τῆς σχεδιάσεως ὑπάρχοντος. Μία οἰκία μετ' ἐνὸς δένδρου ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐν ὑπαίθρῳ. Οὐρανός, βουνό, θάλασσα, βαρκούλα. Σκηναὶ ἐκτυλισσόμεναι ἐν ὑπαίθρῳ και ἐν τῇ αὐλῇ εἰς τὴν ἀπλουστάτην ἐκτέλεσιν.

Στοιχειώδεις γνώσεις τῆς προοπτικῆς. Προοπτικὴ ἀπόδο-

Παράρτημα 12

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1976

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
100

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 309

Περί οργάνωσης και διοικήσεως
της Γενικής Εκπαιδεύσεως.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Υψιστάμενοι όμοφώνως μετά της Βουλής, αποφασίσανεν:

Άρθρον 1.

Γενικά.

1. Η Γενική Εκπαίδευσις, Δημοσία και Ίδιωτική, παρέχεται εις τὰ:

- α) Νηπιαγωγεία
- β) Δημοτικά Σχολεία
- γ) Γυμνάσια
- δ) Λύκεια.

2. Η Δημοσία Γενική Εκπαίδευσις παρέχεται δωρεάν, απαγορευομένης πάσης οικονομικής επιβαρύνσεως των μαθητών, των γονέων ή κηδεμόνων αυτών.

3. Τα διδακτικά βιβλία εις τὰ σχολεία της Δημοσίας Γενικής Εκπαιδεύσεως χορηγούνται δωρεάν, αι δὲ ἀνάγκαι λειτουργίας των σχολείων τούτων αντιμετωπίζονται δια κρατικών επιχορηγήσεων πρὸς τὰ Σχολικά Ταμεία.

4. Μαθηταὶ οἰκούντες εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ σχολείου των δύναται νὰ μεταφέρονται δωρεάν εἰς αὐτό.

5. Διὰ κοινῶν αποφάσεων των Ὑπουργῶν Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν καθορίζονται τὰ τῆς ἐφαρμογῆς των διατάξεων των παραγράφων 3 καὶ 4 τοῦ παρόντος ἀρθροῦ. Αἱ ἀναγκαῖσαι πιστώσεις ἐγγράφονται εἰς τὸν Προϋπολογισμὸν Ἑξόδων τοῦ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων.

Άρθρον 2.

Γλώσσα.

1. Γλώσσα διδασκαλίας, ἀντικείμενον διδασκαλίας καὶ γλώσσα των διδακτικῶν βιβλίων εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς

Γενικῆς Εκπαιδεύσεως εἶναι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1976—1977 ἡ Νεοελληνική.

2. Ὡς Νεοελληνική γλῶσσα νοεῖται ἡ διαμορφωθείσα εἰς πανελλήνιον ἐκφραστικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ Ἑθνικοῦ Δημοτικῆ, συντεταγμένη, ἀνευ ἰδιωματισμῶν καὶ ἀκροτήτων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Άρθρον 3.

Βαθμίδ.

Πρώτη βαθμὶς τῆς Γενικῆς Εκπαιδεύσεως εἶναι ἡ Δημοτική Εκπαίδευσις (Δ.Ε.) καὶ παρέχεται διαδοχικῶς εἰς τὰ νηπιαγωγεία καὶ τὰ δημοτικά σχολεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ

Άρθρον 4.

Σκοπὸς — Φοίτησις.

1. Σκοπὸς τοῦ Νηπιαγωγείου εἶναι νὰ συμπληρώσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν οἰκογενειακὴν ἀνατροφὴν διὰ τῆς διδασκαλίας τρόπων ἐκφράσεως καὶ συμπεριφορᾶς καὶ διὰ τῆς καλλιέργειας ἐξέων, διὰ τῶν ὁποίων τὰ νήπια θὰ ἀναπτυχθοῦν σωματικῶς καὶ διανοητικῶς καὶ θὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὸ φυσικὸν καὶ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον των.

2. Τὰ νηπιαγωγεία εἶναι διετούς φοιτήσεως καὶ ἐγγράφονται εἰς αὐτὰ νήπια συμπληροῦντα, τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους ἐγγραφῆς, ἡλικίαν 3 ἐτῶν καὶ 6 μηνῶν, ἀποδεικνυομένην διὰ ληξιαρχικῆς πράξεως γεννήσεως.

3. Ἡ φοίτησις εἰς τὰ νηπιαγωγεία δύναται νὰ καταστῇ ὑποχρεωτικὴ εἰς περιοχὰς τῆς Χώρας ὁριζομένης ἐκάστοτε διὰ Πρ. Δ/των, ἐκτιθεμένων προτάσει των Ὑπουργῶν Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 12 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
347

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1034

*Άρθρο 3.

Περί των διδασκόμενων μαθημάτων και του 'Αναλυτικού και 'Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου.

*Αναλυτικό Πρόγραμμα Μαθημάτων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

*Έχοντας υπόψη :

1. ΣΚΟΠΟΣ:

1. Τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Ν. 309/1976 «περί ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῆς Γενικῆς Ἐκπαιδεύσεως».

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρησκευτικῶν εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Ὁρησκευτικοῦ συναισθήματος τῶν μαθητῶν, ἡ ἐδραίωση τῆς πίστεως στὴ Χριστιανικὴ Ὁρησκεία καὶ ἡ ἐνίσχυση τῆς ἐνεργητικῆς συμμετοχῆς τους στὴ Ὁρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας.

2. Τὴ γνωμάτευση τοῦ Κ.Ε.Μ.Ε. ἀριθ. 54/1977.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΓΛΗ:

3. Τὴ γνωμάτευση τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας ἀριθ. 912/1977 με πρόταση τοῦ Ἰπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων, ἀποφασίζουμε :

Α' καὶ Β' ΤΑΞΕΙΣ:

*Άρθρο 1.

Σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

«Σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἶναι νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν τῆς πρώτης σχολικῆς ἡλικίας, ἥτοι νὰ πλουτίσῃ τὰς ἐμπειρίας των, νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς των ἱκανότητες, νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν γνώσιν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου, νὰ καλλιεργήσῃ τὴν παρατηρητικότητά, τὸν στοχασμὸν καὶ τὴν εὐαισθησίαν των, νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν ἠθικὴν των συνείδησιν καὶ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς Ὁρησκευτικῆς, ἐθνικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς αὐτῶν» (ἄρθρον 11 Ν. 309/1976).

1. Προσευχῆς : Πρὶν ἀρχίσουν τὰ μαθήματα. Μετὰ τὴ λήξιν τῶν μαθημάτων. Πρωινή προσευχή. Βραδυνή προσευχή. Πρὶν ἀπὸ τὸ φαγητό. Μετὰ τὸ φαγητό. Γιά τοὺς γονεῖς κ.τ.λ. Γιά τὸν ἀσθενὴ συμμαθητὴ.

*Ἄλλες προσευχῆς τῶν μαθητῶν αὐτοσχέδιες με τὴν εὐκαιρία σοβαρῶν γεγονότων.

2. Ποιήματα καὶ τραγούδια Ὁρησκευτικὰ σχετικὰ με τὴν ὅλη Ὁρησκευτικὴ ζωὴ καὶ τὰ διάφορα γεγονότα ποὺ διδάσκονται εὐκαιριακὰ.

3. Διδασκαλίαι ἀπλῆς με τὴν εὐκαιρία τῶν μεγάλων Ὁρησκευτικῶν ἐορτῶν :

Γέννηση τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ Βάπτισή του, Κυριακὴ τῶν Βαλῶν, Πάσχα καὶ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἅγιοι, με ἀφορμὴ τίς τοπικὰς ἐορτὰς καὶ ἄλλα Ὁρησκευτικὰ γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις.

4. Σχολικὰς Ὁρησκευτικὰς ἐορτὰς, ἐκκλησιασμοὺς, ἐπισκέψεις σὲ ἐξωσχολία, συμμετοχὴ σὲ φιλανθρωπικὰς ἐκδηλώσεις τῆς τάξεως.

Γ' ΤΑΞΗ:

Α' Ἱστορίαι ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκην :

α) Ἡ ἱστορία πρὶν ἀπὸ τοὺς Πατριάρχες.

1. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον.

2. Ὁ παράδεισος, ἡ παρακοὴ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἡ ἐξώσῃ τους ἀπὸ τὸν παράδεισον.

3. Ὁ κατακλυσμὸς καὶ ὁ Πύργος τῆς Βαβέλ.

β) Οἱ Πατριάρχες : 1. Ὁ Ἀβραάμ, 2) Ὁ Ἰσαάκ, 3) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ.

γ) Ἡ ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ :

1. Ὁ Μωϋσῆς: Κλήση γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ λαοῦ του. Ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἡ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας, ἡ ζωὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴν ἐρημο καὶ ἡ Νομοθεσία.

2. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ.

*Άρθρο 2.

Διδασκόμενα μαθήματα.

Τὰ διδασκόμενα στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο μαθήματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

- α) Ὁρησκευτικὰ.
- β) Ἑλληνικὴ γλῶσσα.
- γ) Ἱστορία.
- δ) Σπουδὴ τοῦ περιβάλλοντος.
- ε) Φυσικὰ καὶ Χημεία.
- στ) Γεωγραφία.
- ζ) Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία.
- η) Ἀγωγή τοῦ Πολίτη.
- θ) Τεχνικὰ.
- ι) Μουσικὴ Ἀγωγή.
- ια) Φυσικὴ Ἀγωγή.

2. Αισθητοποίηση, έννοια, γραφή, άπαγγελία και σειρά τάξεως των αριθμών 1-1000, ανάλυση και σύνθεσή τους σε εκατοντάδες, δεκάδες και μονάδες.
3. Πρόσθεση, αφαίρεση μέχρι και τριψήφιων αριθμών και εκτέλεση της δοκιμής τους.
4. Πολλαπλασιασμός μέχρι και διψήφιου με διψήφιο και δοκιμή.
5. Διαίρεση με διαιρέτη μονοψήφιο.
6. Σύνθετα προβλήματα, που περιλαμβάνουν μέχρι και τέσσερις άπλες πράξεις.
7. Έννοια, γραφή και άπαγγελία κλασμάτων με τις κλασματικές μονάδες: $1/2$, $1/4$, $1/8$, $1/5$, $1/3$, $1/6$. Εμπειρικές συγκρίσεις των κλασμάτων αυτών.
8. Άπλες μετρήσεις μηκών και βαρών. Συνήθη μέτρα μετρήσεως. Εμπειρική εκτίμηση επιφανειών.
9. Αναγνώριση και διάκριση των απλών γεωμετρικών σχημάτων: Τετραγώνου, ορθογώνιου παραλληλογράμμου, τριγώνου και κύκλου. Όμοιότητες και διαφορές. Σύγκριση πλευρών και γωνιών. Μέτρηση των πλευρών και της περιμέτρου απλών ευθύγραμμων σχημάτων.

ΤΑΞΗ Δ'

1. Επανάληψεις αυτών που διδάχθηκαν στην προηγούμενη τάξη με σχετικές ασκήσεις.
 2. Οι αριθμοί πέρα από το 1000. Έννοια, αισθητοποίηση, σειρά τάξεως, γραφή και άπαγγελία των χιλιάδων και των πολυψήφιων γενικά αριθμών. Ανάλυση.
 3. Οι τέσσερις πράξεις ολιγοψήφιων και πολυψήφιων αριθμών με τις δοκιμές τους. Διάκριση διαιρέσεως, μερισμού και μετρήσεως.
 4. Σύνθετα προβλήματα μέχρι και τέσσερις πράξεις.
 5. Οι δεκαδικοί αριθμοί: Αισθητοποίηση, έννοια, γραφή και άπαγγελία των μικτών δεκαδικών αριθμών (μέχρι και χιλιοστών). Οι τέσσερις πράξεις με τους αριθμούς αυτούς. Σύνθετα προβλήματα με άκεραίους και δεκαδικούς αριθμούς.
 6. Επανάληψη αυτών που διδάχθηκαν για τα κλάσματα στην Γ' τάξη. Ισοδύναμα κλάσματα. Σειρές ισοδύναμων κλασμάτων. Σύγκριση κλασμάτων με την άκεραια μονάδα. Όμώνυμα και ετερόνυμα κλάσματα.
- Επανάληψη αυτών που διδάχθηκαν στην προηγούμενη τάξη για τα ευθύγραμμα σχήματα. Ο ρόμβος. Σύγκριση του με το τετράγωνο. Μέτρηση περιμέτρου και επιφάνειας τετραγώνου και ορθογώνιου παραλληλογράμμου. Εμπειρική διάκριση και αναγνώριση των γεωμετρικών σχημάτων κύβου, ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, κυλίνδρου και σφαίρας.

ΤΑΞΗ Ε'

1. Επανάληψη με κατάλληλες ασκήσεις και προβλήματα στην όλη της Δ' τάξεως.
2. Έννοια του μέσου όρου. Προβλήματα μέσου όρου.
3. Συμμιγείς αριθμοί. Πρόσθεση και αφαίρεση συμμιγών αριθμών. Λύση των απλών προβλημάτων με συμμιγείς.
4. Σχέσεις μεταξύ κλασμάτων και δεκαδικών αριθμών. Μετατροπή δεκαδικών σε κλάσματα και το αντίστροφο.
5. Τα κλάσματα: Σχέσεις μεταξύ κλασμάτων και δεκαδικών αριθμών. Ιδιότητες κλασμάτων, συγκρίσεις και μετατροπές τους. Μετατροπή δεκαδικών σε κλάσματα και το αντίστροφο. Οι τέσσερις πράξεις με κλάσματα.
6. Ανακεφαλαίωση αυτών που διδάχθηκαν στην Δ' τάξη και τα επίπεδα σχήματα. Οι γωνίες: Έιδη και μέτρησή τους. Διάκριση απλών και πολυγωνικών γεωμετρικών σχημάτων. Εύρεση του εμβαδού ευθύγραμμων σχημάτων. Παρουσίαση και αναγνώριση των κυριότερων στερεών γεωμετρικών σχημάτων. Κατανόηση της έννοιας του όγκου.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

1. Επανάληψη αυτών που διδάχθηκαν στην Ε' τάξη.
2. Τα σύνθετα κλάσματα.
3. Άπλη και σύνθετη μέθοδος των τριών.
4. Έννοια ποσοστών. Λύση προβλημάτων ποσοστών.
5. Προβλήματα τόκου: Έννοια τόκου, χρόνου, κεφαλαίου, επιτοκίου. Λύση προβλημάτων τόκου όλων των περιπτώσεων εκτός από την περίπτωση του βοηθητικού κεφαλαίου.
6. Ο κύκλος: Περιγραφή του, εύρεση του μήκους περιφέρειας και του εμβαδού του.
7. Τα στερεά γεωμετρικά σώματα (κύβος, πρίσμα, κύλινδρος, πυραμίδα, κώνος, σφαίρα). Περιγραφή. Μέτρηση του εμβαδού της ολικής επιφάνειας και του όγκου του κύβου, του ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, του πρίσματος και του κυλίνδρου.
8. Γινόμενο πολλών παραγόντων, δυνάμεις άκεραίων αριθμών, λόγος και αναλογίες, άπλες εξισώσεις (α' βαθμού με ένα άγνωστο), γραφικές παραστάσεις, σχέδιο υπό κλίμακα.

Η' ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Η άγωγή του Πολίτη έχει σκοπό να βοηθήσει το μαθητή να προσαρμόσει σωστά τη συμπεριφορά του στη ζωή της κοινότητας, που ανήκει, και να τον προετοιμάσει κατά τρόπο άμμο, πρακτικό και ιδιαίτερα βιωματικό στη συνειδητή άσκηση των δικαιωμάτων και καθηκόντων, που χαρακτηρίζει τον ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α' και Β' ΤΑΞΕΙΣ

Στα πλαίσια της σπουδής του περιβάλλοντος συνειδητοποιούν εύκαιρα οι μαθητές και διευρύνουν κατά τρόπο πρακτικό και βιωματικό γνώσεις και εμπειρίες τους που αναφέρονται:

- α) Στην οικογενειακή ζωή και στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.
- β) Στη σχολική ζωή και στις σχέσεις μεταξύ μαθητών και δασκάλου.
- γ) Στα βασικά έργα και στους οργανισμούς κοινής ωφέλειας.
- δ) Στους θεσμούς και στους φορείς της κοινότητας ή δημοτικής κατά περίπτωση, οργάνωσης.
- ε) Στα βασικά καθήκοντα και στις υποχρεώσεις τους.
- στ) Στην απόκτηση καλών ατομικών και κοινωνικών συνηθειών.
- ζ) Στην όρθη κυκλοφοριακή συμπεριφορά κατά τη μετακίνησή τους από το σχολείο στο σπίτι και αντίστροφα (κυκλοφοριακή άγωγή).

Γ' και Δ' ΤΑΞΕΙΣ

Συνεχίζεται εύκαιρα ή διευρύνση και η συστηματοποίηση των εμπειριών και των γνώσεων των μαθητών που αναφέρονται στους ίδιους τομείς, οι οποίοι προσδιορίζονται για τις Α' και Β' τάξεις.

Η εργασία γίνεται σε συνδυασμό με τη διδασκαλία των άλλων μαθημάτων και ιδιαίτερα των φρονηματιστικών και με την κατάλληλη συμμετοχή των μαθητών στις εορτές και στις εκδηλώσεις της σχολικής, οικογενειακής, κοινωνικής, εθνικής και θρησκευτικής ζωής.

Ε' ΤΑΞΗ

α) Εισαγωγή: Ο άνθρωπος ως άτομο και ως κοινωνικό έν. Η έννοια της κοινότητας και η διάκρισή της σε φυσική και πολιτιστική.

Η άγωγή ως προσπάθεια εντάξεως του ατόμου στην κοινότητα. Η συμπεριφορά του ατόμου στην κοινότητα.

β) Η οικογένεια: Ως φυσική κοινότητα και κέντρο της κοινωνίας. Η καλλιέργεια και η ανάπτυξη γνήσιων

ανθρώπων σχέσεων στην ομόνοια. Γονείς-τέκνα, μητρώα-παιδιά, πατέρες-τέκνα, παππούς-γιανά, αδελφοί, συγγενείς, Έλληνικά οικογενειακά ήθη και έθιμα.

γ) Τό σχολείο : Ός πολιτιστική κοινότητα. Η καλλιέργεια και η ανάπτυξη των ανθρώπων σχέσεων στο σχολείο. Δάσκαλος-μαθητής, μαθητής-συμμαθητής, μαθητής-τάξη, πατριδο-εργασία, δικαίωμα-καθήκον, πελαγός-αυτοσεβασμός, οδοντόκω-συνολείο.

δ) Η κοινότητα : Τό χωριό, ή πόλη. (Ι)

Οι βασικοί θεσμοί στην κοινότητα : Η Εκκλησία, τό σχολείο, ή Διοίκηση (Κτηματολόγιο, Ληξιαρχείο, Μητρώο Άρρέτων και Δημοτολόγιο, Αγορανομία και Αγοροφυλακή). Οι επαγγελματικοί συνεταιρισμοί και οι μορφωτικοί σύλλογοι.

Βασικά έργα στην κοινότητα : Η ύδρευση, ή φωτισμός, ή συγκοινωνία, τά κέντρα αναψώσεως, ψυχγωγίας και υγείας.

Η συμπεριφορά του ατόμου στην κοινότητα : Δικαιώματα και καθήκοντα. Τά καθήκοντα άπέναντι στους θεσμούς, τά κοινωνικά έργα και τό φυσικό περιβάλλον. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του άλλου και ή αυτοσεβασμός.

ε) Η κοινωνία : Ένοια της κοινωνίας, κοινωνική συμπεριφορά. Κοινή γνώμη : ένοια και διαμόρφωσή της. Τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση, άνγκωσματα, θέαματα.

στ) Κυκλοφορική άγωγή :

(Ι) Για τους μαθητές των πόλεων ή διδασκαλία άρχίζει από τή συνικία, τίς πλησιέστερες συνοικίες και τά ιδρύματα κοινής ωφέλειας και τά κρατικά ιδρύματα που υπάρχουν σ' αυτές, τά αξιόλογα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου και τά σπουδαιότερα δημοτικά έργα.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

α) Τά επαγγέλματα : Εξέταση κατά τρόπο έπισημο των επαγγελματιών που κυριαρχούν στο άμεσο περιβάλλον του μαθητή, με σκοπό νά γνωρίσει τήν άξία και τή συμβολή τους στην κοινωνική πρόοδο και στην προαγωγή της έθνικς οικονομίας. Γίνεται ιδιαίτερη έξαρση της σημασίας των χειρωνακικών και τεχνικών επαγγελματιών και της σημασίας της εργασίας για τήν εύημερία του ατόμου και της κοινωνίας. Τό επάγγελμα ως μέσο ικανοποίησης υλικών και πνευματικών άνγκων και ως μέσο ήλιανοποίησης και κοινωνικοποίησης.

β) Τό κράτος : Ός οργανωμένη κοινωνία. Εμβάθυνση και συστηματοποίηση των έμπειριών και γνώσεων του μαθητή που άνεφέρονται στη δομή της κοινοτικής οργανώσεως με προέκταση τή μελέτη, κατά τρόπο έπισημο, των θεμελιικών θεσμών και των όργάνων που άσκούν τήν κρατική έξουσία. Τό δημοκρατικό κοινοβουλευτικό πολιτεύμα. Ο ολοκληρωτισμός άρνηση της δημοκρατίας και κίνδυνος για τό Έθνος.

Ειδικότερα : Τό σύνταγμα, ή Ανώτατος άρχοντας, ή νομοθετική, ή εκτελεστική και ή δικαστική έξουσία. Οι βαθμίδες της άσκησης.

Η κυβέρνηση, ή κοινωνική πρόνοια, ή τοπική αυτοδιοίκηση. Καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτη. Τό δικαίωμα και ή ύποχρεωση της ψήφου. Η φορολογική ύποχρέωση και ή σημασία της για τό κοινωνικό σύνολο.

γ) Τό έθνος : Τό Έλληνικό Έθνος. Θεμελιώδη γνωρίσματα του. Η πατρίδα, τά έθνικά σύμβολα. Η ιστορία του Έλληνικού Έθνους και ή είσφορά του στον πολιτισμό. Οι έθνικά και οι τοπικοί εορταστές. Ο Έλληνισμός της διασποράς.

δ) Η πατρίδα

ε) Ο λαός

Τά καθήκοντα του Έλληνα άπέναντι στην Πατρίδα και στο Έθνος του.

Παρατήρηση : Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις έννοιες λαός και έθνος και κυρίως στις σχέσεις : λαού-κράτους και λαού-έθνους.

στ) Η Εκκλησία : Εμβάθυνση και συστηματοποίηση των έμπειριών και γνώσεων του μαθητή, που άνεφέρονται στον ιδιαίτερα και τόσο σημαντικό ρόλο της Εκκλησίας στην πορεία του Έθνους μας και στη ζωή της κοινότητας και της σύγχρονης κοινωνίας, με σκοπό νά ένισχυθεί ή θρησκευτική πίστη και νά ύποκινηθεί ή μαθητής σέ άνάλογη συμπεριφορά και άρτία και σέ συνειδητό σεβασμό προς τήν Εκκλησία και τους λειτουργούς της. Η έννοια της καθολικότητας του χριστιανισμού.

3. Διεθνείς σχέσεις : ΝΑΤΟ, ΕΟΚ, ΕΕΣ, ΟΗΕ, (εύκαιριακή ένημέρωση κατά τήν αντίστοιχη έπέτειο).

η) Ο Έλληνας ως πολίτης της Ένωμένης Ευρώπης.

θ) Κυκλοφορική άγωγή.

3. ΓΕΝΙΚΑ

Στις μικρές και μεσαίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου ή επέκταση θεμάτων της Αγωγής του Πολίτη γίνεται εντακτικά. Στις άνώτερες τάξεις ή διδασκαλία των σχετικών θεμάτων γίνεται συστηματικά.

Θ' ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ (ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ - ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ)

1. ΣΚΟΠΟΣ

Ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας των χειρωνακικών μαθημάτων είναι ή έλεύθερη έκφραση του παιδιού, ή άνάπτυξη της ικανότητάς του για έξωτερεύση και άποίκηση στο φυσικό του κόσμο, ή σταδιακή αξιοποίηση του με τίς όρθότερες ίχνογραφικές και χειρωνακικές δραστηριοτήτες και ή άπόκτηση αντίστοιχων πρακτικών γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες είναι απαραίτητες για τή ζωή και τον επαγγελματικό του βίο.

Ειδικότερες πρακτικές και εϊδολογικές επιδιώξεις.

α) Η έξυπνότητα της ζωής του ανθρώπου με τή διαμόρφωση συνειδήσεως για τήν άξία των αντικειμένων που είναι φτιαγμένα από τό ανθρώπινο χέρι (όργανο, σκεύη βιοτεχνικά προϊόντα κτλ.).

β) Η άπόκτηση ικανοτήτων χρήσιμων στην άσκηση πολλών τεχνικών επαγγελματιών. Με τά τεχνικά μαθήματα τό χέρι του μαθητή άποκτά βαθμίδων μεγαλύτερη άσφάλεια και λεπτότητα, όξύνεται ή παρατηρητικότητα του και διαγείρεται τό διαφέρον του για τίς μορφές, τίς άναλογίες και τά χρώματα.

γ) Η βαθύτερη μορφωτική επίδραση που άσκείται με τά μαθήματα αυτά στο μαθητή, γιατί θέτουν σέ κίνηση μεγάλο άριθμό ψυχικών λειτουργιών (παρατηρητικότητα, μνήμη, φαντασία, κρίση, συναισθήματα, όρμη για έκφραση, βούληση).

Είτε, έκτός από τό άλλα, μάς δίνουν και σοβαρές ένδείξεις για τήν ιδιοσυμμετρία της λογικής του σκέψης και διόκληρης, της προσωπικότητάς του. Με τήν έννοια αυτή, τά τεχνικά και ιδιαίτερα ή ίχνογραφία θεωρούνται σήμερα ως μέσα διαγνώσεως του βαθμού της νοημοσύνης και θεωρίας των συναισθηματικών διαταραχών του παιδιού.

δ) Η ένίσχυση του καλαισθητικού συναισθήματος του παιδιού. Όταν τό παιδί ίχνογραφεί ή κατασκευάζει ένα αντικείμενο, προσπαθεί νά άποδώσι μορφές όρατότερες, σχήματα άρμονικότερα και συνδυασμούς χρωμάτων περισσότερο εύχάριστους στην άραση.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α. ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ

Α' και Β' ΤΑΞΕΙΣ

Δέν ύπάρχει τακτή ώρα μαθήματος. Οι μικροί μαθητές είναι άνέθεροι νά ίχνογραφούν, ήτι και όπως αυτοί θέλουν, ύποκειμενά και στο τέλος κάθε μαθήματος. Τά θέματα τους γίνονται εύχρηστο από τήν ύλη κάθε μαθήματος. από τό σχολικό και τό φυσικό περιβάλλον και από τά διάφορα περιστατικά της σχολικής ζωής. Τά θέματα μνήμης παίρνονται από τίς πραγματικές ή φανταστικές έμπειρίες των μαθητών (μυθολο-

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 29 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1982

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
52

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

294. Σύσταση στο Δήμο Φλωρίνης Νομού Φλωρίνης
ένιαίας επιχείρησης ύδρευσης και αποχέτευσης με
το όνομα «Δημοτική Έπιχειρήση Ύδρευσης και Απο-
χέτευσης Φλωρίνης». 1
295. Σύσταση στο Δήμο Λαρίνης Νομού Λαρίνης ίδιου νο-
μικού προσώπου, με το όνομα «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ». 2
296. Τροποποίηση του Β. Δ/τος της 29.5.1958 (ΦΕΚ
97/Α') «περί συστάσεως παρά τη Κοινότητα Περά-
ματος Νομού Ίωαννίνων ίδιου νομικού προσώπου υπό
το όνομα «Σπήλαιον Περάματος Ίωαννίνων». 3
297. Εφαρμογή του μονοτονικού συστήματος στην Έκπαί-
δευση και στη Διοίκηση. 4
298. Τροποποίηση και συμπλήρωση του Έσωτερικού Κανο-
νισμού του Δημοτικού Βρεφονηπείου Θεσσαλονίκης «Ο
ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ». 5

ΠΡΑΞΕΙΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

62. Όραιο λειτουργίας των καταστημάτων. 6

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

(1)

Σύσταση στο Δήμο Φλωρίνης Νομού Φλωρίνης ένιαίας επι-
χείρησης ύδρευσης και αποχέτευσης με το όνομα «Δημο-
τική Έπιχειρήση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Φλωρί-
νης.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη :

1. Τις διατάξεις του άρθρου 1 του Ν. 1069/1980, «περί
κινήτρων διά την ίδρυσην επιχειρήσεων Ύδρευσεως και Απο-
χευσεως».
2. Την αριθ. 153 της 3ης Μαρτίου 1982 γνωμοδότηση
του Συμβουλίου της Έπικρατείας, με πρόταση του Υπουρ-
γού Έσωτερικών, αποφασίζουμε :

*Άρθρο μόνο.

Εγκρίνεται η αριθ. 144/1981 απόφαση του Δημοτικού
Συμβουλίου Φλωρίνης του Νομού Φλωρίνης που αφορά τη
σύσταση στον ομώνυμο δήμο ένιαίας επιχείρησης ύδρευσης
και αποχέτευσης που έχει ως εξής :

1. Συνιστάται στο Δήμο Φλωρίνης Νομού Φλωρίνης ένι-
αία επιχείρηση ύδρευσης και αποχέτευσης με το όνομα «Δη-
μοτική Έπιχειρήση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Φλωρί-
νης».
2. Η Δημοτική Έπιχειρήση Ύδρευσης και Αποχέ-
τευσης είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με κοινοφελή
χαρακτήρα και διέπεται ως προς τη διοίκηση, οργάνωση,
εκτέλεση, λειτουργία και συντήρηση των έργων της αρμο-
διότητάς της καθώς και τις πηγές χρηματοδότησής της από
τις διατάξεις του Ν. 1069/1980 «περί κινήτρων διά την ίδρυ-
σην επιχειρήσεων ύδρευσεως και αποχευσεως». Όσον ά-
φορα τα υπόλοιπα εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν. 1065/
1980 «περί κυρώσεως του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώ-
δικα» και οι κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας (άρθρο 1 παρ.
1 Ν. 1069/80).
3. Έδρα της επιχείρησης είναι η πόλη Φλωρίνης.
4. Περιοχή αρμοδιότητας της επιχείρησης είναι η διοι-
κητική περιφέρεια του Δήμου Φλωρίνης.
5. Η σύσταση της επιχείρησης δικαιολογείται γιατί : α)
με τη σύσταση αυτής σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.
1069/1980 που έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια
και ειδικά, αντιμετωπίζεται ριζικά, μεθοδικά και μακρο-
χρόνια όλο το κύκλωμα ύδρευσης και αποχέτευσης της πό-
λης Φλωρίνης με την εκτέλεση και λειτουργία των συναφών
έργων ύδρευσης και αποχέτευσης και β) εξασφαλίζεται η
χρηματοδότηση των έργων αυτών από το πρόγραμμα Δημο-
σίων Έπενδύσεων, από δανειοδότηση και από ίδιους πόρους
που προβλέπονται υπέρ της επιχείρησης από το Ν. 1069/
1980.

6. Τρόπος εκμετάλλευσης των έργων και υπηρεσιών :
Η εκμετάλλευση των έργων και υπηρεσιών της επιχεί-
ρησης ενεργείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 1069/
1980, και τους κανονισμούς που θα ψηφισθούν, από το διοι-
κητικό συμβούλιο αυτής.

7. Περιουσία της επιχείρησης : Στην περιουσία της επι-
χείρησης ανήκουν τά έργα ύδρευσης και αποχέτευσης της
περιοχής αρμοδιότητας της επιχείρησης τά οποία εκτελέ-
σθηκαν ή θα εκτελεσθούν με βάση τις μελέτες που εγκρί-
θηκαν ή θα εγκριθούν, όλοι οι όπόνομοι που υπάρχουν και οι
έγκαταστάσεις ύδρευσης και αποχέτευσης ακαθάρτων και

ομβρίων υδάτων, ελπί οι υπόνοιαι ή άνοικτοι άγωγοί που έχθάλουν άμεσα ή έμμεσα στο δίκτυο καθώς επίσης και οι μονάδες επεξεργασίας πόσιμου ύδατος και ύγρων αποβλήτων.

8. Έσοδα της επιχείρησης είναι αυτά τα οποία θεσπίζονται από τις διατάξεις του Ν. 1069/80, άρθρα 10 έως 16 και 27 και 28, δηλαδή :

α) Το ειδικό τέλος για τη μελέτη, κατασκευή και επέκταση των έργων ύδρευσης και αποχέτευσης, για μία δεκαετία από της 1ης Ιανουαρίου του επομένου από τη σύσταση της επιχείρησης έτους που υπολογίζεται σε ποσοστό 80 % επί της αξίας του ύδατος που καταναλώνεται (άρθρο 11 Ν. 1069/1980).

β) Το ειδικό τέλος 3 % επί του άκαθαρίστου εισοδήματος από οικοδομικές που βρίσκονται στην περιφέρεια του δήμου, το οποίο καταβάλλεται για μία δεκαετία από την έναρξη του επομένου από τη σύσταση της επιχείρησης έτους (άρθρο 12 Ν. 1069/80).

γ) Δωρεά άποχορήγηση από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων σε ποσοστό μέχρι 35 % επί των δαπανών μελετών και κατασκευών των κάθε φύσεως έργων ύδρευσης και αποχέτευσης άρμοδιότητας της επιχείρησης (άρθρο 13 Ν. 1069/1980).

δ) Το τέλος σύνδεσης μετά του δικτύου της αποχέτευσης (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. γ Ν. 1069/80).

ε) Η δαπάνη διακλάδωσης και σύνδεσης προς τον άγωγό της ύδρευσης και της αποχέτευσης (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. δ' και άρθρο 15 Ν. 1069/80).

στ) Το τέλος σύνδεσης μετά του δικτύου της ύδρευσης (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. ε' Ν. 1069/80).

ζ) Το τέλος χρήσεως υπονόμων (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. στ' Ν. 1069/1980).

η) Η αξία ύδατος που καταναλώνεται (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. ζ' 1069/80).

θ) Η έγγυση χρήσεως του υδρομετρητή (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. η' Ν. 1069/1980).

ι) Η δαπάνη μετατόπισης άγωγών διακλάδωσης και συνδέσεων Ίδρευσης ή αποχέτευσης υδρομετρητών ή άλλων συναφών εργασιών (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. θ' Ν. 1069/80).

1α. Οι συνεισφορές τρίτων για την εκπόνηση κατά προτεραιότητα έργων (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. ι' Ν. 1069/80).

ιβ) Οι πρόσδοι από την περιουσία ή το τίμημα από την εκποίηση αυτής (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. ιβ' Ν. 1069/80).

ιγ) Δάνεια, κληρονομίες, δωρεές και λοιπές άποχορήγσεις (άρθρο 10 παρ. 1 έδαφ. ιγ' και άρθρ. 14 Ν. 1069/80).

ιδ) Έσοδα που εισπράττονται από την έφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 27 και 28 : Ν. 1069/80, καθώς και κάθε άλλη νόμιμη πρόσδοι.

9. Η επιχείρηση διοικείται από διοικητικό συμβούλιο που αποτελείται από το δήμαρχο ως πρόεδρο και έξη (6) μέλη που προέρχονται σε ίση άριθμό από δημοτικούς συμβούλους και από κατοίκους του δήμου οι όποιοι έχουν πείρα ή γνώσεις σχετικές με το αντικείμενο της επιχείρησης. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και οι άναπληρωτές τους όρίζονται από το δημοτικό συμβούλιο.

Η θητεία του διοικητικού συμβουλίου άκολουθεί την θητεία του δημοτικού συμβουλίου και λήγει μόλις έγκατασταθούν τα νέα μέλη.

Το διοικητικό συμβούλιο εκλέγει από τα μέλη του, τον Άντιπρόεδρο ο όποιος άναπληρώνει τον Πρόεδρο σε περίπτωση άπουσίας ή κωλύματος του τελευταίου (άρθρο 3.Ν. 1069/80 και άρθρ. 206 Ν. 1065/80).

10. Ο Πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου έπρωσωπει την επιχείρηση σε όλες τις σχέσεις της, δικαστικές ή έξώδικες και σε περίπτωση άπουσίας ή κωλύματος αυτού, ο Άντιπρόεδρος (άρθρο 5 παρ. 4 Ν. 1069/80 και άρθρο 207 Ν. 1065/80).

Στον Ίπουργό Έσωτερικών άναθέτουμε τη δημοσίευση και έκταλση του διατάγματος τούτου.

Αθήνα, 11 Άπριλίου 1982

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ

(2)

Σύσταση στο δήμο Λαρίσης Νομού Λαρίσης ίδιου νομικού προσώπου με το όνομα «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ»

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη :

1. Τις διατάξεις του άρθρου 137 του Δημοτικού και Κινοτικού Κώδικα (Ν. 1065/1980).

2. Την άριθ. 125/1981 άπόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λαρίσης Νομού Λαρίσης, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με την 303/1981 όμοια αυτού.

3. Την άριθ. 96 της 3ης Φεβρουαρίου 1982 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Έπικρατείας, με πρόταση του Ίπουργού Έσωτερικών, άποφασίζουμε :

Άρθρο μόνο

1. Συνιστάται στο Δήμο Λαρίσης Νομού Λαρίσης ίδιου νομικού προσώπου με το όνομα «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ».

2. Σκοπός του νομικού αυτού προσώπου είναι :

Η άνάπτυξη πνευματικών και πολιτιστικών γενικά εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων στην πόλη της Λαρίσης. Η δημιουργία πνευματικών κέντρων, άναγνωστηρίων και δανειστικών βιβλιοθηκών, χώρων, διαλέξεων, όμιλών, θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών προβολών, πανκοθήκης. Η έξέδρεση, συλλογή και διαφύλαξη λαογραφικού υλικού της πόλης της Λαρίσης και όλου του Θεσσαλικού χώρου. Η δημιουργία τοπικού ιστορικού άρχείου, καθώς και η όργάνωση εκδηλώσεων σχετικών με τα θέματα αυτά. Η δημιουργία άνοικτου ελεύθερου πανεπιστημίου ή σειράς μαθημάτων και διαλέξεων.

Η έρευνα και προώθηση σε δημοσίες άνοικτές συζητήσεις των προβλημάτων της καθημερινής μας ζωής καθώς και η άνάπτυξη, προώθηση και προβολή της τοπικής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Το νομικό αυτό πρόσωπο άποτελεί τον υπεύθυνο φορέα της πόλης, ο όποιος άναλαμβάνει, κατευθύνει και όργανώνει τις μορφωτικές, λαογραφικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, σε έπιτετίους και σε κάθε περίπτωση που άποφασίζονται από το δημοτικό συμβούλιο ή από τα όργανα διοίκσεως αυτού.

3. Πόροι του νομικού προσώπου είναι :

α) άποχορήγηση του δήμου και τυχόν του Κράτους.

β) κάθε είδους εισφορές, δωρεές, κληρονομίες, κληροδοσίες, συνδρομές πολιτών, όργανισμών, σωματείων κ.λ.π.

γ) εισπράξεις από το αντίτιμο πραγμάτων ή υπηρεσιών που παρέχονται από το νομικό πρόσωπο και

δ) πρόσδοι από την δική του περιουσία.

4. Το νομικό πρόσωπο διοικείται από έπταμελές διοικητικό συμβούλιο που άπαρτίζεται από τους : α) Δήμαρχο ή βοηθό δήμαρχου που όρίζεται από αυτόν, ως Πρόεδρο,

β-γ) δύο δημοτικούς συμβούλους και

δ-ε) τέσσερις δημότες.

Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου εκλέγονται από το δημοτικό συμβούλιο και η θητεία τους άκολουθεί τη θητεία της δημοτικής άρχης.

Τὸ διοικητικὸ συμβούλιον ἐκλέγει Ἀντιπρόεδρο ἀπὸ τὰ μέλη του καὶ ἡ θητεία αὐτοῦ συμπίπτει μετὰ τὴν θητεία τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

Σὲ περίπτωσιν ἀπουσίας ἢ καλύματος τοῦ Προέδρου ἀναπληρώνει αὐτὸν ὁ Ἀντιπρόεδρος σ' ὅλες τὰς ἀρμοδιότητάς του.

Στὸν Ὑπουργὸ Ἑσωτερικῶν ἀναθέτουμε τὴ δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ διατάγματος αὐτοῦ.

Ἀθῆναι, 11 Ἀπριλίου 1982

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ

(3)

Τροποποίηση τοῦ Β. Δ/τος τῆς 29.5.1958 (Φ.Ε.Κ. 97 Α') περὶ συστάσεως παρὰ τῇ Κοινότητι Περάματος Νομοῦ Ἰωαννίνων ἰδίου νομικοῦ προσώπου ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σπήλαιον Περάματος Ἰωαννίνων».

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἐχοντας ὑπόψιν :

1. Τὶς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 137 καὶ 235 τοῦ Δημοτικοῦ καὶ Κοινοτικοῦ Κώδικα (Ν. 1065/1980).

2. Τὴν ἀριθ. 25/1981 ἀπόφασιν τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου Περάματος Νομοῦ Ἰωαννίνων.

3. Τὴν ὑπ' ἀριθ. 1551 τῆς 13.11.1981 γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, μετὰ πρότασιν τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν, ἀποφασίζουμε :

Ἄρθρο μόνον

Ἡ παράγραφος 5 τοῦ ἀρθροῦ μόνου τοῦ Β. Δ/τος τῆς 29.5.1958 (φ. 97 Α') περὶ συστάσεως παρὰ τῇ Κοινότητι Περάματος Νομοῦ Ἰωαννίνων ἰδίου νομικοῦ προσώπου ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σπήλαιον Περάματος Ἰωαννίνων» ἀντικαθίσταται ὡς ἐξῆς :

«5. Τὸ συνιστώμενον νομικὸ πρόσωπον διοικεῖται ἀπὸ ἑπτὰ μέλῃ διοικητικὸν συμβούλιον πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ τοὺς :

α) πρόεδρο τῆς κοινότητος ὡς πρόεδρο, β-δ) τρεῖς κατόικους τῆς κοινότητος πού ὀρίζονται μετὰ ἀπόφασιν τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου ε) ἓνα μηχανικὸ ἢ ὑπομηχανικὸ τῆς ΤΥΔΚ πού ὀρίζεται ἀπὸ τὸ Νομάρχην, στ) ἓνα μέλος τῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας πού ὀρίζεται ἀπ' αὐτὴ καὶ ζ) ἓνα μέλος τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ πού ὀρίζεται ἀπ' αὐτὴ.

Τὸ διοικητικὸ συμβούλιον ἐκλέγει ἀντιπρόεδρο ἀπὸ τὰ μέλη του.

Ἡ θητεία τῶν μελῶν μετὰ στοιχεῖα β-ζ εἶναι διετής.

Τὸ νομικὸ πρόσωπον ἐκπροσωπεῖται ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ κάθε ἀρχῆς ἀπὸ τὸν πρόεδρο καὶ σὲ περίπτωσιν ἀπουσίας ἢ καλύματος αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἀντιπρόεδρο.

Στὸν Ὑπουργὸ Ἑσωτερικῶν ἀναθέτουμε τὴ δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ Δ/τος αὐτοῦ.

Ἀθῆναι, 11 Ἀπριλίου 1982

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ

(4)

Ἐφαρμογὴ τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος στὴν Ἑκπαίδευσιν καὶ στὴ Διοίκησιν.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἐχοντας ὑπόψιν :

1. Τὶς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ δευτέρου τοῦ Νόμου 1228/1982 καὶ τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ Ν. 309/1976.

2. Τὶς πράξεις 1 καὶ 2/1982 τοῦ Κέντρου Ἑκπαιδευτικῶν Μελετῶν καὶ Ἑπιμορφώσεως (ΚΕΜΕΠ).

3. Τὴ σχετικὴ γνωμοδότησιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἢ ὅποια περιλαμβάνεται στὴν πράξιν 197/1982, μετὰ πρότασιν τῶν Ὑπουργῶν Παιδείας καὶ Κυβερνήσεως καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἀποφασίζουμε :

Ἄρθρο 1.

Τὸ εἶδος τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος.

Ὁ γραπτὸς νεοελληνικὸς λόγος ἀκολουθεῖ στὸ θέμα τῶν τωναῶν σημείων τοὺς παρακάτω κανόνες :

1) Πινάκωτα δὲ σημειώνονται.

2) Ὡς τωναῖο σημῶδι χρησιμοποιεῖται ἡ ὀξεῖα.

3) Τωναῖο σημῶδι παίρνει κάθε λέξις πού ἔχει δύο ἢ περισσότερες συλλαβές.

Αὐτὸ ἰσχύει καὶ στὴν περίπτωσιν πού ἡ λέξις παρουσιάζεται ὡς μονοσύλλαβη ὕστερα ἀπὸ ἐκθλιψή ἢ ἀποκοπή, ὅχι ἐμῶς καὶ ὅταν ἔχει χάσει τὸ τωναῖο φωνῆμα ἀπὸ ἀφαίρεσιν.

4) Οἱ μονοσύλλαβοι λέξεις δὲν παίρνουν τωναῖο σημῶδι. Ἐξαίρεται καὶ παίρνουν τωναῖο σημῶδι :

(α) ὁ διαζευκτικὸς σύνδεσμος ἢ.

(β) τὰ ἐρωτηματικὰ πού καὶ πῶς.

(γ) αἱ ἀδύνατοι τύποι τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν (μεῖ, σου, του, της, τον, την, το, μας, σας, τους, τα) ὅταν στὴν ἀντικειμενικὴ ὑπόθεσιν περιέχεται νὰ θεωρηθῶν ἐγκλιτικῆς.

(δ) αἱ μονοσύλλαβοι λέξεις, ὅταν συμπεριφέρονται μετὰ τοὺς ρηματικούς τύπους μῶ, θῶ, θῶ, θῶ, σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς ἀριθμούς, καὶ ἔρχονται τὸν ὅνο τους.

5) Ὁ ὅνος τοῦ ἐγκλιτικοῦ ὁ ὁποῖος ἀκούγεται στὴν λήγουσιν τῶν ἀπαρροξιστικῶν λέξεων σημειώνεται. Τὸ ἴδιο γίνεται στὸ πρῶτο ἀπὸ δύο ἐγκλιτικὰ, ὅταν προηγείται παρθεύουσα προστακτικῆ.

Ἄρθρο 2.

Ἐφαρμογὴ τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος στὴν Ἑκπαίδευσιν.

1) Ἀπὸ τὴ δημοσίευσιν τοῦ Διατάγματος αὐτοῦ τὸ μονοτονικὸ σύστημα τοῦ προηγούμενου ἀρθροῦ ἐφαρμόζεται σὲ ὅλες τὰς βαθμίδες τῆς Ἑκπαίδευσιν καὶ ἡ διδασκαλία τῶν κανόνων τωναῖου στὰ σχολεῖα Γενικῆς, Τεχνικῆς καὶ Ἑπαγγελματικῆς καὶ Ἑκκλησιαστικῆς Ἑκπαίδευσιν, ἀναπροσαρμόζεται σύμφωνα μετὰ τοὺς κανόνες τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος.

2) Ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1982—83 ἀναπροσαρμόζονται σύμφωνα μετὰ τοὺς κανόνες τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος α) σχετικὰ μετὰ τὸν τωναῖο κεφάλαια τῶν διδακτικῶν διδόνων τῶν σχολείων τῆς Γενικῆς, Τεχνικῆς καὶ Ἑπαγγελματικῆς καὶ Ἑκκλησιαστικῆς Ἑκπαίδευσιν καὶ σὲ ὅλα τὰ διδακτικὰ βιβλία τῶν παραπάνω σχολείων πού ἐκδίδονται ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐφαρμόζεται τὸ μονοτονικὸ σύστημα.

3) Λέξις πού ὀρίζονται σὲ παράθεσιν τῶν νέων κανόνων τοῦ τωναῖου, σημειώνονται ἀλλὰ δὲ λαμβάνονται ὑπόψιν γιὰ τὴ βαθμολόγησιν τῶν γραπτῶν δοκιμῶν τῶν ἐξετάσεων κάθε φύσεως, πού ἔχουν σχέση μετὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1981—82 ἢ προηγούμενα αὐτοῦ σχολικὰ ἔτη.

Ἄρθρο 3.

Ἐφαρμογὴ τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος στὴ Διοίκησιν.

Τὸ μονοτονικὸ σύστημα τοῦ ἀρθροῦ 1 τοῦ Διατάγματος αὐτοῦ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1982 σὲ ὅλα τὰ δημόσια.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
7 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1982

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
144

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1304

Για την επιστημονική - παιδαγωγική καθοδήγηση και τη διοίκηση στη Γενική και τη Μέση Τεχνική - Επαγγελματική Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κυροῦμεν καὶ ἐκδίδομεν τὸν κατωτέρω ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντα νόμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 1.

Επιστημονική — Παιδαγωγική καθοδήγηση.

1. Εξάγεται ὁ θεσμὸς τοῦ Σχολικοῦ Συμβουλίου στὴ Γενική καὶ τὴ Μέση Τεχνική - Επαγγελματική Εκπαίδευση. Ἔργο τοῦ Σχολικοῦ Συμβουλίου εἶναι ἡ ἐπιστημονική - παιδαγωγική καθοδήγηση καὶ ἡ συμμετοχή στὴν ἀξιολόγηση καὶ τὴν ἐπιμόρφωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν, καθὼς καὶ ἡ ἐνθάρρυνση κάθε προσπάθειας γιὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στὸ γὰρ τῆς ἐκπαίδευσης.

2. Εἰδικότερα ὁ Σχολικὸς Σύμβουλος:

α) Συνεργάζεται μετὰ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων, γιὰ τὸ σχεδιασμὸ τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ τὴν ὑλοποίηση τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς.

β) Ἀντιμετωπίζει προβλήματα διδακτικῆς καὶ ἀγωγῆς σὲ συνεργασία μετὰ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων τῆς δικαιοδοσίας του καὶ φροντίζει γιὰ τὴν εἰσαγωγή καὶ ἐφαρμογή τῶν πορισμάτων τῶν σύγχρονων ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς στὰ σχολεῖα.

γ) Ἐπισκέπτεται τὰ σχολεῖα τῆς περιφέρειᾶς του καὶ κατευθύνει τὸ ἔργο τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεθωρητικῆς καὶ κυρίως μετὰ πρακτικῆς ὑποδείξεως μεθόδων διδασκαλίας, συμβάλλοντας ὁ ἴδιος μετὰ τὴν προσωπικότητα, τὴν πείρα καὶ τὴς γνώσεις του στὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν μάθησης καὶ ἀγωγῆς.

δ) Ὄργανώνει σεμινάρια καὶ φροντίζει γιὰ τὴν ἐπιμόρφωση καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειας τῶν ἐκπαιδευτικῶν, μετὰ ὅποιους τρόπους θεωρεῖ πρόσφορους στὴν περιφέρειά του.

ε) Συνεργάζεται μετὰ τὸν διευθυντὴ, τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ καὶ τὸ μαθητικὸ συμβούλιο γιὰ τὴν ἀριστερή καὶ ἀποδοτικότερη ὁργάνωση τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου, τὴ δραστηριοποίηση τοῦ συλλόγου τῶν διδασκόντων, τὴν ἐφαρμογή τοῦ κανονισμοῦ τῶν μαθητικῶν κοινοτήτων καὶ γενικά γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κάθε προβλήματος, ποὺ ἀνακύπτει.

στ) Μετέχει στὴ διαδικασία ἀξιολόγησης τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ κατὰ περίπτωση στὰ ἀρμόδια συλλογικὰ ὄργανα.

ζ) Συνεργάζεται μετὰ τὸν προϊστάμενο τῆς Διεύθυνσης ἢ τοῦ Γραφείου Ἐκπαίδευσης γιὰ κάθε θέμα ποὺ σχετίζεται μετὰ τὴ βελτίωση τῆς προσφερόμενης ἐκπαίδευσης.

η) Συνεργάζεται μετὰ τὴν ὑπηρεσία σχολικῆς ὑγιεινῆς, τὸ γραφεῖο φυσικῆς ἀγωγῆς, τοὺς συλλόγους γονέων καὶ κηδεμόνων, καθὼς καὶ μετὰ ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης γιὰ τὴν ἀριστερή ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς του.

3. Τὰ καθήκοντα καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τῶν Σχολικῶν Συμβουλίων καθὼς καὶ ἡ διαδικασία ἀξιολόγησης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ καθορίζονται λεπτομερέστερα μετὰ Π. Διατάγματα, ποὺ ἐκδίδονται ὑστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

Άρθρο 2.

Διοίκηση.

1. Ἡ διοίκηση καὶ ὁ ἐλεγχος λειτουργίας τῶν σχολείων ἀσκείται ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους τῶν Διευθύνσεων ἢ Γραφείων Ἐκπαίδευσης. Οἱ διευθυνταὶ ἐκπαίδευσης ἔχουν ἔδρα τὴν πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἢ νομαρχιακοῦ διαμερίσματος. Τὰ Γραφεῖα Ἐκπαίδευσης ἐδρεύουν εἴτε σὲ περιοχὲς τῆς πρωτεύουσας τοῦ νομοῦ ἢ νομαρχιακοῦ διαμερίσματος, εἴτε σὲ ἄλλες πόλεις ἢ κομποπόλεις αὐτῶν.

2. Ὁ Προϊστάμενος Διεύθυνσης ἢ Γραφείου Ἐκπαίδευσης ἀσκεῖ διοίκηση καὶ ἐλεγχος λειτουργίας τῶν σχολείων τῆς περιφέρειᾶς του. Εἶναι διοικητικὸς καὶ πειθαρχικὸς προϊστάμενος τῶν ἐκπαιδευτικῶν, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων, ποὺ ὑπηρετοῦν στὴ Διεύθυνση ἢ τὸ Γραφεῖο.

Γιὰ ὅσους ὑπηρετοῦν στὴ Διεύθυνση ἢ τὸ Γραφεῖο τινάσσονται ἐκθέσεις οὐσιαστικῶν προσόντων.

3. Τὰ καθήκοντα καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τῶν Προϊσταμένων τῶν Διευθύνσεων καὶ τῶν Γραφείων Ἐκπαίδευσης, καθὼς καὶ ὁ τρόπος ἀναπλήρωσής τους ὁρίζονται λεπτομερέστερα μετὰ Π. Διατάγματα, ποὺ ἐκδίδονται ὑστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

4. Τὰ Γραφεῖα Ἐκπαίδευσης ὑπάγονται στὴν ἀντίστοιχη Διεύθυνση Ἐκπαίδευσης τοῦ νομοῦ ἢ νομαρχιακοῦ διαμερίσματος. Ἡ Διεύθυνση Ἐκπαίδευσης ὑπάγεται στὸ Νεμέριον, τοῦ ὁποῦ εἰσηγητῆς εἶναι ὁ Προϊστάμενος αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Άρθρο 3.

Σχολικοί Σύμβουλοι.

1. Συνιστώνται οι εξής θέσεις Σχολικών Συμβούλων με μισθολογικά κλιμάκια 10 και τετραετή θητεία, που μπορεί να ανανεωθεί για δύο ακόμη τετραετίες:

α) Τριπλόσιες (300) θέσεις Δημοτικής Εκπαίδευσης.

β) Επτάσι (20) θέσεις Προσχολικής Αγωγής.

γ) Οκτώ (8) θέσεις Ειδικής Αγωγής.

2. Η έδρα και η περιφέρεια των Σχολικών Συμβούλων της προηγούμενης παραγράφου 1 λαμβάνει και τα σχολεία της δικαιοδοσίας τους καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

3. Ο αριθμός των Σχολικών Συμβούλων μπορεί να αυξάνεται ή να μειώνεται ανάλογα με τις μεταβολές στον αριθμό των σχολείων και στο προσωπικό τους, καθώς και τις γενικότερες εκπαιδευτικές ανάγκες, με Π. Διατάγματα, του επιδίδονται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Υπουργού Οικονομικών, εφόσον πρόκειται για αύξηση.

4. Οι υπάρχουσες θέσεις Εκπαιδευτών Α' και Β' Δημοτικής Εκπαίδευσης με μισθολογικά κλιμάκια 10 και 9 αντίστοιχα, Εκπαιδευτών Προσχολικής Αγωγής με Μ.Κ. 8 καθώς και Εκπαιδευτών Ειδικών Σχολείων με Μ.Κ. 9 και 10 καταργούνται, από του άρχισι να ισχύει ο νόμος αυτός.

Άρθρο 4.

Διευθύνσεις Δημοτικής Εκπαίδευσης.

1. Στην έδρα κάθε νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος ιδρύεται Διεύθυνση Δημοτικής Εκπαίδευσης για τη διοίκηση και τον έλεγχο λειτουργίας των δημοτικών σχολείων, των νηπιαγωγείων και των σχολείων Ειδικής Αγωγής, εθελούσιων και ιδιωτικών, καθώς και του προσωπικού αυτών.

2. Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Δημοτικής Εκπαίδευσης ορίζεται εκπαιδευτικός του κλάδου διδασκάλων ή νηπιαγωγών με Μ.Κ. 8, με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ύστερα από πρόταση του οικείου υπηρεσιακού συμβουλίου.

3. Οι θέσεις των Διευθυντών Α' με Μ.Κ. 8 του κλάδου διδασκάλων αδειάζονται κατά πενήντα (50) και του κλάδου νηπιαγωγών κατά τέσσερις (4).

Άρθρο 5.

Γραφεία Δημοτικής Εκπαίδευσης.

1. Οι έδρες και οι περιοχές αρμοδιότητας των Γραφείων Δημοτικής Εκπαίδευσης καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

2. Προϊστάμενος του Γραφείου Δημοτικής Εκπαίδευσης ορίζεται, με απόφαση του οικείου Νομάρχη, εκπαιδευτικός του κλάδου διδασκάλων ή νηπιαγωγών με Μ.Κ. 8 ή 7, που έχει οργανική θέση σε σχολείο της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

ΜΕΣΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Άρθρο 6.

Σχολικοί Σύμβουλοι.

1. Συνιστώνται διπλόσιες τριάντα (30) θέσεις Σχολικών Συμβούλων με Μ.Κ.10 και τετραετή θητεία, που μπορεί να ανανεωθεί για δύο ακόμη τετραετίες.

2. Οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 3 του νόμου αυτού ισχύουν και για τους Σχολικούς Συμβούλους Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης.

3. Η κατανομή των θέσεων των Σχολικών Συμβούλων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης κατά ειδικότητα γίνεται με Π. Διατάγματα, που επιδίδονται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

4. Οι Σχολικοί Σύμβουλοι Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης έχουν αρμοδιότητα και για τους εκπαιδευτικούς της αντίστοιχης ειδικότητας των Σχολείων της Εκκλησιαστικής και της Μέσης Τεχνικής — Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

5. Οι υπάρχουσες θέσεις Γενικών Εκπαιδευτικών Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης με Μ.Κ.10 καταργούνται, από του άρχισι να ισχύει ο νόμος αυτός.

Άρθρο 7.

Διευθύνσεις Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης.

1. Στην έδρα κάθε νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος ιδρύεται Διεύθυνση Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης για τη διοίκηση και τον έλεγχο λειτουργίας των σχολείων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης, δημοτικών και ιδιωτικών, καθώς και του προσωπικού αυτών.

2. Προϊστάμενος των Διευθύνσεων της Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης ορίζεται εκπαιδευτικός των κλάδων Θεολόγων, Φιλολόγων, Μαθηματικών, Φυσικών, Σένων Γλωσσών, Γεωγικών και Φυσικής Αγωγής με Μ.Κ.9, με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ύστερα από πρόταση του οικείου υπηρεσιακού συμβουλίου.

3. Οι θέσεις των Διευθυντών με Μ.Κ.9 των κλάδων, που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο 2, αδειάζονται κατά πενήντα τέσσερις (54) και κατανέμονται στους κλάδους με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Άρθρο 8.

Γραφεία Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης.

1. Οι έδρες και οι περιοχές αρμοδιότητας των Γραφείων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

2. Προϊστάμενος του Γραφείου Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης ορίζεται, με απόφαση του οικείου Νομάρχη, εκπαιδευτικός των κλάδων Θεολόγων, Φιλολόγων, Μαθηματικών, Φυσικών, Σένων Γλωσσών, Τεχνικών και Φυσικής Αγωγής με Μ.Κ.9 ή 8, που έχει οργανική θέση σε σχολείο της περιοχής.

Άρθρο 9.

Γραφεία Φυσικής Αγωγής.

1. Στις έδρες των νομών ή νομαρχιακών διαμερισμάτων ιδρύονται Γραφεία Φυσικής Αγωγής.

2. Προϊστάμενος των Γραφείων Φυσικής Αγωγής ορίζεται εκπαιδευτικός του Κλάδου Φυσικής Αγωγής με Μ.Κ.9 ή 8, με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ύστερα από πρόταση του οικείου υπηρεσιακού συμβουλίου.

3. Το Γραφείο Φυσικής Αγωγής υπάγεται στη Διεύθυνση Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης του νομού ή του νομαρχιακού διαμερίσματος.

4. Οι υπάρχουσες Νομαρχιακές Εκπαιδευτικές Φυσικής Αγωγής καταργούνται, από του άρχισι να ισχύει ο νόμος αυτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

ΜΕΣΗ ΤΕΧΝΙΚΗ — ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Άρθρο 10.

Σχολικοί Σύμβουλοι.

1. Συνιστώνται τριάντα (30) θέσεις Σχολικών Συμβούλων με Μ.Κ.10 και τετραετή θητεία, που μπορεί να ανανεωθεί για δύο ακόμη τετραετίες.

2. Οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 3 του νόμου αυτού έχουν ισχύ και για τους Σχολικούς Συμβούλους της Μέσης Τεχνικής — Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

3. Η κατανομή των θέσεων των Σχολικών Συμβούλων Μέσης Τεχνικής — Επαγγελματικής Εκπαίδευσης κατά

Παράρτημα 16

695

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
2 ΜΑΪΟΥ 1984

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
56

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 168

Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής Ε' και ΣΤ' τάξεων Δημοτικού.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη :

1. Τις διατάξεις του άρθρου 13 του Ν. 309/76 «περί οργάνωσης και διοίκησης της Γενικής Εκπαίδευσης».
2. Τις διατάξεις των παρ. 1 και 4 της αριθ. Η/5421/7.7.82 (ΦΕΚ 474/13.7.82 τ. Β') κοινής απόφασης του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων «περί αναθέσεως αρμοδιοτήτων στους Υφυπουργούς Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων».
3. Τη γνωμοδότηση 67/1983 του Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως (ΚΕΜΕ).
4. Τη γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας 104/1984 με πρόταση του αρμόδιου Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αποφασίζουμε :

Άρθρο 1.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ Ε' ΤΑΞΗΣ

Α. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν την οργάνωση και τη λειτουργία της Ελληνικής κοινωνίας και τις αξίες στις οποίες στηρίζεται να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο να αναπτύξουν την κριτική σκέψη αναφορικά με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μιας δημοκρατικής κοινωνίας να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία απέναντι στην πανανθρώπινη κοινότητα.

Β. ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ	ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
1. Η ΣΥΜΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ	- Τα παιδιά διερευνούν τις ανάγκες και τις συνθήκες που οδήγησαν τον άνθρωπο στη συγκρότηση ομάδων συμβίωσης. - Διαπιστώνουν σχέσεις αλληλεξάρτησης μέσα στην ομάδα και κατανοούν τα αγαθά της κοινωνικής αλληλεγγύης. - Αναπτύσσουν κριτήρια για τη σωστή αξιολόγηση των κανόνων και των αξιών της οργανωμένης κοινωνίας, που ζουν, και αποκτούν ανάλογες στάσεις.	α. <u>Βασικές ανάγκες του ανθρώπου</u> Βιολογικές, κοινωνικές, πολιτιστικές. Αγώνας επιβίωσης και κοινωνική εξέλιξη (εισαγωγικά). β. <u>Τα αγαθά της συμβίωσης</u> - Πως κατάφεραν οι άνθρωποι να ικανοποιούν αποτελεσματικά τις ανάγκες τους σε καλύτερες εποχές: συνεργασία και δύναμη, συγκατοίκηση και ασφάλεια, αλληλοβοήθεια και κατανόηση. Πρώτες μορφές συμβίωσης. - Σημερινές μορφές συμβίωσης.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΕΠΙΛΟΓΕΙΣ

ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

- Τα παιδιά αναγνωρίζουν τα βιολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της οικογένειας και επισημαίνουν σχέσεις ομαδικής ζωής. Διαπιστώνουν αλλαγές που συντελέστηκαν στη δομή και στη λειτουργία της οικογένειας, καθώς και τους ρόλους των μελών της και τις αξιολογούν ανάλογα.
- Ερευνούν τη δομή και τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινοτήτων (με επίκεντρο την ελληνική κοινότητα) στην ιστορική τους διαδρομή και στη σημερινή πραγματικότητα.

γ. Όροι συμβίωσης (εξελικτικά)

- Καταμερισμός εργασίας-Κοινές ασχολίες στις πρώτες κοινωνίες -Έριδες-διαφωνίες -ανάλυση κοινών συμπεριφορών.
- Κανόνες-παραβίαση και συνέπειες.
- Ήθη και έθιμα, ψυχαγωγία.
- Η ανάδειξη αρχηγού. Επιβολή νόμων-υπακοή. Υποχρεώσεις και δικαιώματα. Σημερινά δεδομένα (συγκριτικά).

α. Η οικογένεια ως μορφή κοινωνικής συμβίωσης

- Πως δημιουργείται μια οικογένεια: τα δυο φύλα, τα παιδιά (διαιώνιση της ζωής). Γενεολογικό δέντρο. Ο γάμος.
- Πως λειτουργεί η οικογένεια: ανάγκες ατόμων που ικανοποιεί, ανάγκες που έχει η ίδια ως κοινότητα. Ρόλος των μελών. Η θέση του παιδιού.
- Εξέλιξη της οικογένειας: παλιές και σύγχρονες δομές-η ελληνική οικογένεια-ανισότητες και δικαιώματα.

ΣΥΝΗΤΕΣ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Καταρούν το ρόλο των στόμων και των ομάων στην προαγωγή του αινίου και αποκτούν στάσεις και διαθέσεις για τη δημιουργική συμμετοχή τους στις αντίστοιχες διαδικασίες.

ΕΣΩΤΕΡΑ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Εύγχρονο οικογενειακό δίκαιο (στοιχεία).

β. Οι πρώτοι οικισμοί

Προτόγονοι οικισμοί: στέγη, λειτουργικότητα στέγης, κορφές οικισμών, σκοπιμότητα κατασκευής, (π.χ. λιμάνιοι οικισμοί κλπ.)

γ. Σημερινές κοινότητες

- Εξέλιξη οικισμών, ιδιαίτερα στον Ελληνικό χώρο.

Χωριά-πόλεις-μεγαλουπόλεις. Η πολυκατοικία ως ιδιότυπη οικιστική μονάδα.

- Αγροτικοί οικισμοί. Αστική ζωή. Άλλοι οικισμοί και τα προβλήματά τους. Οικιστική-δημογραφική διερεύνηση. Αποδημία-μετακίνηση.

- Ανάγκες που ικανοποιεί η κοινότητα (παροχές στον πολίτη): ύδρευση, φωτισμός, υλικοτεχνία, ιδρύματα.

- Συγκοινωνίες-κυκλοφοριακά προβλήματα. Κυκλοφοριακή αγωγή.

δ. Οργάνωση και λειτουργία της ελληνικής κοινότητας

- Κοινότητα-δήμος, πρόεδρος-έφημος, συμβούλιο-αρμοδιότητες και ευθύνες. Δημοτικό γιο, ληξιαρχείο, άλλες υπηρεσίες.

- Διαδικασία ανάδειξης κοινοτικών και δημοτικών αρχών. Συμμετοχή των πολιτών.

- Αυτοδιοίκηση και αυτοδιαχείριση: τρόποι συμμετοχής και προαγωγής των πολιτών, στην κοινοτική ζωή και πρόοδο.

Άρθρο 2

ΕΒΔΟΜΑΣΙΑΙΟ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

"ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ"

α) 6/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' ΣΤ' 1 1
β) 5/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' ΣΤ' 1 1
γ) 4/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' + ΣΤ' 1
δ) 3/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' + ΣΤ' 1
ε) 2/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' + ΣΤ' 1/2
στ) 1/ΕΞΕΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	<u>Ώρες διδασκαλίας</u> Ε' + ΣΤ' 1/2

Άρθρο 3

Η ισχύς του παρόντος Προεδρικού Διατάγματος αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.
Στον ίδιο Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση αυτού του Προεδρικού Διατάγματος.

Αθήνα, 4 Απριλίου 1964

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣΟ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΝΕΤΟΣ ΜΕΡΛΑΝΣ

Παράρτημα 17

2239

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ 11 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1991	ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 171
----------------------------	--------------	-----------------------

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 462

Αξιολόγηση και ενισχυτική διδασκαλία μαθητών Δημοτικού Σχολείου

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις της παρ. 11 του άρθρου 4 και παρ. 2 (ια) του άρθρου 24 του Ν. 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 167 τ. Α').
2. Τις διατάξεις του άρθρου 4 του Ν. 1824/1988 «Ρύθμιση θεμάτων εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 296 τ. Α').
3. Την υπ' αριθ. 15/1991 γνωμοδότηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
4. Την υπ' αριθ. 587/1991 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αποφασίζουμε:

Άρθρο 1

Έννοια και σκοπός της αξιολόγησης

1. Η αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή είναι συνεχής εκπαιδευτική διαδικασία, με την οποία προσδιορίζεται η πρόοδος του μαθητή, καθώς και ο τρόπος επίτευξής της με στόχο την έγκαιρη ενημέρωση δασκάλου και μαθητή για την πορεία της διδακτικής πράξης ώστε να βελτιώνεται η ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου και να εξασφαλίζεται η περαιτέρω πρόοδος του μαθητή.
2. Η αξιολόγηση αναφέρεται στις σχολικές γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και ικανότητες που αποκτάται και ανέπτυξε ο μαθητής και οι οποίες καλύπτουν το γνωστικό, το γλωσσικό, το συναισθηματικό και τον ψυχοκινητικό τομέα. Για την εκτίμηση αυτή λαμβάνεται υπόψη η ατομική προσπάθεια που κατέβαλε ο μαθητής, ο βαθμός αξιοποίησης των ευκαιριών μάθησης, που του προσφέρθηκε, τα ιδιαίτερα ατομικά ψυχολογικά δεδομένα του μαθητή καθώς και τα μαθησιακά ερεθίσματα του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος του που επηρεάζουν την επίδοσή του.
3. Σκοπός της αξιολόγησης της επίδοσης του μαθητή είναι:
 - α. η παρώθηση, η ενθάρρυνση και η σωστή αυτοαντίληψη του παιδιού,
 - β. η διάγνωση των κλίσεων και των ικανοτήτων του από το δάσκαλο, καθώς και των μαθησιακών δυσκολιών που τυχόν αυτό αντιμετωπίζει, και
 - γ. η ανατροφοδότηση της διδασκαλίας και της μάθησης για την προαγωγή του παιδαγωγικού έργου.
4. Η αξιολόγηση, ως εξατομικευμένη εκτίμηση της επίδοσης του μαθητή, δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά διαδικασία για την επίτευξη των σκοπών που προαναφέρθηκαν. Επομένως σε καμία περίπτωση δεν προσλαμβάνει χαρακτηρισμό ανταγωνιστικό ή επιλεκτικό για τους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου.

Άρθρο 2

Διδασκαλία αξιολόγησης

1. Η αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή στο Δημοτικό Σχολείο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας. Γίνεται κατά τη διάρ-

κεια της καθημερινής διδακτικής εργασίας, καθώς και μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας γενικών εννοιών ή περιοχών γνώσεων. Η αξιολόγηση εντάσσεται στη ροή του εκπαιδευτικού έργου και το περιεχόμενο, καθώς και η έκφρασή τους, κλιμακώνεται στις διάφορες τάξεις ανάλογα με το εξελικτικό επίπεδο των μαθητών.

2. Ειδικότερα στις τάξεις Ε' και ΣΤ' επιπλέον των ανωτέρω μορφών αξιολόγησης γίνεται σε κάθε μάθημα εκτός της Αισθητικής Αγωγής, Μουσικής και Φυσικής Αγωγής, στο τελευταίο εικοσάημερο κάθε τριμήνου, χωρίς τη διακοπή των μαθημάτων ή την αλλαγή του ωρολογίου προγράμματος, γενική ανακεφαλαιωτική γραπτή δοκιμασία στα βασικά στοιχεία της ύλης που διδάχτηκε (κατά την έννοια των παραγράφων 3 και 4 του παρόντος άρθρου) στο αντίστοιχο τρίμηνο, σε ημέρα που ορίζει κατά την κρίση του ο δάσκαλος. Το γενικό αποτέλεσμα κάθε ανακεφαλαιωτικής γραπτής δοκιμασίας συζητείται αναλυτικά στην τάξη και το ατομικό αποτέλεσμα συνεκτιμάται από το δάσκαλο στην τελική κατά τρίμηνο αξιολόγηση του μαθητή.

3. Για την αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή χρησιμοποιούνται διάφοροι τρόποι και τεχνικές όπως είναι:

– η προφορική εξέταση,

– οι γραπτές εργασίες και οι γραπτές δοκιμασίες (tests).

Μπορεί επίσης να υπάρξει και συνδυασμός περισσότερων μορφών αξιολόγησης. Οι κάθε είδους γραπτές εργασίες διορθώνονται από το δάσκαλο και επισυνάπτονται στους μαθητές τα σφάλματα και οι παραλείψεις.

4. Κατά την αξιολόγηση δίνεται έμφαση κατά κύριο λόγο στον έλεγχο των ικανοτήτων και δεξιοτήτων του μαθητή και κατά δεύτερο λόγο στην απόδοση γνωστικών στοιχείων.

5. Τα δεδομένα της αξιολόγησης κάθε τριμήνου γίνονται αντικείμενο παιδαγωγικού προβληματισμού σε συνεδρία του συλλόγου των διδασκόντων. Στη συνέχεια καλούνται, κατά τάξη, οι γονείς από το οικείο δάσκαλο, σε συνενόηση και με το διευθυντή του σχολείου, σε ειδική συνάντηση, όπου συζητούνται αναλυτικά τα μαθησιακά προβλήματα των μαθητών.

6. Κάθε τρίμηνο δίνεται στους γονείς ή κηδεμόνες των μαθητών όλων των τάξεων «έλεγχος προόδου του μαθητή». Ειδικότερα στην Α' τάξη ο πρώτος «έλεγχος προόδου» δίνεται στο τέλος του δεύτερου τριμήνου.

7. Στο τέλος κάθε διδακτικού έτους δίνεται στους μαθητές των τάξεων Α', Β', Γ', Δ' και Ε' τίτλος προόδου. Για τους μαθητές της ΣΤ' τάξεως εκδίδεται τίτλος σπουδών, ο οποίος αποστέλλεται υπηρεσιακά στο Γυμνάσιο που έχει οριστεί σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις, προκειμένου ο μαθητής να εγγραφεί σ' αυτό.

8. Στους τίτλους που χορηγούνται στους μαθητές όλων των τάξεων, με τη λήξη της διδασκαλίας των μαθημάτων, αναγράφεται η ένδειξη «Πρόσγεται». Ειδικότερα στη Β' τάξη αναγράφεται και ο λεκτικός χαρακτηρισμός της προόδου του μαθητή, όπως ορίζει η παράγραφος 1 του άρθρου 3 αυτού του διατάγματος, ενώ στις Γ', Δ', Ε και ΣΤ' τάξεις αναγράφεται ο γενικός μέσος όρος της αριθμητικής βαθμολογίας και επιπλέον ο λεκτικός χαρακτηρισμός που αντιστοιχεί σ' αυτόν, όπως ορίζει η παράγραφος 2 του άρθρου 3 αυτού του διατάγματος.

Άρθρο 3.

Κλίμακα αξιολόγησης - εξαγωγή μέσου όρου

1. Η κλίμακα αξιολόγησης στις Α' και Β' τάξεις περιλαμβάνει τους λεκτικούς χαρακτηρισμούς: Άριστα (Α) όταν ο μαθητής ανταποκρίνεται πλήρως στις απαιτήσεις του μαθήματος, Πολύ Καλά (Β) όταν ο μαθητής ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στις απαιτήσεις του μαθήματος, Καλά (Γ) όταν ο μαθητής ανταποκρίνεται σε ικανοποιητικό βαθμό στις βασικές απαιτήσεις του μαθήματος, Σχεδόν Καλά (Δ) όταν ο μαθητής ανταποκρίνεται στοιχειωδώς στις βασικές απαιτήσεις του μαθήματος.

2. Η κλίμακα αξιολόγησης στις Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεις είναι λεκτική και αριθμητική και έχει ως εξής: Άριστα (9-10), Πολύ Καλά (7-8), Καλά (5-6), Σχεδόν Καλά.

3. Ο βαθμός της ετήσιας επίδοσης των μαθητών των Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεων κατά μάθημα είναι ο μέσος όρος της βαθμολογίας των τριών τριμήνων.

4. Γενικός μέσος όρος (Μ.Ο.) της αξιολόγησης των μαθητών είναι το πηλίκο της διαίρεσης του αθροίσματος της βαθμολογίας της ετήσιας επίδοσης σε όλα τα μαθήματα με το άθροισμα των διδασκόμενων μαθημάτων.

Κατά την εξαγωγή των μέσων όρων βαθμολογίας κατά μάθημα και του γενικού μέσου όρου, το τυχόν κλασματικό μέρος του βαθμού, εφόσον είναι ίσο ή μεγαλύτερο από το μισό της ακέραιης μονάδας, λογίζεται ως ακέραιη μονάδα και προστίθεται στο ακέραιο μέρος του, αλλιώς παραλείπεται.

Άρθρο 4

Προαγωγή των μαθητών

Προάγονται από τάξη σε τάξη ή απολύονται από το δημοτικό σχολείο όλοι οι μαθητές που φοίτησαν για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από το μισό του διδακτικού έτους.

Άρθρο 5

Ενισχυτική διδασκαλία

1. Με τον όρο «ενισχυτική διδασκαλία» νοείται η παρακολούθηση από το μαθητή ιδιαίτερου προγράμματος διδασκαλίας στα μαθήματα της Νεοελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών, όταν κρίνεται από τους διδάσκοντες ότι χρειάζεται επιπλέον διδακτική βοήθεια.

2. Κατά προτεραιότητα παρέχονται προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας σε μαθητές των τάξεων Α' και Β', που δεν κατέκτησαν τους βασικούς μηχανισμούς ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικού υπολογισμού.

3. Τα τμήματα της ενισχυτικής διδασκαλίας μπορούν να λειτουργούν σε όλη τη διάρκεια του διδακτικού έτους ή για ορισμένο χρονικό διάστημα, ανάλογα με τις ανάγκες και την πρόοδο των μαθητών που τα παρακολουθούν, και γίνονται σε χώρο του σχολείου.

4. Τα τμήματα της ενισχυτικής διδασκαλίας συγκροτούνται από το σύλλογο των διδασκόντων ύστερα από εισήγηση του διευθυντή του σχολείου, στηριζόμενη στις προτάσεις των δασκάλων των τάξεων, από τις οποίες προέρχονται οι μαθητές που έχουν ανάγκη ενισχυτικής διδασκαλίας.

5. Το ημερήσιο πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας καλύπτει, ανάλογα με τις ανάγκες και τον αριθμό των μαθητών που το παρακολουθούν, 1-2 διδακτικές ώρες την ημέρα και μέχρι 6 ώρες την εβδομάδα και παρέχεται κατά ή μετά τη λήξη του ημερήσιου ωρολογίου προγράμματος. Στη δεύτερη περίπτωση απαιτείται η έγγραφη σύμφωνη γνώμη του γονέα ή κηδεμόνα του μαθητή.

6. Το βασικό κομμάτι του προγράμματος ενισχυτικής διδασκαλίας κατά μάθημα καταρτίζει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο μεριμνά και για τη συγγραφή, όπου χρειάζεται, βοηθητικών εγχειριδίων. Το ειδικό ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα, ανάλογα με τις μαθησιακές δυσκολίες των μαθητών και τις συνθήκες λειτουργίας των σχολείων, συντάσσεται, εφαρμόζεται, αξιολογείται και αναπροσαρμόζεται με απόφαση του συλλόγου των διδασκόντων έπειτα από σχετική εισήγηση τους και σε συνεργασία με τους Σχολικούς Συμβούλους.

7. Τα τμήματα της ενισχυτικής διδασκαλίας δεν μπορούν να περιλαμβάνουν περισσότερους από πέντε (5) κατά μάθημα μαθητές.

8. Στα τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας διδάσκουν ύστερα από πρόταση του συλλόγου των διδασκόντων:

α. Εκπαιδευτικοί του ίδιου σχολείου για συμπλήρωση του διδακτικού τους ωραρίου.

β. Εκπαιδευτικοί του ίδιου σχολείου με υπερωριακή απασχόληση.

γ. Πρόσθετοι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που τυχόν διατίθενται στα πολυθέσια σχολεία.

δ. Εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με ωριαία αντιμισθία.

9. Οι διδάσκοντες στα τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας συνεργάζονται συνεχώς με τους διδάσκοντες των τάξεων, από τις οποίες προέρχονται οι μαθητές που παρακολουθούν τα προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας. Στο τέλος του προγράμματος υποβάλλουν στο διευθυντή του σχολείου σχετική έκθεση κατά μάθημα. Οι εκθέσεις αυτές συζητούνται από τον οικείο σύλλογο διδασκόντων κατά το γενικό απολογισμό του εκπαιδευτικού έργου του σχολείου. Αντίγραφο γενικής έκθεσης διαβιβάζεται στην οικεία Διεύθυνση ή Γραφείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και στο Γραφείο των Σχολικών Συμβούλων. Την ευθύνη σύνταξης και αποστολής της παραπάνω έκθεσης έχει ο Διευθυντής του σχολείου.

Άρθρο 6

1. Από τη δημοσίευση του παρόντος Προεδρικού Διατάγματος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως καταργούνται οι παράγραφοι 1, 2, 5 και τροποποιείται, σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του Π.Δ., το Β εδάφιο της παραγράφου 3 του άρθρου εβδόμου του Π.Δ. 497/81 (ΦΕΚ 134 Α').

2. Θέματα που δε ρυθμίζονται από αυτό το Προεδρικό Διάταγμα εξακολουθούν να διέπονται από τις κείμενες διατάξεις.

3. Στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση του παρόντος Προεδρικού Διατάγματος.

Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1991

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ
Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΦΛΙΑΣ